

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 8

BEOGNAD 1939. GODINE

KNJIGA 1

IX REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 7 MARTA 1939. GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

MILAN SIMONOVIĆ

POTPRETSEDNICI:

ALOJZIJ MIHELČIČ, Dr. DRAGAN DAMIĆ i NURIJA POZDERAC

SEKRETAR

MILAN BADŽAK

Prisutni g. g. Ministri: Predsednik Ministarskog saveta i Ministar unutrašnjih poslova **Dragiša J. Cvetković**, Ministar saobraćaja **dr. Mehmed Spaho**, Ministar građevina **dr. Miho Krek**, Ministar bez portfelja **Vojko P. Čvrkić**, Ministar bez portfelja **dr. Džafer Kulenović**, Ministar vojske i mornarice armijski general **Milutin D. Nedić**, Ministar bez portfelja **Ante F. Mastrović**, Ministar bez portfelja **Franc Snoj**, Ministar trgovine i industrije **Jevrem Tomić**, Ministar pošta, telegrafa i telefona **Jovan Altiparmaković**, Ministar šuma i rudnika **Ljubomir Pantić**, Ministar bez portfelja **dr. Branko Miljuš**, Ministar fizičkog vaspitanja naroda **Đuro Čejović**, Ministar finansija **Vojin Đuričić**.

POČETAK U 9,45 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika VIII redovnog sastanka;

2 — Saopštenje zahteva Ministra pravde o izdavanju sudu narodnih poslanika;

3 — Saopštenje izveštaja Verifikacionog odbora o usvajanju ostavki na položaje narodnih poslanika: **Vojka P. Čvrkića** za Srez ljubički i **Vladimira Hajduk-Veljkovića** za Srez jasički i o dolasku njihovih zamenika **Svetozara V. Leposavića** i **Živote L. Jelića**;

4 — Saopštenje Verifikacionog odbora o ponovnom konstituisanju.

Govornici: Predsednik Narodne skupštine **Milan Simonović**, Sekretar **Milan Badžak**.

Dnevni red: Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za budžetsku 1939/40 godinu, i to:

1 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — VIII razdeo — Ministarstvo finansija.

Govornici: Ministar finansija **Vojin Đuričić** (tri puta), **Branko Avramović**, **Nedeljko Savić**, **dr. Miloš Tupanjanin**,

Dušan Branković, **dr. Adolf Golia**, **Pavle Jovović**, **dr. Hamid Efendić**, **Toša Radosavljević**, **Vasilije Dragaš**, **Sava Danilović**, **Slavko Ratković**, Predsednik Narodne skupštine **Milan Simonović** (šest puta), Potpredsednik Narodne skupštine **Alojzije Mihelčić**, izvestilac **Franc Gabrovšek**.

2 — Pretres budžeta rashoda — IX razdeo — Ministarstvo vojske i mornarice.

Govornici: Ministar vojske i mornarice armijski general **Milutin D. Nedić** (dva puta), **Todor Živković** (u ime Kluba J.R.Z.), **dr. Miloš Tupanjanin**, **Pavle Jovović**, **Tričko Žuglić**, Predsednik Narodne skupštine **Milan Simonović**, izvestilac **Franc Gabrovšek**.

3 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — X razdeo — Ministarstvo građevina.

Govornici: Ministar građevina **dr. Miho Krek** (dva puta), **Acim Popović**, **Branko Avramović**, **dr. Branko Čubrić**, **Branko Avramović** (radi ličnog objašnjenja), **Savo Danilović**, **Tričko Žuglić**, **Đura Drašković**, **Dušan Branković**, **Dragutin Domaćko**, **dr. Slobodan Purić**, **Mina Popović**, **Jovan R. Radulović**, **Janez Brodar**, **Pavle Jovović**, **dr. Anton Ogriček**, **Miro Protić**, **dr. Milorad Vlaković**, **Dušan Bujić**, **Đuro Črljenica**, **Jože Špindler**, **Velimir Kursulić**, Predsednik Na-

rodne skupštine Milan Simonović, Potpredsednik Narodne skupštine dr. Dragan Damić, (šest puta), izvestilac Aćim Popović.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, otvaram IX redovni sastanak Narodne skupštine. Molim g. sekretara da izvoli pročitati zapisnik VIII redovnog sastanka.

Sekretar Milan Badžak čita zapisnik VIII redovnog sastanka.

Pretsednik Milan Simonović: Ima li ko od gospode narodnih poslanika da učini kakvu primedbu na zapisnik? (Glasovi: Nema!). Primedaba nema, objavljujem da je zapisnik primljen. Izvolite čuti nekoliko zahteva g. Ministra pravde o izdavanju sudu narodnih poslanika po krivičnim delima.

Sekretar Milan Badžak (saopštava): Gospodin Ministar pravde traži odobrenje za produženje krivičnog postupka protiv g. narodnih poslanika: Badžaka Milana zbog dela iz §-a 302 K. z.; Grbe d-ra Milovana zbog dela iz §-a 301 K. z. i Gavrilovića Otona zbog dela iz §-a 297 K. z.

Pretsednik Milan Simonović: Ovi zahtevi gospodina Ministra pravde biće upućen Imunitetnom odboru. Izvolite čuti jedan izveštaj Verifikacionog odbora.

Sekretar Milan Badžak (čita):

„NARODNA SKUPŠTINA
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

VI br. 195

6 marta 1939 god.
u Beogradu

NARODNOJ SKUPŠTINI

Beograd

Verifikacioni odbor Narodne skupštine primio je preko Pretsednika Narodne skupštine ostavku narodnog poslanika za Srez ljubički g. Vojka Čvrkića pod I br. 1103/39 i Ukaz o postavljanju za Bana Vardarske banovine g. Vladimira Hajduk-Veljkovića, narodnog poslanika za Srez jasički, K. Ad. br. 1172 od 24 februara 1939 godine.

Pošto je pregledao izborna akta, Verifikacioni odbor je konstatovao da na mesto g. Vojka Čvrkića dolazi njegov zamenik za Srez ljubički g. Svetozar Leposavić, a na mesto g. Vladimira Hajduk-Veljkovića dolazi njegov zamenik za Srez jasički g. Života L. Jelić, zemljoradnik iz Azanje.

Stoga, a na osnovu §§-a 21 i 66 Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Verifikacioni odbor ima čast predložiti Narodnoj skupštini da izvoli oglasiti i pozvati za narodne poslanike g. g. Svetozara V. Leposavića za Srez ljubički, Banovine drinske i Životu L. Jelića za Srez jasički, Banovine dunavske.

Odboru je čast umoliti Narodnu skupštinu da izvoli ovaj njegov izveštaj u celosti usvojiti.

Za izvestioca je određen g. dr. Albin Šmajd.

6 marta 1939 g.
Beograd

Sekretar,
Dr. Albin Šmajd, s. r.

Pretsednik
Verifikacionog odbora,
Dr. Anton Ogrizek, s. r.

Članovi:

Momčilo Janković, s. r.; **Delimir Petrović**, s. r.; **Veljko Višnjevac**, s. r.; **dr. Hivzija Gavran Kapetanović**, s. r.; **Radomir V. Gajić**, s. r.; **dr. Tomo Mimica**, s. r.; **dr. Dinko Roki**, s. r.; **dr. Radivoje Vorkapić**, s. r.; **dr. Bogdan Miljuš**, s. r.; **dr. Simeun Krunic**, s. r.; **Ilija P. Mihailović**, s. r. — protiv — i **dr. Miloš Tupanjanin**, s. r. — protiv. —”

Pretsednik Milan Simonović: Prima li Narodna skupština pročitani izveštaj Verifikacionog odbora? (Prima). Pošto Narodna skupština izveštaj prima, to proglašujem da su oglašeni za narodne poslanike g. Svetozar Leposavić i g. Života Jelić. Novu gospodu narodne poslanike pozvaću da stupe na poslaničku dužnost pošto prethodno polože propisanu zakletvu.

Izvolite čuti izveštaj Verifikacionog odbora o ponovnom konstituisanju.

Sekretar Milan Badžak (saopštava): „Verifikacioni odbor izveštava Narodnu skupštinu da je 6 o. m. izabrao sebi za pretsednika g. dr. Antona Ogrizeka na mesto g. Vojka Čvrkića, koji je podneo ostavku na svoj položaj, pošto je naimenovan za Ministra bez portfelja.”

Pretsednik Milan Simonović: Ovaj izveštaj prima se na znanje.

Gospodo narodni poslanici, prelazimo na dnevni red: Na dnevnom je redu: Produženje pretresa u pojednostima izveštaja Finanskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finanskog zakona za budžetsku 1939/40 godinu i to: 1 — Pretres budžeta rashoda — VIII razdeo — Ministarstvo finansija.

Reč ima Ministar finansija g. Vojin Đuričić. (Pljeskanje).

Министар финансија Војин Ђуричић: Предлог буџета расхода Министарства финансија за наредну буџетску годину износи 913,156.073 динара, што према текућем буџету расхода за 1938/39 годину претставља повећање за 77,017.923 динара.

Повећање су поглавито расходи привредних установа, које улазе у састав Министарства финансија, и то за укупно 85,614.828 динара. Од тога долази на Управу државних монопола 3,295.330.— Монопол дувана 24,825.170.— Монопол соли 6,370.000.— Монопол жижица 50,000.000.— Монопол цигарет папира 396.500.— даље, за Поштанску штедионицу 3,202.245.— Државно добро „Беле” 28,470.330.— Државну фабрику шећера на Чукарици 18,505.253.— динара.

Повећање административних расхода износи 20,552.095.— динара и то 14,174.870.— динара личних и 6,377.225.— динара материјалних расхода, који долазе услед потребе употпуњавања службе Финансиске контроле (12,958.359.—) као и услед потребе усавршавања пореске службе (3,444.309.— динара).

Повећање расхода код привредних државних установа од 85,614.828.— и повећање административних расхода од 20,552.095.— динара чини заједно 106,166.923.— динара. Ова сума је за 29,149.000.— динара већа од уводно наведеног повећања предлога буџета расхода Министарства финансија од 77,017.923.— динара. Разлика долази од издвајања Државне хипотекарне банке из буџета расхода Министарства финансија, пошто је она постала самостална установа.

Број службеника у повереном ми ресору и свих подређених ми установа износио би, према предлогу за 1939/40 годину, укупно 17.386 лица, односно за 1.386 лица мање него у овој буџетској години. Смањење долази услед издвајања 1.104 чиновника Државне хипотекарне банке и преноса 721 службеника државног добра „Беле“ са личних на материјалне расходе. Број службеника у самом Министарству смањено се са 148 лица, а у Финансиским дирекцијама повећао се са 400 лица, тако да стање остаје приближно исто према 1938/39 год.

Одељење државног рачуноводства израдило је на време завршни рачун за 1937/38 који се подноси уз предлог буџета. Месечни прегледи о кретању државних прихода и расхода састављени су такође пажљиво. На усавршавању пословања Главне државне благајне ради нарочита комисија која има да изради нацрт једног „Пословника“ за рад у отсеку Главне државне благајне. Друга комисија има да изради нацрт упутстава за једнообразно пословање Финансиских дирекција. Радови на изменама и допунама новог Закона о државном рачуноводству још нису завршени.

До буџетске равнотеже се долази на основу брижљиве студије државних потреба и привредних могућности. За студију буџета сваког појединог ресора потребно је упоредно проучавање целокупног фактичног стања, законодавства и конституције. Најзад долази техничка обрада предлога државног буџета. Цео овај посао мора бити не само на великој стручној висини него треба и располагати потребним средствима, да би се одговорило овоме крупном задатку. Скоро све земље имају велике буџетске дирекције, док друге имају чак посебно Министарство буџета, а у Сједињеним Америчким државама Дирекција буџета непосредно је подређена самом шефу извршне власти. То све указује на потребу, да се и код нас буџетска служба што рационалније организује и прошири у интересу што боље буџетске, а самим тим и финансиске политике.

Држава и самоуправни тела обраћају се истим врелима прихода. Зато треба да самоуправни тела своју фискалну политику доведу у склад са начелима државне финансиске и привредне политике.

Самоуправне дажбине у највишој мери тангизор привредни живот, па је с тога потребан надзор централне државне власти.

Расходи по буџетима свих самоуправних тела за 1935/36 буџетску годину били су утврђени у износу од 2.560 милиона динара а у 1937/38 достигли су цифру од 2.858,4 милиона динара.

За делимично покриће расхода самоуправних тела наплаћено је у току 1937/38 године јавних дажбина укупно 1.819,148.000 динара. Према томе, за издржавање самоуправних тела доприносио је, просечно, сваки становнику 1937/38 год. — 118,12 динара. Ако просечно оптерећење једног становника самоуправним дажбинама упоредимо са оптерећењем државним јавним дажбинама у 1938/39 години, које је износило 503 динара, видимо да просечно самоуправно оптерећење износи 23,5%, од оптерећења у корист државног фиска.

Укупан износ свих самоуправних дугова на дан 31-XII-1936 достигао је цифру од 1.084,387.530 динара.

Пореска политика Краљевске владе иде затим, да сви порески обвезници осете да се према њима

једнако поступа и настоји да порези буду подвргнути само стварно постигнутим приходима пореских субјеката.

Пореским властима је наређивано, да егзекутивној наплати приступају само у крајњој нужди и увек са пуно обазривости и такта.

За првих девет месеци 1938 године било је 898.108 пописа и само 1.302 продаје, док је у 1937 години за исти број месеци било 906.848 пописа т.ј. 8.740 пописа више, и 3.076 продаја, т.ј. 1774 продаје више.

Одмера и наплата таксе, као и наплате трошарине врше се такође са пуно обазривости и према законским прописима. Затим у циљу упрошћења пореске администрације, а обзиром на чињеницу да су поједине општине удаљене по 30—50 км. од средишта пореских управа, што за пореске обвезнике претставља велике потешкоће у саобраћају са пореским властима, приступило се оснивању нових пореских управа.

Што се тиче законодавног рада у области такса, израђен је дефинитиван текст предлога Закона о таксама. Затим, доношењем Уредбе о измени и допуни тар. бр. 99а Закона о таксама укинуте су биле таксе на јавне вежбе и утакмице спортских друштава.

Наш царински систем у току ове буџетске године није претрпео никакве битне измене.

Наша царинска политика не води се једнострано у правцу што већег прилива прихода, на штету наше спољне трговине и уштрб наше индустрије. Она претставља један врло важан чинилац у привредном развоју земље.

Током ове буџетске године учињене су и у области царинске службе и политике две реформе. Донет је, прво, царински Правилник за међународне сајмове узорака, којим су дате замашне повластице иностраним излагачима на сајмовима у нашој земљи.

Затим смањена је увозна царина на нафту од 3 на 1,50 динара у злату од 100 кг. коју увозе индустријске рафинерије, под условом да продају мешавину бензина са алкохолом. Ова реформа је од првокласног значаја за одбрану земље, домаћу привреду и туризам.

Да би се царинска служба могла обављати несметано и у пристојним зградама, дата су одобрења за зидање читавог низа царинских зграда. Исто тако, вођено је рачуна и о одржавању и о уређењу важних царинских путева и мостова на тим путевима.

Наша Краљевина имала је задатак да изгради нови катастар за 10.000.000 хектара или за $\frac{2}{5}$ површине целе земље. Детаљни преглед извршен је до половине. Посао се развија нормалним темпом. У току 1938 године прегледан је 397.261 хектар са 976.069 парцела. Број прегледаних политичких општина у овој години износи 172, док је број прегледаних катастарских (пореских) општина 346. Према овоме, укупно прегледана површина до краја 1938 године износи 4.499.432 хектара.

Програм рада у 1939 години предвиђа да ће бити прегледано око 400 хиљада хектара.

Службу по државним дуговима како унутрашњим, тако и спољним, вршило је Одељење државних дугова и државног кредита према постигнутим споразумима уредно, благовремено и без застоја. Тиме се доприноси одржавању нашег јав-

ног кредита на достојној висини, што најбоље показује ниво курса државних хартија од вредности у земљи. За штедише и новчане установе државни зајмови претстављају данас један апсолутно сигуран и уносан пласман.

Одељење је вршило надзор над извршењем Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова, затим је спровело све припреме око емисије 6% државној зајми за јавне радове и земаљску одбрану у износу од 4.000.000.000 и поред тога сарађивало је при изради Уредбе о образовању словних резерви и резервних фондова.

Банковно и валутно одељење, у сарадњи са Народном банком, успешно спроводи контролу девизно-валутног промета и благовремено предузима потребне мере за одржавање стабилности нашег динара. Преко својих органа, одељење контролише рад банака и индустријских и трговачких предузећа. У 1938 години извршено је 708 прегледа; код 479 случајева констатовано је да нема повреде девизно-валутних прописа.

У току 1938 године, Врховно државно правобраништво у Београду и сва остала правобраништва водила су 12.878 парница од којих је завршено у корист државе 2.285 парница у вредности од 204.453.278.11 динара, а на штеду државе 723 парница у вредности од 37.568.029 динара.

Највеће повећање предложених расхода код административних грана учињено је код Финансиске контроле. Лични расходи повећани су за динара 6.431.059, због постављења нових 352 лица, а материјални за динара 6.527.300, првенствено због набавке, оправке и уређења пловних јединица.

Државно добро „Беље“ дало је 1936/37 год. 80.372.777.88 динара, а 1937/38 год. 99.318.407.26 динара. У буџетском периоду 1939/40 предвиђа се остварење једног ширег привредног плана. Зато је предложено повећање расхода државног добра „Беље“. У пројекту је подизање нове кулељаре у Марковцу с електричном централом. Предвиђа се обнова машина фабрике шећера на Брањином Врху, подизање силоса и других инсталација. За шумарство предвиђају се зграде за канцеларије управа, више лугарица и рибарска централа.

Од 1 априла до 31 децембра 1938 године одобрене су продаје непокретних државних добара без нарочитог опредељења за суму од 2.171.395.30 динара. Од ове суме наплаћено је 1.057.984.53 динара.

Државна фабрика шећера на Чукарици прошириће своју делатност у наредној буџетској години. С једне стране предвиђа се прерада веће количине репе, како би и ово предузеће допринело да се у земљи произведе потребна количина шећера, а с друге стране фабрика узима, по добивеној концесији, у свој привредни програм нову фабрику шпиритуса и фабрику квасца, која ће се подићи ове године и почети са својим радом у јесен. Ради тога је предложено и повећање расхода државне фабрике шећера на Чукарици.

Самостална управа државних монопола развијала је у току ове буџетске године врло живу делатност. Производња дувана скоро је утростручена од 1934 године, када је износила 6.442.000 кг., до 1938 године, у којој се цени да ће берба дати 16.200.000 кг. Број садилаца повећао се од 23.000 на 72.300. Произвођачи ће за откуп дувана бербе 1938 године добити око 214,7 милиона динара. У

току 1938 извоз дувана у листићу повећао се за 47,9 милиона динара према 1937 на 157,0 милиона динара.

Домаћа производња соли подмирује само један део наше потрошње. Зато се непрестано ради на истраживању камене соли на теренима у непосредној близини Тузле. Констатоване су доста велике наслаге.

Потрошња цигар-папира напоредо расте са повећањем потрошње дувана.

И код жижица је потрошња повећана. У 1935/36 продато је жижица за 73,5 милиона динара, а у 1937/38 за 81,3 милиона динара, т.ј. за 8,1 милион динара више.

Максимална годишња потрошња петролеума цени се на око 35.000.000 кг., од које количине долази 32 милиона кг. на петролеум за осветљење и 3 милиона на петролеум за погон пољопривредних трактора. Потрошња петролеума смањује се упоредо са проширењем електрификације. У циљу снабдевања земље сопственим течним горивом врше се истражна бушења за нафту у нашој земљи. За сада су ти радови концентрисани на мајевичким теренима у околини Тузле. У 1938 години подигнути су следећи објекти: 32 грађевинска објекта у вредности од 63.284.357.64 динара; нова маркарница у Београду, главна зграда за дувански никотин и димњак у Нишу. Поред тога, подигнуто је: 8 дуванских магацина, 3 нове дуванске станице. Проширена је солана у Пагу и ливница у Нишу.

За буџетску 1939/40 годину предвиђа се подизање објеката у вредности од 16.850.000.

Укупни промет Поштанске штедионице повећао се од 300 милијарди динара 1937 на 334,3 милијарде динара у 1938, док се њен годишњи добитак попео од 61,3 милиона динара у 1937 на 68,2 милиона динара у 1938. Резервни фонд достигао је висину од 100 милиона динара.

У критичним моментима прошле године, Поштанска штедионица исплаћивала је своје улагаче. Чим је ратна опасност прошла, улози су се почели враћати, тако да су крајем 1938 године према 1937 изнели 1.284,6 милиона динара према 1.248,9 милиона динара.

Стање улога по чековним рачунима износило је крајем 1938 године динара 1.709.892.517,18 што претставља смањење од 139 милиона, према 1937 години. Ово смањење дошло је услед оживљавања привредне делатности и одласка умртвљених капитала у пласман и у рад. То се види из промета по чековним рачунима, који показује повећање од 9,3 милијарде динара, са 85,5 милијарди динара у 1937 на 94,8 милијарде динара у 1938 години.

Кредити државним надлештвима износе на дан 31-XII-1938 год. динара 1.053.356.816,43.

На кредитирање земљорадничких задруга одвојено је 168 милиона динара у округлој цифри.

Кредити новчаним заводима износе крајем 1938 године у округлој цифри 96 милиона динара.

Комунални зајмови око 34 милиона динара, а ломбард се своди на цифру око 30 милиона. Хартије од вредности билансиране су у износу од 948 милиона динара. Ово сам све, господе, изнео у округлој цифри. Ја сам, господе, намерно био кратак са жељом да на сва постављена питања дам потребна посебна обавештења и пошто сам сумарна излагања по овоме буџету дао, ја молим

Народну скупштину да овај буџет прихвати и прими. (Бурно одбраване и плескање у центруму и десници).

Potprirednik Alojzij Mihelčič: Ima reč narodni poslanik Branko Avramović.

Бранко Аврамовић: Господо народни посланици, чули смо реч г. Министра финансија као ресорног Министра онога Министарства, које је, у главном, главни извасанг свих прихода буџетских да би се буџет могао у току године извести.

Господо народни посланици, буџет Министарства финансија састављен је према потребама наше државе. Садашњи г. Министар финансија није могао откако је дошао као Министар да изврши у њему никакве измене било да нешто изузме, било да нешто дода. Господо народни посланици, под Министарство финансија дошле су пре неколико година све државне финансиске и државом повлашћене установе. 1) Народна банка која је била и раније под Министарством финансија, 2) Државна хипотекарна банка која је била под другим ресором, дошла је такође под Министарство финансија. 3) Привилегована аграрна банка која је била под Министарством пољопривреде, и 4) Поштанска штедионица која је била под Министарством саобраћаја.

Све ове новчане установе дошле су под управу и надзор Министарства финансија. Жеља тадањег Министра финансија била је та, да путем тих државних новчаних уснова или државних повлашћених финансиских уснова врши једну благотворну улогу у нашој држави и нашем народу за оживљавање народне привреде и за омогућавање кредитирања појединих привредних уснова у нашој држави и појединих наших привредника и пољопривредника. Господо народни посланици, те државне новчане финансиске установе, које су под Министром финансија, врше своју улогу, али вршењу њихове улоге ми можемо да дамо добронамерну замерку. Народна банка је емисиона банка, али има и задатак да врши финансирање и кредитирање скоро целокупне наше народне привреде и многи захтеви су упућени на њу. Ми морамо признати да је Народна банка тим захтевима у већини одговорила, али у ономе најосновнијем захтеву, да некако дођу кредити до најнижих народних земљорадничких слојева, наша Народна банка није одговорила својој улози. Што се тиче девизне политике Народне банке и ту би се могло много штошта добронамерно приметити и ми ћемо то учинити у своје време.

Привилегована Аграрна банка, која је 1929 године основана по највишој жељи Блаженопочившег Краља Александра... (Сви народни посланици устају са својих места и кличу: Слава Му!)... Та је Аграрна банка требала да прими функцију кредитирања ситног земљорадника и да прими функцију кредитирања наше пољопривреде. Међутим, та Привилегована аграрна банка, одмах од почетка свога битисања, није успела да задовољи оне, због којих је она била и створена.

Да испитамо разлоге, због којих није успела, то неће бити тешко одмах установити. У првом реду, Аграрна привилегована банка није имала довољно средстава да изврши благотворну улогу кредитирања наше пољопривреде у земљи, али поред тога и дух и менталитет у Аграрној банци, који се одмах од почетка у њу уселио, није одго-

варао и није био такав какав би требало да буде, и због тога Привилегована аграрна банка, одмах од почетка, није могла да покаже оне резултате, који су од ње очекивани.

Привилегована Аграрна банка је после добила један задатак, који јој је држава наметнула, а то је ликвидација земљорадничких дугова. Додуше, створен је посебан отсек, али, углавном, данас у Привилегованој Аграрној банци, осим малих изузетака, што се врши кредитирање пољопривреде, она врши скоро само ликвидацију земљорадничких дугова.

Привилегована Аграрна банка — рекао сам — одмах, у почетку узела је један правац, сличан другим дотадањим финансиским установама у земљи, државним финансиским установама, као што је Народна банка, Хипотекарна банка, или Поштанска штедионица, које су установе пре пословања Привилеговане Аграрне банке биле.

Аграрна банка није добила Управни одбор одоздо, није добила Управни одбор из народа, него је, према правилима и статутима, Управни одбор именован и често пута се дешавало то, да су у томе Одбору били окупљени већином људи који су се налазили и у управним одборима Народне банке, Државне хипотекарне банке или Поштанске штедионице.

Због тога сам учинио ову добронамерну напомену г. Министру финансија, јер је то стање и њему врло добро познато, пошто је још од почетка учествовао у раду Привилеговане аграрне банке. Молим га да измени Закон о Привилегованој аграрној банци.

Господо народни посланици, што се тиче треће уснове финансиске, која се налази под Министарством финансија, то је сама Државна хипотекарна банка, чији је досадањи управник био Министар финансија г. Војин Ђуричић. Та Државна новчана установа је учинила све што је могла, да изврши своју улогу, и њој ја, као човек са села, немам ништа нарочито нити да замерим, нити да приметим, једино могу да дам једну добронамерну напомену и жељу, да се г. Министар финансија потруди, како би се у Државној хипотекарној банци још боље омогућило кредитирање и финансирање хипотека, да би се могле наше вароши и наши градови достојно изградити, према величини и потреби садашње наше државе.

Што се тиче Поштанске штедионице, господо народни посланици, о њој је било овде речи са стране једног говорника са левике г. Тушањанина, који је замерио Генералном директору Поштанске штедионице у погледу његовог политичког става.

Што се тиче саме Поштанске штедионице и рада у њој, може се са овога места констатовати да је Поштанска штедионица велики успех начинила од народног ослобођења и уједињења у току ових двадесет година дана. Али и ја са своје стране најдобронамерније стављам примедбу и сматрам, да није ни згодно, а није ни потребно да се од стране Генералног директора Поштанске штедионице на тај и такав начин, као високог функционера једне високе државне финансиске установе, да се на тај и такав начин врши политички утицај у нашој земљи и распирује племенска мржња.

Она примедба, коју сам дао у погледу рада Привилеговане аграрне банке, могла би се највише односити баши на адресу г. Милорада Недељко-

вића, који је тамо узео себи у задатак да дрма са Привилегованом аграрном банком. Господо народни посланици, Министар финансија треба да се побрине и да нађе могућности и начина да новчане заводе, као њихова надзорна власт упути некако правцем да се у нашем народу што пре и што живље отпочне са кредитирањем. Јер, господо народни посланици, данас приватни новчани заводи у потпуној су немогућности и немоћи да врше ту функцију кредитирања. И треба држава сама, преко државних финансиских установа, да нађе начина и могућности да они ту своју улогу у народу врше. И ту треба наћи начина да Привилегована аграрна банка не врши директан начин финансирања поједињаца. Појединачно нека врши само хипотекарне зајмове, односно амортизационе зајмове, остало ситно кредитирање да врши преко кредитних задруга, из разлога тога, што онај пољопривредник који је кредитиран преко кредитне задруге није само обичан дужник, него је он уједно и члан једне установе која о њему води бригу и рачуна, која води о њему бригу како ће и на који начин најбоље да употреби онај кредит. Међутим, кредити који се дају директно из центра, из Београда и саме Привилеговане аграрне банке, не воде толико рачуна о оној другој страни дужника него воде само о материјалној подлози рачуна, води само о оној обвезници и о оној меници и о оној подлози која је у сваком случају код кредитирања неминовна потреба. Приватни новчани заводи данас, банке по малим местима и по већим местима, господо народни посланици, рекао сам, потпуно су у немогућности да врше кредитирање. Прво због оних тешкоћа које су настале у нашој држави због тога што је наш народ био презадужен, због тога што је било потребно да се донесе закон о заштити земљорадника, због тога што је било потребно да се донесе закон о ликвидацији земљорадничких дугова. Због тога је тако рећи замрло свако кредитирање на селу и паланкама нашим. Новчани заводи остали су без добрих чиновника јер немају приходе да плаћају добре чиновнике. Ти су се чиновници разбегли, а оно што је остало чиновника при новчаним заводима, ти су упућени на то да праве спискове дужника и да праве обрачуне и да се дописују са Привилегованом аграрном банком, а да неке нове кредите дају, они су у потпуној немогућности. Још уз то треба и то знати, да су они чланови управних одбора напустили установе који су дотле свакако осећали неки магнет код тих новчаних завода било у облику неких дневница и тантијема. Данас, пошто у тим новчаним установама нема могућности да се хоноришу чланови управних одбора, разуме се, да престаје интерес тих чланова управних одбора за рад тих установа, па ако није сасвим интерес престао, јер их још, можда, веже жиро и одговорност за те послове, али у сваком случају настала је код њих извесна апатија и намера да би овако могли са своје стране нешто сами, из властите побуде, да учине да се ти новчани заводи оспособе за даље кредите, не постоји. Немогуће је са своје стране ма шта да учине, јер су новчане установе изгубиле поверење због тога што не могу да врше исплату улога улагачима који су, откидајући од својих уста, улагали у те новчане установе. Треба наћи могућности и начина, и ту молим господина Ми-

нистра финансија, који је уједно банкарски и финансијски стручњак, да се тим новчаним заводима и кредитним задругама у целој нашој земљи даду кредити на једној еластичној основи, на једној еластичној бази, тако да се што пре отпочне са кредитирањем наших пољопривредника. Јер, господо, ја мислим да је свакодневна појава и да сваког дана имате неког бирача или пријатеља који долази до вас са молбом да му помогнете да дође до малог ситног кредита од 500 до 1000 динара да неке најнужније потребе у својој домаћој привреди подмири или за неку инвестицију на своје имању, да би могао са свога имања, са свога иметка да убере и да да цару цареву а Богу Бојже.

Господо, ми у нашој држави у многим местима имамо националне кредитне установе, а имамо у нашој држави и кредитне установе које имају често пута тако неке везе и са страним државама и са страним капиталом.

Молим Господина Министра финансија да нађе начина и могућности, да се тај страни капитал у нашој држави, који зарађује, достојно опоруже и да плати бар толико, колико и наше националне установе плаћају. Међутим, додуше, то су махом бољи стручњаци од наших националних људи, који умеју вешто да праве билансе, умеју вешто да прикрију зараду, тако, да им је врло тешко ући у траг и често пута тешко наћи законску основу и базу да се тај доходак и тај приход опоруже правоваљано. Истина, у управама тих установа седе утицајни људи, потребни тим установама због свога утицаја, ја мислим, да се неће замерити ако Министарство финансија и држава нађу могућности и начина, да се употреби утицај тих људи у тим установама, па да и држава дође до свога обола код тих установа, помоћу тих, ако хоћете, утицајних људи, као чланова управних одбора.

Господо народни посланици, државна привредна предузећа треба добро дотирати, да им се створе што бољи услови и могућности за веће приходе и боље пословање и да постигну исти резултат и бољи, него приватна предузећа. Чули смо из говора Господина Министра финансија, какве се све установе подижу на државном добру „Беље“. Ми то можемо само поздравити због тога, што, значи, држава путем својих државних предузећа може благотворно да утиче на унапређење привреде у нашој земљи. Ми смо свесни тога, да је наш национални капитал мали и мален, и што је мали и мален, он је још увек раштркан. Због тога је потребно да држава са својим предузећима тамо, где нема довољно приватне иницијативе и приватног капитала, притиче у помоћ унапређењу привреде и пољопривреде, што ће оснивати разне установе и разна предузећа, као што смо, хвала Богу, у прошлим годинама могли да видимо и да поздравимо.

Ми једнако и стално наговештавамо, и ја сам са своје стране говорио о страним капиталима, и немам ништа против тога, да се страни капитал и у нашу земљу увлаче, али не смеју установе, у којима се тај страни капитал налази и не сме наша земља да служи томе страном капиталу, него тај страни капитал нашој земљи, где се он налази (Гласови: Тако је!)

Господо народни посланици, привредна предузећа треба у даним моментима и у даним могућностима да елиминишу тај страни капитал из наше земље. Има таквих предузећа, која су од нашег ослобођења у нашој земљи у страним рукама, као што су разни рудници на пример, Борски рудник и разна друга предузећа, а приватна иницијатива и приватни национални капитал нису у стању да тај страни капитал истисну из наше земље, односно да истисну експлоататоре. Због тога је потребно да се нађе могућности и начина преко свих наших меродавних фактора: преко Министра финансија и преко Министра социјалне политике, да се тај страни капитал стави у службу нашем народу и да наша држава egzистира т.ј. подржава и преузме постепено сва страна предузећа у нашој земљи као што је Борски рудник, Беоцинска фабрика цемента, и разна друга предузећа, као што су фабрике плавог камена итд.

Ово треба извести путем етатизације, било путем разних других начина који држави стоје на располагању и пр. експропријацијом.

Господо народни посланици, наша држава има разна надлештва по нашим средским местима и та државна надлештва налазе се често пута у приватним зградама, односно, скоро у већини случајева, у приватним зградама. Сматрам за потребно да умолим господина Министра финансија да нађе начина да по средским местима из егзекутивних трошкова и из ма којих других резерви изврши откуп или обави зидање зграда пореских управа и финансиских контрола по средским местима. То му неће бити тешко, јер они износи који се дају годишње за кирију, ако се употребе за ануитете и отплату тих инвестиција, моћи ће се та ствар потпуно и без икаквих тешкоћа да изведе.

Господо народни посланици, Министар финансија има посредне и непосредне приходе. Посредни приходи су, између осталих, и разни трошарински приходи. Између осталих, такав приход је и земљарина. У погледу трошаринских прихода, ја сматрам да Министар финансија треба да настоји да ти трошарински приходи буду убирани тако да не нервирају онога који ту трошарину као државни приход даје. Господо народни посланици, има разних тих трошаринских облика, између осталих, трошарински облик на ракију. Молим г. Министра финансија да се позабави тим случајевима горе у Војводини, где су неки наши сељаци пекли ракију, и нису знали до кога степена сме та ракија да буде јака, па су препецали ту ракију, и тако се десило да је била та ракија јака од 45%. Долазило је до тога, да се финанси појављују, налазе ту ракију и онда се глобе ти сељаци који су од дудова, горе у Војводини, испекли ту ракију и морају да плаћају неке силне казне које се пењу до великих сума. Ја сам уверен, да ће се г. Министар финансија позабавити тим случајевима, што ћемо му ми и конкретно приказати, да би могла та ствар да се исправи; али овога пута молим г. Министра финансија да он нађе начина, можда још сада код финансиског закона, да се многе трошаринске кривице наших земљорадника, које су у незнању или некој нужди учињене, да се те трошаринске кривице амнестирају, опросте и отпишу.

Господо народни посланици, постоји такса, односно постоји пропис, да, код плаћања кирије по селима, мора власник куће да да признаницу,

и дешава се често пута, да код киријације, који је махом сиромашан човек надничар и није платио кирију неколико месеци, дође финансиски орган, установи да нема признанице за плаћену кирију и онај власник куће добија казне или неоправдано или често пута и правично, али у незнању. Молим г. Министра финансија да нађе могућности и начина да се тај пропис ублажи.

Исто тако, господо, по селима су опорезовани таксама и фијакери, затим опорезовани су, односно, постоје неке листе и књижице за служавке, и то све, ако онај финансиски орган пронађе, а благовремено није плаћено, одмах се изричу велике казне. Молим г. Министра финансија да некако изнађе начина да се те таксе, када се појави тај финансиски орган, уберу, било путем самог финансиског органа, а не да тај финансиски орган одмах прави пријаву и да се ствара — како сам рекао у почетку, — нервоза и незадовољство код оних који морају те таксе да дају држави. Не знам да ли може успети да г. Министар финансија тај пропис, односно начин тих наплата трошаринских кривица, односно, глоба, некако преиначи, јер знам а и вама се, господо народни посланици, у пракси то дешавало, да финансиски органи због тога што имају неку провизију и тако звану ухватину, изналазе кривице и фабрикују те кривице, често пута налазе на људе који, или нису знали прописе, или су били окупирани другим својим пословима и нису извршили пропис испунили. То печалбарство тих финансиских органа треба на неки начин уклонити и верујем, да ће г. Министар финансија који је високо културан човек, наћи начина да се та нервирања наших порезовника, односно, платилаца трошарине, уклони.

Господо народни посланици, у погледу Министарства финансија које, у споразуму са Народном банком, води бригу о извозу у клириншке земље, молим г. Министра финансија: да некако омогући тај извоз, односно, извоз појединих артикала у клириншке земље, који се повремено забрањује као на пр. што се дешава са извозом кудеље, са извозом вуне, са извозом свилених кокона, да некако нађе могућности и начина да се то брже решава у Народној банци, да се не пропусти момент и могућност да онај извозник изгуби у иностранству муштерију и да се успостави координација између Народне банке, Министра финансија и Министра трговине и индустрије и да та координација буде бржа и ефикаснија, а не, као до сада, преко Координационог одбора, који, додуше, мора да постоји, али, често пута, тај координациони одбор не може да се састане било из разлога, што је његов претседник много пута заузет у иностранству, помоћник Министра иностраних послова г. Пиља, и тако се дешава да онај извозник мора да шета од Министарства финансија до Народне банке, од Народне банке до Министра финансија и Министра трговине и индустрије и до незнатних канцеларија тога Координационог одбора. Ја верујем да ће г. Министар финансија, у споразуму са г. Министром трговине и индустрије и са Народном банком, наћи начина, да се то упрости и да људи не страдавају код тога извоза. Напоследку, није ту реч о извознику, него је ту реч о оној роби која из нашег народа треба да се по што бољој цени изведе и да се у иностранству благовремено пласира, јер се дешавало у прошлости да наши

извозници нису могли да уовче своје производе у иностранству по неколико година.

Potpredsednik Alojzij Mihelčič: Gospodine poslaniče, molim Vas da završite.

Бранко Аврамовић (наставља): Господо народни посланици, господин Министар финансија треба да нађе начина и могућности, ако му је могуће овим буџетом, или раније, да спреми за идући буџет да се чиновничке принадлежности у нашој држави побољшају, јер, господо народни посланици, кад држава тражи да чиновник врши своју дужност како треба, она мора да му омогући пристојан живот, да би чиновници, вршећи своју дужност могли да остану на потребној моралној висини и поштењу.

Господо народни посланици, финансијска служба је у рукама пореских чиновника. Ти порески чиновници су инкасатори државнога буџета. Они тај инкасо врше преко пореских извршитеља, који се популарно зову егзекутори. Ја молим господина Министра финансија да нађе могућности и начина да се уреди, да ти порески егзекутори у будуће не претстављају нашем народу страховите целате, што је и њима непријатно. Они су обично регрутовани из разнородних избачених чиновника, и тај staleж треба уредити на тај начин, да они постану регулисани чиновници, како би и сам тај начин наплате био друкчији. Морам овде да констатујем, да се радујем, да се и у томе послу, у последње време, они прилично сналазе у народу, да нема ранијих испада и тешкоћа које су биле пре неколико година.

Исто тако треба регулисати принадлежности финансиских органа да се они не осврћу на печалбарску зараду, које се морају често пута да лате, да би могли да намакну своје приходе.

Господо, морам да молим господина Министра финансија, да некако нађе начина да се оне шпедитерске бенефиције, или како се све то зове, да то буде много јасније свима извозницима, и да буде јасније и приступачније привредном staleжу, јер наша држава има неколико стручњака који се баве тако зв. бонификацијама код тога извоза, и дешава се то, да многи извозник који је баш националан, да не добије никакву бонификацију, накнаду или како се већ зове, а док, међутим, страна предузећа која су вичнија у томе и која су у све ствари упућена, ту бонификацију увек добију и не претрпе никад никакву штету. Сматрам овде за потребно да дам сугестију господину Министру финансија и господину Министру трговине и индустрије, да дође на идеју, да некако нађу начина да се установи један повлашћени шпедитерски завод у нашој земљи. Потребно је, да наша држава има такав један завод, који ће да врши увоз оних војних артикала за које не треба иностранство и наши непријатељи да знају. Оружје и разне војне потребе набављају се преко страних предузећа шпедитерских.

Господо народни посланици, непосредни приходи Министра финансија јесу опорезивања објеката, а нарочито опорезивање земљарине. Главна цибана и главни резервоар за све то јесте Дунавска бановина. Ја молим г. Министра финансија да нађе могућност и начин да се тој бановини у другом облику да могућност да заиста буде та главна цибана и да се држави, као и досад, најбоље ода-

зове, да се да могућност да та покрајина, према свом културном нивоу, добије од државе оно што је потребно, за привредни развитак те бановине.

Нарочито молим г. Министра финансија да омогући бановини да путем зајма уреди извесне своје потребе, као што су путеви у Дунавској бановини. Молим г. Министра финансија да зајам, који ће тражити Дунавска бановина, одобри и да дозволи да се Дунавска бановина може да задужи са 150 до 160 милиона динара, да би се у току скоре будућности извршиле инвестиције, које су потребне за привредни развитак те покрајине, а то ће се благовремено показати и у благајни Министарства финансија, јер ће та покрајина моћи лакше да даје оно што је држави потребно.

Морам да констатујем са задовољством да земљарина није повишена него је оно снижење од 33% остало. Ту се са своје стране и са стране мојих другова из Дунавске бановине захваљујем и Министру финансија и господину Претседнику Краљевске владе, а и Министрима, који су оправдано становиште заузели код овога питања.

Још молим господина Министра финансија да нађе начина да се катастар преуреди у Дунавској бановини. Јер имате такве случајеве у Дунавској бановини, да је још пре рата извршена класификација земљишта у Војводини, тако да у Срему, у Срезу иришком и другим срезовима, где је култура разноврсна и разнолика, где постоје и виноградни и пашњаци итд. итд. много и много промењено, тако да имате случајева да је данас парлог где је некада био виноград, или, обратно, да је данас виноград где је некада био парлог. Потребна је исправка катастра да би се избегли неправедни терети.

Исто тако молим господина Министра финансија да се земља у појединим срезовима у Дунавској бановини класифицира поново, јер је класификација земље обављена раније, под туђинским режимом, тако да су национални срезови опорезовани много јаче, односно метнути су у бољу класу, а спахијске земље и земље које су биле у рукама тадашњих властодржаца, туђина, много су блаже опорезоване, јер имају слабију класификацију.

Верујем да ће господин Министар финансија ово усвојити.

Господо народни посланици, имајући пуно поверење у Краљевску владу и у господина Министра финансија, а нарочито уверење да ће господин Министар финансија о овим кратким напоменама водити рачуна, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства финансија. (Живо одобравање у центруму и на десници. Пљескање на десници.)

Potpredsednik Alojzij Mihelčič: Reč ima Ministar finansija gospodin Vojin Đuričić.

Министар финансија Војин Ђуричић: Ја сам са великом пажњом саслушао примедбе које је учинио г. посланик Аврамовић и хтео сам одмах да вас обавестим да су неке мере у извесном правцу и предузете. Већ је било говора са Дунавском бановином за изградњу једне мреже путева приближно у суми коју сте ви наговестили и никако не дискутујући значај тих путева, него констатујући њихову потребу на сваки начин, могу да изја-

јавим да ће Министарство финансија са задовољством допринети да се та мрежа путева и изврши. Биће нам брига да се поступи на рационалан начин, да се обухвати једна зона за другом, да не би тај новац био улудо бачен, јер сума коју сте ви изволели навести, ни из далека не одговара обиму потреба Дунавске бановине.

Да би се ови радови могли вршити са што бољим успехом, од битне је важности да се кредитни и радни потенцијал Државне хипотекарне банке повећа, да се увек тежи ка његовом даљем повећању. Ми смо констатовали да смо практично отсечени од спољне пијаце, да је немамо, и целокупан комунални кредит са малим изузетком упућен је у главном на ову државну установу. Међу амандманима који ће вам бити предложени за инвестиционе чисто културне потребе, независно од овога што сам споменуо, има једно овлашћење у приближној суми од 200 милиона динара, такође се апелује на Државну хипотекарну банку. Могу да вас уверим, господо, да је овај поступак по дубоком уверењу нашем и нашем, у најбољем интересу националне заједнице и да Државна хипотекарна банка, радећи ову врсту послова, никако не занемарује и приватно пословање. Само приватно пословање то је детаљистички посао, а овај је гресистички и, хвала Богу, што се ова установа оспособила да може да ради и тај гресистички посао.

Нашој кредитној организацији недостаје много што шта, што су други народи успели да спроведу с обзиром на своје специјалне прилике и неприлике и тиме омогућили лакши излаз из кризе или боље привредно унапређење своје земље. Господи је познато када је пре неколико година била криза памучне индустрије у Немачкој, да су банке које су учествовале у том послу изгубиле једну милијарду марака, да се онда појавила Немачка Gold-Diskontbank која је дала 800 милиона марака и ствар је била уређена. Није дошло до обуставе рада, није дошло до кредитних, монетарних и других поремећаја до којег би дошло да је дошло до обуставе рада у једној овако важној индустрији. Свима је вама познато какву је улогу у препороду Турске одиграла Сумер банка, која је од једне примитивне земље почела да ствара земљу модерно технички уређену.

Ми таквих института, на жалост, немамо и према томе овај једини државни институт мора да преузме такву улогу која засеца у домен рада таквих института. И кад је у питању унапређење наше привреде уопште, на сваки начин мислим да говорим и у име г. Министра трговине и индустрије, да ће проблему уређења кредита и кредитном механизму приватних банака бити поклоњена нарочита пажња и да ћемо ми створити један модеран закон с намером да се та ствар једанпут уреди, да механизам може правилно да функционише и да једног дана допринесе нашем привредном развоју. Паралелно са тим биће сигурно потребно да се уз сарадњу државе створе такве институције, које не могу бити предмет приватне иницијативе, јер нису замишљене на бази рентабилности. Ту је замишљено стварање једног института за хотелијерски кредит. Господа која су ближе упозната са приликама туристичких места и бања, немају никаквих нарочитих тешкоћа да констатују, да једно предузеће које у години ради два или три месеца не може да сноси нормалан терет ка-

мате који је подношљив за предузеће у једном граду где се ради 12 месеци у години.

Овакве институције постоје у многим земљама и показале су се као крајње корисне. А пошто се кредит даје по привилегисаној стопи, која је испод тржишне стопе, онда се при даљем изграђивању хотела, намењених за туризам унутрашњи и међународни, може захтевати да планови буду модерно уређени и да не може један примитивац да ради како хоће ако је спечалио неколико стотина динара, да дође и каже, дајте ми паре, па да са њима располаже и зида хотел какав хоће. Потребно је да се таквим институцијама да право да могу ставити своје услове. Оваква метода постоји у француском Мароку, и благодарећи њој дошло се до повољних резултата. И ја мислим, господо, да и ми можемо поћи тим путем.

Исто тако, господо, важно је да се осигура кредит на бродску хипотеку. То је свакако један проблем прворазредног значаја. У великим поморским земљама, изградња бродова је фаворизована према разним приликама појединих земаља и према њиховим могућностима. Ми, нажалост, немамо за сада кодификовано поморско право, па је због тога у предлогу Финансиског закона унесена једна одредба, да се ово питање без одлагања уреди једном уредбом, те ће у посебном поглављу бити створена правна основа да се може и бродарство наше финансирати. Ја бих се јако радовао ако би се при изграђивању нашег бродарства дошло и на бродску хипотеку на речне бродове, јер ја мислим да је нама свима стало до тога да сачувамо наше место на Дунаву, бар онако какво смо га имали 1919 године.

Кад је реч о извозу у клириншке и неклиншке земље, на сваки начин да и клириншке земље не могу бити подређене и потцењене. Тешкоће које се морају показати при таквој врсти трговања показују су доста велике, али то није разлог да се потцењује пијаца која ресорбује највећи део нашег извоза. Какве би изгледале наше цене и наша привреда да нема тога извоза, то сви знамо. То не значи, господо, да се неће обратити пажња за побољшање извоза у земље са слободним девизама. Минус или недовољност овога извоза има извесних последица по нашу привреду, и ако би се то слабо искоришћено тржиште занемаривало, свакако да би последице могле бити и знатно теже.

О осталим напоменама ћу у границама могућности водити рачуна (Бурно пљескање).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Nedeljko Savić.

Недељко Савић: Господо посланици, дошао сам у овај Дом по жељи трговачког staleжа Краљевине Југославије и данас ми се дала прилика први пут да проговорим по питањима за која се трговачки staleж највише интересује, питањима која је он на својим скуповима, састанцима и конгресима дискутовао и упућивао надлежним факторима резолуције и предлоге како она имају да се реше.

У овоме моменту говорим у своје име и надам се да ће привредници, у првоме реду трговци и са деснице и са левице, потпомоћи ме и да ће заједно самном настати да дамо Краљевској Влади и Министру потребне сугестије како и на који начин да удесимо ону привредну политику која ће бити лако примљена и која ће бити еластично

изводљива у привредним редовима наше земље, а нарочито у редовима градске привреде. Пред нама је Предлог буџета Министра финансија. О томе буџету ми не можемо, с обзиром на кратко време, говорити онолико, колико би то било потребно, не ради критике самога предлога буџета већ ради финансијске политике Министарства финансија, односно Министра финансија. Ја сам срећан што у овоме моменту могу да констатујем у име трговачкога сталеза, да је данашњи Министар финансија дошао на овај положај из привреде, са места где је имао прилике да у пракси посматра цео наш привредни живот, и верујем да ће он са тим особинама и са том практичном привредном спремом моћи да нађе најбољи пут у вођењу овог врло важног ресора.

Ја ћу се сада осврнути на једно питање које претставља претежно највећи ефекат у буџету Министра финансија, а то је на пореско и остало фискално оптерећење. Градска привреда у разним видовима фискалних оптерећења даје Министарству финансија по прорачуну буџетском нешто око 4 милијарде динара. Трговачки сталез, занатски сталез, индустријалци и остали ситни привредници градске привреде су свесни као привредници, али су и национално јако свесни. О томе нам наша народна историја и историја наше привреде даје врло крупних доказа. Па према томе, они су свесни да држави нашој за њен државни живот, за њен програм потребно је даги средства да се тај програм изведе и да се наш државни живот одржи онако, како то захтева садашњица. Хоћу да кажем тиме, да ће градска привреда поднети и подносити увек материјалне жртве које се од ње траже. Али шта је она тражила и захтевала од ове Краљевске владе, шта је она захтевала од претходне владе и шта ће захтевати од будућих влада, то је да то опорезивање, да ти фискални намети буду правични, да буду равномерни и да сви грађани пред законом у том погледу као и у погледу својих грађанских права, буду потпуно једнаки.

Ми, господо, имамо данас у главном три врсте порезе. Имамо течевинску порезу, друштвену порезу и купну порезу. Течевина се назива у пракси самоопорезивање. Тако и треба да буде, јер се том врстом пореза оптерећују ситни привредници и индивидуални предузетници, дакле не акционарска друштва, не командитна друштва, већ јавни ортаци и посебни привредници, и висину тога пореза треба да одређује порески одбор у коме седе претставници привредника, обавезних на плаћање течевине и претставници државе. Због тога овај облик порезе има привидно вид самоопорезивања, јер порески платци, привредници, учествују у одмеравању висине те порезе. Раније, пре 1934 године, у тај Порески одбор улазили су три члана из области течевине и два члана од стране државе. Али откако је један чувени Министар финансија, који се са својим помоћником тим законом јако прославио, од како је он донео допуну Закона о порезима оним фамозним чл. 7 по коме се порески платци опорезују не по ономе што зарађују, него по томе колики им је стан, по томе да ли имају аутомобил, да ли имају васпитачицу за децу и колико служавки, дакле по животу који воде а не по ономе шта зарађују, колики приход имају, то је унело врло велику узнемиреност у

редове свих привредника у нашој земљи, јер се наишло на једну идеју која се није могла тако лако схватити, на идеју да привредник који је оптерећен већим бројем деце, који има више чланова породице на издржавању, да тај привредник треба да плати већи порез, зато што му је потребан већи стан и већа послуга, док онај привредник који није ожењен и који има свега једну собицу за становање, јер му више није ни потребно, има да плаћа порезу с обзиром на ове своје потребе а не с погледом на то колико стварно заради.

Та финансијска политика тадашњег Министра финансија изазвала је код нас дотле нечувен догађај да су претставници трговачког реда у Краљевини Југославији у Београду, да су трговци, познати иначе као врло мирни и врло лојални грађани, морали да приступе демонстрацији затварањем својих радњи у знак протеста. Тој њиховој мери приступили су одмах и сви остали привредници, угоститељи па и индустријалци, тако да су 7 фебруара 1934 године радње биле преко целога дана затворене у Београду.

Овај сам случај навео само тога ради, да се види како ствари изгледају кад један министар стекне уверење да он може све сам да види и да све сам процени. Њему је зато потребан један већи број стручних сарадника да би могао да види шта се све догађа и да би могао да види колико невођење рачуна у финансијској политици може да донесе рђавих последица, нарочито кад се грађани деле на две групе, на оне који су привилегисани и оне који то нису. Министар финансија, који је за тим министром дошао и којих је припремио овај Предлог буџета донео је одлуку и ова је прошла кроз Финансијски закон за 1935 годину, којом се укида овај фамозни чл. 7 а исто тако и друге одредбе фискалне природе о којима ћу мало доцније говорити. Али је он ту Одбору за опорезивање течевине ту предвидео да од стране државе буду три члана, а од стране привредника два, тако да држава у таквом саставу течевинског одбора увек има већину.

На интервенцију Савеза трговачких удружења, Претседник Владе је дејствовао код г. Министра финансија, да тај трећи члан, кога држава поставља, буде такође из редова течевинских обвезника и на тај начин ублажена је она првобитна одлука и онемогућено да државни органи прегласају привредника. Овај начин опорезивања, ма се он називао самоопорезивање, гломазан је и изискује велику процедуру.

Прва је процедура у томе што се позивају сви порески обвезници на саветовање, договор и претрес и ту настаје погађање колико треба дотични да плати порезе. Па ако се изврши погодба, опет се често пута жали и државни претставник и опорезовани, и то иде Рекламационом одбору. У Рекламационом одбору одржава се такође претрес и оштећени, или држава или обвезник, обраћа се Управном суду. И на тај начин течевински обвезници уместо у почетку или у првим месецима године да добију разрез порезе и да према томе имају калкулацију — да се трговачки изразим — да ли могу толик порез да плате или не, они добивају обавест колика им је пореза разрезана тек у јесен, у септембру и октобру. И често пута, то га доводи до очајања, јер према пословима, које је обавио у тој години, није у стању да плати порезу. И по-

следица тога јесте гомилање дужне порезе, која, ако се не варама, у Предлогу буџета Министарства финансија износи око сто милиона динара.

Оволико о течевинској порези, а сада да пређем на друштвени порез. Друштвени порез не подлежи овој процедури као течевински порез, већ се плаћа на основу исказа књига предузећа које је обавезно да плаћа ову врсту порезе. Тај друштвени порез по исказу књига плаћају акционарска друштва.

И сад имамо што је најгоре, због чега сам укратко изнео на који се начин плаћа течевински порез. Сви привредници који обављају послове мало већих размера, сви странци који долазе у нашу земљу, не ради детаљних, ситних послова, него ради крупних, великих послова, одмах претварају своја предузећа у акционарска друштва. Зашто? Једино и искључиво, господо народни посланици, да би избегли плаћање порезе према своме обрту и према својој заради.

Навешћу неколико примера, господо. У Скопљу, пре неколико година, досадио трговцима овај начин како се врши опорезивање за течевину, па су замолили пореске власти да им изврше контингентирање порезе, да кажу Трговачком удружењу, колико трговци у Скопљу имају да плате, па ће они између себе да разрежу. И господо, финансијски директор је то дозволио и скопски трговци разрезали су ту порезу и платили и није било жалби нити од стране трговаца, нити од стране државних претставника.

Али се констатовала једна ствар, а то је ова. Једна фирма чији је сопственик дошљак из Солуна, која је правила врло велик обрт путем опорезивања контингента, платио је око 250 хиљада динара порезе. И то јој није било тешко. Била је задовољна. Али се нашао један брат Србин, адвокат, који је отишао томе човеку и рекао му: што ти да плаћаш 250.000 динара, зашто не претвориш твоју радњу у акционарско друштво па ћеш платити мањи порез. Овај је човек свршио тај посао, и идуће године та је фирма платила порез ништа више од 2.000 дин. Од 250.000 — на 2.000 дин. Господо, кад ви прођете трговачким улицама у Београду, а да не говорим о Загребу и другим великим варошима, где је привреда јако развијена, видећете, поред сваке веће фирме, иницијале А. Д. Зашто? Из ових разлога које сам вам напред изнео. Јуче, баш приликом једног посла сазнао сам да је једна угледна, честита и ваљана београдска фирма, која је врло уредно одговарала свим својим обавезама а нарочито фискалним, тачно и на време, која је плаћала једну знатну порезу, морала са ових разлога да метне те иницијале А. Д. на своју фирму да би спасла свој капитал, јер су злоупотребе прешле сваку границу која се може одобрити и разумети. Питао сам: зашто су то урадили. Одговорили су ми људи да је прошле године процењен обрт на 2 милиона динара а ове године је процена изнела 10 милиона обрта, идуће године ће обрт бити процењен сигурно 15 милиона. И тај човек није смео да пусти да све оде низ воду, већ је рекао да ће завести књиге и показати биланс па ће по њему бити опорезован. Господо, какав је резултат тога? Морални резултат је тај да ће честити и исправни људи све више и више пропадати. Јер неко мора то да плати. Држави је новац потребан. Ефекат је, пошто се

мора постићи сума предвиђена у прорачуну, тај, да онда сви ти терети, уколико се показују и умањују избегавањем плаћања овакве врсте пореза, падају на мале људе и ми онда имамо једно стално систематско пропадање трговачког, занатлиског сталежа и националних индустријалаца наших. Кад се показало да редовне порезе не могу дати ефекат — који мора опадати из године у годину, из разлога које сам навео — онда се приступило увођењу обртног пореза, који је прво био један од сто а затим се претворио у скупни порез. Тај скупни порез даје један ефекат од око 900 милиона динара у округлој цифри.

Пре неки дан, један од говорника са овога места је казао: када се узме да пословни промет у нашој земљи износи око 100 милијарди годишње, ако би се тај промет опорезовао са једним просечним процентом од 4%, то би било 4 милијарде динара. Скупни порез плаћа се на све пројекте у нашој земљи и на сву робу која улази преко границе и тај скупни порез пење се до 6 и 7% а затим долази још и порез на луксуз, који се додаје том порезу. Када се узме тај скупни порез, течевина, друштвени порез — све то није било довољно да попуни овај ефекат који се тражи, већ је заведен још и специјални порески додатак.

Ми смо на конгресу Савеза трговачких удружења Краљевине Југославије молили, да се по принципу течевине опорезују и сва акционарска друштва у нашој земљи. Тражили смо да се по принципу течевине опорезује и сав филијалски систем, све филијале и индустријске продавнице и на тај начин дође до једнообразности у напорима, да би се дошло до овога ефекта који се тражи. Међутим, уместо да се то уради, стручњаци Министарства финансија су пронашли једну другу ствар: да се једним специјалним пореским додатком опорезују све радње, које имају једну или две филијале, без обзира да ли плаћају по Закону о друштвеном порезу или по Закону о течевини; уместо да опорезују оне, који избегавају у својим билансима да плате ону порезу коју би требало да плате, они су казнили на овај начин оне друге који су опорезовани од пореских одбора.

Господо народни посланици, ни то није било довољно у прошлој години да би можебити, — ја не знам али мислим — постигли да се наплати што више на име скупног пореза од наше индустрије; пронашао се један нов начин, који у прво време, када је преко Уредбе објављен, нико није могао да разуме, јер је написана чудним језиком, тако да се ни један индустријалац није могао да снађе, али једно, што су сви разумели, било је то, да онај ко не одговори прописима те Уредбе биће кажњен са 50—300.000 динара. То је такозвана интересна заједница и каже се тамо: ако неки индустријалац продаје у једном крају преко 15% од својих производа које је пласирао у томе крају, сматра се да је у интересној заједници и мора унапред да пријави и прорачуна скупни порез, да буде по цени оне фирме којој је робу продао. Да бисте боље ту ствар разумели, ја ћу вам изнети овај пример: један индустријалац из Београда продаје у Вардарској бановини своју робу и неки трговац из Призрена, Приштине, или ако хоћете Беођелије, треба једну врсту робе и купи од тога

индустријалца 15% од вредности колико он продаје Вардарској бановини.

И, сада, овај индустријалац треба то унапред да предвиди, да пријави интересну заједницу са тим својим комитентом и треба да пријави цену за опорезивање по цени како онај у Бевђелији продаје.

Е, па, господо, и ако је и од стручњака Министарства финансија, много је. Нити је наш трговац, нити је наш индустријалац, нити је наш занатлија дошао на такву висину својом спремом, својом писменошћу, познавањем законодавстава целог света, да је он већ унапред у могућности да свари једну такву уредбу и да може одговорити онима, који су је донели, па да не искуси казну не само осетну по њеној висини, него која га и морално погађа и упропашћује, јер се третира као човек који закида држави порезу. (Гласови: Тако је!)

Господо, услед оваквог вођења пореске политике од стране Министарства финансија, пао је порески морал код нас. Свак се спасава како зна и уме, али свакоме виси Дамоклов мач више главе. Да ли је то интерес државе, да ли је то интерес привреде, о којој држава мора да води рачуна, да ли је то интерес грађана ове земље? Ја тврдим, да нити је то интерес државе ни њеног фискаса, нити је то интерес грађана. Па чији је то интерес? Ја то сам себи не могу да објасним.

На положају Министра финансија у нашој земљи били су увек стручњаци и били су увек национални људи, који могу и у стању су да промере и одмере корисност или некорисност оваквога рада и вођења финансиске политике. Па ако Министар финансија или његови стручњаци нису могли да одреде или нису можда знали како треба и шта треба учинити, постоје у нашој земљи привредне организације, у првоме реду коморе као полувзвичне организације, које треба да се консултују и од којих треба да се тражи мишљење по овим стручним питањима, јер су коморе у непосредном додиру са привредницима и знају тачно у свако доба шта и како треба упутити и како решити. Али то није био случај. Не само да се није хтело обраћати коморама, него уопште није се хтело примати никакве сугестије од стране комора. Због тога се појавила потреба, господо, да се и трговачки и занатски и индустријски савез организују у друге корпорације, које ће бити самосталне, и које су на својим конгресима доносиле резолуције у којима су третирана сва ова питања, у првоме реду пореска, и тражена решења која су најбоља и најпрактичнија и од којих имају интереса и порески обвезници и држава. Али нажалост, господо, све те резолуције отишле су у корпу, на њих се нико није базирао, — водила се и даље политика оваква, какву сам изнео.

Ја тврдо верујем да ће данашњи Министар финансија господин Ђуричић обратити пажњу на ово што сам овде у најкраћим потезима изнео, да ће потражити из архиве све резолуције које су привредници донели и да ће му као привредном и стручном финансијеру бити врло лако да нађе пута и начина и да ову аномалију, да ово што води људе у неморал, што ствара неморал у плаћању пореза држави, да ће решити онако како треба и да ће то његово решење и тај његов гест

донети огромно олакшање целокупној градској привреди.

Господо народни посланици, ја ћу овде да се осврнем још на једно питање и да га изнесем. То је врло болно питање. Код нас у земљи постоји у привреди један приличан хаос. Јуче је један народни посланик, са овога места, у дебати Министарства просвете два пута рекао да је један учитељ изгубио службу, па је постао бакалин и казао: вратите нам учитеља на његово место. Браћо и господо посланици, није срамота бити бакалин, није срамота радити и привређивати. И према томе никаква срамота није за тога учитеља, ако је он осетио способност да може сам да привреди парче хлеба поштено и да не мора ићи да моли некога низашта. Ја бих волео да је тај господин отишао мало даље па казао да се учитељи, када су у званичној служби, не баве трговином него да гледају свој посао, а трговину да оставе трговцима који се за то спремају.

Трговачки сталеж у нашој земљи одобрава потпуно и помагаће систем стварања произвођачких задруга...

Председник Milan Simonović: Gospodine govorniče, dužnost mi je, s obzirom na veliki broj govornika, da Vas upozorim da vam je vreme isteklo i molim Vas da završite.

Недељко Савић (наставља): Хоћу, господине Председниче. Онда ћу оставити ово за дебату по буџету Министарства трговине.

Хоћу да завршим. Али пре тога, господо, изнећу само још једну ствар. Питање разних такса јако кочи еластичност и развитак привреде. Као што сам молио овде господина Министра финансија да се нађе пута и начина да се изврши унификација свих пореза, да се нађе најправилнији, најлакши, најпростији пут да се до тих пореза дође и то да буде потпуно правичан за све грађане, наравно сразмерно приходима, које добијају на основу послова које обављају, — исто тако је потребно да се изврши унификација свих такса и свих других оптерећења. Ево, господо народни посланици, како изгледа број такса које има да плати један угоститељ код нас. Овде су наређане 43 таксе по редном броју, а четрдесет четврта тек ће доћи — режија. Ја не бих хтео да вас замарам, да вам читам редом. Ви ћете то добити код ресторатера код кога се храните или код првог кафеџије код кога ћете кафу попити. То што плаћају угоститељи, ресторатери и кафеџије имају приближно да плаћају и остали привредници. Ово је непотребно. Прикупљање и убирање ових такса захтева читаву војску особља, које мора да издржава Министарство финансија, и које пада на терет буџета Министарства финансија. Па кад би се узело да обрачуна ефекат оваквих такса наплаћених преко силне војске, онда би се дошло до резултата да је ово врло слаба вајда за Министарство финансија и за порески систем и, ако хоћете, за таксену политику. И према томе, логика налаже, ако хоћете, и рачуница налаже, да ово треба скупити све у један, два или три вида и наплаћивати уз порезу и са порезом, а људе ослободити од овог мрцварења и од онога што је најгоре код нас и што се врло често појављује од корупције службеника, која је неминовна, а која се не може

избећи, јер ти људи који врше наплату награђени су само толико колико да једва могу живети.

Ја бих, на крају, замолио господина Министра финансија да се позабави питањем отписа дужне порезе, јер многи привредници земље упућују сваког дана писма и моле да им се отпише стара пореза до 1928 или до 1932 године, јер нису у стању да плате, пошто су материјално потпуно посрнути. Ја имам и данас два писма: једно из Тузле, а једно из Трнавe, у Шумадији, у којима људи јачу и моле за помоћ да би могли опстати са својим породицама и да би могли привредивати и одржати своју егзистенцију. Не, господо, да се отпише овако сумарно, него претходно да се прегледа колико је у стању ко да плати и да му се омогући да може свој привредни, ако хоћете, и физички живот да продужи.

Завршавам, господо народни посланици, са изјавом да верујем у господина Министра финансија и да верујем у његову политику и надам се да ће одговорити нашим жељама и очекивањима, и гласаћу за овај буџет. (Пљескање у центруму и на десници.)

Potpredsednik Alojzij Mihelčič: Ima reč narodni poslanik g. dr. Miloš Tupanjanin.

Др. Милош Тупањанин: Ја ћу да се зауставим са неколико кратких речи на појединим питањима, која је г. Министар финансија изнео у свом експозеу. Даћу критику рада његовог и његових органа у његовом ресору, и ако дозволи, дати извесне сугестије да тај рад, који по мом мишљењу не води сврси која је постављена законима, буде усклађен и да буде лакши и бољи и за њега и његове органе, поготову за народ за кога се закони и доносе.

Ја ћу најпре да се зауставим на катастру. Позната је ствар да у овој земљи има два премера. Један је стари премер катастра и то у крајевима бивше Аустроугарске монархије. Али тај катастар, да ли услед недостатка материјалних средстава, да ли услед неорганизовања, да ли услед недостатака смисла за тај посао, није деценијама одржаван тако, да се цео катастар не слаже данас са граунтовницом, а ни једно ни друго не слаже се данас са стањем на терену. У Босни се прибегло спровођењу идеалних делова у граунтовници, што је повећало и онако хаотично стање. Од овога нарочито ситни поседници имају велике штете. Онај који је из Босне и који је имао прилике да види кад се уписују нови наследници у граунтовне књиге, или, поготову, кад се продаје један комад земље или имања и то има да се пренесе у граунтовне књиге, тај се уверио да стање на терену не одговара никако оним мапама, картама, које леже доле у катастру и не одговара ни граунтовним књигама. Раније је била пракса, да макар сваких шест месеци, у најмању руку сваке године, изиђе геометар на терен, понесе карту и утврди какво је фактично стање и у те карте уноси исправке. Код овако хаотичног стања имају огромне штете и држава, а у првом реду сељаци, који за најмању ствар, ако треба да продаду које стабло, да продају земљу, морају да иду у граунтовницу и ваде такозвани извадак из граунтовних књига и да плаћају таксу, а на концу тај извадак не одговара фактичном стању ствари, као што је мало пре један предговорник нагласио, и место винограда може сада да буде пашњак, место пашњака да буде ораница, место оранице да буде неки забран, да буде нека

шумица, и, што је најгоре, порез се плаћа онако, како је у граунтовним књигама уведено. И, господо, данас нису ретки случајеви, него много чести, да ради ових т. зв. идеалних делова у граунтовним књигама, неко плаћа порез за другога, а неко, који треба да плаћа, не плаћа, или да плаћа порез на ораницу, оно није ораница, него пашњак, забран или како се у Босни каже, шикара. Покушало се у крајевима преко Саве, да јачи поседници среде то своје поседовно стање појединачно, али без некога нарочитог успеха. Ја спомињем само један случај у Срезу румском, где има преко 20 комасираних општина, а по граунтовници стоји и сада, као што је било пре те комасације.

Катастар у Србији, у Лужним крајевима и у Црној Гори до рата није ни постојао. Премер је вршен од 1919 до 1929 године, кад је дошао Закон о катастру, али премер је вршен тако, да је данас скоро неупотребљив, јер је извршен без триангулације, без основе. Да напоменем неке примере: У срезovima Мачванском, Посавском и Рамском итд., чл. 1 Закона о катастру земљишта предвиђено је да ово премеравање има да се изврши у року од 10 година. Како је мало пре господин Министар подвукао у своме експозеу, до сада је премерено нешто око 4.400.000 хектара, значи нешто мање од половине. Колико моје информације досежу, данас ради на терену преко 800 геометара, али од ових 800 геометара извесан део мора да се упуту у нове катастарске управе да се попуне старе управе, да се обнови премер ван Србије и Црне Горе. И ако би овакво стање потрајало са бројем геометара и темпом рада, сигурно је да нећемо имати извршен катастар ни за 25 година. Господин Министар је нагласио, да се нада, да ће се ове године извршити премер 400.000 хектара. Међутим, нека буде много задовољан ако се измери и 300.000 хектара, ако не буде већи број геометара, и ако се не изврши рационализација у организацији саме службе, а ја не видим ни по предлогу буџета ни по експозеу да ће то моћи да се оствари.

По чл. 6 требало је вршити и вертикална снимања, вертикалне пројекције, како би катастарски планови, поред фискалних, одговарали и свима техничким и привредним циљевима.

Овако се, у пракси, дешавају аномалије, којих и онако има доста у нашој земљи, да Министарство грађевина, Министарство саобраћаја, Министарство шума и рудника и Министарство пољопривреде премеравају свако за своје потребе, док би се сва могла послужити катастарским планом Министарства финансија и тиме би се уштедели велики кредити предвиђени за те послове при тим Министарствима, када би Министарство финансија само вршило свој посао онако како треба.

По чл. 10, 11 и 12 Закона о катастру требало је да се изврши омеђивање земљишта, али ово се уопште не ради тако да ни хоризонтална пројекција данас не одговара потпуно циљу, а по члановима 29—32 требало је извршити детаљно класирање земљишта. Међутим, ми који смо били доле, на терену, поготово сељаци знају врло добро како је то класирање вршено. Ту је чињена огромна неправда. Класирање одређује сам државни агроном при чему мишљење општинских претставника уопште не може да дође до изражаја. Приликом одређивања класе земљишта, оно се не саопштава ту, на лицу места, општинским претставницима и за-

интересованим лицима, поседницима, како то прописује члан 32, него то сазнају интересенти и општински претставници тек доцније приликом излагања катастарског операта.

Ја сам имао прилике, још пре 6 година, када се вршило премеравање катастра и класирање земљишта у извесним срезovima Шумадије, да будем на лицу места и да утврдим да је парцела до парцеле, једног квалитета и једнаког приноса, проценjивања од стране једног стручног лица Министарства финансија једна као прва класа или као друга класа а друга до ње, истог квалитета, као четврта класа. Критеријум је био тај, да ли је онај, чија је парцела била, како да кажем, у милости или општине, или режима, који је био онда на власти. Тај начин премеравања и класирања земље унео је једну велику забуну код нашег народа а сигурна је ствар да ово класирање које је вршено у Србији за цело ово време не одговара стварности, није тачно и да ће морати кад тад да дође до његове ревизије.

Интересантна ствар: док постоји Уредба о путним трошковима, која предвиђа само пуне дневнице за 15 дана, Министар финансија донео је решење по коме се агрономима одељења катастра дају пуне дневнице у току целе теренске зоне, а то зато, сигурно, да ови агрономи, који су бирани од стране режима, могу да раде онако како то захтевају режимски интереси.

Видите, мало ће можда бити чудно да кажем, али овим спорим премеравањем земљишта сигурно је држава оштећена за велике суме новца. Ја ћу да укажем на неколико примера. Пре премеравања земљишта, нпр. у Темнићком срезу, задужење је износило 780.000 динара, после премера један милион двеста хиљада; у Срезу кључком пре премера 340.000 динара, после премера 830.000.— динара. За онога који живи на селу јасно је да ове разлике настају отуда, што су крупнији поседници лажно поднели пријаву на површину својих атара, своје земље, искористивши ниске класе општинске утрине тако да ситни поседници, сељаци, плаћају и део њиховог пореза.

А шта тек има да се каже колике огромне штете трпе народ, па и држава, у јужним крајевима наше земље у погледу аграрног питања које још није сређено зато што још немамо сређеног катастра. Са овим катастром не иде као што код нас не иде и у свима стварима. Ни најгори песимиста није могао очекивати да ће се бацити огромне народне и државне паре као што је био случај код премеравања у многим срезovima, које је после проглашено да не ваља, јер је била лоша организација у Одељењу катастра, па су читаве општине морале бити премераване тако да су оштећени и држава и појединци. Ја ћу да наведем неколико срезова у којима је два пута вршен тај посао и два пута плаћено а то су: Драгачевски, Моравски, Ужички, Рачански и Азбуковачки.

Па има још једна интересантна ствар, а то је да се, н. пр., за раднике на овоме новом терену, на новом премеру органи катастра не придржавају уредбе о минималној надници него се плаћа просечно по 15 динара дневно за радно време од изласка до заласка сунца, а сама се исплата врши на месец дана после завршеног посла. Ако је Влада донела један закон о минималној надници, сасвим је разумљиво да она треба да га примени најпре и у првом реду на раднике који раде њен

посао, државни посао. Па онда, народна снага у овоме новом премеру употребљава се као прекоредни кулук и тај кулук се не обавља по количини поседа, него по списку, тако да је ситни поседник изравнат са крупним поседником. Ја сам имао прилике да то утврдим у Крчину у Темнићком срезу. Ја мислим да ће г. Министар финансија ипак примити ово на знање, да ће погледати зашто је овако било и надам се да ће нешто учинити да се ово више не понавља и да се у првом реду овај премер земљишта, а у другом реду — што је исто тако важно — ово класирање земљишта врши како закон захтева и како то потребе народне траже.

Ја бих хтео да се задржим још на једном питању које је исто тако неко од предговорника додирнуо, а то је питање сељака дужника Привилеговане аграрне банке. Ја сам слушао многе притужбе из народа са свих страна како је немогуће ово стање и, како је лепо један предговорник казао: цела та политика Аграрне банке и цео њен рад своди се на преписку између ње и њених дужника са једним огромним апаратом чиновника. Ја сам, ради умирења своје савести и ради утврђивања правог, фактичног стања на терену, тражио да ми се пошаљу списи из појединих села како стоји ствар са тим задужењем, колика је главница а колики су ануитети, јер су сада последњих дана месеца фебруара и првих дана месеца марта заредили егзекутори по селима, плене стоку, плене земљу и форсирају наплату тих ануитета, тих отплата Привилегованој аграрној банци. Између осталих примера ја ћу да вам наведем један пример из малог села Рушња, Срез врачарски, из кога ћете видети како је узимана на попис имовина на дан 21, 22 и 23 фебруара т. г.

У томе маломе селу има равно, колико сам ја могао да попишем и утврдим са документима у руци, 46 дужника. Једноме дужнику који има да плати ануитет од 2.900 динара заплењена су два вола и једна крава, другоме који има да плати ануитет 5.000 динара заплењене су две краве, трећем који има да плати 3.700 динара заплењене су две краве, четвртном који има да плати 1500 динара ануитета, заплењене су две краве, петом који има да плати 4200 динара ануитета, заплењена је њива, шестом који има да плати 2300 динара ануитета заплењене су две краве, седмом који има да плати 2.000 динара ануитета такође две краве, осмом који има да плати 1600 динара ануитета два вола, деветом који има да плати 3500 динара ануитета једна крава, десетом који има да плати 12.500 динара ануитета узели су у попис једну њиву, једанаестом који има да плати 12.000 ануитета узели су у попис једну земљу, дванаестом који има да плати 2000 динара ануитета узели су две краве, тринаестом који има да плати 3700 ануитета узели су 4 хектара земље, четрнаестом који има да плати 500 динара ануитета узели су два вола, петнаестом који има да плати 1200 динара узели су једну краву, шеснаестом који има да плати 4200 динара узели су једну земљу, седамнаестом који има да плати 1500 динара узели су три свиње, једнога коња и једну краву, осамнаестом који има да плати 750 динара ануитета узели су у попис два вола, деветнаестом који има да плати 6800 динара узели су два коња, двадесетом који има да плати 5000 динара узели су две краве, двадесет првом који има да плати 2000 динара узели су два вола, дваде-

сет другом који има да плати 2000 динара узели су две краве, двадесет четвртом који има да плати 2500 динара узели су две краве, двадесет петом који има да плати 1300 дин. узели су у попис две краве, двадесет шестом који има да плати 2000 динара узели су у попис два вола, двадесет седмом за 500 динара ануитета узели су једнога коња и једну краву, двадесет осмом за 500 динара ануитета узели су једну краву, двадесет деветом за 4000 дин. ануитета узели су два коња и тридесетом за 2000 динара ануитета узели су две краве, тридесет првом за 4500 динара ануитета узели су једну њиву, тридесет другом за 880 динара ануитета узели су једнога вола, тридесет трећем за 3100 динара ануитета узели су два вола, тридесет четвртом за 6000 динара ануитет узели су две краве, тридесет петом за 1500 динара ануитета узели су једну њиву, тридесет шестом за 4000 динара ануитета узели су једну њиву, тридесет седмом за 3500 динара ануитета узели су две краве, тридесет осмом за 1200 динара ануитета узели су два коња, тридесет деветом за 9000 динара ануитета узели су њиву, четрдесетом за 1700 динара ануитета узели су њиву, четрдесет првом за 1200 динара, узели су краву, четрдесет другом за 800 динара ануитета једну краву, четрдесет трећем за 900 динара ануитета узели су десет оваца и два вола, четрдесет четвртом за 3700 динара узели су земљу, четрдесет петом за 450 динара ануитета узели су једног вола и четрдесет шестом за 2000 динара ануитета узели су једну њиву.

Овде су имена, а утврђене су и главне суме дуга и ануитета и што је сад најинтересантније, људи су тражили и молили да се ове наплате сада не врше и да се одгоде, пошто сада у пролеће немају од куда да плаћају. Молили су да се ова плаћања одложе до јесени, када ће доћи до прихода. Егзекутори, међутим, на то нису пристали, по наређењу њихових старијих власти. И тако ће поред ануитета сељаци имати да плаћају и велике егzekутивне трошкове који се стално пењу. И онда може се мислити кад дође до продаје колико ће отићи на трошкове, а колико на плаћање ануитета и исплату дуга. Ја ћу вам овде прочитати о томе писмо једног сељака. Село Рушањ, у Срезу врачарском, једно је од најсиромашнијих села, не само зато што је атар брдovit, него и зато што је земља испирајућа и што се сеје само кукуруз и нешто жита. А поред тога ово село, иако је тако рећи предграђе Београда, оно је изоловано и отсечено од свих државних и тврђих друмова, тако да кад наступе јесењи и кишни дани, па све до пролећа, не може се макнути из села, не само да би се са колима могло што зарадити, но ни да би сељак могао извести и оно мало свога производа где би га могао уновчити. Принос од жита и кукуруза толики је да од једног хектара не може више да се добије од 10—12, највише 15 товара. Под оваквим околностима ништа не вреди што је народ у овоме селу вредан, радан и чуван.

Тако исто и за развијање сточарства нема никаквих услова због притешњеног атара намножавањем становника. Држи се претежно теглећа стока са којом се обрађује земља, и то највише ситна, брдска раса. Друге ситне стоке је врло мало, а многе куће немају је ни мало.

Ја ћу сад да изнесем један пример како је извршена егzekутивна продаја имања у Срезу аран-

ђеловачком 23 и 24 фебруара ове године од стране Привилеговане аграрне банке за дуг.

То су ова лица: Михаило Радосављевић, село Брезовац; Богдан Максимовић, село Брезовац; Милван Марковић, село Брезовац; Радоје Ђуричић, село Вукосавци; Миленко Марковић, село Вукосавци; Милоје Михаиловић, село Вукосавци; Светозар Ивановић, село Вукосавци; Драгомир Живковић, село Доња Трешњица; Ристивоје Јаковљевић, село Орашац; Драгомир Марковић, село Старагари; Владимир Митровић, Доња Шаторња; Светозар Симић, Доња Шаторња; Обрен Петковић, Доња Шаторња; Милан Тошковић, село Бања; Панто Бошковић, село Врбица; Живота Рабреновић, село Врбица; Љубомир Лазаревић, село Копљаре.

У име Привилеговане аграрне банке изложена је продаја њихова имовина, али пошто није било других интересаната, сва та имања купила је Привилегована аграрна банка за свој рачун.

Из овог истог Среза имам списак лица о продаји, која је извршена у децембру месецу.

Мене ови примери и овако стање потсећају на 1927 и 1928 годину када смо ми, осећајући тежину стања које долази и за село и за сељака, а преко њега и за целу државу, предлагали на време мере са којима се могло то предухитрити. Морам да признам да ни онда, као ни сад, није било разумевања за те сељачке, опште, народне и државне потребе. У то време ја сам, у име Земљорадничког клуба, први био поднео законски предлог о раздужењу земљорадника. Морам да признам да ни онда, као ни сад, није било схватања, није било разумевања за потребе које су ту. Јер, господо, политика не може бити политика дана и комада, политика је вештина предвиђања. И они који седе у министарским столицама, са целокупним апаратом и са високим функционерима у разним државним установама, који имају утицаја на државну привреду, морају да осете шта треба предузети и то на време. Да је онда, у то време, био донет закон о раздужењу земљорадника, сигурна је ствар да би сељацима било лакше и још је сигурнија ствар да би се сачувао и кредит у овој земљи, као што би се сачувале и кредитне установе. Тако кад је тада сељак пао, пали су и занатлије, пали су и трговци и све је то морало довести до тога да су и банке почеле затварати своје шалтере и престале су да дају кредите, па и данас не могу да се опораве. Треба дуго и дуго времена да прође, док дође до повољнијих прилика у овој земљи, поготову до кредитних могућности.

Ја износим поново да се види, да је ова политика Аграрне банке, која се сад води, бирократска политика, и да се води са једним невероватним неразумевањем и да ту нема људи који би се заузели за правилна решења, поготову сад када чланови Управног одбора нису реумерисани за свој рад, као што су раније били. Све је повезано, исти су људи у Хипотекарној банци, исти у Поштанској штедионици, исти у Народној банци, а исти су и у Аграрној банци. Ти људи имали су прихода по 40 до 50 хиљада динара месечно. Они су се отимали да буду у тим управама, да би примали хонораре и плате. За њих је, природна ствар, било добро. И ако би се негде појавила нека добронамерна, поштена критика, одмах сви, пошто је све то повезано, дижу се и ударају против тих

добронамерних људи, који поштено износе своја предвиђања. Дизало се све против њих и проглашавани су људи ради тога бунтовницима, антидржавнима итд. итд.

Сасвим је природно кад ја осећам да ме нешто боле, ја то и износим. Па кад не видим разумеване, а знам да је то неразумеване ту, код ових одговорних, код ових моћних, који могу да раде и делују, онда морам да се буним, морам да говорим гласно. (Одобравање на левици.) Лако је вама у рукавицама говорити. Лепо је вама, јер вам је добро, али тешко је ономе ко је доле, на терену и ко је видео како се мучи онај народ. Ја сам гледао када му порески егзекутор води последњу краву из куће.

И он води, води зато да може ова бирократска институција да покаже опет у својим књигама како је све добро и како на концу године има успеха у њеном деловању. Ја кажем зато док има још времена и то може Министар финансија као надзорни орган код Аграрне банке сам да учини ако хоће. Експозици, као што је лепо рекао г. Јовановић, изгледају као песме, као здравице. Учините нешто да вам верујемо, а учинити можете. Можете да наредите сместа да се све отплате и ануитети одгоде до јесени кад сељак може да плати и да му се не гомилају трошкови.

Ја ћу да вам изнесем један пример, из Панчева, да видите како се врши наплата за дужну порезу а како се радило са великим поседницима који су припадали стално и увек свима владама, свима режимима а који нису плаћали дужну порезу. Ја ћу да вам прочитам писмо сељака који су ми писали, а морам да кажем да, пре но што прочитам нешто овде, имам обичај увек да одем на лице места, да проверим сам и онда износим са овог места. Ево тог писма: „По налогу пореске управе из Панчева дошао је у општину Старчево оврховодитељ Јовановић и дана 28 фебруара о. г. зашао по селу вршити оврху за дужну државну и општинску порезу. Његов поступак је био скроз протузаконит, јер по нашем постојећем Овршном закону био је гореименовани оврховодитељ дужан да прво дужницима пошаље писмену опомену како то закон прописује, а 8 дана након тога да по истом закону изврши попис заплене за дужну порезу, па тек онда да изврши трансферацију заплењених објеката. Противно свим тим законским одредбама поменути порески оврховодитељ је одмах првог дана повео цео чопор људи, полиције и чланова општинске управе и одмах пленио и односио где је што нашао, краве, коње, собни намештај, а Лази Бурјановићу чопор оваца међу којима су биле и оне за јагњење, те је било и штете при јагњењу. Од Николе Шица отерао је стеону краву која је била два дана пред телењем, те је могло бити врло лако штете од које не би трпео само сиромашни сељак Никола Шиц, него и држава. Многи сељаци иду се жалити, али немају где, јер их нико не прима. Али да буде неуредност још већа и безобзирнија, поменути оврховодитељ није ишао вршити оврху и још и данас не иде код оних који су и најимућнији а имају и велика задужења на државну порезу, и када су људи протестовали против таквог поступка, речено им је да су ти људи поднели молбе за брисање дужне порезе, јер су неправедно опорезовани, а кулују

земљу и богате се, а стоје под заштитом општинског службеника и других пореских фактора.

У погледу дужне порезе код тих богатих људи стоји ствар овако: у општини Старчево био је порезник у општинској служби као подбележник Јовановић Жива, сада у служби општине Долово, те је у годинама од 1929 до 1935 многим богатим сељацима брисао дужну порезу и преносио на дубиозне ставке и тако оштетио државу за неких 200.000 динара. Та ствар је откривена 1937 године, те је била на јавној седници општинског одбора од 28 до 30 децембра 1937 године. На њој је записнички констатовано (седнички број записника општинског одбора скп.бр. 116/1937 од 28 до 30 децембра 1937 г.) ово што следује: 1) Ђуришић Милан (поседује око 60 јутара) кћ.бр. 334 из Старчева имао је на државном порезу заостатак крајем 1934 године динара 36.750.43 али тај заостатак иако није био исплаћен, није био пренет на Ђуришић Милана и његову пореску ставку у години 1935, него је на волшебан начин ишчезнуо. Ставка порез. глав. књиге 246/934 г.

Сви порески заостатци који су противзаконито брисани (па и сви они поседници којима су брисани) стоје под заштитом општинског бележника и других управних фактора и нису до данас наплаћени. А према поменутој одлуци општинског одбора, која је у препису достављена свима надлежним факторима па и државном тужиоштву у Панчеву, све до данас нису стављена под истрагу лица која су у њој споменута.

Све побројане пореске неправилности и противзаконитости нису од тамо поменутих поседника до данас наплаћене, него им је општински бележник свима правно жалбе за брисање са напоменом, да је потраживање за државни порез застарело. Међутим, то је неистина. Напротив, види се да су имућним поседницима противзаконито брисана пореска дуговања и преношена на дубиозне ставке, и на тај начин, услед обмане државне власти, та државна пореска потраживања су застарела. Оним злим делима и незаконитим поступцима потчињених органа треба да се стане на пут: кривце треба казнити а пореска потраживања државе наплатити од поменутих лица, јер су то све имућни сељачки поседници.

Поред свих тих поменутих противзаконитости учињена је још и ова: услед тих пореских неправилности у главним пореским књигама морало је доћи до реконструкције главних пореских књига у општини Старчево, које је учинила пореска управа на терет општине, а не на терет кривца, јер се кривац ни данас још не гони него се ствар затрпала. Пореска управа када је извршила реконструкцију главних пореских књига, сваком пореском обвезнику у општини Старчево противзаконито је повисила годишње заостатке пореза. Закон о олакшању отплате пореског дуга и за 1932 г. у § 28 каже: „Да сваки заостатак у порези до 1932 године платиће се без камате на 15 година код оних пореских обвезника код којих је задужење, извршено до краја 1932 године, два пута веће од годишњег редовитог прописа, а код осталих, који имају мање, на 11 година. По овом законском пропису се и поступало и наплаћивало. Али је Пореска управа то повећавала, односно противзаконито повећавала годишње оброчне отплате и сваком пореском обвезнику унела у ново-

основане главне пореске књиге износ повећане годишње рате дописујући и заостатке из ранијих година који према законским прописима не постоје.

Да вам наведем још један други пример: дана 3 марта о. г. у самој општинској кући, у бележничкој канцеларији ухватио је поменути порески оверководитељ сиромашног сељака Живу Батинског и хтео му, због ануитета Аграрне банке, насилно отети новац, и ако је Жива Батински доказивао да је све ануитете преко поште послао Аграрној банци, и да према томе нема права егзекутивне наплате.

Ја ћу да завршим. Да ли од ових лепих обећања, морам да признам, од овога човека мало мање оптимистичких него код других, да ли од овога човека може да се нада? Учините господине Министре ово: наредите Аграрној банци да се не продају сељачка имања. Наредите Аграрној банци да се ануитети и отплате одгоде до јесени, а за то време узмите у озбиљно разматрање питање сељачких дугова па ћете увидети да су потребне друге мере, а не које су данас на снази, те да сељак дане душом и крене бољим путем, јер кад је њему лако, биће и нама свима лако. (Пљескање на левици).

Председник Milan Simonović: Реč има народни посланик г. Благоје Јочић. (Нije ту). Како г. Јочић нije ту, он је изгубио право на реč.

Има реč народни посланик г. Урош Неделjkовић. (Нije ту). Како г. Неделjkовић нije ту, изгубио је право на реč.

Има реč г. др. Јуре Коце. (Нije ту). Пошто ни народни посланик г. Коце нije ту, изгубио је право на реč.

Има реč народни посланик г. Душан Бранковић.

Душан Бранковић: Господо, ја ћу мало да проговорим о сађењу дувана. Ја сам био у недељу у Скопљу и кад сам дошао у додир са онима који су садили дуван, видео сам да су они тражили да им се дозволи да саде дуван онако као што су га досада садили, али им то није допуштено. Наиме, онима који су имали до 200.000 допуштено је сада 10—15.000 и то све онима који су гласали за Удружену опозицију; док је онима који су гласали за ондашњу Јерезу дато све онако како су тражили. Ја вас питам, господо народни посланици, да ли се сме овако поступати у овој земљи? Да ли се могу правити две врсте грађана у овој земљи? Да ли се може дати некоме потпуно право, а да се исто право не да другоме? Па када знамо да је ово сађење дувана хлеб некоме човеку, и оним људима и њиховим породицама и да они живе од тога, па када му се отме хлеб, онда они немају од чега да се хране и да исхране себе и своју фамилију. Када би мени неко тако што урадио, ја бих га убио за свој хлеб.

Ја бих са овога места тражио да се дозволи свакоме сељаку да засади онолико дувана колико је потребно за свакога пушача у кући. Јер ако је то моја земље, ако ја за њу порез плаћам, онда имам право да у њој садим све оно што може у њој да успева.

Још бих молио г. Министра финансија ово: у Босанским крајевима шљиве нису родиле, и онда су сељаци, да би могли да славе, пекли ракију од 50 кгр. кукурузовине, али су они зато осуђени на велике глобе. А исто тако постоји глоба за дуван који је неко можда добио чак из Херцеговине а

можда га неко и сам засадио. Због тога бих ја молио г. Министра финансија са овога места да ове глобе опрости, јер, било да их опрости, било не, оне се од бедних сељака не могу наплатити, а да тај сељак не буде потпуно упропашћен.

Господо народни посланици, ви знате да је сељак најмногобројнији, а шећер данас, у XX веку, треба да служи и старом и младом и болесном и оном детету, али он је тако скуп, његова цена је тако висока да га сељак не може набавити. Кад се једно дете разболи, мајка грицка четири пута једну коцку шећера да би детету наквасила уста са том једном коцком. Ја мислим да би шећер могао да се продаје по 8, ако не по 6 динара.

Да кажем нешто о петролеуму. Петролеум сада је свуда у вароши замењен електричном светлошћу; он је остао само на селу, али многи на селу не могу њиме да се служе јер је он ипак скуп, не могу чак ни за вечеру да осветле своје домове него пале онај луч од кога се дигне велики дим.

Ја бих молио Господина Министра да се петролеуму снизи цена да би се и наш сељак могао њиме послужити кад руча, вечера, па и кад устане или кад хоће да легне.

Још нешто о цигар-папиру. Тај цигар-папир тако је скуп да се врло слабо троши, и због тога што је тако много скуп сељак га врло слабо и троши, него место њега троши новине. Ја мислим да би било много боље кад би се цигар-папиру снизила цена, јер би га тада и сељак трошио, па би продаја тога артикла била много већа него ли што је сада.

Молио бих још Господина Министра финансија да обрати пажњу на своје финансиске органе. Међу њима има честитих људи, али их има и врло покварених. Ја сам био очевитац у срезу санском кад су поједини финансиски органи покупили пресуде којима су неки сељаци осуђени на плаћање глобе, па су им говорили да ће им ту глобу опростити ако буду гласали за тог и тог кандидата. Ја због овога молим Господина Министра финансија да обрати већу пажњу на ове органе, јер они треба да буду органи своје струке а не кортешки органи појединих политичких партија.

Господо, већ је овде напоменуто да је наш сељак највећи потрошач соли. Он купује ону со која се највише троши, јер он има да осоли и козу, и овцу, и крмачу, и говече. Од тога нашег сељака држава прикупља највише прихода, али он не може више да плаћа со по тако скупу цену. За време Аустро-Угарске монархије могло се купити килограм соли за килограм зоби, док се сад мора за ту количину соли дати по три кила зоби. Зато бих молио Господина Министра да снизи цену овој соли коју сељак троши.

Као што је казао већ господин др. Тупањанин, стање у нашим катастарским управама није у реду. Оне још од времена бивше Аустро Угарске нису излазиле на терен да тамо изврше потребне измене кад би се поједине задруге поделиле, него се због тога дешава да једне задужују порезом за земљиште које је својина других, и обрнуто. И ту би требало учинити што је потребно да се стање доведе у ред.

Ја мислим да би требало што пре обратити пажњу на то да се изврше и створе нове процене земљишта на које сељаци плаћају порезе, јер су ове процене вршене још пре 20 година, а она брда

и оне вододелнице нису оно исто што су били пре 20 година.

Ја мислим да ћете се и Ви сложити са овим што сам изнео, па се стога надам да ће и господин Министар финансија да буде објективан и да учини све што се може да се олакша стање нашега сељака. (Пљескање на левици).

Pretsednik Milan Simonović: Има рећ народни посланик г. др. Adolf Golia.

Dr. Adolf Golia: Gospodo narodni poslanici, kako se nalazimo u toku specijalne diskusije o budžetskom predlogu, to ću se starati da budem u svome izlaganju što konkretniji. (Glas sa levice: Sto kraći!) I što kraći i što konkretniji.

U toku budžetske debate često se postavljalo pitanje o postojanju budžetske ravnoteže, pitanje o realnosti budžetskog predloga. Po mome dubokom ubedenju, ovaj budžetski predlog je skroz realan i ostvarljiv, samo treba dati jednu ispravnu poresku politiku i treba ispraviti pojedine postojeće poreske zakonske odredbe.

Kako se na čelu Finansiskog resora nalazi jedno stručno lice »par exelence«, koje dobro poznaje sve privredne probleme, to sam ubeden da će г. Ministar финансија моћи да просуди шта може а шта не може привреда да поднесе, што се тиче eventualnih novih tereta. Ali ја сам мишљенја да већ на основу postojećih poreskih zakona може се постићи budžetska ravnoteža, али треба poreske zakone pravilno i jednakoмерно применјивати у читавој држави.

Nisam ni prvi, ni poslednji govornik, koji traži jednaku podelu poreskih i ostalih javnih tereta. Ја priznajem, да се у томе погледу последњих година нешто učinilo, čak i prilično mnogo učinilo, али треба svom odlučnošću nastaviti rad u tome pravcu. Има неких poreskih oblika koji bi mogli dati veći rendement nego što sada daju. Imam u vidu porez na poslovni promet koji bi, по мом убеденју, mogao davati čak 200 miliona више него што сад стварно daje.

Што се тиче poreske prakse треба и ту ставити заhtev, да poreska praksa bude u svima područjima jednakomerna i jednakoобразна, што, на жалост, сад nije slučaj.

Gospodo narodni poslanici, vama je poznato da postoji kod razrezivanja društvenog poreza cenzurni postupak, да може Ministarstvo финансија за време од 2 године да преиначи poresku osnovicu, да додатно разреже porezu. Protiv ovih poreskih odluka има poreski obveznik pravo žalbe Državnom savetu. Али како је са тим жалбama, ја знам из праксе, где треба čak две, три и четри године док Državni savet žalbu реши. Takoder се често дешава да Državni savet žalbu уважи, али из formalnih razloga, s tim да не ulazi u meritorne razloge žalbe. Nakon toga Ministarstvo финансија изда novu cenzurnu odluku, која је често indentična са prvobitnom odlukom и poreski obveznik треба поново да се žали Državnom savetu. Ovo isto важи и за остала poreska pitanja, по којима решава Državni savet, тако на пример за жалбе против rešenja upravnih sudova по жалбama државног заступника против odluka reklamacionih odbora. Ја знам да за такве жалбе често треба више година док буду rešene. Ја мислим да ово стање nije издржљиво и molim г. Ministra финансија да пореди на томе како би Državni savet ovakove predmete likvidно решавао.

Važno je pitanje poreskog morala. Ја држим да би Ministarstvo финансија trebalo ovom pitanju да pokloni naročitu pažnju. Treba priznati да су poreske

stope nekih poreskih oblika сувише високе и да се zbog сувише високе poreske stope не може постићи онај poreski moral, који би bio potreban да држава може ostvariti odgovarajuće prihode из тих poreskih oblika. Ја imam пре свега u vidu течевину. Usled високе stope osnovnoga poreza течевине, која povлачи за собом и високо opterećenje samoupravnim prirezima, dolazi се до тако visokog ukupnog opterećenja, да оно често premašuje platnu sposobnost poreskog, obveznika. Из mnogih razloga, međutim, nije podesno да се prilagodavanje poreza platnoj sposobnosti poreskog obveznika postizava srazmernom nižom ocenom prihoda. U interesu poreskog morala i postizavanja oporezivanja prema realnim okolnostima i platnim sposobnostima poreskih obveznika, potrebno je sniženje stope osnovnog poreza, i то konkretno за 2%, umesto 10% да bude 8%, umesto 8% да bude 6% и umesto 6% да bude 4%. При pravilnom и jednoобразном применјивању zakona, uprkos sniženju stope, приход из ovog poreskog oblika neće се smanjiti.

Gospodo narodni poslanici, kad smo već kod predloga о menjanju poreskih propisa dozvolite mi да ukažem на неке anomalije u postojećim poreskim zakonima.

Pо zakonu о neposrednoj porezi predviđene су poreske olakšice за nove куће, и то према броју становништва dotičnoga kraja за 10, односно 20 година. Dešava се, u slučaju inkorporacije неких krajeva једној великој градској општини, да има на području једне и исте општине novih кућа koje су ослободене poreze за 20 година, а опет других koje су ослободене poreze само за 10 година. Ја држим да то треба ispraviti и зато predlažem sledeći tekst amandmana: „Ако се промене границе pojedinih krajeva, за zgrade onih krajeva, koji pripadnu gradovima са преко 50.000 становника, poreske povlastice важе u istom обиму koji је одређен према броју становника за ове gradove, тако да се доба uživanja poreskih povlastica од дана прикључења automatski produži на 20 година”.

Dešava се често пута да poreske vlasti не priznaju izdatke koji су фактично učinjeni а који потичу из ранијих poslovnih godina. I зато би trebalo u Zakonu о neposrednim porezima dodati sledeći tekst: „Izdaci koji потичу из ранијих poslovnih godina, а извршени су и knjiženi u poslovnoj godini, koji је предмет oporezivanja, smatraju се izdaticima ове poslovne godine, ukoliko poreska vlast не докаже да је knjiženje u ranijoj godini izostalo samo из razloga sniženja poreske osnovice sledećih godina”. Ова допuna Zakona о neposrednim porezima potrebna је да се spreči nepravedna и nezakonita dosadašnja praksa, по којој се често фактички izdaci само ради toga не priznaju као stavka која треба да се odbija, што се односе на раније године. Ја држим да је ovaj zahtev potpuno оправдан и molim г. Ministra финансија да ове amandmane primi.

Gospodo, trebalo би izvršiti и неке izmene u taksenim propisima, и то, između ostalog, u propisima о zastarelosti taksenih krivica. Sve krivice као што znate zastarevaju bilo за две, било за десет itd. година. Једно taksene krivice по ispravama фактично не zastarevaju. Ја predlažem konkretnu одредбу, са sledećim текстом: „Sve taksene krivice по Zakonu о taksama и pristojbama, па и taksene krivice по privatnim ispravama, zastarevaju за пет година од дана кад су učinjene. Међутим, zastarelost редовне takse одређује се по чл. 33 Zakona о taksama”.

Cilj Zakona o taksama nije nikako da kažnjava stranke nego da obezbedi državi izvestan prihod. Ako se usvoji nova stilizacija čl. 60 Taksenog zakona, redovna taksa neće skoro nikad zastariti, jer će se i dalje rok zastare računati po čl. 33 tj. od dana kad vlast sazna da taksa nije plaćena, a samo će se krivične posledice po isteku roka od pet godina praštati. Ova izmena je sasvim pravedna, jer ako se posle dve godine daju zaboravu krivice švercovanja zlata i valute, a posle godinu dana trošarinske krivice, onda je nepravедno za taksene krivice postaviti neograničeni broj godina.

U privrednim krugovima često se čuju žalbe protiv primene tarifnog broja 33. Zakona o taksama, to jest pola postotne takse na plate privatnih nameštenika. Postoje presude upravnih sudova kao i Državnog saveta, koje idu za tim da taksu treba platiti samo u onom slučaju, kada postoji jedina isprava, kada postoji potvrda o prijemu novca, a ako nema potvrde, listine, ako nema isprave, onda nema ni takse. U tom pravcu su izdata upustva od strane g. Ministra finansija, ali poreske vlasti se ne pridržavaju tih uputstava. Zato predlažem, u tarifnom broju 33 Zakona o taksama, da se u prvoj napomeni briše drugi stav. Time bi se u buduće sprečilo pogrešno tumačenje odredaba Taksenog zakona o priznaničnoj taksi.

Prošle godine povišena je taksa na carinske deklaracije. Tu je u pitanju izvoz naše robe u inostranstvo i ja držim da ovaj izvoz ne bi trebalo prekomerno opteretiti. Predlažem sledeći tekst u napomeni uz tar. br. 205 Zakona o taksama: »U slučaju izvoza domaćih sirovina i proizvoda, taksa za svaku carinsku deklaraciju iznosi 10 dinara, bez obzira na količinu«.

Potrebne su neke izmene i u banovinskim trošarinama. U praksi, kod trošarine na kokosovo maslo ne pravi se razlika da li to maslo služi za jelo, ili za dalju preradu u industrijske proizvode. Uvoznici i nabavljači u zemlji imaju velike teškoće, jer hemiski nalazi u carinskim laboratorijama ne mogu ustanoviti razliku između kokosovog masla i kokosovog ulja. Na ovaj način naplaćuje se trošarina i na ono kokosovo maslo, koje ne služi za jelo, već za dalju preradu, te treba da bude, prema očitoj nameri zakonodavca oslobođeno trošarine.

Zato predlažem, da se u stavu 12 člana 2 Uredbe o banovinskim trošarinama, iza reči »kokosovo maslo«, dodaju reči: »za jelo iz car. tar. br. 137«.

Jedna velika anomalija postoji u pogledu banovinske trošarine na obuću. Prema sadašnjem tekstu, može se za jedan par cipela, koji vredi 500 dinara i više, da plati samo dva dinara banovinske trošarine, dok se za jedan prosti par cipela, koji ne vredi ni 100 dinara, može da plati i 12 dinara.

Ja držim da ovu anomaliju treba ukinuti. Banovinska trošarina na obuću pretstavlja nepravедno i nesnosno opterećenje za preduzeća koja su registrovana kao industrijska. Nema nikakve opravdanosti da druga preduzeća istog obima kao industrijska, ali koja su registrovana kao zanatska, ne plaćaju ovu trošarinu. Sadašnja stilizacija dovodi do potpunog izigravanja onoga što je zakonodavac hteo. Njegova misao je bila da favorizuje malog zanatliju, međutim su favorizovani t. zv. trgovci-manipulanti, koji kupuju kožu i daju istu zanatskim radnicima za izradu obuće. Na taj način ovi trgovci-manipulanti, koji u stvari rade kao industrijalci, izbegavaju pla-

ćanje banovinske trošarine na obuću. S druge strane dešava se da fabrike obuće ne mogu održavati konkurenciju i da trgovci njihovu trošarinom opterećenu robu, ne kupuju. Nekoliko fabrika je već obustavilo rad. Po predlogu amandmana koji predlažem prihvodi iz ove trošarine verovatno bi se povećali, a oslobođenje od plaćanja trošarine ograničilo bi se na one koji zaista zaslužuju da im se pruže olakšice.

S toga predlažem sledeći amandman za Finansijski zakon za budžetsku 1939/49 godinu:

»U članu 2 Uredbe o banovinskim trošarinama briše se stav koji počinje rečima: „Fabričnu obuću...“ i završava se rečima: „...Po paru 12 dinara“. Na njegovo mesto dolazi nov stav koji glasi:

»Obuću bez razlike, izuzimajući opanke, po paru 2 dinara. Trošarina na obuću neće se naplaćivati od onih proizvođača-zanatlija, koji u svojoj radionici sa sopstvenim proizvodnim alatom (orudem) izrađuju obuću po meri i prodaju je neposredno potrošačima, a ne zaposluju više od 5 pomoćnika«.

Briše se, zatim, stav koji počinje rečima: »Pod fabričnom obućom...«, a završava se rečima: »...Industrijskim (fabričnim) radnjama«, a u stavu koji iza toga dolazi brišu se reči: »i obuću«.

Pretsednik Milan Simonović: Molim Vas, gospodine poslanice, da požurite jer Vam se vreme govora približava kraju.

Dr. Adolf Golija (nastavlja): Ja ću, gospodo, skratiti svoja izlaganja. Ja moram da naglasim da su štetne one trošarine koje opterećuju proces proizvodnje, a to je u prvom redu trošarina na električnu struju. Kako je zabranjena banovinska trošarina na električnu struju, to držim da treba iz istih razloga ukinuti i državnu trošarinu na električnu struju, koja služi za svrhe pogona i proizvodnje.

Sada mi dozvolite, gospodo, da dodirnem još jedno bolno pitanje, a to je pitanje benzinskog kartela. Rešenjem Ministarskog saveta, krajem juna 1938 godine, carina na sirovu naftu snižena je od 3 zlatna dinara na 1.50 zlatnih dinara na 100 kilograma robe. Ovo sniženje važi samo za »industrijske rafinerije odnosno njihovu zajednicu«. To znači da to važi samo za kartel inostranih firmi, a nikako za domaće. Ako koja domaća rafinerija nije ili neće da bude u kartelu, ona mora da plati punu carinu tj. 100% više od zajednice inostranaca koje imaju u našoj državi svoje tri rafinerije. — Po Pravilniku koji je donet na osnovu Uredbe o tekućem gorivu određena je cena za benzin, ali samo litarska cena. Ova je cena određena u cilju unapređivanja automobilizma, — to je u redu! — ali u međuvremenu kartel je već dva puta povišio kilogramsku cenu benzina. Naši trgovci su morali da smanje svoje prodajne litarske cene prema ovome pravilniku od dinara 6.50 na 5.35 dinara u banovinskim mestima, i na dinara 5.70 u ostalim krajevima. Kartel, međutim, traži od našeg trgovca za benzinsku mešavinu na svome skladištu u Mariboru 7.40 dinara po kilogramu. Trgovca na Prevaljama košta podvoz do samo 0.35 dinara, što znači da ga roba staje 7.75 dinara po kilogramu ili po litru 5.81 dinara, a propisana cena iznosi 5.70 dinara. Dakle, trgovci treba da prodaju benzin sa 11 para gubitka. Ovo je stanje neodrživo i stvarno je veći broj trgovaca već napustio svoje radnje i bili su prinudeni da ustupe svoje pumpe, svoje cisterne drugim licima, većinom kartelu, uz nisku cenu. Ja, kao što sam kazao, držim

da je ovo stanje neodrživo i da treba tu izvršiti potrebne korekture. Ja tražim da se ukine Uredba od jula meseca prošle godine u pogledu sniženja carine na sirovu naftu, i da se donese nova Uredba koja će voditi računa o stvarnim potrebama našega narodnog gospodarstva, a ne o potrebama stranog kapitala. Ja tražim da se revidira Uredba o tekućim gorivima, koja predviđa u pogledu držanja rezervi uslove koji su za naša preduzeća, za naše male trgovce i producente nepodnošljivi, koji su krojeni jedino za velike inostrane koncerne. Dalje tražim da se kod revizije cena benzina traži saradnja predstavnika trgovaca i domaćih producenata, da uđu u ovaj odbor bar dva predstavnika domaćih trgovaca i producenata i ove pretstvanike da odrede nadležne korporacije.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodine govorniče, Vaše je vreme isteklo. Molim Vas da završite.

Dr. Adolf Golia (nastavlja): Pošto je vreme isteklo, ja ću moja izlaganja da završim. Ja molim g. Ministra finansija da vodi računa o mojim dobro namernim primedbama. Ja imam puno poverenje u rad i dobre namere Kraljevske vlade i glasaću za budžet.

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Bogdan Sremčević. (Glasovi: Nije tu!). Pošto g. Sremčević nije prisutan, izgubio je pravo na reč.

Reč ima narodni poslanik g. Pavle Jovović.

Павле Јововић: Господо, говорећи о буџету Министарства финансија ја ћу прво да почнем са дуваном. У мом крају, у мом срезу, у околици Подгорице, гаји се дуван и то врло успешно. Тај дуван гајио се у Црној Гори кад је она била самостална, а гаји се и данас, само што се даје врло мали број струкова за сађење дувана. Тамо, где живи тај народ суша је тако велика, да остале биљке, као кукуруз, не могу са особитим успехом да се гаје, па би према томе сађењу дувана требало посветити велику пажњу. Потребно би било подићи једну дуванску станицу у Срезу даниловградском, јер, као што смо чули, имамо и таквих срезова који имају по две дуванске станице, па кад неки срезови могу имати по две дуванске станице, онда је потребно да овај крај има бар једну. Ми од дувана имамо велике користи, то је оно о чему сам ја говорио и у начелној дебати, да Црна Гора није пасиван крај, јер она преко дувана даје држави велике приходе, јер се тај дуван од сељака купује за два, три, пет или највише десет динара кило, а држава га продаје најмање 175, ону „Драву“, а тера до 1000 динара кило. На тај начин држава зарађује од сиромашног сељака, откупљујући дуван пошто хоће, а продајући га много скупље. Како је у тим крајевима прошле године владала суша, не само прошле године, него већ четири године владала суша, то би било много добро да Управа државних монопола набави извесну количину кукуруза и да га раздели седиоцима дувана на рачун њиховог дувана од ове бербе. Ја бих молио господина Министра да овом сађењу дувана поклони највећу пажњу. Ја заступам гледиште да само исправним седиоцима дувана треба дозволити сађење дувана, и ниуком случају не желим да штитим оне који не дају држави исправан дуван.

У овом Дому, господо народни посланици, говорио је један народни посланик, мислим господин др. Живан Лукић, о томе како би требало ослободити порезе све оне сељачке домове, који имају највише 5 хектара земље. Ја бих се, господо, томе придружио, али бих био задовољан када би се та одлука донела да се ослободе они домаћини који немају ни пола хектара земље. Ја ћу, господо, сада о томе мало да говорим. Ја имам у моме срезу специјално две општине и то: Команску и Загарачку, у којима, ја тврдим са сигурношћу, нема, када се сва земља скупи, ни пет хектара. (Један глас: Као и у Херцеговини!) И тамо, али ја специјално кажем за ове две општине. Тамо, господо, нису куће прављене на земљи, па да се копају темељи. Тамо су куће направљене на самој плочи. Ко не прође те пределе не може да верује. Порез није велики: четири гроша, шест гроша, два динара. Ја кажем да треба да се ослободе те порезе из просто фискалног интереса, јер држава нема рачуна да због пореског оптерећења од једног, два динара, шест или осам гроша, заводи ту порезу у читавих 10 и 12 књига. Више се утроши на администрацију него што држава од тога добија.

Господо, ја ћу о Поштанској штедионици да кажем само ово. Поштанска штедионица показала је добре резултате и она показује велике приходе. Али ко су главни помоћници Поштанске штедионице? Главни помоћници су поштански чиновници. И од толиких прихода Поштанске штедионице ја нисам видео да и један динар оде оним бедним поштарима и поштаркама, који тако ревностно врше послове Поштанске штедионице. Њима се ништа не даје као награда за њихов прековремени и пренапоран посао. Ја мислим да би о томе требало повести рачуна.

У буџету Министарства финансија помиње се државно имање „Беље“, а помињу се и остала имања. Ја сматрам, господо, да државно имање „Беље“ треба поделити нашим земљорадницима, првенствено онима, који немају земље. Земљу треба дати онима, који је раде. Показује се овде извесан приход од тога државног имања „Беље“, али ја сматрам да би тај приход био и у томе случају, кад би се поделило „Беље“ јер би они људи, који добију ту парче земље од „Беља“, плаћали порез држави, и, у исто време, решило би се једно социјално и национално питање. Нама таква имања нису потребна докле год имамо бескућника и људе без земљишта. За оптанте, за добровољце и за све оне, који немају земље, треба поделити и „Беље“ и Панчевачки Рит и свако парче државног земљишта, где год га има, да разделимо сељацима који немају довољно земље. (Др. Милан Стијић: Барањске оптанте смо раскућили, а имање још увек држимо!) На томе имању приређују се дочецци, ловови и све оно што, можда, више пута шкоди и угледу наше државе, а на првом месту што је штетно за наше социјалне и националне интересе. (Др. Милан Стијић: Ту се слажемо!).

Господо, Панчевачки рит одређен је да се додели добровољцима. И као што сам у начелној дебати показао решење Министра пољопривреде, 3.800 добровољаца из разних крајева наше државе добили су решење да се у томе Риту населе 1937 и 1938 године, а уселио се није нико. Међутим, Панчевачки рит издаје се под закуп. Пи-

тање је: да ли имамо интереса да издајемо земљу под закуп, и, можда, једнога дана да продамо, као што сте чули из дебате, јер је била намера бившег Министра финансија да ту земљу прода. Да ли имамо интереса да то урадимо, кад имамо толики број ненасељених земљорадника, који желе да раде земљу?

Господо, ја хоћу сада да се окренем на једно питање. Финансиска дирекција Зетске бановине налази се у Подгорици. Подгорица је највећи град Зетске бановине. Подгорица је, као што сам казао у начелној дебати, једно историско место, где је велика Народна скупштина прогласила уједињење Црне Горе са Србијом. И ја сматрам да би требало Подгорицу уврстити у први разред скупоће, зато што се ту налази и Финансиска дирекција и Велики суд и војне установе, и т. д. Према томе било би праведно да се Подгорица уврсти у први разред скупоће.

Господо, мој крај је више сточарски крај и он држи повише стоке. Зато би требало за те сироте сточаре дати со јавтиније, него што се то даје у другим крајевима.

Господо, кад смо изједначили многе ствари у цени, н.пр. бензин, зашто онда да не изједначимо петролеум и шећер. Зашто шећер да је скупљи у Подгорици и Бабушници, него у Петровграду? Треба изједначити цену шећеру у целој држави, те да буде само једна цена, а не на неким местима скупље, а на неким јевтиније.

Ја мислим, господо, да је крајње време, да се плате малим чиновницима повећају, јер њихове плате нису ни толике да могу најскромније да живе. Ми смо повећавали плате, али то повећавање није ишло тако, да се повећа више онима који имају мање, него је повећано тако да су они који имају веће плате и крупне хонораре, добили и већа повећања. Зато бих молио да се повећају плате малим чиновницима, да не би имали злоупотреба, као што се често дешава.

Говорећи о буџету Министарства финансија, ми не можемо да критикујемо овога човека, који до сада није водио финансије. Ја сам чуо од многих мојих земљака да имају велику наду у овога човека, који је неколико пута обишао Црну Гору и видео црногорски крш и то обишао не у својству Министра финансија, него у својству управника Државне хипотекарне банке. Они се надају да ће он Црној Гори поклонити ону пажњу, коју она треба, коју она заслужује, како по својим заслугама, тако и по својим тешким економским и социјалним питањима.

Ја сам, у исто време, задовољан, што је господин Министар вољан да нађе кредит да се мочварни предели у Црној Гори исуше, да бисмо на тај начин добили око 8.000 хектара земље која је сада неупотребљива, те да једанпут престане сталан довоз кукуруза из Инђије, Обреновца и других места. Црна Гора нада се у њега специјално зато, што је он син Ваљевске Крајине, земље Љубе Ненадовића, који је много о Црној Гори писао и у Црној Гори лепе дане провео. (Пљескање на левици).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. dr. Hamid Efendić

Др. Хамид Ефендић: Господо народни посланици, када пођете селима широм наше државе, наћитете много домаћина који у току свог живо-

та кроз 10—20 година никад нису дошли ни у суд, ни у среско начелство, али тешко ћете наћи неког домаћина који бар сваке године бар једном не дође у пореску управу. Управо због ове околности, због честих додира широких народних слојева са пореским властима намеће се потреба да рад тих пореских власти буде тактичан и строго у складу са законским прописима, да се поједини порески обвезници строго по закону задужеју и да се пореске власти приликом наплате пореза строго придржавају прописа о наплати пореза, јер од тога много зависи и расположење држављана према државној управи. Међутим, наплата земљарине од сељака на подручју Босне и Херцеговине, на подручју Апелационог суда у Сарајеву, не одговара овом постулату. Не одговара из више разлога, а у главном због тога што код нас у Босни и Херцеговини катастар, или како га народ зове, „геометрија“ није у реду. Тај катастар се нимало не слаже са стањем на терену, стање у књигама не подудара се са стањем на терену. Катастар код нас прављен је од 1880 до 1890 године, на брзу руку, од стране аустријских органа, да се колико толико добије процена катастарског чистог прихода са земљишта обавезних на давање земљарине. До рата тај катастар одржаван је како-тако, али после рата на овај катастар, односно, боље рећи, на одржавање катастра није се много гледало те се стање у томе катастру толико погоршало да је настало управо једно хаотично стање.

Господо народни посланици, у катастру се врше задужења земљарином, у катастарским управама праве се такозвани распореди земљарина и ти распореди упућују се пореским управама на задужење и на наплату. Али, ти распореди, како сам рекао, праве се према књигама које ни мало нису у складу са фактичним стањем у нарави. Када погледате у катастар, ви ћете наћи да је последник држалац извесне некретнине Јован Јовановић и још четири друга. Када одете на терен и питате ко држи некретнину, ви ћете наћи да ту некретнину држи Петар Петровић и још осморица сасвим других људи. Са катастром је исто што и са кућама. Ако се кућа, нарочито кров, не одржава како треба, кућа током времена пропадне. Ако се у катастру не региструју стварне и личне промене, катастар губи свој резон, не служи оној сврси којој је намењен, а та сврха је: да сваки ималац некретнине који бере плод са некретнине, плаћа држави порез, а не неко други место њега. Код нас има на стотине, хиљаде случајева где други плаћају порез место имаоца, држаоца некретнине, и према томе није испуњен услов ни смисао Закона о катастру.

И овом приликом као што сам и синоћ говорио о Закону о земљишним књигама, хтео бих да нагласим да и у нашем Закону о катастру провејава страни дух.

Закон о катастру је врло добар, али добар за Аустрију за коју је прављен, а није за наше прилике. Јер, у § 42 Закона о катастру стоји да је сваки ималац некретнина дужан у року од најдаље 60 дана пријавити сваку стварну и личну промену о некретнинама, а у противном случају сноси последице, тј. мора да плаћа порез онако како је забележено у катастарским општинама. Стварна промена настаје ако се једна парцела, једна катастарска честица, претвори из једне културе у дру-

гу културу, ако се место шуме направи ораница или обратно, а лична промена настаје ако оца наследе синови или ако Петар Петровић купи парцелу од Јована Јовановића. Закон тражи да сваки интересент дође лично у катастарску управу и поднесе пријаву. И то је врло лепо, али за један народ где је просвета, где је култура и материјални стандард висок као што је код немачког народа. Али, када ви знате, господо, а то сам јуче нагласио, да у моме срезу има једва 19% писмених, онда је овакав пропис за наше прилике незгодан. Због тога требало би новелисати Закон о катастру у правцу да се регистровање стварних и личних промена у катастарским оператива врши не на основу пријава, него по званичној дужности. Услед овако незгодног стања у катастру, услед неподударања катастра са фактичким стањем трпштету у многим случајевима и држава, јер и држава не наплаћује онај порез који би иначе могла наплатити када би био катастар у реду. Јер, постоји разлика између висине порезе на оранице и на шуме. Ако ви искрчите шуму и претворите је у плодну ораницу, ви плаћате и надаље ниску пореску стопу на шуму, уместо да плаћате повишену пореску стопу на ораницу, која је много виша него пореза на шуму. И због овога хаотичног стања у катастру, нарочито у Босни и Херцеговини, потребна је не ревизија катастра, него, господине Министре финансија, темељита обнова катастра: све да се почне изнова, да се мери на начин као што се мерило на подручју Апелационог суда у Београду. Код нас је катастар прављен на омери од 1:6.250, а на подручју Апелационог суда у Београду прављен је катастар, снимане су мапе у омери 1:2.500 и овај катастар много је тачнији и одговора много боље приликама.

Овом приликом хтео бих да упозорим и на рад пореских власти односно примене § 46 Закона о непосредним порезима са стране пореских власти. Тај законски пропис каже да су од течевине ослобођени они ситни пољопривредници који пригодно раде неки мали течевински посао у циљу да потпомогну себе и своју породицу, а наша пореска управа примењује овај пропис на један начин, тако да заправо ситни пољопривредници немају никакве користи од овога законског прописа.

Сличан као и у Црној Гори, велики број сељака код нас има ситан посед: један хектар, два хектара, пола хектара. Од тога малог поседа није у стању да живи и због тога је принуђен да се лати неке привремене зараде у времену кад не обрађује земљу. Код нас је обичај да сељак са талигама, колима и воловима, вуче железничке прагове или другу трговачку робу, превлачи робу 10 до 20 пута годишње и заради 100 до 150 или 200 динара. Догађа се да пореске власти овакве ситне пољопривреднике стрпају у ред течевинара и одреде им течевину, као да им је искључиво занимање овакав рад са превлачењем трговачке робе. Па не само да они морају платити течевину, него у исто време морају платити кућарину, јер онај пољопривредник који доспе у течевински порез, губи право на опрост кућарине као сељак, и место једног пореза он мора да плати два пореза.

У највећем броју случајева држава не може да наплати од ситног пољопривредника онај порез, којим је неправилно задужен. Па када не може држава да га наплати онда је требало да се

законски прописи примене, како је то законодавац и желео.

Ми бисмо се, господо, огрешили када не бисмо узели у заштиту један сталеж, једну групу људи код пореских власти која предано ради за државну касу. Та група људи то су порески извршитељи. Ти порески извршитељи раде као надничари, дневничари по више година, по 10 и 15 година, али не долазе у могућност да буду регулисани нити као служитељи. Њима сваког дана прети опасност да буду једноставно отпуштени по слободном нахођењу шефа пореске управе. Ја мислим да би свакако требало пружити бољу материјалну заштиту овим вредним службеницима и омогућити им да се бар после 5 година беспрекорне дневничарске службе разврстају као служитељи пореских управа.

У уверењу да ће г. Министар финансија повести рачуна о овим мојим сугестијама и примедбама изјављујем да гласам за буџет (Пљескање на десници).

Potprednik dr. Dragan Damić: Има реč Министар финансија г. Војин Ђуричић.

Министар финансија Војин Ђуричић: Ја сам, господо, пратио пажљиво како начелне примедбе, које су учињене, тако и појединачне примедбе, које сам прибележио, а после ћу узети стенографске белешке, да проверим где су учињене неправилности, како би се оне исправиле.

У колико се тиче катастра, имам уверење, — мада довољно ту материју не познајем, — да су све учињене примедбе потпуно оправдане.

Намеће се задатак да се поправи стање ствари. Поставити себи један такав задатак је доста проста ствар. Извршење његово је далеко теже, јер се појављује двоструки проблем; проблем организације послова, који би се још вероватно и дали лако и брзо свршити, и проблем довољног броја чиновника, школованих геометара, и на крају крајева проблем савесности тих људи, јер ако је игде опасна ствар несавесност у служби, то је у катастру. Питање се поставља и мора се обратити пажња да се отклони оно, што се може отклонити, мада посао захтева прилично дуг размак времена.

После ове езекуције у Рушњу и околини Аранђеловца, видећемо како ствар стоји.

Могу да вас потсетим на једну одредбу којом је измењен Закон о уређењу Државне хипотекарне банке, где је унесен један нов принцип, непознат до сада у историји банкарства, принцип социјални и алтруистички. Тај принцип гласи: ако Државна хипотекарна банка откупи који објекат за свој рачун за то што било другога купца, па се доцније прода и постигне већа цена, разлика се бонифицира ранијем дужнику. Ако се делимичном продајом откупљенога објекта, њиве или чега другога банка намири, она повраћа остатак објекта ранијем дужнику.

Било је конкретних случајева, а било је шта више и врло озбиљних сума, и озбиљних парцела које су омогућиле да се једно пауперизовано лице врати поново као здраво у привредни живот. Такав принцип управа Аграрне банке спроводи немајући формално - правне основе. Ако је сама Банка купац сељачког имања, ситуација је самим тим таква, да се лако може десити да имање буде враћено сопственику. Ти случајеви су многобројни Могу да уверим г. Тупањанина да Аграрна банка

најмање жели да дође у посед малог земљорадничког имања, од кога он живи. Тај човек остаје и даље ту да живи на имању, са њим се воде преговори и разговори, да своје обавезе измири и да се ствар уреди. На сваки начин, ако је егзекуција била онако незграпно спроведена, није то кривицом и вољом Аграрне банке. Њој је највише стало до тога да велика већина сељака опет има земљу коју је имала а не да им ту земљу од које живе одузима. То што се догоди да се изврши по неки пут онако незграпна егзекуција, то долази отуда што извршни органи услед претеране ревности учине незгодне услуге. Италијани за то имају нарочити израз и кажу: „Добра идеја, кад се погрешно разуме и примени, може да постане велико зло”. То нарочито важи за мале чиновнике као што су егзекутори, о којима је било речи. Егзекутори стоје у чиновничкој хијерархији на најнижем ступњу: они су без будућности, без осигуране старости, бедно су плаћени да човек збиља са тим не може опстати, ако би живео под доле културнијим условима живота. И можда је због тога њих повећи број, али њихов квалитет од тога трпи. То је беда, која погађа сиромашну државу као што је наша. Сиромаш увек више плаћа. Имајући слабо плаћен чиновнички кадар, он не може да одговори свима условима и потребама па се са њим постижу врло скромни резултати онде где други народи постижу много боље резултате. Збринут човек много боље ради него незбринут.

Ако је у питању опште побољшање чиновничког положаја онда не треба занемарити финансијски ефекат. А ако се припадљивости повећају са по 200 динара, онда појединцима није поможено ништа, а линеарно узето то за државу представља велики финансијски ефекат. Али ако овако решење не би никоме ништа помогло, то би могло да пољуља многе наше привреднике, па стога није могућно ствар узети олако, већ јој треба поклонити пажњу коју заслужује.

Било је речи о дувану и о шећеру, као артиклима од велике националне важности. Истина је да је шећер код нас необично скуп. Ми смо земља скоро најскупљег шећера у Европи, а нисмо најбогатија земља, према томе је и потрошња шећера врло слаба. Ми смо прошле године потрошили, ако се добро сећам, свега око 8.000 вагона; према томе једва око 5 килограма по становнику. Било је година када је производња у земљи била мала, да се шећер увозио, уместо да тај артикал извозимо. Што се тиче националне резерве коју би требало да имамо у количини од неколико хиљада вагона, ми тих резерви никако немамо, зато што то кошта и требало би мобилисати велику суму обртног капитала у тај депо шећера. Постоји, господо, неоспорно шећерно питање и — молећи вас да не тражите од мене прецизније изјаве о томе како се ово питање намерава да третира и реши, — могу да се ограничим само на то да констатујем да шећер није био третиран као што би можда интереси потрошача и произвођача то захтевали.

И питање дувана је компликовано и тешко. Ми смо прошле године произвели 16 милиона килограма дувана. Наш годишњи консум у земљи износи округло око 10 милиона. Имамо према томе вишак од 6 милиона за стварање резерви. Резерве

Управе монопола треба да буду двогодишње; приближно толико ми имамо. Затим имамо обавезних купаца за неку количину дувана по међународним споразумима. Сви произвођачки крајеви захтевају да се број садилаца повећа, што је разумљиво кад се узме у обзир да поједини крајеви поглавито живе од тога. Међутим, да би се могло ово саћење дувана повећати, треба осигурати потрошњу а осигурање вишка потрошње може бити само изналажењем спољних купаца. До сада смо имали три купца — земље слободне трговине, слободне утакмице практички нису могле доћи у обзир — имали смо као великог купца Чехословачку дуванску режију, а као мале купце Немачку и Пољску и нешто врло мало у Француској. Ако би Краљевска влада успела да са овим земљама огромне потрошње дувана — Пољска, рецимо, троши преко 20 милиона за цигарете а Немачка, вероватно, око 80 милиона — осигура извоз неког броја милиона килограма дувана и за толико повећа наше саћење, сигурно је да би наши пољопривредници садници дувана могли далеко боље проћи. Тада, када би се осигурале пијаце за велики национални извоз, не бисмо морали да водимо много рачуна о томе да се врше стриктне наплате, — у које држава мора да урачунава општу режију, укамаћење новца, — него би се држава могла и алтруистички показати.

У седницама Финансијског одбора било је споменуто да је максимална производња Бугарске у једној години у дувану била 80 милиона, док је максимална производња дувана у Југославији једва достигла 30 милиона, после чега је наступила криза производње. Бугари су се кооперативним путем оспособили да изнесу на извесне спољне пијаце свој дуван. Ја се сећам 1923 године, кад сам био на међународној кооперативној изложби у Гану, да сам видео бугарски павиљон, и да је то био згодан повод Бугарској да се презентира квалитетом њиховог дувана. Господо, мора се, несумњиво, поклонити пажњу како дувану, тако и осталим артиклима који су овде поменути, и ја ћу све учињене примедбе проучити и учинити што могу. (Бурно плескање и одобравање).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Toša Radosavljević.

Toša Radosavljević: Gospodo poslanici, stupajući prvi put na ovu govornicu, ja bih želeo da dadem jednu sliku naše ravne i nacionalne Slavonije.

Kao poslanik kraja koji je dao jedan lep broj dobrovoljaca koji su se borili za našu slobodu i Ujedinjenje, ja želim da obratim pažnju na današnje teške prilike u kojima se ovi naši zaslužni borci nalaze.

Prva mi je dužnost, da iznesem položaj naših dobrovoljaca, koji su žrtvama u krvi i herojskim patnjama doprineli, da je stvorena naša država Kraljevina Jugoslavija.

Ranije vlade učinile su sve napore, da se tim zaslužnim sinovima država što više oduži, pa je mnogi od njih dobio zemlje u površini od 8 i nešto više jutara. Te su zemlje bile do Ujedinjenja u posedu raznih vlastelina, pa agrarnom reformom pružila se državi mogućnost, da otkupi ta zemljišta i izvesan deo stavi na raspolaganje našim dobrovoljcima. Ta su bivša vlastelinska zemljišta, naročito u srežu koji imam čast da zastupam, a i u

susjednim srezovima, u katastarskim posjedovnim listovima upisana kao prvorazredne oranice i livade, sa visokim katastarskim čistim prihodom, pa je usled toga i porez zemljarine u najvišem iznosu razrezan tadanjim uživaocima i vlasnicima tih zemljišta, našim dobrovoljcima.

U posleratnim konjunktturnim godinama, radi podizanja svog gospodarstva, uz plaćanje visokih kamata, ti su se dobrovoljci zadužili po privatnim bankama, a poslije nadošla gospodarska kriza posve ih je upropastila. Opterećeni najvišom porezom, uz najbolju volju nisu bili u stanju svojim poreskim dužnostima udovoljavati, pa su se ti dugovi iz godine u godinu nagomilavali tako, da svaki pojedinac od njih duguje po nekoliko hiljada dinara. Pošto je poreska administracija oko naplate javnih dažbina ne samo efikasna, već u dovoljnoj mjeri i stroga, to prijeti opasnost našim zaslužnim dobrovoljcima, da će za naplatu poreskog duga otići čitava njihova najpotrebnija pokretna imovina i da će ostati na goljoj zemlji.

Prijašnja Kraljevska vlada, uočivši težak položaj ne samo naših dobrovoljaca, već svih agrarnih interesenata u pogledu opterećenja javnim daćama, donela je Uredbu od 19 oktobra 1938 godine, M. s. broj 1019, o otpisu svih dužnih općinskih i banovinskih prireza do 31 decembra 1937 godine za zemljišta agrarnih subjekata, a pored toga olakšanja od 1 januara 1938 do kraja 1945 god., tako da se istima u tim godinama mogu razrezati samoupravni prirezi najviše do 50%. Kraljevska vlada ne sme da kod toga stane, već je neophodno potrebno da u zaštitu interesa najzaslužnijih sinova naše Otadžbine odredi, da se svim dobrovoljcima dužni porez do kraja 1938 godine od dodeljenog im zemljišta Zakonom o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima, otpiše, a za daljne tri godine optereti samo sa polovinom, a tek po isteku 1944 godine mogu se zadužiti punom zemljarinom.

Pravednost zahteva da se taj predlog usvoji, jer bi na taj način dobrovoljci bili izjednačeni u poreskim povlasticama sa kolonistima koje isti uživaju još od 1929 godine na osnovu tač. 4 člana 11 Zakona o neposrednim porezima.

Kraljevska vlada je donela 15 decembra 1930 godine Zakon o porezima na neženjena lica i ženjena sa devetoro i više dece. Taj je Zakon već samo radi svoje načelnosti bio u čitavoj državi pozdravljen. Do danas doživio je nekoliko izmena, tako da danas na poresko oslobođenje imaju pravo samo ona lica koja imaju devetoro ili više žive dece, od kojih najmlade nije starije od 14 godina, i koliko porez po svim poreskim oblicima ne prelazi 500 dinara godišnje.

Nema dvojbe, da država iz nacionalnih i opšte državnih razloga mora voditi populacionu politiku radi što većeg priraštaja naroda. To može najuspješnije da vrši preko raznih socijalnih zakona, a svakako da mnogo doprinose tome i poreska olakšanja data u tome cilju. U nemačkom i italijanskom zakonodavstvu ta namera vlasti dolazi naročito do izražaja u osetljivim poreskim olakšicima. Prema nemačkom poreskom pravu počima stavka poreza od tečevine kod egzistencionog minimuma od 560 rajhsmaraka. Porez je progresivan, ali pri tome uvažuje obiteljsko stanje poreskog obveznika. Tako iznose, primjerice, poreske stavke za neoženjena lica: kod 600 rajhsmaraka — 12.3%; kod 2.000 rajhsmaraka — 12.8%; kod 5.000 rajhsmaraka — 16.6%;

kod 10.000 rajhsmaraka — 20%, dok kod 100.000 rajhsmaraka bude postignuta najveća stavka od 50%.

Obiteljske pogodnosti kod toga su vrlo znatne, tako da, primjerice, kod 2.000 rajhsmaraka iznosi porez na neženjena lica 12.8%, kod oženjenih lica bez djece 5.6%, kod oženjenih lica s jednim detetom 4%, dok su oženjena lica sa četvoro dece oslobođena od poreza.

Naš prije spomenuti Zakon iz 1930 godine preblago je, bez ikakvog fiskalnog uspjeha, pogodio neoženjenima, a bio je vrlo strog u povlačenju granica na pravo za oslobođenje od poreza lica sa više djece. Ne znam zašto je granica za oslobođenje tek kod lica sa devetoro djece, no mišljenja sam, da bi se moralo dati oslobođenje već i osobama sa 5 žive djece. Obitelji već sa 5 djece koliko moraju materijalno žrtvovati dok toliku djecu postave na noge, kako bi mogli korisno poslužiti općenitosti i državi. Nameće nam se stoga dužnost, da obitelji, bez obzira na stalež, sa više djece olakšamo snasjanje javnih tereta. S toga predlažem, da se jednim amandmanom u novom Finansiskom zakonu izmjeni spomenuti Zakon.

Na oslobođenje, odnosno olakšanje prema nižoj tabeli, imali bi pravo ona lica, čija su djeca u životu, a najmlade nije starije od 14 godina, a prema visini poreskog zaduženja kako slijedi:

Broj dece u životu	Oslobođenje u celosti od poreza, u koliko zaduženje ne prelazi sumu	Ima pravo na olakšanje u koliko poresko zaduženje iznosi više, a ne prelazi sumu	Procenat olakšanja iznosio bi
5	200 din.	200—400 din.	25%
6	300 "	300—500 "	30%
7	400 "	400—600 "	40%
8	500 "	500—750 "	50%
9	600 "	600—1000 "	60%
10	700 "	700—1200 "	65%
11	800 "	800—1500 "	70%
12 i više	1000 "	1000—2000 "	75%

i tako progresivno dalje.

To oslobođenje, odnosno olakšanje provelo bi se već od januara 1939 godine.

Pošto bi moj prvi i drugi predlog značio umanjenje prihoda državne kase na porezu, za pokriće tog manjka imao bi se povisiti porez na neženjene, koji je u državnom budžetu, odnosno Predlogu budžeta za 1939/40 godinu predviđen sa vrlo visokom sumom od 2,000.000 dinara.

Stoga predlažem, da se § 4 Zakona o porezu na neženjena lica i poreskom oslobođenju lica sa devetoro dece od 15-XII-1930 izmjeni tako, da se porez na neženje razrezuje na temelju osnovnog i dopunskog poreza zemljarine, kućarine, tečevine i poreza na rente po poreskom rasporedu.

Na taj način postiće se, mjesto dosadanjih 2,000.000 dinara, tom porezom 10—12,000.000 dinara, javni tereti biće socijalnije podeljeni.

Za dalje pokriće eventualnog manjka predlažem da se 6% porez na novogradnje podignute i porezu podložne do 31-XII-1931 godine ukine i da se takove zgrade u svemu izjednače sa novim zgradama podignutim poslije 31-XII-1931 godine, tj. da se za sve nove zgrade mjesto osnovnog i dopunskog poreza plati 12% čistog prihoda, sa slijedećim ograničenjem:

6% plaća se mjesto osnovnog i dopunskog poreza za nove zgrade, u kojima stanuje sam kućevlasnik, odnosno u slučaju zakupa u koliko bruto prihod na sveukupnoj kiriji ne prelazi godišnju sumu od 12.000 dinara.

Ne postoji li ni jedan od gornjih uslova, sve novopodignute zgrade, bez obzira na prijašnje zakonske propise, podležeće plaćanju 12% poreza od čistog prihoda.

Taj predlog obrazlažem sledećim:

U unificiranom poreskom zakonu od godine 1928 postojalo je poresko olakšanje za novopodignute zgrade na taj način, da se mesto 12% osnovnog poreza i dopunskog poreza od 2—14% čiste kirije, plaćalo samo 3% državnog poreza, dok su te zgrade, za vreme trajanja olakšanja od 10—20 godina, oslobodene bile plaćanja svih samoupravnih prireza. Zakonodavac imao je nameru tom povlasticom dati potstreka za što veću građevnu djelatnost.

Iz čistih fiskalnih potreba godine 1932 povišena je bila stopa za zgrade podignute i porezu podložne do 31-XII-1931 na 6%, a za podignute zgrade posle tog roka na 12%. Oslobodenje od plaćanja samoupravnih prireza za vrijeme trajanja olakšanja ostalo je netaknuto.

Ne toliko iz fiskalnih razloga, koliko više iz razloga pravednije i socijalnije podele poreza, stavljam taj svoj prijedlog za izmenu odredaba čl. 37/II Zakona o neposrednim porezima. Držim da će većini gospodi poslanika, a i g. g. članovima Kraljevske vlade biti poznato, da je velik broj takovih kućevlasnika, pogotovo u većim gradovima, koji kao rentijeri ubiru od svojih stanara mesečne kirije od nekoliko desetaka hiljada dinara, a ovim još poreski zakon pogoduje datim olakšanjem, dok na drugoj strani mali i bedan zemljoradnik sa petoro i više djece ne uživa nikakovu poresku pogodnost.

Ranijih Kraljevskih vlada bila je briga, da se ekonomsko slabima pružalo olakšanje u snalažanju javnih tereta, pa je među ostalim doneta bila odredba da se u pogledu plaćanja poreza od dohotka tekovinskog poslovanja, takozvana tečevina, kod sitnih zanatlija po selima i varošima do 20.000 stanovnika paušalira. Pravedna i hvale vrijedna je ta odredba, no ima i tu prigovora da se kod toga stalo na pola puta. Niukom pogledu nisu od sitnih zanatlija u boljem položaju ni sitni seoski trgovci, takozvani sitničari, a ni mali trgovci po varošima i sreskim mjestima. Pravednost zahtjeva, da se sitničari (seoski trgovci) u pogledu oporezovanja tečevinom u svemu izjednače sa seoskim sitnim zanatlijama, a da se sitni trgovci po sreskim mjestima i varošicama do 15.000 stanovnika, koji rade sami uz pomoć ukućana ili sa najviše jednim pomoćnikom, paušaliraju, pa makar im odredili i veće iznose tečevine od istih grupa zanatlija.

Opće poznata je stvar, kritizirana u dnevnoj štampi i u stručnim novinama trgovaca i zanatlija, da akcionarska društva, bila ona trgovačka ili industrijska, bankarska ili društva za osiguranje, plaćaju minimalni porez. Ti poreski obveznici, kao društva obvezna na javno polaganje računa, oporezovani su po nadležnoj finansijskoj direkciji, na osnovu bilanse. Te bilanse koje se prilažu poreskim prijavama radi razreza društvenog poreza, nisu nikada, ili samo u retkim slučajevima prije razreza, sravnjene sa poslovnim knjigama preduzeća. Ako se te bilanse samo malo analiziraju, dođe se do nevero-

vatnih rezultata, a to većinom, da preduzeća, sa usloženim ogromnim kapitalom od nekoliko miliona dinara, imaju gubitke, ili postizavaju nezatnu, upravo smiješnu dobit. Da ta preduzeća u tim slučajevima ne bi ostala neoporezovana, poreskim zakonom regulisano je, da ta preduzeća u tim slučajevima plaćaju takozvani minimalni porez, prema visini uloženog kapitala, odnosno prema visini obavljenog bruto prometa. Stope za minimalni porez su zaista tako niske, da porez ispadne u potpunom smislu riječi „minimalan“.

Stoga predlažem, da se stope za minimalni društveni porez povise na najmanje dvostruku, ili trostruku visinu dosadanih, da se prije razreza društvenog poreza preko, u knjigovodstvu verziranih činovnika, izvrši pregled poslovnih knjiga i dokumenata, pa u slučaju da se po bilansi pokazuje gubitak, ili nesrazmerno niski dobitak prema visini uloženog kapitala, da se poreska prijava sa svim priložima dostavi prvostepenoj poreskoj vlasti sa zahtocom, da se ista iznese pred nadležni poreski odbor tečevine, kako bi taj odbor mogao dati svoje mišljenje. To obrazloženo mišljenje, moralo bi biti obavezno za nadležnu finansijsku direkciju kod donošenja njene odluke a pogotovu, kada bi svoju odluku donijela Direkcija slobodnom ocijenom.

Uvjeren sam, da će moje sugestije i dobronamjerne prijedloge Kraljevska vlada, u interesu pravednije podjele javnih tereta, usvojiti, pa stoga molim gospodina Ministra finansija, da izvoli potrebno odrediti, da se moji prijedlozi, kao izmjene u poreskom zakonu, provedu putem Finansijskog zakona za 1939/40 godinu.

Glasaću za budžet Ministarstva finansija, imajući puno poverenje u rad sadašnjeg ministra g. Đuričića. (Pljeskanje na desnici).

Potpredsjednik dr. Dragan Damić: Reč ima narodni poslanik g. Vasilije Dragaš.

Vasilije Dragaš: Gospodo narodni poslanici, debata o budžetu Ministarstva finansija u načelu bila je dosta iscrpna i opširna, pa ne želim da se upuštam ni u cifarski deo toga budžeta, niti želim da analiziram međusobne optužbe pojedinih delova naše države, da se poreski sistem ne primenjuje jednako merno na sve delove, i smatram da nam je visoka sprema i stručnost g. Ministra finansija, te njegovo temeljito iskustvo, dovoljna garancija, da će se, kako zakonski propisi Finansijskog zakona, tako i sama primena budžeta, izvršiti u duhu njegovog iscrpnog ekspozeta, da bi svi slojevi naše privrede stekli nepokolebljivo ubedenje u pravičnost i jednakoopravnost.

Ja bih želeo, ukratko, pošto je vreme već na izmaku, da istaknem neka zapažanja i konstatacije, a to je, da naš seljak, iako je kao dobar domaćin uvek smatrao kao prvu dužnost da plati porez, odnosno dug, državi, ipak, svaki put kada ide poreskoj upravi, ide s nekim nepoverenjem, jer smatra da će mu biti naplaćeno više, nego što po njegovoj poreskoj osnovi i posedu pripada. Gospodo, to proizlazi iz toga, što je za njega prilično kompliciran i sam poreski sistem, i njemu su pojedini nazivi, pojedina označenja za porez, prikaz, banovinski prirez itd. jako nejasni, a naročito mu je nejasno to da on iz ranijih godina po zaostatku može da bude dužan, a ujedno da ima „preplaćeno“. Da se to ne bi događalo i izbeglo nepoverenje, koje je na štetu plaćanja toga prinosa i tih dažbina uopšte, smatram, da ne bi

bilo suvišno, da se, prigodom pozivanja na platež u plakatima ili bubnjem, istakne, koja je poreska osnovica, odnosno stopa izraženog poreza po hektaru zemlje, tako da bi svaki seljak barem približno tačno mogao da zna koju svotu ima da plati.

U vezi sa ovim, pridružujem se predlozima gospode predgovornika za ispravku, odnosno reviziju katastra, što se pokazalo i u našim krajevima kao neophodna i hitna potreba, jer iz toga, gospodo narodni poslanici, proizlazi ne samo nepravедnost u plaćanju poreza, nego se šta više događaju i mnoge, nepotrebne, parnice.

U vezi sa propisima Zakona o onim licima koja su sa devetoro i više dece oproštena od plaćanja poreza, ja smatram za potrebno da se donese neki propis, ili nade mogućnost, da se ujedno oproste i od plaćanja samoupravnih dažbina, jer se, gospodo narodni poslanici, događa se da neko, iako je oprostjen od plaćanja poreza, plaća na samoupravne dažbine mnogo više, nego što iznosi i sam izravni porez, a to se odmerava na onoj poreskoj bazi koja je bila propisana još pre nego što je donesena Uredba o opraštanju neposrednog poreza.

Uredbom i pravilnicima o likvidaciji zemljoradničkih dugova učinjeno je naravno jedno delo od kapitalne vrednosti, jer su mnoga gazdinstva spasena da ne dodu na bubanj i mnoge porodice od prosjačkog štapa. Ali sam opazio da u toj Uredbi ima izvesnih odredaba koje teško pogodaju same dužnike. Ako dužnik zataji i najmanji deo imovine gubi zaštitu i progoni se krivično, dok za verovnika takav propis ne postoji. Poznato je, gospodo, da Uredba propisuje da procenu obavlja jedan opštinski organ, obično opštinski beležnik, i dva zakleta procenitelja i to na licu mesta, svako pojedinačno, a zemlja da se procenjuje po dvanaestostrukom čistom prihodu iz 1928 godine. A sve ostalo pojedinačno. Međutim, u praksi se događa da se sve to ukupno procenjuje u samoj opštinskoj zgradi, a ne na licu mesta, i iz toga proizilazi nezgoda koja često puta dovodi do parnice, a time je i sama Uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova izigrana.

Dalje, gospodo, postoje gotovo kod svake poreske uprave finansijski polozi. U tim finansijskim položima leže velike svote za koje često ni sami šefovi poreskih uprava, ni nadležni referenti, koji na tome rade, ne znaju kome ti polozi pripadaju. Ja smatram da bi trebalo preduzeti nešto da se ti polozi privedu svojoj svrsi ili da se odnesu na dug onome koji je dužan, a ne da mu u pologu leže izvesne veće svote, a on da duguje za porezu za koju se egzekutivno progoni. Te svote, gospodo, često puta iznose više stotina hiljada dinara. Imam slučaj iz prakse u 1929 godini da sopstvenik jednog takvog pologa ne može nikako da uspe da mu se on prenese na poreski dug, jer se uvek nalaze kod poreske uprave i finansijske direkcije neke zapreke koje to sprečavaju. Ja bih molio gospodina Ministra finansija da naredi, da se i u toj stvari nešto preduzme.

Osim toga već su neka gospoda predgovornici istakli trošarinske i monopolske kazne. One se često puta tako nepravедne i velike da teraju ljude do prosjačkog štapa. Ovde baš imam o tome jedno pismo koje ću vam pročitati i koje glasi: »Gospodine, 1932 g. dobila sam presudu od Finansijske direkcije iz Zagreba koja glasi na 16.000 dinara globe. Ja ovu globu ne mogu nikada isplatiti, jer je moja trgo-

vina vredna istom te svote. To i nije trgovina, već sitničarija na selu. Dalje, ova kazna je tako nepravедno izrečena za mene jer su organi radili vjerski i politički bez obzira na pravdu i zakon. Naime, oni su lažno globnu istragu sprovedi, jer je tužba glasila na 725 litara rakije, a nije bilo više od 20 litara i u presudi navedeno »vlastitim priznanjem« a nije istina da bih priznala da sam ja pekla rakiju od kukuruza, itd.«.

Poslali su rakiju na analizu enološkoj stanici u Zagrebu, koja je ustanovila da je rakija pečena od kukuruza. Međutim, tvrdilo se, da sa strane krivca nije bila rakija pečena od kukuruza nego da su imali svoju vlastitu rakiju od šljiva i da je bilo svega oko 200 litara. I ako je utvrđeno da je roba krijumčarena, ipak je kazna drakonska. Molim gospodina Ministra da se ove stare kazne reše putem amandmana. Još bih samo hteo da pored krijumčarenja raznih monopolskih artikala pomenem krijumčarenje saharina. To krijumčarenje, gospodo narodni poslanici, verovatno je poznato svima vama, jer se događa po svima selima. Krijumčarenje se izvodi na jedan nezgodan način i prodaje se vrlo loša roba, a to je zbog toga, što je monopolski saharin suviše skup. Potrebno je u tom pogledu nešto preduzeti.

Imade, gospodo, još nekoliko slučajeva koji su za osudu. Iako sam veliki prijatelj da se pomažu zadruge kako poljoprivredne tako poimenično i stočarske, ja moram da skrenem pažnju da se u pojedinim slučajevima zloupotrebljavaju ove zadruge. Osnivaju se zadruge za izvoz svinja i stoke, roba se liferuje, zaraduju basnoslovne sume a država nema ništa od toga. Tom prilikom izigravaju se i takse na stočne pasuše.

Da ne bi dalje duljio, jer su o tome govorili i drugi predgovornici, ja ću svoj govor da završim sa apelom i molbom da gospodin Ministar finansija ovo nekoliko, po mom skromnom mišljenju, opravdanih konstatacija izvoli imati u vidu kao i moje dobronamerne sugestije. A ja sa svoje strane izjavljujem da imam puno poverenje u Kraljevsku vladu i gospodina Ministra finansija i da ću glasati za budžet (Pljeskanje na desnici).

Predsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Savo Danilović.

Саво Даниловић: Господо народни посланици, ја сам из земље која се не може назвати земљом, јер је то камењар, камени крш. Ко је од вас путовао за Дубровник, тај се могао из вагона да увери да је најбољи део Херцеговине, од Чапљине па до Хума. То је најлепша земља. Па када је видео како изгледа та земља, онда не треба да говорим о оном кршу голом који стрчи небу под облаке и плави се без шума. То је суро стење које штрчи без земље. У том крају живи наш Херцеговац, мучи се са козом, мајком херцеговачком. Парадоксално је, али је истина, да овај народ и од змија има користи. Замислите како је то тешко када Херцеговац мора да се пење по стаблима да бере храну за своју козу и у исто време да голим рукама хвата змије, које се шаљу у Мостар др. Дојмому, који после прави серум. То је, господо, тежак посао, али посао овог поштеног народа који хоће на поштен начин да заради, па макар и по цену свога живота, комад хљеба. То је што карактерише Херцеговце. Они су готови да

на поштен начин, макар и по цену свога живота, зараде кору хлеба. Жалосно је, господо, када он мора приступати овом послу. У Херцеговини има и добрих поља, то је Хутово блато, Мостарско блато и оно најлепше поље, Попово, али то је поље под водом. И кад ће та вода нестати, то је велико питање: Ако сељак и пооре земљиште и засеје, питање је, хоће ли да убере плодове свога рада када дође пролеће. Онда он мора из оних вртача, из шкрапина да истеше себи и својој деци комад црна хлеба. И, господо, сам терен, са једне стране, квалитет земље, са друге стране, климатске прилике, са треће стране и довитљивост наших сељака, са четврте стране, упућују га да се бави културом дувана. То је онај дуван који се зове херцеговачки дуван, који се некада извозио под именом „херцеговачког флора” и који су пушили, како се каже, сви дворови и претседници република, дуван који има дивну арому и одличног је квалитета. То је један од најбољих квалитета дувана на свету. Тај дуван даје требињска шума. Ту је сада, господо, потребно помоћи нашем човеку у његовом настојању. Та иницијатива помоћи мора да потиче од саме његове управе да му ову вечну борбу олакша. Он хоће да заради часно и поштено, па је потребно у томе га и помоћи. На тај начин он ће имати више користи а и држава ће имати бољи квалитет дувана. Велика је, господо, потреба да се оснују расадници и да се народ упуту у сејање дувана.

Ми, господо, немамо расадника. Требињски срез има по 30 вагона дувана, али да би дувана оволико било засађено, замислите колико треба струкова расада. Све то треба лепо засадити и очувати да га лети не спржи жега која тамо влада. Зато су потребни модерни расадници, модерне алеје, покривене стаклом. Треба том народу дати минимум да би могао да дође до максимума. Он гаји онај лепо жути дуван који је често пута дугачак по 70 сантиметара. Замислите како је он леп и жут и како су лепе руке оних вредних херцеговачких девојака које тај лист нижу и јапраче.

Садашњи метод раздавања семена дувана ради производње дуванског расада, не само да није рационалан него је чак врло штетан. Наш сиромашни садилац дувана нема стаклених башта (леја) у којима би посејао добивено семе дувана и у коме би ово семе, несметано од временских непогода, напредовало и на време стигло за садњу по њивама, него то семе посеје у т.зв. расадницима на отвореном пољу, где га мраз или слана или студене пролетње кише униште, те сељак мора поново да тражи семе и у невреме да га по други пут сеје и док тај други расад стигне за садњу, прође најбоље време кад у земљи и ваздуху има влаге и кад би дуван требало да одрасте и ојача, те тај други расад дође на њиву онда, кад су већ почеле летње жеге, које мале и неотпорне струкове дувана често пута униште. Овако се сељаци излажу неприликама и ризицима, јер кад им први расад пропадне, онда морају сејати други расад, који закасни, или морају ићи у Чапљину, где је блажа клима, да купују расад плаћајући га скупо, губећи у времену и излажући се излишним и за сељака скупим трошковима.

Од оваквог стања ствари нема штету само сељак него и наша држава, која не добије ни у квалитету ни у квантитету достојну жетву, јер се не искористи продуктивна способност земље и нашег

сељака, од чега трпи наша привреда, јер сељак осиромашава и губи потрошачку моћ за остале артикле државног монопола и друге трговачко-индустриске артикле. Ради тога требало би да Дуванска станица у Требињу сама сеје семе дувана и производи дувански расад и даје народу или пак у свакој општини, која гаји дуван, да се установе топле стаклене леје за производњу дуванског расада у којима би расад био заштићен од слана и мразева, па да се онда даје народу ради сађења на отвореном пољу. Овим би се учинила велика корист и сadioцима дувана и држави, јер би дуван увек могао бити сађен у право време и пре летњих суша одрастао и ојачао тако, да му оне не би могле толико нашкодити. Већа и боља берба дувана и у квалитету и квантитету била би последица овакве акције.

Други недостатак садашње праксе у култури дувана јесте закидање дуванског цвета. Пошто дуван, кад му се закине цвет, не добија више нових листова, то финансијски органи, пре пребројавања листова и њиховим задуживањем сељака, морају претходно извршити закидање свих дуванских цветова без обзира, да ли је време закидању или не. Како они то закидање у одређеном року морају извршити, то закидају најмање 25% цветова онда, кад не треба: пре времена или касно, те садилац дувана губи или у количини или у квалитету дувана. Народ је због ове методе врло незадовољан, јер му она наноси велику штету и томе злу треба наћи лека у интересу самих садилаца дувана.

Треће болно место у данашњој производњи дувана у Херцеговини јесте сушење дувана и термин откупа. Откако сељак одбере дуван, а то је махом у јулу или августу, па док га не преда дуванским станицама, протекне неколико месеци. За то време наступе јесење кише, које отежавају или онемогућавају правилно сушење и чување дувана, јер сељак нема никаквих сушница ни специјалних надстрешница, у којима би сушио дуван и сачувао га од влаге и буђе. Сада га сељак суши и чува на нивовима под стрехом кућа и штала и за време дуготрајних јесењих киша склања га по избама и влажним подрумима или по собама, где се кува и пере. Овде се дуван у влажним просторијама, уплесниви и поквари и као такав се, приликом откупа од стране комисије, одбацује и поништава или се класира врло ниско као слаб дуван и не плаћа се за њега ни 30% цене, коју би имао да је био очуван.

Господо, једини начин да се ово питање, које је од капиталне важности за сadioце дувана реши, јесте, да се сadioцима да дугорочни бескаматни зајам за подизање сушница за дуван, чију би скицу имала да изради Управа државних монопола. Ово би било лако изводљиво зато, што те сушнице не би много стајале: од 3.000 до 10.000 динара, према величини сушнице. Сељаку би се приликом исплате дуванске бербе задржавале годишње отплате овог зајма у неосетним ратама тако, да сељак овај терет не би ни осетио а сушнице би му помогле да за овај дуван добије можда два пута већу цену него што је данас добија.

И када је дуван добар, Управа државних монопола га откупљује по врло ниским ценама, а сељак га мора уступити за ону цену коју му одреди држава преко Управе државних монопола.

Све ово доприноси да појединци свој дуван прикривају и шверцују. То доводи до врло неми-

лих појава и тешких последица од којих има штету и углед државе, државни фискус и сам народ. Ове се све немиле појаве могу и морају лечити. Држава не сме ићи до бездушног израбљивања својих сиромашних садилаца дувана. Кад би Управа државних монопола плаћала 20 динара по килограму дувана просечно, место што га сада плаћа просечно 7—8 динара, народ би био задовољан, не би прикривао и шверцовао дуван и имао би воље и могућности да боље обрађује земљу и гаји дуван јер би му се ту и мука боље наградила. И са социјалног, као и са економског гледишта неопортуно је тако, скоро у бесцење узимати од народа главни и скоро једини производ његове земље и његовог труда. Јер дешавало се у Требињу — а верујем и другде — да је сељаку плаћан килограм дувана 2,50 динара док је килограм пресног купуса на пијаци требињској био 2,50 динара! Сада је упрокос и овако тешког стања садилаца дувана Управа државних монопола смањила у Срезу требињском садњу дувана за 1,5 милиона струкова. Шта то за један сиромашни срез у Херцеговини значи, није потребно наглашавати, кад се зна да је дуван главни извор живота народа у том крају.

Стога молим г. Министра финансија, да прво повиси још ове године садњу нашег дувана са 7,600.000.— колико је ове године прописано на 10,000.000 струкова, како би наш народ и појединци добили могућност за живот. Друго, ја молим г. Министра финансија да још ове године макар у свакој општини по један расадник подигне, да да извештај кредит и скицу за градњу сушница за духан, како би и други сељаци по узору на тај расадник могли да подигну једну модерну сушницу из које би излазио онакав дуван какав је раније бивао.

Молим још г. Министра финансија да се опросте старе казне за монополске кривице. Шта ће наша држава да добије од тих монополских казни? Ништа неће да добије, а, господо, наш сељак каже овако: „Оче, ми немамо шта да дамо нашој држави него крв и живот свој; када буде требало ми ћемо га дати, али и наша отаџбина треба да нас пусти да можемо зарадити комадић хлеба“. Господо народни посланици, настојање нашег народа је да живи, али прилив наше народне снаге сваки даном је све већи. Наш човек је моралан, поштен, његов приплод се пење до максимума. Затворена су нам врата у Америци, затворена су нам врата у свету, једино су нам отворена врата овде у нашој земљи коју ми љубимо и у којој хоћемо да сарађујемо часно и поштено да дамо држави што је њено а Богу што је Божје. Зато треба нашим добровољцима који су остаци остатака, оним добровољцима који већ 20 година чекају на своје добровољачке бенефиције, које су им обећане још пре много година и које им се према новом добровољачком закону гарантују, дати не оне папире, па макар то биле и чисте паре у папиру, него, ако се жели са националног и политичког и са хуманог гледишта да им се помогне, дати им земље у овој нашој земљи, у Панчевачком риту где је већ и обећано и на осталим слободним државним земљиштима.

Иако имам доказа да се нашим добровољцима обећало да ће им се 1938 године давати земља у Панчевачком риту, о чему су добили решења, прошла је јесен 1938, а доћи ће ево јесен 1939 го-

дине, а њима та земља још није додељена. Има 20 година да се свршио рат и сада би већ синови ових добровољаца, ако устреба овој земљи, могли дати своју крв за њу. Ако су управне власти до сада прешиле према тим искреним синовима ове земље, ја мислим, да ова Влада, коју данас имамо и у коју смо упрли очи, да ова Влада у овим најсудбоноснијим моментима за народ има да се одужи добровољцима да би имала друге добровољце, који ће бранити границе и мир у земљи. Ми се надамо, сиротиња се нада, да ће им се то дати.

Један ми је господин у Београду казао: „Јесте, када су добровољци осетили да је хектар земље 100.000 динара у Панчевачком риту, онда се отимају, а неће бонове“, а ја сам њему казао: „Херцеговина није ни знала за Панчевачки рит, него само за обећање нашег славног Краља Мученика Александра (Слава Му!) када је на Солунском фронту казао добровољцима: „Ви, који останете живи, добићете земљу, а ако не останете, онда ће добити ваше породице, ваши синови.“ Нису наши добровољци дошли из Америке и Русије због те земље, него да погину за отаџбину — када човек гине он не тражи на овоме свету ништа материјално. Али, они који су остали траже да се изврши аманет, јер када се нешто обећа, а власти не изврше, онда то тешко погађа душу нашег народа. Недоследност у обећањима управних власти то је, посподо, нешто најтрагичније за нашу земљу, јер народ губи веру у земљу, а када народ губи веру у земљу, како ће један другоме да верују, а из те неверице настало је и хрватско питање. Не верује Србин Хрвату, не верује човек човеку, не верује човек својој управи, не верује чак човек у Бога, а када сама управа тако греша докле ћемо онда доћи.

Што се тиче класификације наше ситне, сиромашне земље по Херцеговини, она је обављена давно и давно. Сећам се када сам као ђак долазио из школе кући да су се по њивама врзале аустријске комисије сакупљене од кнежева и муктара, од људи који нису знали шта је класификација земље и нису је одмеравали као класификацију земље него утврђивали класификацију једне парцеле према другој парцели у сразмери по роду, па је тако и у Херцеговини створено више класа земље. У нас и нема земље. Она је код нас најдубља онолико колико може рало да захвати, а то је 25 до 30 сантиметара, а испод тога је пржина. Оно земље што имате, онај хумус, то је земља коју није Бог створио, него је то постало од остатака пелина и осталог лишћа које пада у јесен и од којег је наша земља, која не може родити без ђубрета. Ову земљу класификовати као ону у Банату, то је лудост. Ја тражим да се наша земља прекласификује. Нема тамо ни прве, ни друге, не треће класе ако нема ђубрета, а ако нема козе — нема ђубрета. Коза је мајка. Даје нам млеко, хаљине, и даје нам чак и ону боју дувана и арому, јер ако нема прпошке од козе, нема добродуван.

Човек треба да плаћа порезу онакву каква је земља, таква треба да буде и класификација и то према плодовима које земља даје. Не могу се тужити да је земљарина и основни порез велики и тежак, али тешки су прирези, тешке су општинске дације, тешке су таксе и прескупа је со. Го-

сподо, наш сељак не тражи толико со за себе колико за своју стоку. Свака монополска станица као и сваки трговац требало би да имају две врсте соли, и то једну за народ а другу за стоку. Цена овој соли за стоку требало би да буде ниска, да би је сељаци могли куповати. У нашим малим среским местима и касабима 100 кг. соли кошта 360 динара. Шта значи то зарадити 360 динара, то је читав капитал, то су три метра кукуруза сваке јесени, а толико је довољно хране да се свака глава прехрани за годину дана. Ово су све ситнице по мишљењу многе господе, али данас нема ситница, све су ово крупне ствари. Крупна је ствар и кад човек криво погледа очима. Видите сада, кад имамо ову буџетску дебату, у овој Народној скупштини нема многих народних посланика. То је зато што се они не брину за народ. Они се само бора за мандате, гурају се кроз политику и кроз политичке софизме на положаје. Имамо три врсте народних посланика: једне који су за народ, друге који су за свој џеп и треће који су дошли да траже положаје на рачун наше сиротиње.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodine poslanice, molim Vas da ne vredate vaše drugove i da završite.

Сава Даниловић (наставља): Ја имам пуно поверење у господина Министра финансија, кога ми волимо и ценимо, и надам се, по његовим способностима, његовом положају, угледу и досадашњем раду, да ће он схватити муку и беду нашу у Херцеговини и да ће ове сугестије примити, које сам ја од срца учинио. Молим господина Министра да учини све што је у његовој могућности, да учини све колико може и тако нека Бог поможе. Гласаћу за буџет. (Пљескање на десници.)

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Slavko Ratković.

Славко Ратковић: Господо народни посланици, нарочито се морам осврнути на плаћање пореза на тако зв. шуме у Кршевитој Херцеговини. Као што је и вама свима познато, у кршевитим крајевима Херцеговине не само да нема шума, него чак не можете на огромном простору наћи ни по неколико стабала дрвета, а ипак се на овај крш плаћа по дулumu по 6, 4 и 2 динара непосредне порезе. У своје доба обећавано је овоме сиромашном народу да ће му се извршити прекатегорисање шумских класа па су чак од Ослобођења долазиле две комисије ради прегледа и утврдиле оправданост ових захтева и предложиле, бар до коначног решења, да се све класе за извесно време помере бар за један на ниже, али ради неких законских немогућности ово није извршено. Ви ћете, господо, мислити да је то за једног сиромашног Херцеговца мала ствар, али кад једна задруга са 20 до 30 чланова породице имаде 50—100 дулума пустога крша и голети и на то мора да плаћа по 350 до 600 динара шумске порезе, онда ћете признати да је то очита материјална пропаст ових, иначе, сиромашних сељака.

Нарочито морам да се позабавим и питањем неправедне порезе на течвину земљорадника, која се, узгредно, бар једанпут изврши којом продајом, као на пример продајом јаја и слично. Пореске власти, чим дознаду да је који сељак отишао у Дубровник да прода 30—40 комада јаја, прикупивши у селу још толико, одмах га задужују течвином на зараду као да, наводно, обавља стално

трговину, и задуже га са 80—120 динара непосредне порезе. Нажалост, на ово противзаконито задужење течвином товари се одмах и задужење на кућевину за коју је иначе сваки земљорадник задужен. Тако један случајни продавац 100—200 комада јаја дође у положај да буде задужен са најмање 200 дин. нових пореза. Уз ово је опет дошла и та незгода да су у своје доба, кад је Инвалидски закон предвиђао добијање инвалиде према порези, да је највећи део породица које су имале право на инвалиду, морао изгубити инвалиду. Тога ради ја сам слободан замолити г. Министра, да једним расписом или тумачењем Закона о непосредним порезима забрани пореским управама бесправно задуживање земљорадника течвином или бар предвиди један минимум за који треба ослободити земљорадника у појединим случајевима продаје, или још боље, да Пореска управа не сме опште задужити никога који не поседује легалну обртницу за рад, или само ако је неко лице пресудом управних власти, ради поманкања тих обртница, пресуђено за бесправан рад. Нарочито се морам осврнути на још један облик посредне порезе, која највише тишти нашег сиромашног земљорадника. Док се со за људску употребу плаћа по 3 дин. од једног килограма; дотле Управа монопола нема ни једне подесне врсте соли за стоку коју наш земљорадник у великим количинама мора да троши и зашта мора да употребљава људску со. Тако н.пр. једна сточарска задруга која имаде 100 до 150 грла оваца или коза и неколико говеди мора да прибави две до три стотине килограма соли годишње за ту стоку па тако има још повећани издатак од 400 до 900 дин. годишње. Зато молим г. Министра финансија да се со за стоку на сваки начин уведе по цени која не би прелазила бар 1 динар од килограма што је лако могуће, јер ни наша со за људску храну не прелази продукциону цену од 30 пара по једном килограму.

Овом приликом морам да се осврнем и на рад Управе монопола у погледу откупних цена Херцеговачког дувана. Нарочито цене дувана нижих класа (6, 5 и 4 класе) су тако ниске, да једва премашују цену обичног купца, па молим г. Министра да би у најкраћем времену, а по могућству за ову наступајућу годину, повисио откупнину дувана 6 класе од 3 на 5 динара, 5 класе од 5 на 8 дин. да би се бар приближно установила откупна цена према бољим класама дувана.

Мора се при томе нагласити да се нарочито не посвећује пажња српском делу Херцеговине, а и Црној Гори, јер им се додељује сувише мало струкова за садњу.

Морам се придружити предлогу нашег друга г. Аврамовића да замолим г. Министра финансија да се Аграрна банка упуту првенствено на кредитовање ситног радника, који је данас у опште у немогућности да било где дође до зајма у готовом новцу. Ови зајмови могли би се дати и уз менични акценат на једну до две године дана, а у износу од једне до пет хиљада динара који износи највећим делом и не премашује захтеве земљорадника.

Гласаћу за буџет. (Пљескање на десници.)

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpena to je pretres u pojedinostima predlog budžeta rashoda — VIII razdeo — Ministarstvo finansija, završen. Prelazimo na glasanje. Glasaće se po partijama, sedenjem

i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici, koji primaju pročitane partije, izvoleće sedeti, a koji ne primaju, izvoleće ustati. Molim izvestioca g. Aćima Popovića, da izvoli pročitati partiju 437.

Izvestilac Aćim Popović čita partiju 437.

Pretsednik Milan Simonović: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 437? Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi). Izjavljujem da je pročitana partija 437 primljena. Izvolite čuti partiju 438.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda — VIII razdeo — Ministarstvo finansija od partije 438 do partije 491 d, zaključno. —

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda — VIII razdeo — Ministarstvo finansija po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem da je ceo predlog budžeta rashoda — VIII razdeo — Ministarstvo finansija primljen. (Odobranje i pljeskanje u centru i na desnici.) Kako je vreme već poodmaklo, ovu sednicu ćemo sada prekinuti i nastaviti rad u 17 časova.

(Sednica je prekinuta u 15 časova)

(Nastavak sednice u 17.15 časova)

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, nastavljamo rad. Na redu je pretres u pojedinostima budžeta rashoda — IX razdeo — Ministarstvo vojske i mornarice. Reč ima Ministar vojske i mornarice, armijski deneral g. Milutin Nedić. (Narodni poslanici burnim pljeskanjem pozdravljaju izlazak na govornicu Ministra vojske i mornarice armijskog denerala g. Milutina Nedića, propraćajući pljeskanje uzvicima: Živela vojska!).

Министар војске и морнарице армијски генерал Милутин Недић: Господо народни посланици, буџет Министарства војске и морнарице, који улази у државни буџет као IX раздео, садржи све оне редовне и ванредне расходе, који су потребни за годишње издржавање, снабдевање и опрему наше народне војне силе.

Предлог војног буџета за 1939/40 годину, који је примљен у Финансиском одбору Народне скупштине после детаљнијег објашњења и образложења у погледу суштине и висине расхода појединих буџетских партија, имам част да изнесем данас пред Пленум Народне скупштине и да га прикажем и образложим у његовим важнијим цртама у погледу прорачуна утврђених расхода за разне војне потребе.

Одмах у почетку мога образложења желим да истакнем, да висина предложених расхода војног буџета произилази из самог задатка додељеног нашој народној војној сили, а затим из предуслова, које треба остварити за успешно извршење тога задатка од стране добро уређене и формиране, спремне, обучене и опремљене војне заједнице.

Основни задатак војне силе, да брани Отаџбину на копну, у ваздуху и на мору, који је одређен Уставом и војним законима, добија своју практичну примену и значај из постављених циљева опште државне политике. У тесној вези са овако

постављеним циљевима, војна управа заснива план и програм за одржање и постепени развој организоване војне силе, за њено усавршавање и стални напредак, те да буде увек на савременој висини и у потпуној бојној готовости за одбрану наших државних и националних животних интереса.

За остварење и одржавање оружане војне силе, као и за њено стално усавршавање и напредак, војној управи потребна су врло знатна финансиска средства. Прво она за редовно годишње издржавање, а затим и друга — ванредна, која треба да опреме и оспособе војну силу да се у сваком тренутку може развити до одређене ратне јачине, потпуно спремне за одбрану Отаџбине и вођење рата.

Нашим ослобођењем и уједињењем остварене су вековне тежње заштитног нашег народа и његових великана из свих крајева наше простране Отаџбине, тежње којих се наш народ није одрицао ни у најкритичнијим временима своје историје. Стога је природно, да су циљеви наше државне политике потпуно мирољубиви, али са јасно истакнутим светим задатком да се безусловно одрже нетакнуте наше границе и наша национална слобода.

У вези са оваквом мирољубивом политиком, војна управа је прилагођавала постепени развој војне организације и најчешће се морала задовољити и скромнијим уделитема у коришћењу државних финансиских средстава, како за редовно годишње издржавање сталног кадра, тако и оних ванредних за извођење потпуне спремности и бојне готовости.

При овоме, војна управа се руководила и руководи се овим непобитним фактима:

— да наш народ свесно и са великом љубављу испуњава војну обавезу и војне дужности, уноси у нашу војну заједницу своју здраву моралну снагу, своју расну скромност и своје неограничено родољубље и пожртвованост у служби своје Краљу и Отаџбини;

— да су се нашој држави, после Уједињења, постављали огромни задаци у свима правцима њеног живота, за чије остварење била потребна огромна финансиска средства, па су и те потребе морале постепено бити подмириване у границама државних прихода, што је у осталом и у шире схваћеном интересу народне одбране; и, најзад,

— да наша народна одбрана за случај потребе може рачунати на целокупну земаљску снагу и на сва материјална средства државе и њезиних држављана у циљу заштите и одбране земље.

На овој основи и према досада стеченом вишегодишњем искуству рађен је и овај предлог војног буџета расхода, који треба да покрије све неопходно потребне издатке за редовно издржавање и снабдевање нашег сталног кадра у буџетској 1939/40 години.

Што се тиче ванредних расхода, који нам се налажу са нарочитом хитношћу у вези са садашњом међународном војно-политичком ситуацијом, а у циљу да попунимо што скорије оне недостатке у нашој војној сили, чија се набавка не би смела више одлагати, ја сам предложио образложење „Фонда народне одбране”. Одговарајући амандман, који је Краљевска влада усвојила, биће поднет од стране господина Министра финансија вашој оцени и одлуци.

Јер, господо, ни једна држава па ни наша земља не може се руководити само својом миро-

љубивошћу у питањима земаљске одбране. Ми живимо у једној међународној заједници па смо дужни да водимо рачуна о општим тежињама које преовлађују у једном добу и о напорима које остаје земље чине у погледу развоја и опреме својих снага. Кроз тај императив изражава се здрава свест наше нације и њена непоколебљива одлучност, да себи обезбедимо часне услове за напредан живот у пријатељској сарадњи са осталим члановима међународне заједнице.

Предложени војни буџет расхода за наредно годишње издржавање и снабдевање сталног кадра рађен је на потпуно реалној основи и у циљу да се предвиде оне најважније потребе за редован и успешан рад наше мирнодопске војне силе.

Пошто је првобитни предлог војног буџета редуциран, тада је споразумно са Господином Министром финансија утврђен овај поднети вам предлог, који износи укупно 2.928,165.957 динара и то:

— на име личних расхода 734,388.957 динара или око 25% од укупног предрачуна војног буџета; и

— на име материјалних расхода по свима грамама 2,193.777.000 динара или око 75% од укупног предрачуна војног буџета.

Ако се предложени износ војног буџета сравни са предлогом државног буџета расхода, онда се види да он чини 22,6% од укупног буџета расхода, што значи да је испод нормалног односа, који обично износи најмање 1 : 4, тј. око 25%, као што је то случај код многих држава (на пр. у Румунији 37,3%, у Турској 38,06%, у Маџарској 30%, у Пољској 46% итд.), не узимајући у обзир поједине државе са крајњим напорима, од којих неке и не објављују ове податке или их распоређују уз друге државне издатке.

Ако се поднети предлог војног буџета детаљније расмотри, онда се види да он садржи не само средства за редовно издржавање и снабдевање сталног кадра војске, ваздухопловства и морнарице, већ да обухвати и оне војне потребе, које су намењене да служе за један дужи период, а тако исто и ванредне потребе бојне готовости. Ту долази у првом реду један део ванредних расхода као годишња ануитетна квота за исплату раније набављеног наоружања и ратне опреме, а затим један део за подизање фортификациских и грађевинских објеката за смештање ових ванредних потреба. И најзад, овде треба рачунати и целокупан кредит за издржавање и снабдевање граничне трупе, која обезбеђује државну границу од повреда у војничком, политичком и царинском погледу, због чега се такви расходи нормално и не уносе у састав војног буџета.

Сви ови посебни ванредни расходи терете војни буџет за нешто преко 700 милиона динара, што значи да стварно предложени војни буџет за покриће редовних војних потреба износи око 2 милијарде и 200 милиона динара или око 17% од укупно предложеног државног буџета расхода тј. знатно испод нормалног односа од 25%.

Из овога јасно произилази, да је војна управа морала да се задовољи скромним делом наших државних финансиских средстава. Она је то могла прихватити само обзиром на позитивне одлике наших војника и нашег старешинског кадра, те ће предвиђени износи ипак бити довољни да покрију неопходне и најнужније реалне расходе, а у циљу:

— да се наш стални кадар пре свега одржи у својој редовној јачини и способности;

— да се сталном кадру омогући постепени развој и усавршавање, те да у евентуалном одсудном моменту послужи као солидна основа за прелаз војне силе на предвиђену ратну јачину; и, најзад,

— да стални кадар и надаље послужи не само као школа за рат, већ и као здрава национална и културна школа за најшире слојеве нашег народа, што је од необичног значаја за нашу Отаџбину.

Овако предложени предрачун расхода за наредну буџетску годину, као што напред рекох, реално је прорачунат и стварно неопходан за нормалан живот, рад и развој војске, ваздухопловства и морнарице. Ако се он сравни са текућим војним буџетом за 1938/39 годину, види се да је сада укупно више предложено за 156 милиона динара или око 5,75%.

— Ово повећање није се могло избећи, у толико пре што је по првобитном реалном прорачуну свих војних потреба то повећање било много веће, па је потом споразумно и на захтев господина Министра финансија сведено на ову висину. И господин Министар финансија и Краљевска влада уважили су да постоје оправдани разлози за ово повећање, као н.пр.:

— што су у времену привредне кризе од 1932 до 1935 године одобравани расходи војног буџета испод минималне потребе за нормално одржавање и развијање војне силе, те су многе војне потребе морале бити одлагане или осигураване у умањеном износу;

— што је стандард живота на велико и на мало поскупио просечно за око 5% чисто војне потребе још и у знатнијем износу због садашњих војнополитичких и економских прилика у свету; и

— што су се појавиле извесне нове потребе у вези са развитком и животом војне силе, које су се морале делимично обезбедити и у наредној буџетској години.

За илустрацију предлога војног буџета који је поднет вашој оцени и одлуци, дозволите, господо народни посланици, да Вам изложим у заокруженим цифрама кретање војних буџета у времену пред финансиско-економску кризу, која је почела захватати нашу земљу у 1931 години, затим за време те кризе и најзад у времену када је она почела попуштати. Војни буџети у овој другој деценији државног живота наше југословенске домине били су, дакле следећи:

Буџетска година	Износ буџет (милионима)	У односу на претходну годину	У односу на 1931/32 годину	Укупно од 1931/32 године
1930/31	2.523	—	—	—
31/32	2.596	+ 72	—	—
32/33	2.132	— 463	— 463	—
33/34	2.000	— 132	— 595	—
34/35	1.943	— 57	— 652	—
35/36	1.999	+ 56	— 596	—
36/37	2.309	+ 310	— 287	—
37/38	2.459	+ 150	— 137	— 2.730
38/39	2.772	+ 312	+ 176	—
39/40	2.928	+ 156	+ 333	+ 509
Укупно закључно до 1939/40 год.				— 2.211

Дакле, господо, да је војни буџет од 1931 године до данас био у стагнацији, војска би била примила око 2.200 милиона више него што је стварно примила до данас из својих годишњих буџета.

Ако се упореди војни буџет из 1931/32 године, који је износио 2 милијарде и 596 милиона са предложеним војним буџетом за 1939/40 годину, види се да је за ових 9 година војни буџет повећан за 332 милиона динара, или, просечно, по 37 милиона годишње, што је минимално за несметани развој и напрѣдак војне силе, а нарочито када се то повећање сравни са огромним скоковима војних буџета у току последњих година код многих других држава.

Предложени расходи војног буџета распоређени су на све војне потребе у сразмери према унапред изведеном предрачуну и то прво оне које се односе на личне расходе, а затим и на разне стручне материјалне расходе по свима гранама, на начин како ћу то сада детаљније изнети.

1 — *Лични расходи.* Укупни лични расходи сувоземне војске, ваздухопловства, цивилног ваздухопловства, морнарице и граничне трупе по овом Предлогу буџета износе 734,388.957 динара, а у односу на овогодишњи војни буџет повећани су за 8,253.248 динара, или свега за 1,1%.

Од укупног војног буџета на личне расходе пада свега 25%, што је повољан однос према разним материјалним расходима, за које остаје 75%.

Овако предложени лични расходи распоређени су за покриће свих законом предвиђених принадлежности особља код војске, које се састоји из официра, војних чиновника, чиновника и службеника грађанског реда, подофицира, музичара, питомаца војних школа, каплара, редова, морнара и граничара.

Поред овога морају се узети у обзир и околности због прираштаја и напредовања старешинског кадра, који чини скелет и језгро војне силе.

Број старешинског кадра строго је одмерен и утврђен Уредбама о формацији војске према стварним потребама. Овако утврђени укупан формацијски број може се постићи само током времена и на основу израђеног плана за његову постепену попуњу годишњим повећањем. Тај нормалан прираштај старешинског кадра повлачи годишње повећање личних расхода за око 1%.

Посебно од овога треба узети у обзир и постепено напредовање постојећег старешинског кадра у вези са развојем и напретком војне силе, а затим и остале законске повишице, које такође повлаче годишње повећање личних расхода за преко 1%.

Ова два битна елемента и остали оправдани разлози учинили су, да су лични расходи били првобитно повећани осетно више, па су сведени на повећање од 8 милиона динара у тежњи да се на њихов рачун повећају материјални расходи, рачунајући са друге стране на евентуалне уштеде због извесних опадања у постојећем броју старешинског кадра.

Овако предложени лични расходи стварно су потребни и добро одмерени, утолико пре што је њихов однос од 25% према материјалним расходима веома повољан и повољнији него код многих других војска.

2 — *Општи материјални трошкови.* Општи материјални трошкови износе укупно 51,985.000 динара и повећани су за 1,010.800 динара. Ови трошкови треба да подмире опште потребе: по њене-

ралиштабној и ађутантској грани као и потребе Инспекције земаљске одбране. Они се односе на путне и селидбене трошкове, на наставу, вежбе и маневровање трупа, на поверљиве циљеве, на издржавање војних библиотека и војног музеја и на остале трошкове овога карактера код војске, ваздухопловства, морнарице и граничне трупе.

Сви ови расходи утврђени су на основу вишегодишњег искуства, пошто се они појављују сваке године у приближном обиму, јер су у тесној вези са мирнодопским животом и радом војне силе.

Незнатно повећање настало је у главном услед потребе усавршавања наставе и њеног прилагођавања последњем искуству и техничким новинама, као и за уређење наших полигона, где се одржавају здружене вежбе, односно за повремено извођење вежби против напада из ваздуха, што је од неопходне и првокласне важности.

3 — *Економски трошкови.* Економски трошкови војске, ваздухопловства морнарице и граничне трупе износе 849,852.000 динара, што чини нешто преко 28% од укупног војног буџета, а односе се на исхрану људства и стоке, на одећу и одећну спрему и најзад на разне гарнизонске потребе за осигурање горива, осветлења, воде, канцелариских потреба, превоза трупа и материјала, или, једном речју, свих животних средстава и потреба.

И ови трошкови устаљени су дугогодишњим искуством, а утврђују се на основу предвиђеног бројног стања, односно броја оваквих потреба, затим на основу прописаних следовања за све појединачне и групне — заједничке потребе и, најзад, на основу вероватних набавних цена.

У односу на овогодишње економске трошкове, они су сада повећани за 31,5 милион динара округло, што је последица поскупљивања живота у вези са скоком цена извесних артикала животних потреба.

Стварно, ови трошкови терете војни буџет у једном знатном износу, као што је уосталом случај и код сваке ма и најмање заједнице и домаћинства, пошто су сви стални, неизбежни и у тесној вези са свакидашњим животом и опстанком војне заједнице.

Према томе, знатан износ ових трошкова није произишао услед недовољне штедње или услед скупље набавке првокласних животних потреба, већ из разлога што војна сила претставља једну многобројну породицу, па самим тим и многобројне и разноврсне животне потребе, за чију су набавку потребна већа средства, ма и под најскромнијим условима следовања и издавања ових потреба.

Пре би се могло рећи да њих треба још повећати, па би се скромни услови животних потреба наше војне заједнице још и побољшали у интересу наших војника па и наше народне привреде.

Јер, ако се узме да је за основу при прорачуну профијантских потреба за исхрану војника узето средње дневно коштање у износу од 5,15 динара, узимајући просечно целу годину и све па и најзачаченије наше крајеве са најскупљим животом, онда се може закључити под како је скромним условима изведен укупан прорачун ових трошкова.

Знатније повећање ових трошкова корисно би било и за јачање наше народне привреде и радиности, јер се и ови расходи готово у целости троше у земљи и код домаћих произвођача, не-

посредно или преко њихових задруга, односно посредством наших индустријалаца и трговаца.

Али како се морају подмирити и остале прешне војне потребе у границама наших финансијских и привредних могућности, то се морамо задовољити предложеним износом расхода за ове потребе, пошто оне несумњиво задовољавају нашег просечног човека, који сачињава грб војне силе.

4 — *Артилериско-технички трошкови.* Укупни артилериско-технички трошкови војске, ваздухопловства, морнарице и граничне трупе износе динара 340,500.000; у односу на овогодишње овакве трошкове повећани су за 39,649.000 динара.

Обзиром на особиту важност артилериских потреба, које служе за наоружање и убојну опрему војне силе, прорачун ових расхода утврђује се по унапред устаљеном плану и програму, са циљем да се оне најнеопходније подмире на најцелисходнији и најефикаснији начин.

Све ове многобројне потребе по овој грани односе се на: набавку и занављање оруђа, муниције, артифиција и осталих сличних потреба за мирнодопску службу, од чега знатан део служи и за рат; затим за одржавање, проширење и преуређење постојећих војно-техничких завода и радионица, као и за обезбеду непрекидног рада, разних опита и испитивања и потребних адаптација оруђа и муниције; и најзад за осигурање убојне спреме (сточни прибор, оружни прибор итд.).

За осигурање свих ових потреба неопходна су велика новчана средства, јер су те потребе и многобројне и скупоцене, а поред тога услед непрекидног напретка технике морају се стално вршити опити и стручни прегледи, а у вези са тиме и благовремено комплетирање и занављање. Због тога, ови расходи не могу се покрити из редовних буџетских средстава, сем оних за мирнодопску службу и наставу, већ се распоређују за један дужи период времена и покривају из специјалних ванредних новчаних средстава.

Поред непосредног осигурања артилериских потреба, ови трошкови служе и за покриће издака за редовно издржавање војно-техничких установа, које имају да послуже као основа за развијање ратне индустрије, прво за задовољење мирнодопских потреба, и затим и за припрему израде ратног материјала у најширим размерама. У овом правцу рађено је и урађено доста, нарочито у току последњих година, када је у пуној мери схваћен и првокласан значај ових проблема, те је и рад на томе био и добро смишљен и плодан.

Све ово доказује да су ови трошкови одмерени и предвиђени само за оне потребе за редовно осигурање војне силе, а у вези са тим и за несметани рад наших техничких установа и сталног запошљања квалификованих радника.

У ове трошкове спада и ванредни кредит у износу од 454,000.000 динара, који је узет у истом износу као и овогодишњи. Овај посебан расход односи се на ванредне кредите раније одобрене од стране Министарског савета, који су већ утрошени за набавку ратног материјала, како по овој тако и по осталим стручним гранам. Према томе, овај расход претставља годишње квоте, које се спроводе у овоме износу кроз више година до потпуног покрића раније одобренних и утрошених ванредних кредита.

5 — *Инжињерско-технички трошкови.* Ови трошкови предвиђени су у укупном износу од 116,686.000 динара, односно више за 13,828.000 динара, а односе се на обезбеђење свих неопходно потребних непокретности (грађевински и фортификациони објекти, построји и инсталације) и разне инжињерске опреме код војске, ваздухопловства, морнарице и граничне трупе.

За све ове потребе устаљен је најнужнији програм за изградњу и одржавање постојећих зграда и инсталација, као и за комплетирање и одржавање инжињерских потреба, па су на основу онога дела програма који треба да буде остварен у наредној буџетској години прорачунати и утврђени неопходно потребни расходи.

Предложено повећање произилази из повећаног програма рада у вези са развитком војне силе и потребе нове изградње за смештај војника, а затим и за смештај новонабављеног наоружања и остале разне опреме.

Морам да нагласим, међутим, да је ово повећање минимално и да ни из близа не одговара стварним потребама и њиховој хитности. Њима се за сада морамо ипак задовољити у нади да ће „Фонд народне одбране“ омогућити својевремено и поступно боље и брже подмирење и потреба ове врсте.

6 — *Ваздухопловно-технички трошкови.* У ове трошкове спадају само они расходи који се односе на ваздухопловно-технички материјал и прибор, док су остали трошкови ваздухопловства образложени код односних стручних трошкова (економски итд.) Ваздухопловно-технички трошкови износе укупно 218,622.000 динара или сада више за 19,453.000 динара.

Из ових трошкова врше се набавке авиона, мотора, аутожира, једрилица, балона, аутомобила, рефлектора, радиостаница, преносних хангара, резервних делова, погонског и потрошног материјала, као и осталих потреба по овој веома усложњеној материјалној грани.

Целокупно ваздухопловство је техничког карактера и у сталном развоју и напретку, те се и издаци по овоме морају подешавати упоредо са еволуцијом технике у усавршавању и у новим проналасцима.

Предвиђени трошкови ограничени су само на оне ваздухопловне потребе, које се односе на одржавање редовне службе и на редовну поуну и занављање техничког материјала, пошто се овај због своје деликатности и сложености мора редовно и брижљиво да одржава и попуњава. Сви остали расходи за комплетирање резерва и замену депласираног летачког материјала покривају се из посебно додељених ванредних кредита.

Укупан износ ових трошкова са предложеним повећањем одмерен је у границама неопходне потребе, јер се овај материјал набавља по скупој цени и сваким даном све више поскупљује, у вези са техничким побољшањем и усавршавањем, како самих ваздухоплова тако и њиховог наоружања, опреме и прибора (на пр. ловачки авион набављан је раније просечно за око 800.000, док се сада овакав нови тип набавља по цени од 2½ до 3 милиона динара, т.ј. скупље за око 300% итд.)

У вези са тим осетно су поскупили и трошкови за ревизију и оправку ових авиона после одређеног броја часова летења, као и трошкови за набавку погонског материјала и мазива, који се сада

плаћају по скупљој цени (бољи бензин и мазиво) и у већим количинама услед веће потрошње због удвостручене брзине и повећања моторских снага код модерних авиона.

7 — *Морнаричко-технички трошкови.* У ове трошкове, као и код ваздухопловно-техничких трошкова, спадају само они расходи, који се односе на техничка материјална средства морнарице и хидро-авијације, док су остали трошкови морнарице образложени код односних стручних трошкова (економски итд.), а износе укупно 131,313.000 динара или сада више за 35,199.000 динара.

Из ових трошкова покривају се разне и многобројне морнаричке потребе: навигације, хидрографије, метеорологије, обнова, оправка и одржавање пловног парка; флотаната, копнених и лучких постројења и поморског ваздухопловства, као и сви погонски трошкови. Поред овога унета је анвитетна квота од 24 милиона динара за већ набављени пловни парк из посебног ванредног кредита одобреног од стране Министарског савета.

Предложени расходи на све ове потребе пројачувати су само за најпрече и најважније потребе за редовну мирнодопску службу и за осигурање редовних морнаричких потреба, које као и код ваздухопловства имају поглавито технички карактер.

Према важности морнарице код нас, обзиром на дужину и карактер наших обала, требало би доделити много већа новчана средства, но за ово се морају обезбедити и посебни ванредни кредити, док су овим предлогом обухваћени само они трошкови за редовно попуњавање и занављање морнаричког материјала, као и за обезбеђење потребних средстава за мирнодопску морнаричку службу.

Износ овако пројачуваних расхода са повећањем тих расхода утврђен је на реалној основи, узевши у обзир да су се морнаричке потребе делом повећале, а делом поскупиле.

Повећање морнаричких потреба, поглавито оних због повећања утрошка погонског материјала настало је услед ново набављених пловних јединица и због повећања других средстава за одржавање и чување пловних објеката и осталог морнаричког материјала, пошто би се у противном код пловног парка морале вршити генералне оправке са још већим издацима.

Морнарички материјал скуп је, а у овом времену још је и више поскупио из познатих узрока, не узимајући у обзир редовно поскупљивање са напретком технике и усавршавањем морнаричких потреба.

8 — *Остали трошкови.* Под овим трошковима подразумевају се предложени расходи за војно-географске, судске, санитарске и ветеринарске потребе војске, ваздухопловства, морнарице и граничне трупе, као и на посебне трошкове за цивилно ваздухопловство.

Војногеографски трошкови износе 2,211.000.— динара или сада мање за 35 хиљада динара, а судски, санитарски и ветеринарски 33 милиона 797 хиљада или сада више за два милиона 453 хиљаде динара.

Сви ови стручни трошкови унети су у неопходном износу, јер су ове потребе устаљене и редовно се појављују. Незнатно повећање настало је услед повећања потреба по овим гранама, као и због извесног поскупљивања.

За цивилно ваздухопловство предложено је 27,314.000 динара или сада више за 4,677.952 дин.

Износ ових трошкова произилази из два главна задатка, које има цивилно ваздухопловство.

Један је одржавање, унапређење и пропаганда спортског ваздухопловства, подизање једриличарских школа и организација моделарства међу школском омладином, а затим и остали послови у вези са пропагандом ваздухопловства и припремом наших држављана за службу у ваздухопловству. Испуњење овога задатка налаже и одговарајуће материјалне жртве.

Други задатак обухвата одржавање и унапређење ваздушног саобраћаја у земљи и најглавнијих веза са иностранством. За ову сврху предвиђена је субвенција нашем трговачком ваздухопловству према уговорним обавезама државе. Унето повећање произилази из тих уговорних обавеза, а у циљу да се наш досадашњи недовољно развијени ваздушни саобраћај прошири и унапреди.

Предњим излагањем, господо народни посланици, настојао сам да прикажем како су предложени расходи војног буџета распоређени на све потребе сувоземне војске, ваздухопловства војске, цивилног ваздухопловства, морнарице и граничне трупе, као и у коме су износу предвиђени, а у циљу да би војна сила у наредној буџетској години била осигурана неопходним финансиским средствима за правилан и здрав живот, рад и напредак у свима својим саставним гранама.

Надам се, господо посланици, да сте се на основу овога могли уверити, да је војна управа учинила знатне напоре да, прво, одмери потребна јој средства само на стриктно неопходне потребе, руководећи се при томе што већом штедњом и економисањем а затим да тако предвиђена средства рационално подели сразмерно потребама свих саставних грана, да би војни организам живео и напредовао уједначено и складно.

Овогодишњи војни буџет је на измаку и његови резултати показују да су одобрени расходи у извесним партијама и позицијама били недовољни за нормалан живот и рад мирнодопске војне силе, те сам местимице био принуђен да тражим накнадна средства, а поједине потребе да одлажем за наредну буџетску годину.

На основу овога може се поуздано закључити, да и поднети предлог за наредни војни буџет са предвиђеним повећањем од 156 милиона динара може да обезбеди само неопходне војне потребе и уз највеће економисање, а тај је однос споразумно утврђен са Господином Министром финансија у вези са нашим финансиским и привредним могућностима.

Буџет војске, ваздухопловства и морнарице и у редовној међународној ситуацији мора постепено да се повећава, док је наш буџет, како сам напред нагласио, за последњих 9 година растао у посве скромној сразмери — просечно по 37 милиона годишње.

Главни чинилац и основа за постојање војне заједнице јесте човек, који у миру претставља јачину сталног кадра, а у стални кадар има право и дужност да ступи сваки наш способан и ваљан држављанин.

Јачина сталног кадра утврђује се у вези са укупним бројем становништва (најмање треба да

је 1%), па се са повећањем броја становништва повећава и његова јачина.

Овако постепено повећање јачине сталног кадра изискује и сразмерно повећање расхода како за издржавање овог повећаног броја људства сталног кадра, тако и за осигурање накнадно потребних средстава у вези са прилагођавањем војне организације (повећање јединица и старешинског кадра у вези са тим итд.)

Затим, војни организам мора да иде напореда са еволуцијом и прогресом војне технике, са потребом да се старешинско особље што боље усаврши, а настава код трупа потпуније и свестраније изводи, па и да се војни организам одржава у правилном односу са стањем општег стандарда живота. Све ове мере такође изискују постепено повећање средстава војног буџета.

Када се, пак, узме у обзир данашња међународна ситуација, онда је очигледно, да нашој војној сили треба доделити далеко већа финансиска средства од оних предвиђених у предлогу војног буџета за 1939/40 годину.

Ванредни кредит у износу од 1,5 милијарде, који је у прошлој години одобрен војној управи из зајма од 4 милијарде динара, ангажован је и већим делом већ су обезбеђене предвиђене војне потребе. Међутим, војној управи неопходно су потребни нови кредити, да би нашу народну војну силу довели до још потпуније ратне готовости и још боље је оспособили за успешну одбрану Отаџбине.

За ту сврху, како сам већ напред напоменуо, једини је пут да се установи „Фонд народне одбране“ и да се посредством тога фонда створе ванредна средства за подмирење оних недостатака чија се набавка не сме даље одлагати.

На овакву меру упућују нас примери других држава, које у томе смислу чине изванредно велике напоре, како сам то детаљније изложио Финансиском одбору Народне скупштине. Зато се и крај све наше мирољубивости не смемо да оглушимо о своје дужности: да нашој народној војној сили осигурамо потребна средства за употпуњавање њене бојне готовости, те да може у сваком тренутку гарантовати безбедност наше земље и спокојан, частан и напредан живот нашег народа.

Стога, господо народни посланици, имам част да вас умолим, да војни буџет за 1939/40 годину изволите примити у предложеном износу. Молим вас, да будете уверени, да ће наша народна војна сила у потпуности оправдати поверење које јој тиме указујете. Уз пуно залагање старешина и војника, она ће достојна својих предака у свим приликама стајати непоколебљиво на бранику Краља и Отаџбине. (Бурно и дуготрајно плескање и повици: Живела војска!)

Pretsednik Milan Simonović: Реč има народни посланик г. Todor Živković.

Тодор Живковић: Господо народни посланици, пред нама је буџет Министарства војске и морнарице. (Узвици: Живела војска!) Исцрпност и јасност овога буџета, како нам га је претставио г. Министар војске и морнарице, најубедљивије указује на чињеницу, да ми можемо у погледу наоружања и опреме наше војске у потпуности на њу рачунати, и веровати да је она спремна и готова да

увек изврши сваки задатак, који би јој био намењен. Кроз овај буџет, господо народни посланици, ја видим пројекат традиција оне војске, која је са Јелака на Солунском фронту, под командом Врховног Команданта, нашег највишег ратног друга, Блаженопочившег Краља Ујединитеља (Сви посланици устају и кличу: Слава Му!)... ја видим диван морал, сјајан патриотизам и југословенски дух, којим је наша војска задахнута. У овом моменту не могу да пропустим, а да се не осврнем на историску улогу наше војске, нарочито у прошлости, — специјално од 1912 године, — као и у садашњости, па свакако и у будућности.

Деценијама припремана, ондашња српска војска, са еланом необичним, по објави рата 1912 године, кренула је пут Југа, у правцу нашег онда тужног Косова, у правцу царског Скопља, Марковог Прилепа, града Реље Крилатице, осветила је Косово, и допринела, да се ово дивно и драгоцено парче југословенске земље, које носи име Јужна Србија, а које је некад претстављало величину и моћ, да се оно присаједини југословенском Пијемонту, нашој ондашњој малој Србији. Да не говорим о братоубилачком рату, који је велики минус за нас Словене на Југу. Да је среће и слоге, до њега није требало ни да дође. Напшла је 1914 година: ултиматум малој Србији, који је танирао наш државни суверинитет, био је довољан да ондашњи српски војник извуче мач из корица и ако бос, го и без муниције, да уђе поново у рат и то нераван, али у свети рат, — у рат за ослобођење и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца. „Марко гине, ал' се не предаје“. И ондашња српска војска гинула је, али се није предавала. Напротив, иако скоро голорука, она нам је дала славу, церску и колубарску битку, она нам је дала победе које су одјекнуле и ван граница Србије и давала инспирације нашој браћи у бившој Аустро-Угарској монархији, те да и они крену, и ступе у борбу за своју слободу. Светли моменти из борби дуж Саве, Дунава и Дрине, борби на Мачковом камену, Руднику и другим местима, одјекнули су и задивили цео свет.

Они су допринели да Србија, и ако малена, ипак прикаже своју, нарочито моралну снагу. Неравна борба допринела је да кренемо у правцу трагичног повлачења кроз беспутне албанске гудуре и кланце, али и тада, господо народни посланици, та малена војска и у свом повлачењу гинула је, часно је гинула, али се није предавала.

Али, ко ће као Бог! Тих истих тренутака, тих истих дана, када се ондашња српска војска топила, када је гинула, када је у повлачењу пропадала, не предајући се, тих истих дана, на другој страни, у нашој братској Русији, стварају се добровољачке легије од браће наше из бивше аустроугарске војске, који су се на руском фронту предали нашој браћи Русима, и који су се тамо окренули према заједничком непријатељу. (Одобравање у центруму и на десници и повици: Живели добровољци!).

Кроз Албанију, господо моја, одступало се без хлеба и без животних потреба, па и без оружја. Једино оружје, које је сваки члан ове оружане силе, и ако већ проређене, имао, била је нада у коначну победу.

Напшли су Крф, Солун, Добруца. Освежена, обучена и добро снабдевена војска са Крфа, дошла

је на Солунски фронт. Стигли су тамо и добровољачки одреди, стигле су и добровољачке јединице, које су биле формиране од наше браће Срба, Хрвата и Словенаца.

Нашли су се сви заједно на бојишту, — на Солунском фронту. То је према овоме био први момент, да је југословенска мисао дошла до изражаја, јер се брат, после толиких мука, после толиких жртава нашао уз брата. И, та фаланга наших дивјунака излази на фронт, закуцала је на врата отаџбине. Борбе на Кајмакчалану, Ветернику, Добром Пољу, Грунишком вису, коти 1212, 1050, 1350 итд. потврда су нове, снажне југословенске мисли, јер у њој учествују браћа из свих крајева данашње Југославије, — јер у њој учествују браћа, која, када се буду вратила у своју Отаџбину, имају да остваре оно што ми данас имамо, велику Отаџбину Југославију.

Пред непријатељским куршумима тада, драга моја браћо, ми се нисмо питали: ко ће онај ров да заузме, ко ће да изврши напад на ону тачку, овде господо, кажем, „ми“, — не замерите ми за то, — јер је тамо и моја маленкост узимала учешћа, — ми се тада нисмо питали ни распоред вршили тако, да например напад на Ветерник врше браћа Срби, напад на Добро поље да врше браћа Хрвати, напад на Грунишки Вис да врше браћа Словенци итд. Ми смо тада били сви једно, без обзира на веру, без обзира на име, дакле брат уз брата, јер смо по јединицама били подељени и тако помешани, да се није знало, ко је Србин, ко Хрват, ко Словенац. Тако уједињени ми смо били загревани једном мишљу и једним геслом: напред у Отаџбину, за спас поробљене Отаџбине, за ослобођење наше браће, напред ка јединству нашем!

Тако уједињени, господо народни посланици, ми смо доиста претстављали једну снагу, једну силну снагу, којој се никакви појаси бодљикаве жице нису могли поставити као препрека. На Кајмакчалану, као гробници Југословена, — јер је тамо напад вршио Добровољачки одред под командом неумрлог Војводе Вука (Сложни узвици: Слава му!), на Кајмакчалану, дакле, испред постављених непријатељских жица нашли су смрт брат уз брата — Срб, Хрват, Словенац, — нашао је смрт тамо велики број наше браће. И, господо, може се рећи да нигде боље нису у смрти и крви уједињена наша браћа из целе Југославије, као што је то на овој гробници, на нашем ипак славном Кајмакчалану. (Једнодушни усклици: Слава им!)

Војска је тада била најизразитији носилац југословенске мисли. Наша војска је тада, нарочито у Југословенској дивизији, формираној на Солунском фронту, најбоље изразила своје Југословенство. Сви су ти војници, та браћа, уједињени, сложени, постављени један уз другог, доиста претстављали велику снагу, гранитну снагу, која је све могла. А она је за Отаџбину, будућу Отаџбину Југославију доиста дала све што је највише могла. Сви су ти наши дивови хрлили онда у смрт, у бој, у славу и за непријатеља претстављали, будите уверени, страх и трепет. Они су тада дали све што се од њих могло дати и што се као од ратника, као правих родољуба, патриота, Југословена могло и очекивати.

Браћо моја, вратили смо се у отаџбину и постали смо велики, снажни, уједињени и слободни. Као што из овога видите, дошло се до јаке др-

жаве, коју данас имамо али је зато морало пасти много жртава, много крви. Ми се већ више од 20 година налазимо у миру. Истина је да смо за тих 20 година имали тешких политичких а и других момената. Али при свем томе, наша војска је остала увек на висини, њен дух остао је увек исти. Она је свагдашња узданица, и њој имамо да благодаримо за ово све што имамо. (Бурни поклици: Живела војска!). Војска је наша и ми смо њени. Она је најбуднији чувар наше слободе и наших крвљу стечених граница. Ако хоћете, још више: она је чувар мира и на Балкану (Повици: Тако је!).

Буџет, о коме смо чули, доиста је велики, али је он ипак мали, с обзиром на данашњицу и на сутрашњицу. На војсци не можемо и не смео штетети, јер, дозволићете, вреди само онај који је јак. Наша војска мора бити увек опремљена, мора бити увек добро наоружана. Наша војска мора остати на висини, на којој је била онда баш, када ју је из победе у победу водио наш ондашњи Врховни Командант. (Једнодушни поклици: Слава му!). Наша војска се одликује најлепшим особинама. Она има све врлине. Ја те врлине врло добро познајем, јер сам у њеним редовима био, а и данас сам и душом и срцем, те та наша војска заслужује пуну нашу пажњу и поверење. Част наше државе налаже да се овој и оваквој војсци и еминентном претставнику њеном, армијском Генералу г. Недићу (Поклици: Живео! Пљескање) ода признање. Покажимо колико смо увек непоколебљиво уз ову нашу народну силу — уз нашу узданицу. Имајући пуно поверење у нашу југословенску војску, знајући колико је велики њен значај, и колико је велика њена улога и за наш народ и за нашу државу, ја вам у име Југословенске радикалне заједнице предлажем и молим вас да буџет Министарства војске примимо акламацијом. (Бурно и дуготрајно пљескање и повици: Живела војска!).

Председник Milan Simonović: Реč има народни посланик г. др. Милош Тупанџанин.

Др. Милош Тупанџанин: Ја немам намеру данас овде да излажем цифарској критици буџет Министарства војске и морнарице, али је сигурно, и молим вас да ме пажљиво саслушате да не би били изненађени у први мах, — када би човек могао да се узвиси и апстрахује економске и финансиске могућности наше земље па да упореди ову коначну цифру коју тражи од нас војска, која се цифра креће око 3 милијарде, и када би човек могао да упореди наоружање наше војске са другим државама и нашим суседима, сигурно је да би дошао до уверења да је овај буџет мали.

Бивало је то и раније још, пре 12 година, када сам био у овоме Дому, и када сам био један од ретких који је критиковао буџет војске и морнарице, и мислио да поред хвалоспева — а нашој војсци нису потребни хвалоспеви — треба изнети и своја мишљења ако она иду у корист војске, а војска, како је малопре овај наш предговорник казао, чувар је наших граница, чувар мира на грацама. Ја мислим да се задржим на неколико примера општег карактера.

Чињене су огромне грешке од самог почетка и постанка наше државе. Највећа и неопростива грешка оних који су могли да учине за војску више него што је учињено је та, што се није приступило индустријализацији наше земље, а у првом реду оснивању тешке индустрије, шире индустријализације, да ми можемо у овој нашој

земљи сами, без потребе да се обраћамо на иностранство, да правимо оружје сваке врсте које је потребно нашој војсци. У првом реду ја мислим на артилерију и авијацију. Многи од вас, старији, били су 1915 у рату, многи од вас, може бити, били су овде баш на Сави и Дунаву и видели како су тешки немачки топови од 420 и они аустриски од 305 тукли нашу храбру војску, иако је наш војник квалитативно био много бољи од ондашњег немачког војника. Тукла нас је немачка техника. Мени је врло незгодно да улазим мало детаљније у ову ствар, али морам да нагласим поново, да оно што је пропуштено за ових 20 година мора да се поправи и да се иде бржим темпом од сада. Тешка индустрија, која би била основа индустријализације наше земље, имала би користити у два правца: у једном што би се подизањем високих пећи, прављењем челика — руда имамо, сировина имамо, радне снаге имамо само је потребна организација, потребно је стручно особље, до сада је то могло да се учини. — ми би осигурали наоружање наше војске, јер знамо врло добро, специјално у авијацији, да оно што данас ваља можда сутра да не ваља, а ми знамо исто тако врло добро како је било 1914 године за време Поћорекове офанзиве када смо чекали на савезничку муницију да дође. (Тако је!). Ми не смемо да будемо стављени у сличан положај и морају да буду учињени напори у првом реду од ових, овамо, који воде бригу о војсци, и, овом приликом, нека ми не замери војска, да их замолим да оставе политику политичарима и да се не деси више случај као што је један од претходника данашњег Министра војске пратио политичаре, пратио Претседника Владе на његовом политичком путу. Кажемо, 1927 и 1928 године, ја сам указивао на ове ствари, указивао као грађанин или, како би војници рекли, као цивил, да нешто у свету иде напред — признајем, лаик сам — да долази моторизација, да не треба код нас да буде све по шаблону, да из године у годину скоро исте цифре или бар истим редом читамо: за фураж, за хранарину, толико и толико и тако даље.

И све се тако ређа тим редом, и нигде нисам видео за ово време да је нека крупна измена направљена, у наоружању, али, господо, било је времена, специјално последњих 10 година, кад нико није могао сметати онима који су били на управи, да нашу војску направе правом војском, да овој нашој крви, нашем срцу, даду оружје у руке да можемо да се супротставимо онима којима би се прохтело да ударе на наше границе, да ово наше срце и ову нашу крв туђа техника не туче. (Пљескање на левици). Сећате се, сигурно, како је енглески министар муниције, Лојд Џорџ за време Светског рата казао: човека, војника морамо да чувамо јер док дође до тога да он постане војник треба да прође 20 година, а ја направим шрапнел и пушку за један дан. Ја морам да признам да код нас није било тако, — кад ово говорим не чиним то злонамерно, — војник у српској војсци није би тако сматран, то знам јер сам и ја био војник у српској војсци. Знамо добро како се пазило на најмању стварицу и како је било у духу да је неки војни предмет пречи од живота човечијег.

Ја сам 1927 и 1928 године говорно о авијацији, да ови наши Потези, Брегеи не вреде и да у томе треба нешто да се учини. Онда сам пледирао и

молио да се учини све што може да наша земља оснује јаку авионску индустрију, а не само да увозимо авионске моторе. Свака фабрика има своје изуме и своје моторе који долазе у конкуренцију и ту су онда разне војске да их бирају и купују, али ми смо могли имати и своје фабрике. Кад може данас да их има Румунија и Пољска, свакако је могла и Југославија. То исто може да се односи и на артилерију. У погледу индустријализације ја сам хтео да нагласим један факат, да осим тога што би наша војна сила имала од тога огромне користи, имала би користи и цела привреда, јер би се вишак сеоскога становништва могао запослити у тој индустрији. Не треба заборавити да је пресек газдинства у целој држави испод 2 хектара и то тако дуго неће моћи да иде, и поставља се један огроман проблем шта ћемо да радимо са вишком сеоскога становништва. Животни стандард живота на нашем селу, према ономе како је на западу, на врло је ниском нивоу. Да је наша земља боље индустријализована не би се могло догодити да царина на један плуг износи 600 динара као што је то случај данас. (Бранко Чубриловић: А на један клавијир износи свега 500 динара!) Треба подићи модерну фабрику медијкамената и хемикалија, које би служиле у војне сврхе, а од којих би цео народ имао велике користи. Десетине и десетине милиона динара које сваке године оду у иностранство за хемикалије и медијкаменте, остале би, и за толико би земља била богатија. Хтео сам да обратим пажњу још на један моменат. Јутрос је један од предговорника уочи једну добру ствар да често пута преко страних шпедитера долазе из иностранства војне потребе и војна спрема. То заиста није добро. Нашим непријатељима или „пријатељима“ не треба много труда па да сазнају чиме се све снабдева наша војска. Не морају чак никога ни да шаљу у нашу земљу да се о томе распитује. О свему томе лако и добровољно обавестиће их саме фирме, које су међународне.

У вези са тим ја бих хтео да скренем пажњу г. Министру и на један други моменат: да се набавке за војску врше путем лицитација — добро, али да за оно што је, како да кажемо, деликатније природе, Министар војске и морнарице нађе пута и начина, у садејству са једним својим одбором, да то обавља и без лицитација и да то и не иде у онај одбор за оцену државних набавака, јер, господо, част и поштовање свакоме, али знамо се, хвала Богу какви смо, да још и писмо изишли са седнице, а ми се избрљамо, неко ће рећи својој жени, неко не знам коме, па ће то да дође и до туђих ушију.

Ја бих хтео да посентирам једну ствар. Лепо је то како је народни посланик г. Живковић мало пре говорио. Али ја мислим да нема ни једнога међу нама, да нема никога у земљи, који не би хтео да целокупним нашим народом у земљи проструји онакав дух, када би дошла за то потреба, као што је прострујао 1912 године, у очи Балканског рата у Краљевини Србији. (Пљескање на левици).

1912 године, у очи ратова, малена Краљевина Србија дала је војсци први пут 150 милиона, а други пут 250 милиона златних франака, што би износило данас преко 6 милијарди динара. Али ондашња мала Краљевина Србија, њено Претсед-

ништво владе и њен Министар иностраних полова Пашић, понављам Пашић, који сигурно није мање вредности него господа која седе овде — показује на министарске клупе — ишао је пешке у Министарство, у оној малој Ристићевој кући, а не аутомобилима и седео са људима који су давали те милионе, али штедели сваки динар и откидали за војску. Сигурно је да смо се и ми сад почели мало разметати! Кад човек погледа, нећу да кажем зидање ових палата, што се ради, почев од ових аутомобила, па терајте даље по унутрашњости, са путевима и друмовима, — тачно, не може бити моторизоване артилерије без асфалтираних друмова, — али је потребно најпре оно што је најнужније за војску, оно што је најпотребније за њу.

Добра је и она милијарда динара за јавне радове, добро је и оно што ова Влада хоће, али ја бих био пре да се то, у оваквим садашњим приликама, да војсци.

Кажем, желели бисмо сви да завлада онакав дух као што је био у 1912 години. И на одговорним чиниоцима и факторима у војсци лежи један приличан део одговорности. Ја не мислим да евоцирам онај извештај генералски од пре толико година, нека ми не замери нико, али верујем и убеђен сам да ипак одговорни војни чиниоци, осећајући, схватајући оно што се износи у Владиној Декларацији, где се говори о методама прошлости које морају да нестану за увек, са овим споразумом, који има да се учини са Хрватима, мора да настане нови дух у нашој војсци. (Пљескање на левици).

Јер, господо моја, неко је мало пре споменуо Албанију. Да, Албанија је створила и Солунски фронт. Да није било Албаније, да није било оног беспримерног потхвата у историји не само нашој, него и светској, да један цео народ, оружани народ, напусти своју земљу, своју државу, где је Краљ ишао у воловским колима, а командант, војвода Путник, био пренет на носилима, где је најбољи део нашег народа изгнио, гледајући на оно море, дошавши до Крфа да умире на острву Виду. Кажем тај је дух био, и та Албанија, та Голгота, натерала је Французе и Енглезе да створе Солунски фронт, јер и Енглезима и Французима у то време била је потребна свака дивизија за њихов фронт на Западу. Није онда код њих била та идеја да ће одавде од Солуна да продиру. Бријан је неколико пута морао да иде у Лондон, да долази и одлази и да отима сваки батаљон, сваки пук, сваку дивизију да се пошаље у Солун. Кажем, онда је то била српска војска слободарског духа и српски народ уживао је високо поштовање, уздигнут високо код свих народа у оном времену. Тај дух који је битан услов, елемент вредности једне војске, треба да буде најпре код народа, јер народ је војска, народ даје војску. И ја још једанпут кажем и подвлачим, у том правцу треба да буду уперени напори нас политичара који ћемо наћи пута и начина да се ово велико дело народног споразума не одуговлачи, да се не воза, ма да многи чиниоци, који можда и у данашњој Влади налазе интереса, желе да се ово воза. И ја наглашујем поново, настаните да се ово сврши и заврши како треба да војска буде права, како оно предговорник рече мало пре, наследница, продужење

старог духа наше војске да можемо сваког часа на границама спремни и сложни да дочекамо наше непријатеље. Имамо ми пријатеља, како су говорили у прошлој Влади, говоре можда и у данашњој Влади, да су нам само голи пријатељи на границама. Само има разлике међу тим пријатељима. Једни који не траже од нас ништа, који према нама немају никаквих територијалних и других аспирација и други за које се то не би могло рећи. И зато треба да смо спремни и у погледу ових других да можемо сваког часа да одговоримо како треба, јер је сигурно да код нас, са народном управом земље, и најмањи каплар у Југославији учинио би сигурно оно што је учинила и Србија 1915 године. (Живо одобравање и пљескање).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Pavle Jovović.

Павле Јововић: Господо народни посланици, ни један народ у свету није скупље платио своју слободу него што је то учинио наш народ. Ни један народ није више жртвовао за своју слободу и јединство него наш народ. Па када је наш народ тако драговољно давао животе, крв, кости своје за ослобођење и уједињење, онда јасно излази да је наш народ готов да и све материјалне жртве поднесе за спремање одбране наше драге домовине. И у томе, господо, ја се не слажем са мојим уваженим колегом Тодором Живковићем који је казао да је овај буџет велики. (Гласови: Није тако казао!). Ја сматрам, господо, да је овај буџет мали. Господо народни посланици, колико је наш народ спреман да жртвује за своју војску, за њену опрему, ја ћу само да вам кажем једну ствар. Приликом ових избора ја сам ишао по Црној Гори па сам међу сиромашним светом говорио како је распоређен кредит од 4 милијарди динара који је закључен за јавне радове.

Ја сам им казао: једна и по милијарда иде на наоружање. Сви су казали, то није много, то је мало, наша војска треба да је спремна да брани границе наше Домовине, онако исто како ју је створила. Али ја са овога места морам да учиним две до три сугестије претставнику наше војске. Ја га молим, да будним оком прати да се Отаџбина достојно одужи свима онима, који падоше за њено остварење као и онима који су се за њено остварење борили. Ја га молим исто тако да нађе начина да оним најмањим службеницима војним: подофицирима и војним писарима повећа припадности јер су то махом синови сиромашних људи, сиромашног сељака. Ја сам имао прилике у своме крају да гледам како неки поднаредник шаље 50 или 100 динара својим родитељима, и та мала сума одржава његову породицу, јер купи за тих 50 или 100 динара кукуруз.

Ја бих имао још једну молбу, а то је да г. Министар нађе начина и да узме у студију, да у Црној Гори створи једну подофицирску школу, да омладина која нема могућности да иде на школовање веће, да се ту спрема да брани своју Отаџбину.

Верујем у наше старе ратне ветеране који су наш народ водили из победе у победу и који су наше заставе високо уздигли, и наше оружје прославити широм целог света. Верујем и у млађе генерације официрске које припремају нашу браћу и синове да могу достојно бранити нашу Отаџбину.

Али, господо, оно што чини нашу војску најјачом, то је што она није служила ни једној политичкој организацији, ни једној личности него само своме народу и Отаџбини. Ја завршујем свој говор и кличем: Живео Краљ! Живела војска! (Опште бурно плескање и узвици: Живео Краљ! Живела војска!).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Tripko Žugić.

Тричко Жугић: Господо, пред нама је предложени буџет наше народне војске, о којој је господин Министар војске и морнарице, пре неки минут са овога места, дао свој опширан експозе. Кад је у питању одбрана народа, није потребно држати дуге говоре о земаљској убојној сили, која стално бди на чувању границе наше Отаџбине, која у својој војсци види своју сигурност и своју безбедност споља.

Наша југословенска народна војска, која је достојно заузела место наших витешких ратних армија, које су у прошлим ратовима разнеле славу и величину наше нације широм целог света, може у сваком моменту да рачуна на пуну потпору целога народа и на пуну готовост сви нас да ћемо радо поднети све терете који се траже за што брже усавршавање њено, како у људству тако исто и у материјалном, и техничком погледу.

Ми желимо мир, али да бисмо тај мир сачували, морамо у данашњим приликама бити војнички једнодушни, снажни и спремни.

Наша народна војска мора бити изван свих политичких трзавица увек готова и спремна за одбрану наше земље и наше нације.

Партија, којој ја припадам, готова је увек на све материјалне жртве које изискују потребе наше војне силе.

Господина Министра војске и морнарице молим да учини све што је потребно са своје стране, да наша војска у сваком погледу буде на достојној висини, како би наш народ имао миран сан, који нам је потребан у садашњој ратној психози која се као авет шири кроз цео свет. Чувајмо војску и пожуримо са њеном спремом, јер су времена таква да свакога момента можемо бити изненађени гласом убојне трубе, на чији глас има да се стави у покрет сва наша убојна снага у одбрану интегритета наше земље. Ако дође и тај моменат, ја потпуно верујем у пожртвовање и витештво наше херојске војске да ће она, у духу традиције наших старих ратних армија, извршити у потпуности свој задатак који јој је намењен од наше нације. (Бурно одобравање и плескање).

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, više nema prijavljenih govornika. Ima reč g. Ministar vojske i mornarice. (Burno pljeskanje).

Министар војске и морнарице армијски генерал Милутин Недић: Господо народни посланици, молим сву господу говорнике и целу Народну скупштину, у чије су име они говорили, да изволе примити топлу захвалност наше војске, нашег ваздухопловства и наше морнарице на поверењу и на симпатијама које су манифестовали у својим говорима према нашој оружаном сили. Молим их, да верују, да ће наша војска вазда и у свима приликама настојати да се покаже достојном љубави, поверења и симпатија које наш народ према њој

гаји, и да ће вазда и у свима приликама старати се да служи на понос својој отаџбини. (Бурни узвици: Живео! Живела војска!).

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pretres budžeta rashoda IX razdeo — Ministarstvo vojske i mornarice završen je. Prvi govornik u debati po ovom razdelu, g. Todor Živković, učinio je predlog da se budžet Ministarstva vojske i mornarice primi aklamacijom. Strogo uzet, po Zakonu o poslovnom redu u Narodnoj skupštini ovakav način glasanja nije predviđen. Ali u samom poslovniku postoji jedan slučaj gde se aklamacija može primeniti, a to je slučaj pri biranju odbora, kad postoji samo jedna lista, i ja ne vidim zašto ne bi bilo mogućnosti da se to učini i sa predlogom g. Živkovića — naravno ako je i cela Narodna skupština sa tim predlogom saglasna. (Jednodušan odziv: Vrlo dobro! Prima se! — Primamo aklamacijom — Odobravanje i pljeskanje u celoj dvorani.)

Prema odluci Narodne skupštine objavljujem i konstatujem, da je budžet rashoda — IX razdeo — Ministarstvo vojske i mornarice usvojen od celokupne Narodne skupštine aklamacijom od partije 492 do partije 596 zaključno. (Burno i dugotrajno pljeskanje i povici: Živela vojska!)

Prelazimo, gospodo, na treću tačku dnevnog reda, na pretres budžeta rashoda — deseti X razdeo — Ministarstvo građevina.

Reč ima Ministar građevina g. dr. Miho Krek. (Odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici).

Ministar građevina dr. Miho Krek: Gospodo narodni poslanici, predlog budžeta rashoda Ministarstva građevina za 1939/40 godinu, koji se pred vama nalazi, pokazuje u odnosu na sada važeći budžet za 1938/39 godinu povećanje od 20,958.701 dinara. Dok sadašnji budžet sadrži rashode u ukupnoj sumi od 215,245.536 dinara, predlog budžeta za narednu godinu predviđa izdatke od ukupno 236,204.237 dinara.

Povećanja se u glavnom odnose:

Na lične izdatke za 2,174.000 dinara;

Na redovno održavanje puteva i mostova za 7,916.000 dinara;

Na redovno održavanje hidrotehničkih objekata i hidrotehničku službu za 377.000 dinara;

Na građenje novih mostova i puteva za 4,509.000 dinara;

Na regulaciju reka za 2,800.000 dinara;

Na snabdevanje naselja vodom za 3,800.000 dinara; i

Na plaćanje anuiteta za zajam zaključen za završne radove na zgradi Narodne skupštine za 319.000 dinara.

Izvesni izdatci iz sadašnjeg budžeta smanjeni su odnosno ukinuti u predlogu novog budžeta.

U svome ekspozeu, koji sam izneo prilikom pretresa predloga ovoga budžeta pred Finansiskim odborom Narodne skupštine, a koji je otštampan i podeljen, izložio sam detaljno šta je do sada urađeno na pojedinim poslovima, koji spadaju u nadležnost podružnog mi resora i koje radove Ministarstvo građevina namerava izvršiti u narednim godinama.

Stoga ću u današnjem ekspozeu izložiti samo opšte napomene u pogledu naše građevinske delatnosti i dati opštu karakteristiku rashoda predviđenih u predloženom budžetu.

Ako se uporede lični rashodi sa materijalnim, izlazi da u novom budžetu Ministarstva građevina lični izdatci iznose skoro 32% od materijalnih (180 prema 56 miliona).

Pri oceni ove činjenice treba imati u vidu da osoblje Ministarstva građevina i njegove spoljne službe u banskim upravama i u tehničkim odeljcima, čije su prinadležnosti unete u ovaj državni budžet, obavlja i izvesne banovinske građevinske poslove čiji se izdaci predviđaju u banovinskim budžetima, a ovo iz razloga što banovinsko tehničko osoblje nije dovoljno za svršavanje svih banovinskih poslova, naročito u pogledu građenja i održavanja banovinskih puteva. Ovo naročito važi za Vrbasku, Primorsku, Zetsku i Moravsku banovinu koje nemaju ili imaju veoma malo banovinskog tehničkog osoblja. Pored toga treba napomenuti i to da državno tehničko osoblje jednovremeno vrši i sve poslove koji se odnose na izvođenje svih investicionih radova po struci Ministarstva građevina, a koji se, kako vam je poznato, finansiraju i vanbudžetskim sredstvima. Ako se, dakle, uzmu u obzir i ti krediti iz banovinskih budžeta, iz državnih i banovinskih zajmova i iz raznih fondova (putnog i melioracionog) kaldrinskog i kolonizacionog, fondova za javne radove itd., zatim krediti koji se odobravaju iz državnog budžeta ili po Finansiskom zakonu po strukama ostalih ministarstava, što sve skupa predstavlja prosečnu godišnju sumu od 320 miliona dinara za poslednje tri godine, to se napred pomenuti procenat ličnih izdataka od 32% svodi na 11% od svih materijalnih i investicionih izdataka kojima rukovodi Ministarstvo građevina i njegova spoljna služba.

Ali i ovaj procentualni odnos između ličnih i materijalnih izdataka i investicija nije stvaran. U sumu ličnih izdataka po budžetu unet je i iznos od 14 miliona dinara za preko 1.900 putara. Pošto su putari obični radnici, koji su stalno zaposleni na održavanju puteva, to bi ovaj izdatak po prirodi posla trebao da uđe u materijalne rashode. Sa ovom korekcijom procenat ličnih rashoda izneo bi svega 8% od materijalnih izdataka. Pri tome treba uzeti u obzir i to, da državno tehničko osoblje obavlja i bezbroj poslova iz opšte upravne tehničke administracije, čija se vrednost cifarski ne postavlja, kao na primer, izdavanje dozvola po građevinskom zakonu, po zakonu o radnjama, po zakonu o vodnom pravu, rešavanje žalbi, itd.

Povećanje državne i privatne građevinske delatnosti, koje je nastupilo za poslednje tri godine u vezi sa ubrzanim ritmom narodne privrede, dovelo je do preopterećenja sadašnjeg osoblja državne tehničke službe poslovima i dužnostima koje ono ne uspeva da savlada onako, kako bi trebalo. Stoga je neophodno potrebno da se sadašnji broj toga osoblja, koji uglavnom odgovara stanju pre tri do četiri godine postupno poveća, kako ne bi došlo do zastoja u izvođenju radova prema utvrđenim programima u svršavanju poslova prema potrebama naroda i zahtevima službe.

U predlogu ovoga budžeta predviđeno je to povećanje sa 120 službenika od kojih 40 inženjera i 30 tehničara. Koliko je malo državnog tehničkog osoblja u spoljnoj službi, kod tehničkih odeljaka, svedoči činjenica da danas na 344 sreza imamo svega 147 inženjera i 52 tehničara.

Ali i pored nedovoljnog broja tehničkog državnog osoblja, dosadašnji uspeh u izvođenju javnih radova iz nadležnosti Ministarstva građevina zadovoljava i treba ga podvući. Neosporno je da u ovom ima zasluga i jedan stalež, koji je pokazao svoju punu tehničku i organizacionu sposobnost u izvođenju poverenih mu poslova, i spremnost za saradnju i pomoć. To su naši ovlašćenji inženjeri i građevinari, kojima i sa ovoga mesta odajem priznanje za njihov rad u izgrađivanju materijalne kulture naroda i za njihova dela, kojima se možemo ponositi.

Zadatak je Ministarstva građevina i njegove spoljne službe da se stara za održavanje, poboljšavanje i izgrađivanje državne putne mreže, za održavanje i građenje hidrotehničkih objekata u cilju regulacije reka, melioracije zemljišta i snabdevanje naselja vodom, kao i za održavanje postojećih i podizanje novih državnih zgrada i javnih građevina. Pored toga u njegovo staranje spada i elektrifikacija zemlje.

Svi ti radovi predstavljaju potrebe koje treba zadovoljiti da bi se obezbedili i poboljšali uslovi za opstanak naroda i za njegov privredni, socijalni i zdravstveni napredak. Ali te su potrebe tako ogromne, da se ne mogu u kratkom periodu zadovoljiti, u prvom redu i zbog toga što one predstavljaju takav finansiski teret, koji naša zemlja, prvenstveno agrarna, ne bi mogla da podnese. Stoga sva naša nastojanja i naponi moraju ići za time, da se u prvom redu obezbede sredstva za održavanje i poboljšavanje postojećih puteva i ostalih objekata za narodne potrebe, a zatim da u granicama privredne moći zemlje iznalazimo dalja sredstva za postupno izgrađivanje novih puteva i njihovo usavršavanje, za postupno podizanje novih državnih zgrada i javnih građevina i za izvođenje potrebnih hidrotehničkih radova.

Sledjući ovim principima i radeći sistematski po jednom unapred utvrđenom planu, mi se nadamo da ćemo bez naročitih potresa i preopterećenja naše zemlje, a u jednom izvesnom periodu vremena, pa i decenija, izvršiti postavljeni program radova i zadovoljiti najveći deo narodnih potreba, vodeći pri tome računa o njihovoj hitnosti i o njihovoj važnosti po opšte interese zemlje.

Neosporno je, da se ostvarenje izvesnih radova ne može odlagati. Nagao porast našeg stanovništva, jače strujanje privrednog života, koje danas postoji svuda u svetu pa i kod nas, sadašnje socijalne prilike u mnogim našim krajevima i zahtevi zemaljske odbrane traže i nameću ubrzanje programa rada i hitno zadovoljenje izvesnih narodnih i državnih potreba. Sasvim je prirodno da se ovo može postići samo na taj način, da se potrebna sredstva za te investicije obezbede ili iz državnih zajmova sa unošenjem otplatnih anuiteta u državni budžet ili iz zasebnih zajmova podignutih na podlozi prihoda raznih fondova za javne radove, puteve, melioracije itd., a da se finansiski tereti iz tih zajmova raspodele na duži rok, tako da i budući naraštaji učestvuju u snošenju tereta za izvršene radove od kojih će i oni imati koristi.

Predlog budžeta, koji je pred vama, gospodo narodni poslanici, u svojim materijalnim rashodima odgovara uglavnom postavljenim direktivama u sprovođenju državne građevinske politike.

Cifra od 180 miliona dinara za materijalne rashode obuhvata najvećim delom izdatke za redovno

održavanje postojećih objekata. Od toga je svega 23 miliona dinara za nove radove, a 26 $\frac{1}{2}$ miliona dinara određeno je za plaćanje anuiteta i rata za već izvršene objekte ili za radove u dovršenju. Pored toga, u budžetu je zasebno iskazana suma od 3 $\frac{1}{2}$ miliona dinara za održavanje državnih zgrada po strukama ostalih Ministarstava.

Tačno je da svi predviđeni iznosi za redovno održavanje objekata, naročito zgrada i hidrotehničkih radova, samo delimično pokrivaju stvarne potrebe, ali oni odgovaraju našim finansijskim mogućnostima, koje imaju izvesnu granicu preko koje ne treba ići.

Najveći deo tih predviđenih materijalnih rashoda odnosi se na redovno održavanje državnih puteva i objekata na njima.

Da biste, gospodo narodni poslanici, mogli oceniti napore koje državna uprava čini na ovom polju javnog staranja, potrebno je da imate u vidu stanje suvozemne putne mreže u našoj zemlji i ciljeve za kojima treba ići da bi smo tu mrežu poboljšali, dopunili i usavršili.

Pri oslobodenju i ujedinjenju naša je država nasledila najvećim delom rdave puteve, razrovane i neodržavane. Pored toga ti su putevi dobrim delom išli pravicima koji nisu vodili računa o interesima i o nacionalnoj i privrednoj povezanosti pojedinih krajeva koji su posle rata ušli u sklop Jugoslavije. Sve je to trebalo ispraviti. Trebalo je opraviti i vaspоставiti razrovane puteve i porušene objekte. Trebalo je povući nove pravce puteva prema privrednim zahtevima zainteresovanih krajeva i ciljevima naše zemaljske odbrane. Trebalo je povezati naše administrativne i ekonomske centre. To je prvi period rada.

Mada ovaj nije potpuno još ni dovršen, pojavili su se novi zahtevi i nove potrebe, o kojima naša zemlja mora voditi računa, a to je prilagodavanje naše putne mreže modernom saobraćaju motornim kolima i izgradivanje novih puteva na savremeni način sa kolovozom koji odgovara teškom i brzom saobraćaju.

Povećanje motornog saobraćaja u svetu, pa i kod nas, posledica je jačeg privrednog života i porasta privrednog prometa, koji se može racionalno odvijati samo na solidno izrađenim i savremenim putevima. Zbog toga su sve države u svetu, pa i oko nas, pristupile izgradivanju savremenih puteva i izvođenju velikih programa i po investicijama i po dimenzijama. Nema sumnje da su ti programi delom zasnovani i na vojnim razlozima, ali je tačno i to da ovim radovima pojedine države uspešno rešavaju i problem nezaposlenosti svog radnog stanovništva.

Pri oceni važnosti izgradivanja putova sa savremenim kolovozom, sa gledišta interesa naše zemlje, treba imati u vidu sledeće činjenice: da su ti putevi u upoređenju sa ranije gradjenim putevima sa kolovozom od tucanika, vodom povezanog, dugotrajniji, a troškovi za njihovo održanje nesrazmerno manji; da samo ti savremeni putevi omogućavaju siguran saobraćaj u svako doba i bez blata i prašine i da je saobraćaj na njima racionalniji i ekonomičniji, pošto je potrošnja pogonskog materijala, trošenje guma i kvarenje motornih kola svedeno na načinu meru a dozvoljavaju najveće iskorišćavanje mogućih brzina i tovara.

Privreda naše zemlje traži da naša mreža ima i takve savremene puteve. Unutrašnjoj trgovini treba staviti na raspoloženje motorna prevozna sredstva za razmenu dobara i sigurnije i ekonomičnije komuni-

kacije, koje će pored toga privući strance, razviti i oživeti turizam.

Najzad, postoji još jedan razlog zbog kojeg moramo sledovati zahtevu današnjice. Naša je zemlja raskrsnica između Zapada i Istoka, Severa i Juga. Na našim se granicama nalaze napredni narodi i moćne države, koje traže mogućnosti za međunarodni saobraćaj i razmenu dobara. Mi nećemo da ti međunarodni saobraćajni putevi idu mimo nas, a još manje preko nas, već želimo da idu kroz našu zemlju prilagodeni našim interesima; a mi ćemo se starati da ih izgradujemo prema našim finansijskim mogućnostima.

Moramo priznati da postojeće stanje naših puteva ne odgovara potrebama današnjeg motornog saobraćaja. Usled nedostatka dovoljnih finansijskih sredstava jedva uspevamo da održavamo naše glavne puteve u stanju, da budu barem prolazni za vreme putne mreže, koji za motorna kola nisu prolazni, naročito u jesen i proleće, a to iz razloga što još nisu potpuno izgrađeni i nemaju kamenu podlogu. Od ukupne dužine naše glavne putne mreže od oko 43.000 kilometara otpada na državne puteve oko 10.300 kilometara, od kojih je 400 kilometara još neizgrađeno, a na banovinske puteve 32.700 kilometara, od kojih je 8.900 kilometara neizgrađeno. Pored toga treba napomenuti i to, da na tim putevima ima dosta privremenih mostova, koji takode čine saobraćaj nesigurni. Od ukupne dužine mostova na državnim putevima, koja iznosi oko 49.000 metara, ima 25% privremenih i 75% stalnih objekata. Na banovinskim putevima ovaj je odnos još nepovoljniji.

Za izradu i dovršenje neizgrađenih delova naše putne mreže, za izradu stalnih objekata i za snabdevanje svih puteva solidnim makadamskim kolovozom sa kamenom podlogom i tucanikom vodom povezanim, trebalo bi za državne puteve 1 milijarda, a za banovinske puteve 6 milijardi dinara.

U ove sume nisu uračunati godišnji iznosi, koji su potrebni za redovno održavanje naše putne mreže bez kojeg bi se i najsolidnije izrađeni makadamski putevi brzo pretvorili u kaljuže i postali neprolazni.

Vama je dobro poznato, gospodo narodni poslanici, kako je veći deo tih puteva izgledao pre nekoliko godina — i to usled nedovoljnog održavanja. To je i razumljivo, kada se zna, da su krediti dodeljivani za održavanje puteva, koji su pre 1932 godine iznosili oko 12.000 dinara po jednom kilometru, smanjivani postupno od 1933 pa do 1937 godine na svega 7.300 dinara po jednom kilometru. Tek prošle godine počela se ovom pitanju obraćati veća pažnja, pa je kredit povećan na 9.000 dinara, a u predlogu ovog budžeta za 1939/40 godinu predviđa se na oko 11.000 dinara po jednom kilometru, što svakako dokazuje našu volju i napor da se stanje državnih puteva popravi.

Ma da je i ovo nedovoljno, naročito obzirom na nastalo poskupljenje radne snage i materijala, mi se ipak nadamo da ćemo moći pokazati izvesan napredak u tom nastojanju; ovo u toliko pre što su neki delovi naše državne putne mreže već pretvoreni u solide puteve sa savreмениm kolovozom od kamene kocke, betona ili asfalta, a drugi su u toku dovršenja, a za ovakve vrste puteva troškovi za redovno održavanje su neznatni.

Akcija na izgradivanju i poboljšanju naših puteva započeta je tek 1935 godine, kada je na osnovi Uredbe o finansiranju velikih javnih radova iz 1935 godine, a iz zaključenog zajma od jedne milijarde

dinara, dodeljeno Ministarstvu građevina 578 miliona dinara za izradu savremenih kolovoza i neizgrađenih delova puteva.

Ja sam već napomenuo, gospodo narodni poslanici, od kakvog je značaja položaj naše zemlje za međunarodni saobraćaj. Sasvim je prirodno da smo u prvom redu morali obratiti pažnju na neke puteve koji čine sastavni deo međunarodne putne mreže, ovo u toliko pre, što to odgovara i našim interesima pored ostalog i u privrednom i turističkom pogledu. S toga je najveći deo dodeljene sume od 578 miliona dinara bio namenjen izgrađivanju tih puteva za savremeni i težak saobraćaj. Pored toga trebalo je uzeti u obzir i puteve, koji su za naše unutrašnje potrebe od naročite važnosti, a u prvom redu delove puteva u okolini naših administrativnih i prirodnih centara, pošto je njihovo stanje bilo rđavo i pored najvećih izdataka za njihovo redovno održavanje.

Iz dodeljene sume kao i iz kredita od ukupno 22 miliona dinara datih iz drugih sredstava, izrađeno je do 1 januara 1939 god. oko 700 kilometara novih puteva i to: državni put sa savremenim kolovozom od mađarske granice kod Subotice preko Novog Sada i Beograda do Topole; zatim delovi državnih puteva u okolini Niša, Sarajeva, Banja Luke, Cetinja, Zagreba i Kranja; putevi Maribor—Šent-Ilj—nemačka granica, Sušak—Novi, Split—Trogir, Beograd—Pančevo; rekonstrukcija puteva: Skoplje—Veles—Gradsko prema grčkoj granici; Prijepolje—Bijelo Polje; Ljubljana—Sušak i delovi primorskog turističkog puta od Sušaka do Bara ka albanskoj granici.

Pored toga izgrađeno je nekoliko mostova preko reka i prelaza puteva ispod ili iznad železničke pruge kod njihovog ukrštavanja.

Da bi se radovi na izgrađivanju savremenih državnih puteva i podizanju potrebnih mostova mogli nastaviti i to ubrzanim tempom obzirom na sve veće potrebe i zahteve; dodeljen je prošle godine nov kredit od 500 miliona dinara iz 4-milijardskog zajma za javne radove i zemaljsku odbranu, a sem toga obezbeđena su i nova sredstva iz prihoda državnog putnog fonda osnovanog Uredbom od juna meseca prošle godine. Ovi prihodi za period od narednih 6 godina omogućavaju zaključenje zajma od 1 i po milijarde dinara.

Prema tome, za izradu savremenih puteva u periodu od narednih 6 godina ostaje na raspoloženju Ministarstvu građevina ukupno 2 milijarde dinara i ova će se suma utrošiti prema programu koji sam izložio u svom eksponatu prilikom pretresa predloga ovog budžeta u Finansiskom odboru Narodne skupštine.

Pri izlaganju potreba za hidrotehničkim radovima treba imati u vidu: da naša razgranata rečna mreža predstavlja većim delom podivljale vodne tokove, koji razaraju i odronjavaju priobalna zemljišta i ugrožavaju naselja i saobraćajne objekte; da ima još uvek mnogo podvodnog i podbarnog zemljišta, koje treba privesti poljoprivrednom iskorišćavanju umesto da bude leglo uzročnika malarije; da ima bezvodnih krajeva, u kojima se narod leti muči i zlopati, jer nema vode ni za piće ni za pojenje štoka, da ima bezbroj naselja u kojima je stanovništvo prisiljeno da se snabdeva vodom iz zagađenih bunara i otvorenih lokava.

Ove nasušne potrebe naroda treba zadovoljiti, jer od toga zavisi njegov socijalni i zdravstveni, privredni i kulturni napredak. Ovom pitanju treba obratiti punu pažnju i postarati se da obezbedimo na-

rodnu imovinu, da otklonimo ili smanjimo štetne posledice, koje svakogodišnje poplave pričinjavaju našim najplodnijim zemljištima. Treba oteti vodi nove zemlje za obrađivanje, jer se stanovništvo sada množi godišnje porastom od preko 200.000 duša i treba što pre urediti vodno gazdinstvo kako bi se omogućilo intenzivnije obrađivanje zemljišta, povećala poljoprivredna proizvodnja i time obezbedila i poboljšala ishrana naroda.

Neosporno je, da je na ovom polju javnog staranja dosta urađeno. Od rata na ovamo utrošeno je preko 2 milijarde 185 miliona dinara. Od toga je sama država doprinela 1 milijardu 90 miliona dinara.

Ako se uzmu u obzir i melioracije, koje su u nekim krajevima naše zemlje izvedene pre rata, mi danas imamo oko 1,275.000 hektara potpuno i 510.000 hektara delimično melioriranog zemljišta. Izvršeni radovi predstavljaju ukupno vrednost od preko 2 milijarde i 600 miliona dinara.

Pored delimično melioriranih površina ima još 630.000 hektara podvodnog, barovtog i slabo produktivnog zemljišta, koje treba asanirati i privesti kulturi i intenzivnijem obrađivanju, za šta su potrebne investicije od preko 1 milijarde 600 miliona dinara.

Naročito se ističe važnost i hitnost izvršenja potrebnih melioracionih radova u našim pasivnim krajevima, u karstnim delovima Zetske i Primorske banovine i u oblastima Vardarske banovine. Pored asaniranja baruština i isušivanja podvodnog zemljišta, ovde se i navodnjavanje zemljišta postavlja kao životno pitanje.

Treba priznati, da radovi, koji se na ovom polju preduzimaju u Metohiji i Hercegovini, u Bjelopavličkoj ravnici, Vrgorskom jezeru, Imotsko-Bekijskom polju, Skopskom polju i ostalim krajevima zemlje, ne napreduju željenim tempom, a to zbog nedovoljnih kredita koji se stavljaju na raspoloženje za ove potrebe. Sa ono malo kredita, koji se odobravaju za melioracione i regulacione radove, nemoguće je istovremeno zadovoljiti sve potrebe, koje su opšte i jednako hitne i neodložne za sve krajeve zemlje.

Drugi problem, čije se rešenje nameće naročito hitnošću, jesu regulacije naših reka. Vodograđevine, na regulisanim vodnim tokovima, a koje danas predstavljaju vrednost od preko 1 milijarde dinara, sve više propadaju zbog nedovoljnog održavanja. Neznatni krediti po državnim i banovinskim budžetima ne omogućavaju da se izvrše ni najnužnije opravke oštećenih vodograđevina. Najveći pak deo i ovih kredita namenjen je za održavanje i poboljšanje vodograđevina na našim pograničnim međunarodnim rekama, koje smo dužni vršiti na osnovi međunarodnih obaveza.

Prema izrađenom programu za izvršenje radova na regulaciji naših reka, bile bi potrebne investicije od 1.590.000.000 dinara.

Jasno je da te programe i melioracionih i regulacionih radova možemo ostvariti samo u nizu godina pa i decenija. Da bi se pak počelo sistematski raditi i na ovom polju javne delatnosti, odobren je prošle godine za melioracione radove kredit od dinara 225.000.000 iz 4-milijardskog zajma za javne radove i zemaljsku odbranu. Pored toga, određeni su za istu svrhu i svi prihodi prvih šest godina iz melioracionog fonda, koji će ukupno izneti oko dinara 181.000.000 i obezbeđeni su doprinosi banovina i interesenata od ukupno 68.000.000 dinara. Prema tome, za izvođenje najhitnijih melioracionih i regula-

cionih radova prema utvrđenom 6-godišnjem programu, čiji sam raspored izložio u svome ekspozu za predlog ovog budžeta pred Finansiskim odborom, stoji za sada na raspoloženju svega dinara 474,000.000. U tom su programu najvećim delom obuhvaćeni radovi na regulaciji naših reka, pošto su oni najhitniji i predstavljaju osnovu za izvođenje daljih melioracija. Naročito se ističe potreba regulacije Velike Morave, na kojoj do sada nije ništa ili je veoma malo radeno.

Ubrzanje ovih radova biće moguće samo u slučaju ako se ojača melioracioni fond, osnovan Uredbom od juna prošle godine. Stoga treba bezuslovno da se postaramo, da iznademo nove prihode fonda, jer sadašnja njegova sredstva od godišnjih dinara 30,000.000 dinara daju malo mogućnosti da se na ovom polju radi svuda, uspešnije i brže. Na svaki način, potrebno je da u izvođenju i finansiranju ovih radova, pored države, učestvuju i banovine i sopstvenici zainteresovanih zemljišta, koji treba da se udružuju u vodne zadruge, pošto su ove ustanove najzdravija osnova za sprovođenje melioracione politike. Skoro sve melioracije u severnom i centralnom delu naše zemlje izvršene su preko vodnih zadruga, koje su osnovane ne samo radi finansiranja i izvođenja radova, nego i radi daljeg održavanja i funkcionisanja izrađenog melioracionog sistema. Neke od ovih zadruga danas se zaista nalaze u teškim finansiskim prilikama, pošto ne mogu da plaćaju anuitete po zajmovima, koje su pod teškim uslovima podigle u doba prosperiteta pre poslednje poljoprivredne krize, a u cilju opravke svojih objekata, oštećenih od poplava 1924 i 1926 godine, ili u cilju izvođenja preduzetih melioracija svojih područja. Kraljevska vlada želi i hoće da što pre uredi i sanira finansisko stanje tih zaduženih vodnih zadruga.

Što se tiče snabdevanja naselja vodom, potrebno je da istaknem, da i na ovom polju javnog staranja treba još mnogo da se uradi. Tu nemamo momentalno nikakvih vanbudžetskih sredstava, a predloženi budžet vidite šta u tom pogledu znači.

Poslednjih godina pristupljeno je gradnji velikog broja cisterni za prikupljanje kišnice u bezvodnim krajevima našeg karsta i gradnji većih grupnih vodovoda, za snabdevanje vodom više sela i naselja. Sada je u izvođenju 15 takvih vodovoda sa oko 600 km ukupne dužine cevi, kojima će se snabdeti 310 naselja sa 150.000 stanovnika. Pored toga, započeti su radovi i na izradi vodovoda nekili varoši. Ovi su radovi za sada zastali, pošto se svi prihodi državnog fonda za javne radove, čija su sredstva ranije odobravana i na radove na snabdevanju vodom, sada prenose za 2/3 u državni putni, a za 1/3 u melioracioni fond, a to na osnovi prošlogodišnjih Uredaba o tim fondovima. Pošto su pak svi prihodi melioracionog fonda angažovani, — kako sam već pomenio, — za izvršenje 6-godišnjeg programa regulacionih i melioracionih radova, to za sada nema mogućnosti da se dodeljuju krediti za snabdevanje vodom ni iz državnog fonda za javne radove ni iz melioracionog fonda. Međutim, za dovršenje započetih vodovoda i izradu ostalih najhitnijih objekata na snabdevanju naselja vodom potrebna je suma od dinara 478,000.000. Obzirom na važnost ovih radova, koji predstavljaju zaista životno pitanje za narod bezvodnih krajeva, biće potrebno da se pribave sredstva za dovršenje započetih objekata, i da se u tu svrhu zaključi jedan zajam.

Pored radova na redovnom održavanju državnih zgrada u zadatak Ministarstva građevina — kako sam već napomenuo — spada i podizanje novih državnih zgrada i javnih građevina.

Prošle godine bilo je u radu državnih zgrada u vrednosti od 150 miliona dinara, najvećim delom po struci Ministarstva finansija, a zatim po struci Ministarstava: prosvete, socijalne politike i narodnog zdravlja, pravde i pošta, telegrafa i telefona.

Da se barem donekle zadovolje potrebe, koje postoje kod nekih resora, odobren je prošle godine kredit od 250 miliona dinara za podizanje javnih građevina, a iz 4-milijardskog zajma za javne radove i zemaljsku odbranu. Od toga je najveći deo — oko 135 miliona dinara — namenjen za potrebe po struci Ministarstva prosvete i pravde.

Pitanje elektrifikacije zemlje od naročite je važnosti za privredni i socijalni napredak našeg naroda. I poljoprivreda i industrija traže jeftinu električnu energiju. Uslovi za proizvodnju jeftine energije postoje i retko da koja druga zemlja raspolaže tako velikim količinama prirodnih pogonskih snaga kao naša.

Naročito to važi za vodne snage, od kojih možemo i pri najmanjem vodostanju naših reka iskoristiti preko 3½ miliona konjskih snaga. Od ovoga je dosada iskorišćeno svega oko 203.000 konjskih snaga. (I od toga sve nije privedeno upotrebi, kao što je to slučaj sa našim najvećim hidrocentralama koje se nalaze u Dalmaciji na Cetini i Krki i u Slovenačkoj na Dravi kod Pale.

Elektrifikacija naše zemlje ne može se razvijati pravilno i uspešno, dok se ne obezbede potrebni kapitali i ne donesu osnovni zakoni, koji će regulisati pitanja unapređenja, proizvodnje i iskorišćavanja električne energije. Predlog ovog zakona već je izrađen i u najskorijem vremenu biće podnet na ozakonjenje.

Opšte napomene, koje sam vam, gospodo narodni poslanici, izneo o dosadašnjem radu Ministarstva građevina i njegove spoljne službe i o ciljevima i namerama naše građevinske politike, dovoljne su da opravdaju najveće napore, koje treba preduzeti u cilju zadovoljenja mnogostrukih narodnih potreba.

Predlog budžeta, koji je pred vama, predstavlja samo jedan deo potreba, koje treba pokriti da bismo sačuvali i unapredili dobra javne koristi i naše materijalne kulture.

Ja vas molim, da ovaj predlog budžeta područnog mi resora u svemu usvojite. (Burno odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici).

Potpredsednik Alojzij Mihelčić: Reč ima narodni poslanik g. Aćim Popović.

Аћим Поповић: Господо народни посланици, као инжењер и народни посланик узимам реч, јер ми обавеза налаже да узем реч у Министарству грађевина, а приликом доношења буџета за 1939/40 годину.

Ми сви критикујемо како нам је буџет мали и да се не може ништа учинити предвиђеним кредитима на одржавању постојећих путева, мостова и осталих државних објеката а камоли да се изводе радови на новим и савременим путевима и изградњавању нових варијаната за савремени саобраћај; али, господо, нико од вас неће енергично да иступи против оне невидљиве силе која кочи — гуши развој наше привреде, односно грађевинске делатности било да се раде државни, самоуправни или приватни објекти. Те невидљиве силе то су, го-

сподо народни посланици, картели у разним грамама наше привредне индустрије. Постоји картел стакла под фирмом „Витреа“, а то је артикал који је потребан нашем народу у најширој маси — све врсте стаклене производње. Картел овога предмета је са седиштем у Бечу, Прагу и Брислу. То друштво има монопол у Југославији. Ту су, даље, картел фабрике уља као и картел бензина и петролеја и свих деривата који се добијају од нафте, затим картел гвожђа. Има пуно таквих картела. Иако постоји у Министарству трговине и индустрије Уредба о картелу ипак један виши чиновник поменутог Министарства наговара појединце, који желе да региструју своја нова предузећа, да ступе у картел ако желе да успеју у своме новом предузећу. Ми се, господо народни посланици, боримо против картела, а господин Лазаревић наговара људе да стварају картел.

Ја ћу, господо посланици, говорити само о једном артиклу који је у картелу. То је производња цемента. Цемент је главни елемент за изградњу државних, приватних, војних и других објеката. Цемент игра и играће важну улогу како у миру, тако и у рату. Цемент је данас главни елемент људске материјалне културе. Од њега изграђени објекти садрже све добре особине камена, гвожђа и дрвета. Правилна и здрава изградња у данашњем добу без њега је немогућа. У његовој потрошњи огледа се ниво материјалне културе народа. Потрошња напреднијих народа креће се годишње од 100 до 200 кгр по становнику. У Југославији та потрошња иде од 20 до 30 кгр годишње по становнику. Укупна годишња потрошња у Југославији креће се последњих година од 800 до 450.000 тона. Извоз цемента био је приближно исто толики. Према нашој грађевинској заосталости требало би да је потрошња два до три пута већа. Ретко која земља у свету има тако добре сировине за индустрију цемента као Југославија. Главна сировина за цемент тупина — цементни лапорац налази се у великим количинама готово у свима деловима земље. Исто тако не оскудева се у гориву за печење цемента. Те појаве омогућиле су подизање цементне индустрије још од најранијих година. Највећи део наше цементне индустрије чини приморска група у околини Сплита. На првокласним, светским чувеним наслагама тупине, са повољним морским саобраћајем подигнуто је шест фабрика цемента на Приморју, које су врло јевтино производиле цемент, у главном за експорт. Уредно и стално у већем обиму раде четири од ових фабрика. Капитал готово свих ових фабрика је у иностранним рукама акционарских друштава са седиштима у Трсту и Паризу. Начин производње је суви, веома јевтин и највећим делом на бази производње природног цемента, пошто је сировина већином врло хомогена и хемиски од природе правилно састављена. Инсталације свих врста, од најпримитивнијих до најсавршенијих, заступљене су у овим фабрикама. Количина извезеног цемента у тонама и динарима види се из приложених табела. И поред знатног износа, нема великог коначног, повољног финансиског ефекта због тога што добити наше цементне индустрије иду преко страног капитала у иностранство.

Другу групу фабрика сачињавају континенталне, и то у Трбовљу, Подсуседу, Беочину, Поповцу и Бенерал Јанковићу, дакле у раду свега пет. По-

ред једне фабрике у Сплиту и оне у Подсуседу код Загреба, Беочин држи у рукама и фабрику у Раљи, коју је по откупу затворио.

Укупан капацитет фабрика цени се на милион тона годишње. Искористићење капацитета иде од 60 до 70% годишње. Мало већа потрошња цемента изазвала би потребу проширивања предузећа или подизања нових. Скоро све фабрике су способне да производе све квалитете цемента.

Из приложених табела види се кретање производње и продаје цемента за последње 4 године. Карактеристично је опадање извоза и пораст унутрашње потрошње. Опадање извоза изазвано је подизањем индустрије цемента у свим деловима света као и ступањем на снагу европског картела цемента. Од интереса су ниске продајне цене иностранству од 162 до 255 динара по тони. Повећана цена од 255 динара дошла је по смањењу количине и ступању у европски картел. Цена од 162 динара може служити у неколико за мерило производних трошкова. Пораст унутрашње потрошње после тешких удараца државне трошарине и картелских цена у вези је са побољшањем привредних прилика, јавним радовима и порастом културних потреба.

После низа година кункурентске борбе, Беочин је откупом мреже фабрика у свима крајевима земље и разним издејствованим властимацама однео победу над осталим фабрикама, формирао картел цементне индустрије преко „Цементна“ а. д. у Београду и знатно повисио цене цементу. Одмах затим дошла је и државна трошарина по 150 дин. по тони цемента. Оба чиниоца сузбили су потрошњу цемента у земљи и знатно поскупили и укочили грађевинску делатност у земљи. Цементна индустрија постаје важан фискални објект као и објект великих приватних зарада страног капитала на штету материјалног и културног подизања и запослења широких народних маса и њихових добити. Тај значај је цифарски изражен у приложеним табелама. Несумњиво високе зараде картелсане цементне индустрије, постигнуте јаком картелском организацијом, претстављају највећу сметњу у потрошњи цемента, која се мора отклонити у интересу побољшања наше привредне делатности, државног фискаса и пословног морала. Дириговање високих цена цементу преко централне расподаје картелске организације ставило је посредно или непосредно у своју зависност готово сва грађевинска предузећа. У сваком моменту картел може укочити или онемогућити рад предузећима, ако не уживају наклоност картела цемента. Исто тако, врло често предузећа не могу добити цемент који желе, већ онај који им ставе на расположење. Овоме се мора стати на пут.

Највећа тајна индустрије цемента јесу производни трошкови. У годишњим рачунима друштава цементне индустрије они се обично приказују око 320 динара по тони цемента. Тим износом обухватају се сви трошкови до утовара цемента у вагон, дакле без државних и самоуправних дажбина и подвоза. Кроз нереалне рачуне скупљене робе и сировине, кроз радничке наднице, кроз високе плате непотребних чиновника, чланова Управног и Надзорног одбора, кроз разне хонораре и провизије итд. фактични производни трошкови могу се повећати до високих граница и тиме прикрити стварне добити. Да би се могла запазити разлика између стварних и нестварних производ-

них трошкова цемента, потребно је дати што реалнију калкулацију производних трошкова. Они зависе у извесној мери од обима фабрике, сировина, положаја фабрике итд. Разлике ипак не могу бити много велике. При раду једне мање фабрике цемента производни трошкови једне тоне цемента са свим општим трошковима просечно износе: за добаву тупине, глине или кречњака 14.— динара по тони; за гориво и мазиво 62.— дин. по тони; за погонску енергију 32.— динара по тони; за радну снагу 12.— динара; за амортизацију и обнову 30.— динара по тони; за управне трошкове 10.— дин. по тони; за опште трошкове 20.— дин. по тони. Свега 180 дин. по тони.

Због важности ове калкулације потребна су извесна, ближа обавештења по свима тачкама.

1) За производњу нашег цемента готово свих фабрика у земљи узима се углавном тупина—лапорац, једна врста глиновитог кречњака. Она се појављује готово у свима крајевима наше земље, у моћним наслагама, често преко 100 метара дебљине. Од геолошког постања зависи квалитет ове тупине која треба да има одређен хемијски састав за добар цемент. У колико је веће отступање од овога траженог састава у толико га више треба корегирати обично кречњаком или глином.

Због појаве у великим масама и мекане структуре, вађење тупине је веома лако и јевтино са малом употребом експлозива. Фабрике се подижу обично у близини легаја тупине те се трошкови вађења и довоза своде на минимум. Као средња цена за вађење и довоз тупине од 14.— динара по тони цемента одговара стварности скоро код свих фабрика.

2) Гориво је важан фактор у производним трошковима. Фабрике које испоручују пећи гарантују 15 до 16% горива од произведеног цемента дакле 150 до 160 кгр. угља. Поред овога треба додати 2 до 3% угља за сушење сировине дакле свега 18% или 180 кгр. угља по тони цемента. У обзир долази у главном угаљ у прашинастом стању дакле најјевтинија врста угља. Узима се просечна цена угља 0,33 динара по кгр. франко фабрика, што округло чини за тону цемента 60.— динара. Уз ову суму додаје се за мазиво и чишћење машина по тони 2 динара, дакле укупно 62 динара по тони цемента.

3) Цементна индустрија троши велику количину електричне енергије. Због тога су извори енергије релативно велики и могу бити рационално и економично подигнути. Поред тога дневни утросак енергије може се смањити у извесним

часовима и трошити највећим делом такозвана секундарна струја. То условљава јевтину погонску енергију за погон машина и она се креће готово код свих фабрика од 0.25 до 0.40 динара по киловат часу.

Код система рада цементне индустрије у Југославији потрошња енергије не иде више од 70 киловат часова по тони цемента. Ако се узме енергија по 0,40 динара по киловат часу биће по тони округло 30 динара.

4) Рад у цементној индустрији готово сав је аутоматизован. Отуд се у њој врши мало запослене радне снаге, око 2.500 радника у целој земљи. Аутоматизовање рада је оправдано и нужно због природе производње цемента. Зато се рад радника највећим делом своди на контролу машина и додавање материјала и не износи више од 12 динара по тони цемента.

5) Објекти цементне индустрије, нарочито машине изложене су већем кварењу и бржој замени делова. Ипак амортизација и обнова ниуком случају не може износити више од 30 динара по тони цемента.

За управу једне мање фабрике цемента потребно је имати:

а) техничкога директора технолога 1 са платом 5—8000 дин. месечно;

б) административног и комерцијалног директора 1 са платом 4—6000 дин. месечно;

в) књиговођу 1 са платом 3000 дин. месечно;

г) чиновника 4 са платом 1500 дин. месечно;

д) служитеља 4 са платом 900 дин. месечно.

Код већих фабрика потреба управног особља незнатно се повећава, а трошкови по тони се смањују. Ови трошкови не треба да износе више од 10 динара по тони цемента код нормалног вођења предузећа.

7) Општи трошкови у главном треба да обухвате порезе, прирезе, кирије, путне трошкове и слично. Код добро вођенога мањег предузећа ови трошкови не треба да пређу преко 20 динара по тони, мада су они у знатној зависности од кретања добити предузећа.

Да би се добила јасна претстава деловања картелисане цементне индустрије у земљи, сређени су приборани и срачунати подаци за последње четири године у три табеле које садрже:

I производња и продаја цемента

II трошкови производње и добит

III државне и самоуправне дажбине. (Види приложене табеле).

I. Производња и продаја цемента

Година	Производња тона	Продаја			Наплата динара			
		у земљи		у иностранству	у земљи		у иностранству	
		тона	кг. по стан.		по тони	Свега	по тони	Свега
1	2	3	4	5	6	7	8	
1935	738.099	267.000	17	472.000	380	102.000.000	162	77.000.000
1936	613.000	310.000	20	303.000	380	117.000.000	185	57.000.000
1937	590.000	390.000	25	200.000	380	149.000.000	255	50.000.000
1938	644.000	447.000	28	197.000	380	170.000.000	255	49.000.000

II. Трошкови производње и добит

Година	Трошкови производње динара					Чиста добит динара						
	калкулисани		исказани		разлика	калкулисани			исказани			разлика
	по тони	Свега	по тони	Свега		по тони	Свега	%	по тони	Свега	%	
	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1935	180	48,000.000	320	85,000.000	37,000.000	200	53,000.000	112	60	16,000.000	19	37,000.000
1936	180	55,000.000	320	99,000.000	44,000.000	200	62,000.000	112	60	18,000.000	19	44,000.000
1937	180	70,000.000	320	125,000.000	55,000.000	200	78,000.000	112	60	23,000.000	19	55,000.000
1938	180	80,000.000	320	142,000.000	62,000.000	200	89,000.000	112	60	26,000.000	19	63,000.000

III. Државне и самоуправне дажбине

Година	Државна трошарина			Рентабилитет на бази инвестиција 500—600 дин. по тони год. продукције		Државни и самоуправни порези и прирези на чисту добит					
	по тони	свега	скупни порез 3,5%	калкулисани		калкулисани			исказани		разлика
				калкулисани	исказани	%	свега	%	свега		
	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
1935	150	40,000.000	3,600.000	30%	7%	32	17,000.000	24	3,800.000	13,200.000	
1936	150	46,000.000	4,100.000	34%	8%	32	20,600.000	24	4,500.000	16,100.000	
1937	150	59,000.000	5,200.000	37%	9%	32	25,000.000	24	5,600.000	19,400.000	
1938	150	68,000.000	6,000.000	40%	10%	32	28,600.000	24	6,400.000	22,200.000	

Вредности за табеле узимане су просечне и заокружене. Калкулација се односи у главном на цемент утрошен у земљи. Из прве табеле у рубрикама I—VIII се види кретање укупне производње и продаје у земљи и иностранству, потрошња по становнику, средње продајне цене по тони, и износи наплаћених сума. Из друге табеле у рубрикама IX до XIII виде се упоредни трошкови производње према горњој калкулацији као и према средњој цени индустрије цемента. У рубрикама XIV до XX изказана је чиста добит по тони, укупна и процентуална како по калкулацији, тако и по средњим исказаним ценама као и разлика између њих.

Из треће табеле у рубрици XXI—XXIII види се износ државне трошарине из скупног пореза. Из рубрике XXIV—XXV види се проценат рентабилитета калкулисаног и исказаног на бази инвестиција 500 до 600 динара на тону годишње продукције цемента. Овај проценат је важан, што се на његовој основи узима пореска скала за износ добуноског пореза по чему се види разлика у рубрици XXVI—XXVIII. Најзад у рубрикама од XXVI—XXX исказани су одговарајући државни и самоуправни порези и прирези по калкулацији и искази и њихова разлика. Као најглавније опаске су следеће: продајна цена цемента у земљи и у иностранству (рубрика V и VII) разликује се око сто на сто, дакле већа за земљу него за иностранство. Потрошња у земљи (рубрика III) попела се за 4 године од 17 на 28 кгр. по становнику.

Трошкови производње по калкулацији износе 180 динара по тони цемента а исказани од цементне индустрије 320 динара по тони, дакле више за 140 динара по тони (IX и XI) што за 1938 го-

дину износи укупно 52 милиона динара. Чиста добит (XIV до XX) по калкулацији исказује 112% од производних трошкова; по исказу картела 19%.

Ови подаци имају нарочити одраз на проценат рентабилитета, а преко тога на државне и самоуправне порезе на чисту добит.

Ако се узме добит од 60 динара по тони и проценат добити 19% и као дозвољен и задовољавајући, онда се намеће закључак да је неправедно оптерећена грађевинска привреда суперпрофитом цементне индустрије само за 1938 годину за 63 милиона динара а према томе за исту годину дана државни и самоуправни фискус оштећен је са 22,200.000 динара.

Контрола пословања цементне индустрије простим прегледом књига и рачуна практички је несигурна и неефикасна. Она би могла имати практичног успеха, када би се преко стручних познавалаца потреба и пословања цементне индустрије вршио преглед пословања и оправданост утрошака. Претходно би било потребно прецизирати шта се сматра оправданим, а шта неоправданим утрошком. По утврђивању оправданих утрошака разлику преко њих сматрати као скривену добит и применити законске санкције и максимирати цене цемента.

С обзиром на јаку организацију картела и његов утицај, на законске празнине и искуство на раду у том правцу мало је вероватан коначни успех на заштити фискаса и снижењу цена цемента овим путем.

Цементна индустрија је близу границе засићености свога капацитета и потребе проширења или подизања нових фабрика цемента. Потребу за новим предузећима намећу и саобраћајне прилике у извесним крајевима земље.

Изгледи на законско сабијање цена врло су слаби и несигурни. Грађевинска привреда и државни фискус губе годишње по неколико десетина милиона динара дајући их као добит страном капиталу, који их извлачи из земље. Јавни радови нарочито осећају тај терет.

Код таквога стања намеће се као једино решење да држава из фондова за јавне радове подигне извесну своју индустрију цемента. Ова индустрија би имала за задатак да подмири знатан део потреба у јевтином цементу за јавне радове и земаљску одбрану, а по том да служи као регулатор цене цемента у земљи.

За подизање такве индустрије требало би 20 до 30 милиона динара. Овај би се износ на разлици цена и другим благодетима за најкраће време вратио у благајне и продужио даље своје благотворно дејство.

Вероватно да ће бити најповољније подићи две до три мање фабрике цемента из овога износа новца у разним крајевима земље, да би што боље одговориле својој намени. Доцније, ако се укаже потреба, фабрике се могу проширивати. По утврђивању стварних производних трошкова сопственом продукцијом, може држава сигурније максимирати цене цемента и тиме заштитити домаћу грађевинску привреду и спречити неоправдан одлив ван земље претераних добити страних капитала. Ово што сам изнео пред вас, господо народни посланици, то је за то, што наш цемент у иностранству продаје се јевтиније у односу према пијачним ценама у нашој држави.

Ја се против картела борим, господо народни посланици, још од стварања истога, а нарочито од 1935 године, од како седим у овим клупама као народни посланик, те није ново што против мене и појединих мојих другова циркулишу код вас писма појединих привредника. Ви, господо народни посланици, читате сваки дан у дневним листовима како Инжењерска комора, Пољопривредна комора и друге корпорације траже енергично да се снизи цена цемента.

Турска република прошле године донела је уредбу да се ова врста индустрије етатизира и тако Турска република подиже своје државне фабрике цемента у интересу народне и војне сврхе.

Све што сам до сада, господо народни посланици, тражио у својим говорима и доказивао то је да треба подићи две или више фабрика цемента о државном трошку, које ће бити регулатор цена. Ово сам чинио по дужности као грађанин Краљевине Југославије у интересу народне привреде и народне одбране.

Баш у томе погледу Министарство грађевина овога момента проучава то важно питање, а Министар грађевина поднеће вам један амандман да се подигну две или више фабрика цемента из путнога фонда што не оптерећује ни мало државни буџет. Ове би се фабрике исплатиле у року од две године само на разлици цена цемента који се данас купује за државне потребе.

Ја вас молим, господо народни посланици, да имате пред очима интерес државе и да гласате за амандман господина Министра грађевина.

Један закон који је такође важан, господо народни посланици, за нашу привреду, јесте Закон о електрификацији. Овај Закон је важан за нашу модерну индустрију, и треба га што пре поднети Народној скупштини, пошто је већ проучен од

стране надлежних и меродавних фактора. Господин Министар грађевина у Финансиском одбору изјавио је, да ће овај пројекат закона у најкраћем времену бити поднет Народној скупштини на узаконење, и ја као инжењер поздрављам ову изјаву и молим господина Министра грађевина, да се ово што пре уреди у интересу народне привреде и у погледу електрификације наше земље, која је уназађена од суседних земаља.

Исто тако, господо народни посланици, ја сам захвалан Краљевској влади, што је у Финансиском закону овога буџета предвидела да се донесе Уредба са законском снагом о спратној и етажној својини. Овај закон, господо народни посланици, омогућиће маси средњегга сталежа нашега народа, да дође до свога сопственог стана са малом сумом а то ће бити од користи: 1) по државу, јер ће се повећати број купаца на 200.000 породица; 2) упустило би се у року од две године преко 100 милиона надница; 3) развила би се грађевинска делатност широм целе Краљевине; 4) унапредила би се домаћа техника; 5) подигли би се хигијенски станови.

Још две ствари које ми не дају мира, а о којима морам да проговорим коју реч, а то су: изградња државног пута Ниш—Скопље, од Грделице до Врање као и регулација Јужне Мораве од Лучана до Грделице.

На регулацији Јужне Мораве ради се још од 1924 године, али се све тапка у месту, тако да кад надође вода нанесе штету државној прузи, државном путу првог реда Београд—Ниш—Скопље, бановинским путевима као и приватним земљиштима. Имам пуно поверење да ће се ово започето дело на регулацији Јужне Мораве скинути с дневног реда, од чега ће држава имати користи, јер неће управљати једне исте деонице на државним путевима сваке године, и што ће народ од својих имања побирати плод.

Поздрављам исто тако што је при Министарству грађевина основан путни и мелиорациони фонд, али молим да се из истог дели кредит и изграђује онде, где највише изискује потреба.

На крају, господо народни посланици, изјављујем да пошто имам пуно поверење у данашњу Краљевску владу, да ћу гласати за предложени буџет Министарства грађевина за 1939/40 годину. (Одобравање и плескање).

Potpretsednik Alojzij Mihelčič: Има рећ народни посланик г. Бранко Аврамовић.

Бранко Аврамовић: Господо народни посланици, имамо на дневном реду буџет Министарства грађевина. Чули смо експозе г. Министра. Путеве показују благостање једне земље, и не може се уопште замислити једна културна, једна добра привредна земља без добрих путева, као и без добрих мостова. Туризам, и привреда, захтева добре путеве, а туризам даје држави приходе и то врло велике. Из говора господина Министра грађевина видимо, да је он поделио путеве углавном на четири дела и то: 1) на путеве државне међународног значаја; 2) путеве локалног значаја; 3) бановинске путеве; и 4) општинске путеве.

Господо народни посланици, што се тиче државних путева међународног значаја, ми имамо свега тако рећи један пут међународног значаја, односно један интернационални пут. Желети је и

потребно је, да наша земља што пре и што више таквих путева добије, јер такве мреже служиће на част нашој држави и уједно ће омогућити нашој држави приступ странаца, туриста, а исто тако и привреда у нашој држави моћи ће боље и успешније да се развија са таквим саобраћајним путевима као што су међународни путеви.

Исто тако, господо народни посланици, врло су важни државни путеви локалног значаја, локалног значаја у ужем и ширем смислу, јер има локалних путева, који спајају две покрајине, а има локалних путева, који спајају мање јединице и мања места.

Не зна се који су путеви важнији, да ли они путеви који спајају покрајине или ови путеви који спајају мање јединице, али у главном ти се путеви употпуњавају и обе врсте путева су од великог значаја за државу и за народну привреду. Молим г. Министра грађевина да код изграђивања државних путева локалног значаја води рачуна о томе да се да приступа у оне крајеве наше земље који су лепо и који треба да туристима и странцима, а исто тако и нашем свету из унутрашњости покажу лепоте појединих крајева. Нарочито га молим да обрати пажњу плућима Дунавске бановине — Фрушкој Гори — код изграђивања путева. Потребно је да се изгради пут, односно да се поправи пут од Сремских Карловаца према Марадику, Крушедолу, Нерадину, Иригу и Венцу а исто тако и државни пут од Пећинаца према Буђановцима и Платичеву да се веже са Кленком на Шабац.

Што се тиче бановинских путева, господо народни посланици, они су такође врло важни. Ту сматрам за потребно да умолим г. Министра грађевина да помогне бановинама а нарочито оним активним бановинама да у оквиру својих могућности што боље, што пре и што потпуније изграде бановинске путеве. (Један глас на левици: А шта ћемо са пасивним?) Пасивним треба држава да изгради. — Што се тиче Дунавске бановине молим г. Министра грађевина да и он са своје стране помогне да Дунавска бановина дође до потребних кредита, што је у осталом г. Министар финансија до подне обећао да ће већ у идућој години Дунавска бановина доћи до једног кредита за изградњу путева од 160 милиона динара. Истина да је та сума премалена, да све потребе једне на тако високом културном нивоу покрајине наше покрије, али се надамо да ће за годину дана то бити довољно, па ће у идућој години бити могућно да се амортизационим зајмовима омогући извођење путева саобраћајне мреже која би одговарала потребама народа у томе крају. Значај бановинских путева је, врло велики као и значај државних путева. Молим г. Министра грађевина, који врши врховни надзор над грађењем свих путева у земљи, како државних, што је његова надлежност и његов делокруг, да тако исто врши надзор и над грађењем бановинских путева. Он може да врши утицај на то грађење. Молим да се заузме да се већи пројектовани путеви Стражилово—Иришки Венац—Змајевац—Манастир Раваница и Врдник што пре изграде из тога кредита који ће бановина добити. Исто тако молим га да се са своје стране заузме да се пројектовани пут од Ирига—Ривнице—Јаска—Павловаца и Бешенове—Стојановаца што пре у идућим годинама изгради.

Господо народни посланици, општински путеви исто тако су врло важни и треба да се оправ-

љају. (Тричко Жугић: Имате и Ви добре путеве!) Господо Жугићу, путеви нису ни опозициони ни владини, те према томе те упадице са Ваше стране су потпуно бесмислене. Исто тако, господо са левице, ми желимо да и тамо, одакле сте ви, да се и тамо изграде путеви.

Лако је вама, господо, на јевтин начин стварати себи рекламу оваквим упадицама. Вама је много лакше, господо, са левице зато што ви можете стално овакве упадице да чините и да стварате за себе јевтину рекламу, док се од нас, владине већине, тражи много више. Од нас наши бирачи траже да поједине људе постављамо на разна места и имамо много више брига него ви. Уосталом, даћемо вам путеве јер и тамо народ живи.

Господо народни посланици, општински путеви су врло важни. Државни путеви треба да падају на терет државних расхода, бановински путеви на терет бановинских расхода и специјалних кредита, зато и општинске путеве треба да раде и да праве саме општине. Код општина је прилично много тежа ствар, јер општински путеви могли би се радити путем народне радне снаге. Знамо колико је односно код нашег народа кад се зове на кулук, али ипак морамо бити за то да се бар они непосредни колски путеви, они мекани путеви оправљају радном снагом, јер ти путеви су потребни томе народу који у тим крајевима живи. Можда би било корисно, и то молим господина Министра грађевина да он помогне бановине где су такве одлуке донете и оне општинске управе које су те одлуке донеле, да се откуп врши са минималном надницом за оправку тих општинских и бановинских путева.

Господо народни посланици, молим господина Министра грађевина да одобри такве одлуке да тај откуп буде минималан, да буде само 5 динара. Одмах ћу да кажем и разлог, зашто тако мало, јер кад наш народ изиђе на кулук да ради било општинске било бановинске путеве тамо се пошаљу нејака деца или нејаки старци, углавном праве радне снаге нема и она не изиђе и онда се махом посао одуговлачи, и само маркира, те је потребно установити једну минималну дневницу и на тај начин би се могло са три наднице, односно употребом откупа три радне снаге за 15 или 20 динара узети једног правог надничара, који ће да уради много више него што би та три човека путем јавнога рада-кулука урадили. На тај начин би се омогућило грађанима као и општинарима који имају да плаћају оштету за кулук да за јевтине паре откупе своју радну снагу, а на путевима би се постигао већи успех. Ја мислим, господо, да сви народни посланици осећају такву потребу за такве путеве, у њиховим крајевима.

Господо народни посланици, ово ће свакако нашим друговима из опозиције бити милији став. Господин Министар у своме експозеу, између осталог, споменуо је и бетонске путеве.

Господо народни посланици, сматрам да наша држава има у изобиљу бетона, каје, цемента, а исто тако и камена и да се стога код нас може приступити изradi и најбољих путева, не луксузних, како неки са оне стране кажу, него добрих а потребних путева, који би трајали дуже година а не би свакога часа, односно сваке 3—4 године, морали поново да се крпе и тако да се на исте инвестиције утроши тако много пара и много народне снаге. Зато је потребно да наша држава почне да израђује бе-

тонске путеве, а исто тако да израђује и путеве са коцком. У ту сврху потребно је да се г. Министар грађевина позабави тиме да се све наше фабрике цемента етатизирају, подржаве, да се нађе пута и начина да држава постане власник тих фабрика цемента. Како и на који начин, о томе се може разговарати. Ми, господо, из Дунавске бановине знамо да се још пре рата у Црквеном сабору у Карловцима водила једна одлучна борба око београдске каје и парница, која је о томе код суда постојала, још и данас није у Загребу завршена, захваљујући утицају власника Београдске фабрике цемента који раде са капиталом из иностранства. Многи утицајни људи који седе у одбору ове фабрике цемента такође прилично су криви што се парница толико отеже на штету српске православне цркве.

Ја мислим, господо народни посланици, да се и ви слажете с том сугестијом да се г. Министар грађевина позабави овим питањем, а не да се позабави само регулисањем цена, или да створи две мале државне фабрике које не би показале никакав успех, јер би и оне морале да уђу у картел са осталим фабрикама, као што је случај већ са државном фабриком шећера, или које би можда показале неки минималан успех или бламаж. Ја, као што рекох, мислим да је најбоље решење да се те фабрике цемента у интересу државе и народне одбране, а исто тако и у интересу народне привреде, етатизирају и да би то било право решење и потпуно решење овога питања, а не ако би се приступило само регулацији цена.

Господо народни посланици, ми и поред тога што имамо довољно камена, ми опет увозимо коцку. Потребно је да се г. Министар грађевина побрине да се коцка израђује у нашој отаџбини, а не да се увози, јер ми, хвала Богу, имамо доста камена.

Господо народни посланици, у погледу мостова имам такође да кажем неколико речи. Наш је народ казао: „Крпеж кућу држи“. Ја мислим, господо, да код мостова тога крпежа не може да буде, па да се сваке године, пошто су саграђени мостови, морају да оправљају, него треба одмах рационално и плански приступити изради потребних мостова у нашој држави. И то, господо, ту израду треба вршити из домаћег грађевинског материјала, јер ми, хвала Богу, имамо доста и челика и бетона и свега осталог материјала из кога се ови мостови праве. Срамота је рећи, господо, да ми до пре 2—3 године нисмо имали моста између Београда и Земуна, све док није дошао интернационални пут који је спојио нашу престоницу са Земуном. Док овај мост није подигнут, онда су странци, који дођу до Земуна аутомобилом, морали ту да се скидају, па онда скелом да се превезу у Београд и онда да наставе пут даље.

Господо народни посланици, сматрам да је потребно и да смем да учиним ову сугестију г. Министру грађевина и да га умолим да се он у влади позабави с тим питањем, да се код израде јавних објеката, путева и мостова употреби радна снага наше узданице, наше војске. Јер, господо, кад војска за време рата може да прави и прави привремене путеве и друге објекте за превоз ратног материјала, сасвим је природно да и у доба мира наш народ, јер наша војска је народна војска, да тај подмладак нашега народа употреби се за из-

раду тих путева и других јавних радова. Ми смо, као што знате, ратнички народ и наша војска природно је да за време мира треба да припреми све што је за рат потребно, а несумњиво је да су добри путеви једна од најпречих потреба за рат, јер узалуд је јунаштво, узалуд је добра воља кад људи на леђима морају да преносе ратни материјал на путевима где ни коза ни коњ не могу да пређу.

Господо народни посланици, за изградњу добрих путева, међународних, бановинских и локалних, потребно је да се изградњи тих путева што пре приступи и ради социјалне потребе, да се што више раднога народа запосли и у каменоломима и на изградњи путева.

Чули смо, господо, од г. Министра грађевина из којих средстава он мисли да гради путеве; чули смо да је из оне једне милијарде која је Уредбом од 21 марта 1935 године вотирана, да је из тога кредита дато г. Министру грађевина за путеве 578 милиона. А од ове 4 милијарде динара (Један глас са левце: У ваздуху!)... које свакако нису у ваздуху него је од Краљевске владе добро промишљено чим је то пројектовано и обезбеђено, — од те 4 милијарде унутрашњег зајма Министарство грађевина треба да добије 500 милиона за израду путева, а још једну и по милијарде г. Министар ће имати на расположењу на подлози државног путног фонда, тако да ће моћи за модерне путеве да се употреби неких 2 милијарде динара осим оних раније утрошених 578 милиона. Та сума је прилична, али није у сваком случају довољна да се све потребе у нашој земљи изведу како треба, нарочито није довољна због тога што скоро сви крајеви у нашој земљи немају довољно изграђених путева. И пасивни крајеви, и Црна Гора, и Босна и Херцеговина, исто тако и блатњави Банат и Срем и Бачка немају добре путеве. У сваком случају, ако се интензивно буде у том правцу радило, биће постигнут знатан успех у нашој младој Југославији.

Господо народни посланици, под Министарство грађевина спада још и брига о водама, хидротехнички радови. Г. Министар грађевина у данашњем свом експозеу изјавио је да ће Министарство у оквиру могућности приступити исушењу, асанацији, канализацији и мелиорацији и уопште тим врло корисним и потребним радовима по наш народ и нашу земљу.

Али, господо, не може све то сама држава да изврши, јер има много, не може све то из државне касе да се исплати; — има и других начина да се то постигне. Са мало више добре воље и бољег разумевања и са више искрености и брига многе од тих недаћа могу да се отклоне. Господо, у нашем Срему коме најалост наш друг Јововић из Црне Горе завиди (*Павле Јововић*: Не завидим него се радујем кићеном Срему!)... у томе „кићеном Срему“ има и таквих села, господо, да и поред све своје плодности земља не може да се искористи и употреби. Тако имате у југоисточном Срему села где су неколико хиљада хектара земље под водом, као што су Доњи Товарник, Огар, Брестач, Буђеновци, Грабовци, Мишковци, Поћинци, Никинци, разна села око Огара, Витојевци који су морали да се иселе јер их је вода сваке године плавила да нису могли више егзистирати. И видите, господо, ту се не тражи никакво државно финансирање ни помоћ, да се из државног буџета

то ради, него је потребно омогућити тим селима, да им се даду израђени планови и нацрти, да им се даду стручне предрадње, и да им се омогући да дођу до јевтиног зајма да спроведу исушење тих поља. Јер кад узмете 2000 јутара у Доњем Товарнику и 2000 јутара у Огару где по три године необрани кукурузи пропадају под водом, кад се узме у оцјену да би аренда била само 500 динара по јутру, онда то значи ни мање ни више да годишње пропада по милион динара тим људима и сваком селу. Међутим, целокупно исушење тих 2000 јутара не би коштало више од 1 милион 200 до милион и три стотине хиљаде динара.

Ја стога молим г. Министра грађевина да се позабави са тим питањем јер ће свакако добити и претставке и молбе од стране грађана тих општина, да се заузме и омогући да те општине дођу до јевтинијег зајма да што пре остваре и исушење и спроведу канализацију у вези са водном задругом из Земуна.

Господо народни посланици, водне задруге су у северним крајевима благотворно деловале и скоро сви радови и све мелиорације које су учињене на северу извршиле су водне задруге. Данас у нашој земљи има 150 тих водних задруга, а види се да се и г. Министар грађевина носи том мишљу, односно да му је та брига позната, да се што пре изврши санација тих водних задруга.

Господо народни посланици, г. Министар грађевина изволео је у своје експозеу да изјави да ће се постарати, да спроведе санацију водних задруга, јер су водне задруге те установе које могу да изврше све потребне мелиорације и одбране од поплава и од других недаћа, које су у вези са водом и рекама.

Господо, исто тако г. Министар грађевина је изјавио и у његовој експозеу има, да ће се водити рачуна о потоцима и необузданим бујицама у брдским крајевима. А у Срему, нарочито у Фрушкој Гори, има много ових потока са необузданим бујицама и потребно је регулисати те потоке што пре и то не кошта много. Често пута су и саме општине вољне да то изврше, али пошто поток обухвата 2 општине, потребно је да се изврши нека интервенција, договор између општина, па да се та села спасу од потока и необуздане бујице.

Господо, још је Министарство грађевина дужно да води бригу и о снабдевању каменитих крајева пијаћом водом. Господо народни посланици, они наши кршевити крајеви, који су пасивни, немају у изобиљу ни хране, ни довољно јела; потребно је бар, кад имају само чистог ваздуха, дати им добру пијаћу воду, да могу да одрже своје здравље, да могу бити добри војници и бранитељи наше државе и да могу да имају добре, здраве породице и дају становништво нашој земљи.

Што се тиче електрификације наше земље, у експозеу г. Министра грађевина има напомена, односно једно обећање. Г. Министар у експозеу каже да су извршене припреме и да има законски пројекат за електрификацију наше земље, нарочито што се тиче водене енергије која би се могла путем воде добити. То је једна врло важна ствар и сматрам да би се на тај начин привреда у појединим крајевима наше земље могла да поправи и ојача, нарочито индустрија, која би дошла до врло јевтине енергије.

Молим г. Министра грађевина, да ово не остане само обећање него да што пре изиђе пред Народну скупштину са тим пројектом закона.

Господо, овде има још једна ствар у експозеу Министарства грађевина, то је у погледу архитектонских радова, бановинских и државних зграда. Ту могу да будем захвалан г. Министру грађевина као и за многе друге ствари, што води рачуна о архитектонском савршенству при грађењу и одржавању јавних зграда, државних, бановинских и т. д.

Молим г. Министра грађевина да се мало боље позабави чувањем наших уметничких старина и грађевина, нарочито црква са старинским стилевима и да се ти наши грађевински споменици не кваре неким нарочитим новотаријама и модернизмом. Ја исто тако, господо, видим да Министарство грађевина води бригу о регулацији градова и сматрам за потребно да и овде скренем пажњу г. Министру грађевина да је врло потребно да се наши градови што пре регулационо изграде, а да се не деси случај да се у појединим градовима сазида и начини нешто ново, а кроз једну годину дана да то мора да се поправља. Имате један еклатантан пример код земљишта цркве Св. Марка где је назидана једна велика грађевина на томе плацу, а после једне године дана дошло је решење да се та нова грађевина, која кошта 20 милиона, има да поруши. Сматрам да је врло потребно да Министар грађевина надлежном одељењу што ефикасније стави у задатак да се регулациони планови наших градова прегледају и избегну ћефови појединих тренутних властодржаца у градским општинама који би често пута због кумства или пријатељства вршили промене у тим регулационим плановима.

Све ово, господо народни посланици, што сам рекао, сматрао сам за своју дужност као народни посланик.

Пошто имам пуно поверења у Краљевску владу и у г. Министра грађевина, кога лично поштујем, изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање у центруму и на десници).

Potpretsednik Alojzij Mihelčič: Има реč народни посланик г. др. Branko Čubrilovič.

Др. Бранко Чубриловић: Господо народни посланици, дозволите ми да пре свега учиним једну малу примедбу. То је иначе била задаћа мога бившег посланичког друга, брата Воје Лазића. У дискусији о појединостама по скупштинском Пословнику треба да говори један посланик „за“ и један „против“. Овога пута сам ја дошао на ред да говорим просто корегирајући само Претседништво да поштује Пословник. Г. Потпретседник је увидео да је то потребно да један посланик говори „за“ а други „против“, или ако нас је више посланика који ће говорити „за“, онда да двојица или тројица говоре „за“ а један „против“, а не да ми из опозиције останемо да говоримо од 12 до 2 и 3 сата ујутру када су клупе празне. Ја не кажем да је ико крив већ само констатујем и молим вас да се због тога не буните.

Сад ћу да пређем на предлог буџета расхода Министарства грађевина, а не „и вода“; нека ме извини колега г. Аврамовић, попа, кажем а не „и вода“. Сасвим су друго отсеци у Министарству, а друго је Министарство и пошто је ово Народна скупштина ја хоћу све да поставим на своје место.

Буџет Министарства грађевина у основи својој, према ономе што треба земљи, заиста је мали. Али ја ту своју констатацију не чиним из разлога да се препоручим својим бирачима. Ја ту своју констатацију повлачим из другог разлога. Земља као што је наша, тек у развоју, у напону своје техничке изградње, у истини кад се овај буџет Министарства грађевина, тако важан, упореди са буџетима разних полиција, разних пресбира, човек мора да се запита да ли је преча у овој земљи једна полицијска организација или једна техничка организација, каква је Министарство грађевина. Сви ставови, према томе, у овоме буџету, почевши од Министарства грађевина па до појединих бановина апсолутно су минимални. Ја знам да ће се одмах приговорити: а камо паре. Ако једна влада хоће и ако има моћи, пара ће се врло лако наћи. Дајте само закон о прогресивној порези, па би и ово Министарство од 260 милиона отишло можда на 2 до 3 милијарде динара, које су апсолутно потребне за свеопшту изградњу наше земље која је у повоју свога економског и техничког развоја. Али пошто ова Влада није довољно земљораднички израђена; није довољно демократски обележена, она балансира са једне стране са картелисаним цементашима, а на другој страни пружа празну руку малом човеку и сиротињи. Ја браним господина Министра, и ја га само упућујем на пут којим ће поћи да дође до прихода и то је и циљ дискусије о овоме буџету. Јер ви кажете да је болест таква и таква, а шта то вреди ако немате апотеке да је лечите; да се изразим онако по мојој струци. Босанско Похумље и Посавину, ево, 20 година како топи Сава и Уна, а то је у истини Мисир у нашој земљи. Кад би се Уна регулисала од Јасеновца до Дубице она би по мишљењу стручњака могла да храни сву Босанску Крајину, без помоћи Министарства социјалне политике и других министарстава која притичу у помоћ кад поплава наступи. Онај канал што га је Шваба дао од Градишке до Нове Тополе, оно што је регулисано са планом у оно време и ако је то била окупаторска власт, ми на томе и данас стојимо. Констатујем да је једна једина Водна задруга постојала у Босанској Градишци и она је морала да пропадне услед нехата и неразумевања разних инспектора и начелника по бановинама и министара који су заузимали положаје, али нису сматрали за потребно да бар наставе онде где је окупаторска аустриска власт започела или стала. Изградња пута Окучани—Градишка—Бања Лука—Јајце, који је још покојна Аустрија требала да веже једном железничком мрежом већ је била ископала канале и тунеле од 40 до 50 км. није довршен; наишла је слободна Југославија, променили су се многи министри, а то је господо, стари панонски пут који је везивао Панонију са Сплитом и тај пут био је познат и римској империји а ценили су га и Османлије, а само наши срећни министри допустили су да оно што је Шваба откопао, они срећно закопају. На срећу, ја стављам господину Креку, моме цењеном другу и пријатељу на срце да припази на тај пут. Он је економски и војнички. Он нас спаја. И поред железничке пруге, да наступи рат са данашњим авионима па да уништи ту железничку мрежу, нема везе Јужне Далмације, Зете и Херцеговине са братском Словенијом. То је пут историски важан и ја би хтео да г. Крек поклони пажњу да се од Окучана до Гради-

шке, од Градишке до Бања Луке, од Бања Луке до Јајца, тај пут уреди. То је и туристички пут и кроз њега иду разне туристичке екскурзије и интерес је и државе и становништва да се томе путу поклони пажња.

Безводност, господо, то је најболнија тачка краја који се зове Босанска Крајина. Човек се стиди кад мора да нагласи да сам ја водећи енглеског публицисту Ситона Ватсона морао из једне јаруге да му дам врг воде. Најближи извор од онога места где сам био са енглеским публицистом био је 4 сата јахања на босанском коњићу. Безводност је, господо, из хигијенских, из здравствених, из човечних и из културних разлога ствар која се мора решавати у нашим крајевима. Мркоњић Град, Гламоч, горњи крајеви Кључа све су то безводни крајеви, и пошто је то и хигијенска, културна и људска ствар, мора да се о томе води рачуна. Али видите ни у Министарству; ни код бановинских техничких отсека, код техничких одељења нема никаквог озбиљног плана за изградњу цистерна и бунара који су толико потребни у крајевима који су без воде толико деценија. Мислим да не треба то да се подноси у земљи која се зове Југославија.

О кулуку, том ропству средњег века, хтео сам да проговорим, али ми је одузео славу мој друг г. Аврамовић. Кулук и „Јус прима ноктис“ биле су две ознаке средњег века. Други је ишчезао; а први је остао. Нисам ја против кулука, да сељаци изграђују сами своје цесте, али сам против неправедног физичког оптерећења јер за државне цесте и за бановинске цесте сви наши грађани плаћају т. зв. цестарину.

Ако ја морам држави да платим цестарину а уз то морам да кулучим, господо народни посланици, то је ако ништа друго а оно неправедно оптерећење, то је неморалан закон по наше сељаци. Био је неки Кулук-ефендија, Никола Узновић, а изгледа да г. Крек не би хтео да буде кулук-ефендија, па онда нека се побрине па нека општински кулук остави, а државни и бановински напусти; нека оптерети оне који имају милионе, који тргују вагонима цемента и шећера, нека оптерети поседника, богаташа па ће постићи два ћара: порезника, државног, оног сељака растерити о неправедне порезе а онога који нема хлеба упослити на рачун велепоседника, индустријалаца и велетрговаца.

Поред ових неколико мојих напомена, господо колеге, наглашавам да политика Министра грађевина може да почива само на прирезу обогатених елемената, на прирезу експлоатисане радне снаге, на порезу који треба да плати сваки грађанин према својој снази, али пошто ни ова Влада као ни друге владе то нису решиле, то изјављујем да ћу гласати и против овога законског предлога. (Пљескање на левици).

Pretsednik Milan Simonović: Реč има народни посланик г. Branko Avramović ради личног објашњења.

Бранко Аврамовић: Нисам био у дворани, али сам слушао на мегафону говор господина Чубриловића, који је, између осталог, рекао да сам ја овде пледирао за неки феудални начин и феудални систем и неко ропство. (Др. Чубриловић: ниси ме разумео!) Драги друже, сада констатујем оно што сам мало пре рекао: да не слушаш шта ко говори.

Али, углавном, ја сам рекао и тражио од Министра грађевина да се он заузме да се чак и у општинама врши откуп радне снаге са једном минималном дневницом од 5 динара, а што се тиче државних путева нисам уопште говорио о кулуку. И ја сам за то да се путем кулука то не ради, јер ту се чак не постиже ни ефекат, а на страну то што је то застарео облик. Трба сви они потребни радови које ово Министарство проводи, треба да су сви ти радови ефикасни, а они ће то бити ако се обављају плаћеном радном снагом.

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Sava Danilović.

Саво Даниловић: Господо народни посланици, као што су плица и осека једина права мјера јачине морских валова са пучине морске, тако су подвизи и сталне борбе народа у Херцеговини, народа са наше и државне и народне периферије, права мјера оних дивовских прегнућа целе нације од искона па до коначног Ослобођења и Уједињења.

Јуначка Херцеговина у којој је и мој Срез требињски, крвава наша тачка, дала је свој обол на жртвеник Отаџбине и у прошлости и у вријеме овога рата, када је наш човјек, ношен завјетном мисли, остављао своју зараду у Америци, гостопримство у Русији, свој дом и своју фамилију у Херцеговини, на милост и немилост крвнику, и долазио добровољно на Солунски и остале фронтоне да се жртвује за свога Краља и своју Отаџбину. Остатцима остатака, ратним добровољцима и Отаџбина и Краљевска Влада испуниће свакако дато одавно обећање и повратити веру у доследност Владине задате речи.

Витезови херцеговачки: Вукаловић, Зимоњић, Радовић, Милићевић, Мусић и Али-паша Ризванбеговић, дела и победе везане за ова њихова имена, доказ су наше будне свести, наше сталне тежње за оним што смо ми, њихови потомци, последице једне исполинске борбе између Сциле и Харибде, ево, дочекали. Има двадесет година да смо, по доласку Белих Орлова, у своме и на своме, да смо ослобођени од непријатеља и да је Србин, Хрват и Словенац у својој заједничкој кући, у моћној Југославији, коју ће потомци херојских отаца унапређивати у свим правцима људске делатности и са истим еланом бранити од непријатеља као што су то и претци чинили, поред свих непријатних подвојености, изражених нарочито подгријавањем партиских страсти, и поред свих оних немилних догађаја, који су потресали срца и савјести наше и љуљали темељима постављеним на потоцима крви и бедемима јуначких костију.

Наша вјерска подвојеност и наша народна имена и разноликост нашег погледа на живот, друштво и државу не смеју и не могу да демантују здрав инстинкт народни за слободном, јаком и великом Отаџбином, особито у овом хаотичном стању у свијету када велика риба прождире малу и кад „вук на овцу своје право има, ка' тиранин на слаба човека“.

Следујмо примеру Херцеговине из давне прошлости, где никакве препоне, па ни вјерске, на овоме дијелу наше територије нијесу могле да ослабе тежњу народа исте крви и језика, тежњу за својом заједничком слободом и Отаџбином, тежњу, по којој смо сви једно, тежњу која је у нашој

бити и која је поникла у нашој патријархалној задрузи: православној, муслиманској и католичкој, али задрузи једној и истоветној.

Оно што је желео Лука Вукаловић опјевао је Фра Грго Мартић, желео је католички свештеник и војвода српски из Равнога у Херцеговини: Дум Иван Мусић, желео је Али-паша Ризванбеговић. Сва тројица су се дизали против освајача и сва тројица су умрла у изгнанству: Вукаловић у Русији, Мусић у Београду, а Омерпаша Латас отпремио је у изгнанство, на губавој мазги, Али-пашу Ризванбеговића и сејмени га на путу убише.

Наш највећи непријатељ, Аустроугарска монархија, са својом девизом: дивиде ет империа, нашла је у нашој верској разноликости најачу залогу свог опстанка и најзгодније средство за све антијугословенске акције, што је квасац свих даљних наших посртања, па и садањих.

Само мудра увиђавност оних који управљају душама људи, свијест и непристрасност државних кормилара, објективан суд народних претставника овог високог Дома, садањег и свију будућих, довешће у склад разноликости и свешће у једну колотечину разноврсност досадањих струјања у народу и у мислима оних који народ воде, што је и највећи идеал и најхитнија потреба, јер је мир Божији у земљи, јединство народа у мислима и на делу и целокупност Отаџбине, и по ријечима Витешког Краља Мученика Александра I... (Једнодушни повици: Слава Мв!)... и по неоспорном мишљењу свих нас, без разлике партиске припадности и највећи императив, највећи закон о који се не може нико огријешити, јер би служио на уклон народу, на уклон потомству.

Материјална оскудица у народу није ни из далека извор незадовољства, колико морална, коју у масама подржавати, са које било стране, и из којих буди било разлога, значи, стварати плански срачунати непогодан став човјека према човјеку, човјека према друштву, човјека према својој рођеној земљи, значи стварати од људи машинерију, која функционише не по својој личној вољи, већ по вољи оних којима се овај посао, у најмању руку, свиђа.

Зато ми сада, у једном истом сиромашном херцеговачком селу, имамо разномишљеника, иако су сви они у подједнакој сиромаштини, иако су они пеку под једним сунцем, налијевају истом кишом, ору исту земљу танчицу, жње и врше исте слабе плодове и једу исти црни комадић хљеба, али не, у овим прољетним мјесецима, кад се ријетко, особито ове неродне године, и пече хљеб на огњишту, већ срце скроб помијешан са упараном земљом, јер је у марту наш најбогатији сељак измео последњи пут од свога овогодишњег плода свој кош.

Али је сиромаштина велико чудо, која и појединца и народ ставља у искушења увјек фатална по људско расположење и толико потребну љубав према својој управи, а и према својој земљи.

Материјална сиромаштина Херцеговине је велика. Земље нема, сваки је дан још мање, а и оно што има, однесе је вода кроз шупље подземље, а прољетни и летњи вјетрови разносе је на све стране. Па не само да земље нема, већ и воде нема, када су иоле сушне године, а те су најчешће у оном голом кришу, по коме је она и добила име кришна

Херцеговина, у кршу, по коме миле змије отровнице и провлаче се по залазима и шкрипинама, мајке херцеговачке сиротиње, наше козе, које их и хране и омрсују и одевају и које треба пустити да живе, јер је прешњи живот народу од свега осталог.

Тежак и чемеран је живот Херцеговаца. Од камена ником ни камена. Ми земље немамо, а оно што је има, дијели се великим приливом нашег подмлатка и диобом наших патријархалних задруга, дијели с мргањима на толико уске њивице, да их може и мали наш херцеговачки коњ из хустека прескочити. Оно што има већих поља то је зими под водом.

Највеће наше поље, звано „Попово Поље“, којим се путује два сата железничке вожње, а ши роко је 2—3 километра, под водом је од ране јесени до касног пролећа. Чудна је овде игра природе. За цијела три годишња доба то је поље велико језеро, на коме би могли пловити и повећи бродови, а сада плове рибе под водом, а над површином њеном узлијећу патке, гуске и галебови и мале примитивне сеоске лађе превозе сеоски еспап са једне стране на другу. Само у љето, за којих 80 до 90 дана, језера нестаје, воде са рибом сркају шупља подземља и показује се копно, као у Египту, када Нила нестаје. Показује се муљем приновљена земља, која обећаје добре плодове, ако је воде на вријеме нестало и ако опет у безвријеме не дође у рану јесен, да не омете сабирање плода, и ако суше нијесу биле велике, а то је ваљда једном, и једна је срећна родна година у више година. И како воде постепено са горњег његовог краја нестаје, тако онај вредни народ, и женско и мушко, и старо и нејако, са воловима оре и сије кукуруз, клек, који је ситног клипа, али има ту предност, да сазријева за 90 дана, баш за толико времена, за колико поље није под водом. А кад касније вода отече са поља, сије се само просо или сијерак, јер други усјев, коме треба дуже времена за зријевање, не сије се, пошто јесење кише и рано блато најчешће омету и плодове овога усјева са кратковременим сазријевањем. Честих година види се овај вриједни народ, како са лађицама плови од парцеле до парцеле, јер се оне кроз воду само назријевају не би ли отели овоме своје удесу из уста оно, што је намијењено устима његове нејачи и њега, што је неопходна нужност за егзистенцију његову на овоме лукавом, варљивом и незахвалном терену.

Удеоници овога поља су из три среза: Љубињског, Требињског и Столачког, удеоници су и оне велике муке и утрошеног труда око обраде његове, удеоници су и оног сталног страха од раног блата, удеоници су и најмршавијег живота са оним што им то поље даје, и у најроднијим годинама, задовољни са сјечаницом, са којом таворе и после нашега ослобођења исто онако, како су то његови претци таворили, још и горе, јер овај морални свијет рађа се и плоди до максимума, а у нас је правило: чим више чељади, тим мање свакоме хљеба; чељад и хлед стоје у обратној пропорцији.

Дужност би била ово поље исушити и створити један од најосновнијих увјета за коначну ликвидацију пасивности може се рећи цијеле Херцеговине, а да и не споминем Попово поље и Требињски срез.

Још када би се уз питање одводњавања ријешило и питање наводњавања, онда би ово поље, са малом надморском висином, са благом јужном климом, могло два пута годишње да рађа бијелим житом и кукурузом. Ово би се поље с правом прогласило за Херцеговачки Мисир, а управа и Краљевска влада, која би то ријешила, с правом би се назвала мајка Херцеговцу.

Облигатна је потреба технички створити уз план о одводњавању и план за наводњавање и зато, што би се залијевањем усјева у сушним љетима надокнадило земљи оно, што јој је природним наводњавањем, садањом поплавом, одузето, а то је прилив свакогодишњег муља, који воде ријеке Требишњице сапиру са брда и носе у своје кориту да га оплемене и оспособе за рад.

Исушење овога поља је неодложив императив, ако се једном за навјек хоће да ријеши пасивност нашега сиромашног крпа и спасе поносни и вриједни Херцеговац од свакогодишњег мољакања за државну помоћ да из године у годину провуче свој голи живот.

За овај један велики технички посао, скопчан са милионским утрошцима, потребно је најприје да се образује комисија специјалних стручњака, који би на терену испитали фактично стање и стварне истине ове природне игре, и који би на основу тих испитаних истина могли створити дефинитиван план за одводњавање а и за наводњавање.

Боже дај да ову иницијативу прими данашња Краљевска влада г. Драгише Цветковића, јер би се у томе случају назвала и Влада г. Драгише Цветковића истим именом у сиромашном народу, које име ужива Претседник данашње Краљевске владе, а то је „сиромашка мајка“.

Радовима овим колосалним била би двострука корист за наш сиромашни свијет, јер би се он запослио, кроз његове жуљаве руке прошла би повећа сума новца која би се за овај посао утрошила и добио би се један квантум најлепше земље, па би се и он, наш херцеговачки сељак, погрбљен под теретом немаштине, усправио и прогледао, дошао једном до сталног свог парчета хлеба и до пуног увјерења, да се отаџбина свом својом снагом и пажњом залаже и мисли и о његовом добру и пружа му помоћ, која је у свим буџетима до сада, па и у овоме, била врло малена или никаква, или није ни из далека одговарала оној пропорцији, која је на друге стране отјецала.

У буџету расхода за 1939/40 годину, а под партијом 694 и 694а унесена је само за цијелу Зетску бановину једна сума од 500.000 динара за уређење водовода у Црмичком пољу и 2.600.000 динара за довршење радова на цетињском водоводу, а за остале народне невоље Херцеговине и Црне Горе и осталих крајева Зетске бановине, чак тамо до Митровице, нема никаквих предвиђања, иако су народне потребе и народне невоље, без воде и хлеба, на овоме дијелу наше отаџбине највеће.

Тешко је без хлеба, али још је теже без воде, а Херцеговина никако или врло ријетко има извора живих вода, а нарочито је без воде мој срез, Требињски, јер нигде по селима, нигде у планинама нема живе воде.

И народ и стока пију кишницу, често пута још и из оних непромочивих локава, које је сама природа направила по увалама, или пију још и из

оних вода за које народ прича, да су их још Грци правили. Такви се водени објекти, без латерна, које су толико потребне и из практичних и из хигијенских разлога, а ни једна их цистерна или локва нема, пуне само за време великих јесењих киша са брегова и са калом са тих брегова. И ти су водени објекти на тај начин легла свих заразних болести: тифуса, дезинтерије и туберкулозе, а најчешће трбушног тифуса. Оваква вода уз слабу исхрану има за резултат познату нашу болест туберкулозу, која у Херцеговини хара свијет и од које 60% света иде у црну земљу у цвету младости, толико потребна и народу и отаџбини.

Оно мало цистерна са малим простором запремине, са 30 до 60 кубних метара, припада личној својини неке задруге из које је свакако њен неки члан био на заради у свету, па је од уштеђевине направио, када се кући повратио, ту своју цистерну из које лети штеди воду као хлеб у кући. Само радом и заузимањем једног од наших посланика, а садашњег бана Зетске бановине, г. Петра Иванишвића направљено је, из државног буџета, неколико заједничких модерних цистерна, али и оне су малене да поједином селу дају довољно воде када иоле у пролеће нема довољно воденог прилива и када иоле подуже портраје летња суша, која је честа, како то и пре рекох, и када се управо не зна које је горе: или зими без хлеба, или лети без воде, али свакако лети без воде, јер је жеђ тежа од глади.

По шест пјешачких часова иде свет и тера стоку да је напоји и да себе напоји и да, на ђоршалој од суше кљусаци, у мјешинама дотјера дома воде. Када је суша по пола године, тада дању и ноћу врви свијет и живо његово благо по шест пјешачких часова да утјешу жеђ. Тада су други радови споредни, све се заборавља према води.

Само колико се тада узалуд потроши и времена и труда, само колико се замори и човек и стока, само колико оде узаман народа толико потребног нашој сеоској задрузи за њен опстанак, само колико стока ђоршави и изгуби у здрављу и месоу, које би требало наш сељак да уновчи на јесењој пијаци и од које би требало да накупи бијели мрс за своју зимну прехрану!

Зато је потребно спасти нашега сељака од ове водне оскудице, која је најјачи извор његова немања уопште, зато је потребно једном приступити радикалном решењу овога питања, питања опскрбе безводних крајева наше отаџбине. Овако ће се најбезводнија Херцеговина и у њој мој Срез требињски на тај начин подићи, и здравље народно поправити и његов начин живота подићи на достојну висину, што је од користи и народу и отаџбини. Потребно је уносити у сваки државни буџет позамашније новчаше суме за цистерне и напојишта у кршним крајевима сиромашне Херцеговине и Црне Горе и Приморске бановине, како би се у етапама сукцесивно решавало ово питање, о чему у овогодишњем буџету, бар колико се тиче Херцеговине, није вођено ама баш никакве бриге. Али ја се уздам у увиђавност и ресорног господина Министра и господина Министра финансија, да ће у Херцеговини и моме Срезу требињском, који је најбезводнији, изићи у сусрет и уважити мој поднесени амандман који је врло скроман. Скрећем пажњу много уваженом господину ресорном Министру, да изда техничким одељењима строго наре-

ђење да се водени објекти пажљиво израђују и да предузимачи објекте солидно раде и ураде, како ови не би прокисли за дуги период времена, како би се с њима могли да користе и потомци. Ово говорим зато јер из искуства знам да су поједини предузимачи објекте слабо правили.

Обећавам, да ћу ја и утрошку државног новца, и ваљаности објеката и о тачности предузимача посветити довољно пажње у мом срезу. Од предузимача треба тражити јаче гаранције за стабилност објеката направљеног, а од техничког особља бољи надзор.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodine poslanice, ja Vas molim da završite, pošto je Vaše vreme skoro isteklo, a ima još govornika koji treba da govore posle Vas.

Саво Даниловић (наставља): Пошто школе гради Министарство грађевина то ћу код овог ресора проговорити и о њима.

Наш народ воли књигу и радо иде у школу, воли своје културно развиће, што се види из броја основних школа, које су поникле после ослобођења у сваком селу на територији Среза требињског. Развалине манастира и број манастира, који су још у животу, показује да су и наши претци волели школу, јер су манастири били у прошлости једини културни расадници. За доба Аустрије било је свега у Срезу требињском 6 основних школа а још мање у другим херцеговачким срезевима. Сада има 36 основних школа, које је, значи, направио овај народ. У 20 година после Ослобођења он је направио 30 нових, а 13 их је у градњи. Све ове школе прављене су са народним доприносом у камену, кречу и пијеску као и у радној народној снази; уз државну помоћ за мајсторе и материјал за покривање и за унутрашњи намештај. Без ове државне помоћи, поред целокупног народног доприноса, ово се не би могло и не може остварити. За то и овом приликом молим господина ресорног Министра, да за ових 13 школа, које су у новоградњи, даде државну помоћ, за сваку школу од 15 до 20.000 динара из кредита за ово намењеним у буџету, а молбе за то ће се благовремено предати господину ресорном Министру. Школа је потребна баш нашем човеку из пасивних крајева, кога гони невоља у свет и у службу за комадићем насушног хлеба; она је један од најважнијих увјета за његов живот. Зато је народ и из ових практичних разлога прионуо од срца њиховој новоградњи.

У целој Херцеговини нема ни једна ни пољопривредна ни занатска ни шумарска школа иако би то било један од најпрешнијих задатака управе, иако би то била једно од највећих потреба народних. Зато и овом приликом истичем потребу подизања једне занатске школе у Требињу као и једне пољопривредне школе за сву Херцеговину и за све срезове Црне Горе који гравитирају Херцеговини, да се подигне у Невесињу, Цијела Херцеговина има само двије гимназије и то велику гимназију у Мостару и од назад 7 година велику гимназију и у Требињу која је смештена у једној старој бившој аустриској касарни и која не одговара, ни по свом уређају, ни по својим хигијенским условима, једном просветном заводу високог ранга. Зато је у прошлој години постављен темељац за новоградњу солидне гимназиске зграде.

која ће својим простором моћи задовољити Требиње и остале срезове који гравитирају Требињу и из којих срезова и сада Ђаци полазе требињску гимназију. Пошто је према техничком прорачуну за то потребна позамашна сума од неколико милиона динара да се рад на изради ове гимназије настави, то, оволика сума није ушла у бански буџет Зетске бановине, већ се мора апеловати, да се из државног буџета одреди једна сума намењена подизању гимназија, за грађење и срећно довршење овог просветног дома у Требињу, где је колевка нашег највећег јунака, нашег највећег светитеља, нашег највећег песника и колевка: Луке Вукаловића, Светог Василија Острошког и песника и амбасадора нашег на двору пријатељске нам Краљевине Румуније г. Јована Дучића. Јунаштво, светлост и интуиција постигли су на овом терену своју кудминациону тачку, чиме се поносимо.

Болно пада на душу што прилив наше ведре и бистре омладине не може због сиромаштине да нађе свога одушка, да кроз школе себе просвети и оплемени и да у друштву и државној управи заузме оно место које јој по свима њеним расним квалитетима припада.

Дубровник је свима познато туристичко место. Требиње је по својој удаљености на 20 км. од Дубровника. То је његово предграђе и сви странци који дођу у Дубровник свраћају у Требиње и оживљују живот овог лепог града, а оживео би с њима један добар део требињског среза, када би се направио погодан и повољан пут из Требиња у срце Бијеле Горе са планином пуном снијега и увалама и са природом луном мириса мулике и борова којима је ова планина обрасла. О овом путу овиси па да Требиње и његова планина Бијела Гора буде права атракција за странце. Истина, у бановински буџет и из ових разлога и осталих, унесена је једна сума за почетак рада на томе путу, коју ће и са мојом овом молбом г. Министар свакако одобрити, а и овом приликом напомињем да ћу Финансиском комитету господе министара упутити молбу за потребну новчану помоћ за брзо довршење овога пута, који би поред све користи, о којој рекох, био и најближа веза Требиња преко Боке Которске за Цетиње, те би овај пут требало прогласити државним путем као продужење пута Сарајево—Цетиње и даље. Овај пут, који би ишао, и данас постоји, али због својих узвишица незгодан је и тај би се пут имао само везати једним путем од 5 километара између Конавља, Среза дубровачког на Гуманце у Боки Которској. Тај би пут био најкраћа веза између Требиња, Конавља и Херцег Новог. Скраћен би био пут за 40 километара према овом путу који води из Требиња ка Дубровнику и Боки. Молио бих и овом приликом, пошто смо сиротиња и пошто је и буџет бановински сиромашан, да се за овај пут додели извесна помоћ.

У целој Херцеговини не постоји ни један санаторијум. Најзгодније би место, још кад се овај пут направи, о коме ево говорих, најзгодније би било, и према лекарском налазу, да се један санаторијум направи у Улима, у срцу планинског склопа Бјеле Горе, а који би примао болеснике из целе Приморске и Зетске бановине, јер железница води у Требиње, а од Требиња до тога санаторијума било би само 17 км.

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Vama je skoro proteklo vreme pa Vas molim da završite svoj govor.

Саво Даниловић (наставља): У овој години било би довољно да г. ресорни Министар грађевина, а у споразуму са г. Министром социјалне политике и народног здравља, донесе одлуку и створи план за овај санаторијум са прорачуном, који би ушао у буџет 1940/41 године. Да је Херцеговина имала од Ослобођења до сада стално посланика из свога рођеног краја, који зна вољу и невољу свога краја, и који би на тај начин био веран тумач воље и невоље свога краја у овом високом Дому, свакако се не би нагомилале оволике потребе у градњи вода, школа и путева, али, нажалост, Херцеговина је за 7 година имала посланика, коме је главни циљ био мандат, до кога је долазио не бирајући средство, а о народу и његовим потребама није водио рачуна. Природно, да је тај исти, критикујући, пре неки дан у начелној дебати, небригу творца овога буџета за народне потребе, изгубио у мојим очима свако право на овакву критику, јер ниједан па ни најмањи објекат у Херцеговини за седам фаталних година за Херцеговину није везан за његово име... (Чује се: То није лепо да говориш кад тај посланик није ту!).

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Molim g. govornika da bude obazriv. Takode molim ga da završi svoj govor.

Саво Даниловић (наставља): Ја сам, господо, у овоме високом Дому једном употребио можда једну незгодну реч, једну непарламентарну реч и молим да ми се зато опрости.

Завршујући овај свој говор о потребама Херцеговине, ја молим, да се ова питања, која сам покренуо што пре реше, јер су она преча од свега, а ми смо најзад зато и дошли овде да оваква питања решимо. Ја молим господина Министра грађевина, који је и лично био у Херцеговини приликом освећивања споменика у Требињу и који се лично осведочио о свима невољама Херцеговине које сам ја овде изнео, ја га молим да прими ово што сам ја овде предложио. Ако не може да се одмах уложи сав кредит, који је потребан за ове радове, које сам поменуо, нека се подели бар одмах пола милиона динара за почетак ових радова, па нека се онда сукцесивно унесе у буџет извесне мање суме, па да се по стапама уради оно што је ова отаџбина дужна да учини за своју Херцеговину.

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни poslanik g. Tripko Žugić.

Тришко Жугић: Господо, ја ћу бити врло кратак, али пре него што почнем да говорим морам да учиним једну примедбу на овакав рад у Народној скупштини. Ово је, господо, једно велико мучење са Народном скупштином. Ми на овакав један начин не можемо мирно и озбиљно да водимо дискусију о буџету по појединим Министарствима. Ова је буџетска дискусија један препад и ја противу тога протестујем.

Сад хоћу да пређем на буџет Министарства грађевина.

Господо, кад сам добио у руке овај буџет Министарства грађевина, а нарочито експозе господина Министра, ја сам се заинтересовао да у томе

експозеу нађем Зетску бановину; у Зетској бановини да пронађем Црну Гору па у Црној Гори да пронађем свој изборни срез. Нажалост, Зетску сам бановину нашао, али нисам нашао никакав кредит, који би колико толико олакшао тешку саобраћајну ситуацију у тој бановини.

Што се тиче Старе Црне Горе, о њој ни речи. И да није било господина Чејовића, ни његов изборни срез, Барски, не би ушао у овај експозе Министра грађевина. Кад читам овај његов експозе, мени падају на памет оне познате речи:

Кад бијаше љути бојак бити,
Где си брате Краљевићу Марко,
А кад треба благо дијелити,
Ид' одатле незнана делијо!

Ви сте, господо, чули овде неколико говорника који су сви из равних крајева, као што је, на пример, предговорник који је из Срема, где чак и кад не би било тих добрих државних и бановинских путева о којима је говорио, тамо се може ићи и без путева јер је то терен врло раван и леп. Међутим, са Црном Гором је сасвим други случај. Господин Министар грађевина је из Словеначке, такође једног брдовитог терена, с том само разликом, што је Словеначка у саобраћајном погледу потпуно уређена. Ја сам, господо, из једнога среза који има само један колски пут који је направљен још за време кад је Црна Гора била самостална. А пре три године био је одобрен један мали кредит од 2 милиона динара да се направи један мали пут који би везао Подгорицу са Колашином. На то су била бачена нека 2 милиона, али кад је требало после наставити те радове онда с тим се радом није наставило и тако је пропало и оно што је урађено. И, господо, код нас не само што се не граде јавни путеви, него се никако не подижу ни јавне грађевине које су нам преко потребне.

И то мало што се ради ради се пред изборе, а чим прођу избори, кредит се угаси и сваки рад престане. Ја вам, господо, овде ово не говорим ради бирача, као што је то чинио предговорник, али хоћу да вам кажем да сам ја из једнога среза који је најбрдовитији, а такав је и срез шавнички. Када ово кажем, ја говорим са огорчењем. У тим срезевима сељак мора, да би дошао до најближе пијаци да купи храну, да иде најмање 5 до 10 сати на коњу, да би набавио најнужније намирнице за своју породицу. То су бедни примитивни козји путеви по којима мора народ пет до шест километара да се спушта скоро у правом углу низбрдо, а исто толико при повратку да се пење узбрдо. Исто тако, ако сељак хоће да набави дрва за огрев треба му најмање шест сати да оде у планину да насече дрва. Међутим, господо, у томе крају ми имамо најдивније туристичке објекте као што је Дурмитор са својим прастарим шумама и са својим језерима, а нарочито са својим шармантним Црним језером од кога, мислим, да нема лепшег у Европи. Дурмитор се граничи са Срезом колашинским, са Таром и ту се налази и чувено Београдско језеро са дивном шумовитом околином. Године 1911 долазио је тамо ток. Цвијић кога сам и ја пратио и тада се он изразио да нигде нема чаробнијег предела нити је видео веће лепоте него у овим крајевима. Сем тога на Тари се подиже један мост који је

други мост на свету те врсте јер износи у распону 153 метра. Према томе не само да је за потребе народа онога краја потребно саградити добре путеве, него је то потребно учинити и због туризма, јер би добијањем нових путева успело се да се веже Санџак преко Дурмитора са Фочом и са Гацком, Жабљак са Колашином и даље до Гусиња, и да се веже Беране са Рожајем и Рашком и на тај начин добила би се једна знатна корист за те крајеве и у туристичком погледу. Овако ти крајеви не могу да приме странце ни остале туристе из наше земље јер нема ни добрих путева, ни хотела да би се могли тамо задржати неколико дана.

Господо посланици, посматрајући рад досадашњих влада за мене је јасно да у нашој земљи нема никаквог плана ни саобраћајног ни привредног, ни социјалног а најмање у извођењу јавних радова, већ се све ради на парче од данас до сутра. Свака влада кад дође на управу земље даје нека обећања и то се стално продужава али се ништа за најпотребније крајеве не уради.

И по географском положају наше земље и по нашем менталитету и, уопште, по целокупном раду у прошлости, од Ослобођења до данас, ситуација је у нашој земљи таква, да су само извесне покрајине увек заступљене и у влади и у парламенту и пошто су они у већини, увек долазе и до добрих саобраћајних путева и до исушења мочвара и до добре воде и других потреба. Међутим, наши јужни крајеви: Црна Гора, Далмација, извесни крајеви Босне и Херцеговине и Санџака остају увек најзапуштенији крајеви и остаће тако запуштени све дотле, докле не буду културно изједначени са осталим крајевима наше земље. Онога дана када Црна Гора, Босна, Херцеговина и Санџак постигну то изједначење они неће бити пасивни, него ће моћи сами себе у пуном опсегу издржавати. Међутим, код нас се увек водила и води политика у привредном погледу чисто покрајинска и племенска, политика на парче. Ми немамо довољно људи да осете потребе и покажу љубав према свима крајевима у нашој земљи и онда није никакво чудо што имамо и овакав буџет Министарства грађевина и овакав експозе г. Министра. Мене, право да вам кажем, чуди то, јер ја сам се надао да ће г. Министар, као Словенац који је такође из планинских предела, разумети очајно стање у коме се Црна Гора налази без икаквих путева и других саобраћајних средстава и без најпотребнијих објеката и елемената за егзистенцију онога народа. Стање је у погледу путева у Црној Гори, нарочито у срезевима Колашинском и Шавничком, очајно, према осталим крајевима наше земље. Па општи интерес земље захтева да се то што пре исправи.

Ја знам, господо, да ова моја критика неће имати много важности и да моји захтеви неће бити усвојени. Ја ово не говорим ради мојих бирача, они то знају и свесни су свега тога, али ја ово износим као једну врсту протеста противу наше међусобне нетрпеливости и неједнакости која се на свакоме кораку показује.

На пример, господо, у Срезу колашинском и шавничком имате дивне платое као што је на пример плато Сињавина са висином од 1.800 метара. Али, господо, нигде у томе пределу нема воде и свет је приморан да се служи снегом, а када су сушина лета, онда нема стока воде и често пута наши сељаци морају терати стоку по неколико киломе-

тара да је напоје. Исто тако, у Срезу шавничком постоји општина Пашка и ту, кад је суша, немате ни једнога извора и ни једне локве, него свет чека да падне снег да мало осигура воде за најпотребније. Али све то нико не гледа и нико о томе не води рачуна. Мене чуди да се наша господа Министри када већ имају своје аутомобиле, које издржава држава, и имају велике плате, да се нису мало заинтересовали да прођу кроз те крајеве и да виде како тај свет живи. Ја сам често пута чуо како се са потсмехом говори о Црној Гори, да она живи од пензија. Међутим, Црна Гора је живела самосталним животом 200 година, она је више била чиновничка држава, таворила је своје дане на пушци и јатагану и њен Краљ морао је да тражи помоћ од Русије да би издржавао свој народ. И та Црна Гора има свега данас на државном буџету 3.000 пензионера, а Љубљана и остале покрајине много више. Ми немамо ништа против тога, јер је право да онај који је служио државу толико година добије пензију..... (Франц Габровшек: Али ми смо културна земља! Граја и протести на левици: Ми смо културни људи!) А ми нисмо? Ваша је култура у томе у колико можете да заgrabите, али ви немате ону културу коју ми имамо. (Франц Габровшек: Какву ви имате?) Ваша је култура у цепу. Вама је само да имате пуне цепове, то је главно за вас. (Франц Габровшека и посланици из центрума бучно протестују).

Док сте ви истицали ту културу у Аустро-Угарској монархији, дотле смо ми бранили своју нацију... (Министар грађевина др. Михо Крек: Борба наша није била ништа мања него ваша!) Оставите, молим вас. (Народни посланици из центрума и даље жучно протестују). Ваша је култура јача, ако ћемо да је ценимо многим подигнутим црквама.

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Molim Vas, gospodine poslanici, da se umirite, a Vas, gospodine govorniče, molim, da nastavite svoj govor.

Тричко Жугић (наставља): Ви мислите, ако зазвоне звона на црквама, а ви клекнете на колена, да је то култура. (Посланици из центрума поново бучно протестују).

Земља коју воде попови, није културна. (Узвици из центрума: Где је култура? — Граја и бучна објашњења између говорника и посланика из центрума)..

Ја у своме говору нисам казао ништа против Словеније, напротив, рекао сам како је лепо уређена, а ви рђаво разумете и рђаво упадате. (Приговори и протести из центрума и даље трају. — Чују се повици: Само нека каже!)

Вама је згодно, вама је лепо и г. др. Корощцу је врло згодно док је оваква Југославија и док нема споразума између Хрвата и Срба, али запамтите то, кад се направи споразум са Хрватима, онда др. Корощец неће бити ни мало интересантан...

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Molim Vas, gospodine govorniče, da nastavite svoj govor, a vas, gospodine narodni poslanici, molim, da omogućite govorniku da može da nastavi i završi svoj govor.

Тричко Жугић (наставља): Господине Претседниче, он је мени рекао да немамо културе. (По-

вици из центрума: Говорите о ствари!) Ја говорим о ствари. (Повици из центрума: Зашто нападате, шта смо вам учинили?) Рекао је да немамо културе, и то је могао речи само у овом Дому, иначе на другом месту не би смео... (Повици из центрума: Зар је дошао на говорницу да чујемо такве речи! — Граја и протести и даље трају).

Ја сам свестан прилика у земљи, али сам хтео да кажем, г. Министре, да сте се Ви огрешили као човек о Црну Гору кад сте дозволили да се праве друмови и дупли путеви у осталим крајевима, а Црна Гора нема ни најпотребнијих, ни козјих путева. А та земља дала је крв за ову наше Уједињење, док, међутим, није ни железницом везана са овом државом. И све дотле док није везана... (Узвици из центрума: Ни један не говори противу вас, а ви увек против нас! — Граја и протести у центрumu).

Ви сте мени казали да немамо културу... (Чује се из центрума: Са којим правом тако говорите! — Не можете тако да говорите!)

Ко је први почео, ја или Ви? (Франц Габровшек: Ви сте почели! — Молим вас да Словенце не вређате!)

Ја сам казао да је Словенија лепо уређена и да у томе уживам...

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Gospodine govorniče, ja Vas molim da se ne objašnjavate sa govornicima. (Žučni protesti i graja u centru, odakle se čuje: Ne damo da govori! — Dušan Branković: Šta vam je rekao? — Bojite se istine!)

Тричко Жугић (наставља): Нисам ја то казао! (Узвици из центрума: Он мора да се извини!)

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Izvolite, gospodine poslanice, nastavite svoj govor.

Тричко Жугић (наставља): Ја сам молио г. Министра грађевина да има обзира према нама у Црној Гори и да њој поклони ону пажњу коју она и заслужује. Па додајем, да тако исто треба да поклони нарочиту пажњу и Санџаку и Јужној Србији. Гласам против. (Пљескање на левици).

Potpretsednik dr. Dragan Damić: Ima reč narodni poslanik g. Đura Drašković.

Ђура Драшковић: Господо народни посланици, при расправи о буџету Министарства грађевина, ја ћу само додирнути она питања, за која сматрам да су врло важна за наше крајеве у Зетској бановини. Одмах ћу да вам кажем, да пут Котор—Тиват треба бановина да прогласи државним путем и да се у Закон о државним и бановинским путевима унесе једна законска одредба и допуна, по којој би се примениле таксе на прекомерно искоришћавање путева у оним крајевима који немају железнице, а ево зашто ја то говорим: Пут Тиват—Котор је главна артерија кроз коју струји целокупан саобраћај и трговина и кроз коју лети пролазе хиљаде странаца из свих културних крајева Европе и Америке. Тај пут пролази кроз Тиват у коме су усредсређене најглавније наше војно-поморске установе. Овај пут је данас један стварно туристички пут, иако је бановински пут. И он је у таквом дерутноме стању да је врло опасно њиме ићи, тако да су људи изврнути опасности при саобраћају аутомобилима по њему. Ако овакво стање буде потрајало још једну, до две године дана, верујте ми, да нико

неће моћи њиме да путује. Као што рекох, он је бановински пут, али Бановина је сиромашна и нема средстава да га може одржавати у таквом стању како би он одговарао оном великом саобраћају који се њиме креће.

Ви сви знате да је наша Бановина сиромашна и да је њен буџет врло мали. Он једва достиже суму од 60 милиона динара, али се може реализовати једва једна четвртина а то је 15 милиона динара, тако да буџет ове Бановине једва достиже буџет једног мањег града као што је Дубровник или Сплит.

Ако овако остане, овај пут ће бити апсолутно непроходан, а то наноси штете нашем туристичком развоју а туризам је једна јака привредна грана наших јужних приморских крајева. Овај пут може да буде штетан по државне интересе, јер би било немогуће имати везу са најважнијим нашим поморским установама. Ја скрећем господину Министру грађевина пажњу да смо и код овога питања, ми поднели амандман и верујте, господине Министре, неопходно је потребно да се озакони, да се овај пут од Боке Которске до Тивата огласи за државни. Преко њега струји сав наш промет. Он је у таквом стању да не чини част угледу наше државе пред странцима, а странци виде нашу државу по путевима у приморским крајевима кроз које пролазе и то је штетно и за наш државни углед према иностранству, а штетно је и за интересе државе, јер он веже наше најважније приморске установе у Боки Которској.

Једно питање које је још много важније које је важно за читав саобраћај у Црној Гори. Ми немамо, наиме, железница, а наши су путеви потпуно у дерутном стању. Читав саобраћај у рукама је приватне иницијативе. Ти људи уложили су сав свој кредит да покрену и одрже аутомобилски саобраћај кроз нашу бановину. Ти потпуно руинирани путеви не могу да приме тај саобраћај и на њима аутомобили не могу да издрже ни по годину до две дана а да се потпуно не растресу и постану неупотребљиви за саобраћај, док по другим крајевима могу да трају по неколико година. То је штета за приватну иницијативу која врши једини саобраћај у нашој Бановини. Али има још и друга невоља што је услед овога § 22 Закона о државним путевима предвиђено плаћање таксе за прекомерно искоришћавање путева. Овај Закон има једну празнину, а та је што је у Закону фиксиран један принцип да се за прекомерно искоришћавање путева плаћа једна такса. Ово је немогуће кад је нормално искоришћавање путева да се фиксира један принцип и да се не наплаћује такса за прекомерно искоришћавање. Али има још једно крупније питање с тим Законом. Ова такса погађа власнике аутомобила који једини одржавају саобраћај у Зетској бановини. Та такса је 10 пута већа него све државне и самоуправне дажбине ових људи. Неко плаћа мимо самоуправних и државних дажбина 100.000 динара тих такса. (Министар грађевина др. Михо Крек: Колико ја знам, тамо нису платили много тога! Пре две године нису били платили ништа и морало се брисати!) Али су људима пленили аутомобиле и њима висе та такса као Дамоклов мач над главом. (Министар грађевина др. Михо Крек: То разумем, али не можемо то решити једним амандманом за једну бановину!) Ми смо поставили

један амандман и то би била једна врста аутентичног тумачења Закона. Ми смо казали да се ова одредба не примењује на крајеве где нема железничке мреже. То је опћенити принцип. Ако се овако задржи, наш ће саобраћај потпуно запети. Господо, ја ћу дати један пример до које апсурдности доводи оваква празнина. Ја сам имао прилике да као заступник одем на Цетиње да се интересујем по једној таквој ствари у Техничком одељењу Бановине, да ми се да тумачење шта је прекомерно искоришћавање путева, а шта је нормално искоришћавање путева. Један Рус ми је одговорио: нормално искоришћавање путева је кад седите код куће и кад се не возите аутомобилом. Видите, господо, човек треба да има јаке нерве па да ово издржи. Све је остављено арбитражу ове господо да тумаче и ударају како хоће. Ја апелујем, господине Министре, на Вас да ово примите, јер ове две одредбе не повлаче никакав финансијски ефекат. (Министар грађевина др. Михо Крек: Па они нису платили ништа!) Али људи морају да трче и да интервенишу и да имају трошкове око административних спорова, и томе треба учинити крај.

Апелирам на Вас, господине Министре, да овај пут преузме држава, јер Бановина нема уопште никаквих средстава да издржава путеве. (Министар грађевина др. Михо Крек: Не ради се о томе да ли је државни или бановински пут, него да је добар, а како се зове, то је свеједно. Вама је до тога да вам тај пут изградимо!) Ако ћете изградити тај пут, господине Министре, е, онда, хвала вам!

Ја апелујем на Вас, као на брата Словенца, за ове наше крајеве. Овај пут Тиват—Котор је такође важан и за војне сврхе. Ви знате да је Бока Которска сигурно најпитомији и најкултурнији крај у нашој земљи и није право да оно што је било изграђено под туђинским режимом, уништавамо и не поправљамо у својој властитој Отабини. (Министар грађевина др. Михо Крек: Па зашто не поправите?) Немамо чиме!... (Министар грађевина др. Михо Крек: А од чега је раније било поправљено?) Бановина га је поправљала али површно. (Министар грађевина др. Михо Крек: А ко је направио тај пут?) Израђен је још под Австријом. (Министар грађевина др. Михо Крек: Мислим, је ли то град направио?) Није град. Тај пут иде од Котора до Тивата. (Министар грађевина др. Михо Крек: Понављам, ради се о томе да Вам тај пут добро дотерамо, а како ће се тај пут звати то вам може бити свеједно!) Мени је главно да га уредите.

Ја молим г. Министра да то буде урађено, јер је овако цео саобраћај укочен.

Имајући уверење да ће г. Министар удовољити овим оправданим нашим захтевима, ја изјављујем да ћу и овај пут гласати за овај буџет. (Пљескање и одобравање).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Dušan Branković.

Душан Бранковић: Господо народни посланици, пошто је овде пало доста паметних предлога и добрих предлога о Министарству грађевина, ја не бих имао много тога да кажем, али ћу се ипак са неколико речи осврнути на мој крај.

Најглавније питање, то је питање путева. У нашој Босанској Крајини не може да се развија

живот на селу онако како би требало, услед тога што наша Крајина нема путева којима могу кола проћи, него постоје само такве стазе које су пролазне само за пешака или коњаника. Многа села нису везана једна са другим, а исто тако нису везана ни села са општином, нити општине са срезом. Зато постоји велика потреба за што бржом изградњом путева, да би село дошло у могућност да може своје производе извести на пијаце у градове и са пијаца довести оно што му је потребно. Осим тога, господо, има много поточића и река, где нема уопште никаквих мостова, и када те реке надођу не може се по месец дана доћи у варош, или у ма коју било општину или среско место. Зато би било потребно да се подигну мостови, у колико то могућности дозвољавају.

Видећи буџет Министарства грађевина... (Глас из центрума: Добар је Министар!) Министар је добар, али са оним кредитом са којим г. Министар располаже не могу много тога од њега тражити, али када би он имао могућности, ја верујем да би он чинио све у најбољој намери.

У нашем срезу, Мркоњић Граду, који сачињава 32.000 душа, нема ни једнога села кроз која могу кола проћи, нема села у којем воде има, у томе срезу нема села у коме има бар један део добре земље на којој може да роди кукуруз, или пшеница. Тај крај је један пасиван крај, није ни сточарски, ни житарски, и ја уопште не знам шта тамо може да се засеје.

И, господо, тај срез нема ни пута ни воде, а ја мислим, да би за удобност његовог живота било од преке потребе да се да једна свота с којом би се изградили путеви. Не тражимо да то држава да, него нека се укине бановински кулук и заведе сеоски и општински кулук, а Министарство грађевина би могло да да помоћ у материјалу колико буде требало и колико му је могуће.

На прилику горњи делови села: Медена, Пећка, Јасени Потоци, Герзово, Шипово, до Барања немају ни капи воде. Даље, Сељани, Бољви, Густовара, Сурјан, Дробњак и Лисковица немају пута, немају воде, немају школе. Ето, господо, од чега тај народ живи и шта има у томе своме крају. Исто тако да набројим да у срезу Босанска Крупа, има неколико села Бањани, Добро Село, Стапанца, Збориште, а исто тако и Румшка, и Бањалучки срез, Љубавско, Кршно Агино Село и Бачац, која не знају шта су то кола, да би возили колима, него имају само пешачки и козји пут. Са мало помоћи требало би увести општински и сеоски кулук, па би се снабдели путем, и то за време од годину дана, да би могли прави домаћини да дођу у своје село. Потребна је иницијатива одозго, да наша влада поклони пажњу и напретку села, а не само полицијским изборима. Ја мислим да би тада наше село друкчије стајало.

Господо, ви знате да се у Босанској Крајини, због путева, не само штети село са својим производима, него се штети и држава и народ без путева. Господо, што немамо ових путева, штетује држава у шумама стотине милиона динара. На пример, од шуме у Бјелевини, Доњој Гори и Сад Осмачи, које су коштале стотину милиона динара, све је порушено и није могло да се дође до Чернице Мањаче, где једна шума трули и пада од старости, а ова се сече испод 30 центи, од које остају голети и за неколико година биће као у

Далмацији — голи крш. То је због путева и због непаметне управе у нашој земљи. (Један глас са деснице: Ти си био претседник општине!) Ја сам био слуга среског начелника, јер тада није било општинске самоуправе.

Господо, има села која иду по 5—7 км. да траже воде. Шта, господо, може Министар грађевина учинити, кад знамо колико има крајева без воде и путева, и шта ми вреди да се окрећем господину Министру, кад нема средстава. Али ипак ја тражим од њега добру вољу, да са меродавног места изврши организацију у раду, да сељака ослободи од бановинског кулука и да заведе општински и сеоски, па би Банска управа, односно Техничко одељење из Министарства давало у материјалној помоћи што би било могуће, а не, као што неки мисле, да треба да им држава изради тај пут.

Господо, ја знам да би врло много новаца отишло за једну општину, за један крај и за један срез, кад би се подигла цистерна, да се да вода за њихово становништво и за стоку. Кад знамо колико је буџет Министарства грађевина, и кад видимо да износи 230 милиона динара свега, шта онда ту може учинити господин Министар?

Ето видите, господо, и сама расподела државног буџета неправилна је и при расподели учињена је једна велика неправда, а томе је требало највећу пажњу посветити.

Ово је једино што бих замолио г. Министра, а ја мислим да ово може и да има могућности, само ако буде имао воље јер, изгледа, да тај кредит већ стоји у Бањој Луци, да се прошири пут од Ба-Луке према Јајцу, којим путем иде саобраћај између Далмације, Херцеговине и Босанске Крајине, и туристички и привредно-трговачки. Стога молим г. Министра да се што пре отпочне рад да би се тај пут проширио и да би био сигурнији саобраћај и превоз. Ето, господо, ја немам више шта да вам кажем. Говорио сам о стварности а не о декламацијама. (Пљескање на левици).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Dragutin Domainko.

Dragutin Domainko: Gospodo narodni poslanici, u obrazlaganju budžeta Ministarstva građevina zadržaću se u prvom redu na potrebama grada Zagreba i Savske banovine. Savska banovina je ne samo turistička banovina nego i glavni prelaz na daljne turističke krajeve. U sadašnjem vremenu motorizovana saobraćajna sredstva nisu više luksuz kao nekad, nego su neophodna potreba koja iziskuje i odgovarajuće puteve. Putevi u Savskoj banovini su za životinjsku vuču sa brzinom od 12 kilometara na sat, a za motorna vozila trebamo ceste za 50 do 100 kilometara na sat. Naši susedi, i to bivša Austrija, Mađarska i Italija, već su svršili svoj program puteva i ostale balkanske zemlje hitaju da program svrše. Međutim, mi smo još daleko od toga pa se događa da stranci dolaze do naše granice i onda ili se vraćaju autom natrag ili ostavljaju auto na granici i uzimaju za dalje putovanje taksi. Predviđene potrebe, kako je sam priznao g. Ministar građevina, nisu mogle naći dovoljno kredita. Narочито ću ovde podvući Savsku banovinu koja treba samo za modernizovanje državnih puteva preko 900 miliona dinara i to za ceste: Zagreb — Varaždin — mađarska granica, Zagreb — Sušak, Sušak — Senj, Zagreb — Ljubljana i

Zagreb — Beograd. U investicionom šestogodišnjem planu predviđena je, međutim, suma od 226 miliona dinara i to za ceste: Sesevete — Brod, Samobor — Bregama, Sušak — Ljubljana, Zagreb — Sušak, Sušak — Senj i Sesevete — Varaždin. Taj šestogodišnji plan je predugačak i zato neracionalan pa treba da se skрати. Za najglavnije banovinske puteve trebalo bi u Savskoj banovini bar 200 miliona dinara. U pogledu hidrotehničkih radova dobilo bi se isušanjem glavnih podvodnih polja u Savskoj banovini 250 hiljada jutara plodne zemlje i to isušenog Lonjskog polja, Crnas, Jelas polja, Ribarskog polja i Odranskog polja za koju svrhu je potrebno preko 350 miliona dinara. Predviđeno je za delimično melioriranje Crnas i Jelas polja milion i 200 hiljada dinara, te Ribarskog polja i Jezera kod Plaškog 850 hiljada dinara. I po tome se vidi kako nije dovoljno sredstava predviđeno za Savsku banovinu. Za regulaciju rijeka i to naročito Save, Drave i Mure treba preko 217 miliona dinara, a predviđeno je za Savu kod Zagreba, Riječicu, delimično Dravu te utvrđivanje obale Save, Drave i Mure nešto preko 10 miliona dinara. I tu, na žalost, nema dovoljno sredstava. Vrlo važno pitanje koje spada najvećim delom u nadležnost Ministarstva građevina, a to je pitanje elektrifikacije. (Ministar građevina dr. Miho Krek: Savskoj banovini odobreno je da može zaključiti zajam od 25 miliona dinara za elektrifikaciju!). Naša je zemlja toliko bogata vodenim snagama da ima kod srednje vode preko 9 miliona konjskih snaga, a iskorišćeno je svega oko 203 hiljade tj. 5,9%. Računa se da zajedno sa kaloričkim snagama, dakle ugljem, otpada na stanovnika u Jugoslaviji 50 kilovat časova, dok u drugim zemljama otpada 500 do 1000 kilovat časova. Da se nije elektrifikacija mogla kod nas ni iz daleka dovoljno razviti krivica je u prvom redu što do sad nema Zakona o elektrifikaciji. Uslijed toga nastale su razne okolnosti koje su upravo razorno uticale na opstanak električne industrije i to u prvom redu što nije bilo dovoljno povoljnih novčanih sredstava, zatim preveliko fiskalno opterećenje električne energije, a u isto vrijeme, siromaštvo pučanstva, te smatranje električnog osvetljenja luksuzom. Poznajem detaljno pitanje elektrifikacije i kao inženjer i kao čovjek koji je već preko 18 godina u privredi, naročito u tvorničkoj praksi, pa sam uvjeren da bi hitnim donošenjem jednog općeg Zakona o elektrifikaciji koji je već mnogo puta obećan pa i po sadanjem Ministru građevina, krenula elektrifikacija novim putem i velikim koracima napred. U tom Zakonu treba predvideti sve ono što se odnosi na elektrifikaciju, a zato tu treba da saraduju i stručnjaci a i Ministarstvo trgovine i Ministarstvo finansija sa Ministarstvom šuma i ruda. Električnu struju treba hitno osloboditi neopravdanih trošarina i dekretiranja cijena preko administrativnih vlasti kad za to nema mjesta. Takse i prireze na električnu energiju treba upotrebiti za svrhe elektrifikacije. Naročito treba osloboditi novogradnje svih građevinskih pristojbi. Treba posvetiti veliku pažnju elektrifikaciji sela. Pomoći treba domaću industriju za proizvodnju električnog materijala. Od velike je važnosti, kako sam već spomenuo, pitanje finansiranja elektrifikacija. Za ovo postoje razni predlozi pa tako, na primer, da se dobiju sredstva od Industrijske banke kad ona i ako ova bude osnovana. U nekim zemljama postoji specijalna banka za elektrifikaciju zemlje. Ne treba sputavati previše privatni kapital, ali je sigurno da u elektrifikaciji treba

odlučnog učešća da ima država, banovina i općina. U svoje vrijeme sam kao bivši banski vijećnik za grad Zagreb predlagao da se elektrifikacija sprovodi putem mješovitih gazdinstava. To su tijela u kojima treba da učestvuje svojim kapitalom država, banovina i općina, a do izvesnog procenta i privatni kapital koji bi sprečavao da se ne razvije u takvim tijelima preterana i nezdrava birokratija. Da se o tim pitanjima više vodilo računa tj. ne samo o elektrifikaciji nego i o građevnim potrebama zemlje ne bi danas možda imali toliku oštrinu u političkim pitanjima. I ovde moram da napomenem da se toliko traži od banovina, a banovine nemaju sredstava za to. Ponavljam da treba donijeti čim prije Zakon o samoupravama, a do tog vremena mora država da preuzme finansiranje svih onih radova za koje nema banovina sredstava. I u ovoj debati upozoravam g. Ministra građevina na podatke koji se šire u zagrebačkoj štampi o nesrazmeri Hrvata i Srba, naročito u centralnim nadležstvima, pa tako i u Ministarstvu građevina. Ne upuštajući se, dalje, u to pitanje, ipak tražim da se ti podatci provjere i da se Narodnoj skupštini i javnosti otvoreno kaže: da li su tačni ili netačni! Ja, kao Hrvat jugoslovenske orijentacije moram baš zato da tražim punu ravnopravnost Hrvata u ovoj državi i u personalnom i u materijalnom pogledu, smatrajući da je to najbolji put ka rešenju hrvatskoga pitanja. (Odobrovanje i pljeskanje u centru i na desnici).

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. dr. Slobodan Purić.

Dr. Slobodan Purić: Gospodine Ministre, gospodo narodni poslanici, moram iskreno da priznam da razočaran stupam prvi put u životu na ovu govornicu. Puni ideala, napojen u svom rodnom kraju, došao sam ovde, a čuo sam da svaki čovek koji stupa u politički život prvih dana doživljava najveće razočarenje. To moje razočarenje potiče na prvom mestu, najalost, baš zbog toga što vidim da malo interesa pokazuju svi oni, koji su upućeni u ovaj Dom za rad u njemu.

Gospodo narodni poslanici, ja sam mlad čovek i ne bih voleo da mi замерite za ovo što sam izjavio. Dolazim iz jednog kraja za koji verujem ne znate iako se nalazimo u jednoj državi, u Jugoslaviji, ili ako ga znate, znate ga samo po čuveњу. To je kraj koji je razdvajao ili ako hoćete spajao predratnu Srbiju, Crnu Goru i Bosnu, a zove se starim imenom, koje nam je ostalo u nasleđe od našeg vekovnog pritiskača: Новопазарски Санџак. Gospodo narodni poslanici, taj Новопазарски Санџак dobio je u Jugoslaviji novo ime. To novo ime čulo se i juče ovde u Narodnoj skulptini, da je to jugoslovenski Sibir. Ja ne mogu da budem bezdušan i da svoj kraj smatram jugoslovenskim Sibirom. Ja želim da umanjim taj bol, istinit bol koji je ovde čuvan u Narodnoj skupštini, i pre bих могао да га назовем именом: крај беспутни и заборављени.

Gospodo narodni poslanici, ja sam ovde čuo od многе госпoде предговорника како се жале да се из села у град не може доћи, да кроз село путева нема. Ja мислим да ми нећете веровати, а морам да кажем: истина је да Нова Варош нема пута уште. Нова Варош која је среско место, седиште среског начелства, среског суда, пореске управе, ниже гимназије (четвороразредне), место

где долази велики број чиновника који се шаљу у југословенски Сибир да служе, нема свога пута!

Господо народни посланици, немојте мислити да ја ово претерујем, да говорим овако да бих створио извесан ефекат. Не, ово је гола истина. У Срезу ново-варошком нема ни једне стопе државног пута. Једини пут, ако га тако смемо звати, који везује Нову Варош, то је део пута који се одваја од државног пута Прибој—Пријеполје. Тај пут још приликом ослобођења наших крајева од Турака прокопала је наша војска за своје потребе. Ни са једним другим суседним местом ми немамо апсолутно никакве везе. Господо народни посланици, данас у XX веку, у веку мотора и машине, једино превозно средство, наша железница и наш аутомобил јесте — коњ.

Господо народни посланици, да за моменат оставимо ово беспутно стање. Новопазарски Санџак суђен је приликом поделе државе на бановине, а та пресуда гласи: осуђује се на смрт тихим умирањем. И заиста, господо народни посланици, Новопазарски санџак цео, а Нововарошки срез напосе, тихо умиру. Код нас се људи нечујно рађају, нечујно раде и нечујно умиру. Али зар би ико могао веровати у оно доба и у оном крају где се родила прва мисао о стварању самосталне народне државе, у тој Рашкој, у колевци Немањина, да би у XX веку, у доба кад постоји Југославија од 15,000.000 становника, један крај могао бити осуђен на то тихо умирање. Господо народни посланици, смрт није страшна, и да су нас осудили на смрт стрељањем, на моментану смрт, ми не бисмо осетили бола, као што нисмо осетили бола ни за све оно доба робовања под туђином, али робовања поносног.

За време робовања сачували смо своје народно име, народни језик, народне обичаје и народне тежње, све смо то гајили до највећих могућности али, господо, кад се мора тихо умрети, кад знате да сте осуђени на смрт и да морате чекати и живети на белом хлебу, онда је то болно и тешко умирање. Господо народни посланици, цео Новопазарски санџак умире тихо, а нарочито Срез нововарошки.

Ја не желим да злоупотребљавам стрпљење господина Министра, и господе народних посланика, не желим јер време одмиче, па морам све што сам мислио да са овога места кажем да сведем на најнужнију и најпотребнију меру: Ако смо већ осуђени на то тихо умирање ја мислим да је дужност нас, синова онога краја да тражимо лека. Господо народни посланици, једини лек и једини лекар који може хитно да притекне у помоћ томе крају јесте господин Министар грађевина. Другога лека ја данас не видим. Наша је несрећа што смо у Зетској бановини. Ја не мрзим Црну Гору, али ми је жао што су састављена два слепа да се воде. (Павле Јововић: Не љутим се ја на то. Тако и јесте). Господо народни посланици, треба да знате да ми, кад хоћемо да одемо у седиште своје бановине морамо да пређемо кроз Дринску и Приморску, па тек онда да дођемо у Зетску на Цетиње. (Један глас са деснице: Па зато вам је слађи пут!) Господо народни посланици, Новопазарски санџак у Зетској бановини претставља активан крај бановине и нама они завиде. Господо народни посланици, не би било зло колико је и не би изгледало

тако црно као што је да имамо само један пут. Господо народни посланици, злоупотребићу још мало ваше стрпљење. Од Нове Вароши до Бистрице постоји један крај пута који везује Нову Варош за државни пут. Тај пут има 15 км. Наши аутомобили га прелазе за један и по сат. Аутомобили који возе овде по Београду, нека ме извине господин Министар, њихови аутомобили не би могли ни ићи по оном путу. Ја бих био најсрећнији кад би господин Министар грађевина баш данас дошао у Нову Варош. Ја верујем чврсто да не би имао срца а да не нареди места да се тај пут направи. Господо народни посланици, циљ овога мога говора састоји се у томе да вам кажем да ми од Зетске бановине не можемо очекивати ништа.

Ја сам био на Цетињу, нисам жалио труда, када је доношен бановински буџет. Прегледао сам га. У буџету није било ничега. Молио сам г. Бана. „Па, каже, ево унећемо, и то за вашу љубав као младом човеку, који се овако интересује, суму од 50.000 динара”.

Господо народни посланици, 50.000 динара је потребно, ја мислим, за израду само једног пропуста.

Ја са овога места молим г. Министра онако као што бих молио свога родитеља: не за себе, господо, него за онај народ, који тихо умире у своје срезу, а који ни са ким на свету везе нема, да нађе пута и начина да се овај пут Бистрица—Нова Варош прогласи државним путем, и да се на тај начин оспособи за путовање.

Замислите, господо народни посланици, једног болесника, коме се мора хитно помоћи операцијом, а мора ићи у Сарајево или у Чачак, јер ми ближе болнице немамо: на који ће начин он доћи до пута којим би се могао пренети?

Ја сам, господо, лекар. (Узвици: Живео!) Није редак случај када сам ја морао да плачем над болесниковом судбином, а нисам био у стању да му помогнем јер се није могао транспортовати тако брзо да би благовремено дошао да се оперише и свој живот на тај начин спасе.

Господо народни посланици, ја мислим да нам ни мало не служи на част нити на понос ако у овој земљи има крајева, који немају ни маћеху, а да и не тражимо мајку. Господо народни посланици, ја бих се задовољио када бих у овој Краљевској влади и у овом парламенту нашао за свој срез само маћеху.

Господо народни посланици, може вам бити и смешно, али је за мене сувише болно. Ја осећам, и кад ово говорим, будите уверени да се уздржавам да не искажем израз лица човека који плаче.

Стављам на срце г. Министру грађевина да ово не само запише, него оствари, и то у најкраћем времену, јер ће тим путем доказати да подједнако љуби и воли и онај Санџак, који тихо умире, као и своју дивну Словенију, коју ја такође волим и љубим, у којој сам био и у којој својих пријатеља имам. (Усклици: Живео!)

Надам се да ће ово бити остварено и само у тој нади ја се усуђујем да гласам за пројекат овог буџета Министарства грађевина. (Бурно одобравање и плескање.)

Pretsednik Milan Simonović: Reč ima narodni poslanik g. Uroš Nedeljković.

Урош Недељковић: Господо народни посланици, видећи да је г. Министар од мојих предговорника преморен, а видећи да још има велики број говорника, који имају овде да тугују, ја ћу мој говор да прекратим и да изнесем оне најнужније потребе које постоје у моме срезу, да сведем цео говор на то.

Господо народни посланици, у моме срезу нити има железничког, ни паробродског, ни сувоzemног саобраћаја. Данашње стање је такво да од око 300 километара државних и бановинских путева који се налази у моме срезу једино имамо 17 километара и 600 метара проходног пута, који иде од пута Ваљево—Лозница за среско место Крупањ.

Господо народни посланици, иако је мој срез такорећи најзаслужнији, мора да се и њему притекне у помоћ, јер прве пушке које су запуцале с оне стране Дрине биле су уперене на њега, први топ који је 1914 опаљен из града Зворника, био је уперен у мој срез. Највећа згаришта, највећа попришта, била су у моме срезу, господо. Тамо је Мачков Камен, где је за време рата 1914—1915 пало ништа мање него 40.000 наших војника. То историја говори. Ми смо на том Мачковом Камену, да бисмо се одужили палим херојима и жртвама, подигли костурницу. За ту костурницу ми смо на својим леђима доносили камен, песак и остало што је потребно да је подигнемо, јер није било комуникационих средстава.

Господо, тако исто, недалеко на путу од Шапца ка Крупању ка Мачковом Камену имамо један споменик на Текеришу палим херојима на Церу 1914 године. Најглавнији пут који везује мој срез и Срез азбуковачки, као и сезове Јадарски и Поцерски, то је пут Шабац—Текериш—Крупањ—Мачков Камен—Љубовија. Господо, тим путем не може да се прође ни празним колима. А то не може отада откада је тај пут прешао у бановинске руке. Раније је био обласни пут. Данас кад пођу из унутрашњости поједине породице и пређу 300—400 километара пута да би дошле на Цер, односно на Текериш, ономе споменику, или да би дошле на Мачков Камен да обиђу своје миле и драге који су ту пали и да им припале воштаницу, оне прођу 300—400 километара али кад приђу тамо не могу доћи куд су пошле, већ се враћају. И онда људи питају, ко је тамо посланик, ко је бан, кад нико не води рачуна?!

Ја сам то изнео у Финансиском одбору и спремио сам један амандман да пут Шабац—Текериш, где постоји споменик палим жртвама у церској битци и који води за Крупањ и Мачков Камен, буде оглашен за државни пут. Једино, на тај начин, ако тај пут пређе у државне руке биће омогућен саобраћај њиме и неће бити онога зла као што је то до сад. Та места, то је наш хаџилук, јер тамо иде свет да посети своје миле и драге, који су тамо положили своје животе.

Доказано је да је 40 хиљада жртава пало изнад Крупања на Мачковом Камену.

Исто тако, господо, пут Зворник—Радањ—Крупањ до Пецке, који је пре рата, односно пред сам рат, прокопан и земљани радови урађени, тај пут, кад је почео рат, сав је затрпан од ровова и граната, и већ 20 година, ево, од рата он још није успостављен нити израђен. Ја сам посланик од 1931 године и молио сам г. Министра да се то уради, али бадава. Иако је тај пут од

хитне потребе он се не гради. Постоје четири општине које су поред саме Дрине и људи из њих, кад треба да дођу у Крупањ, где им је среско место и где се налази срески суд, пореска управа, да дођу до њих, — а нема више од 23 км., наравно кад би тај пут био успостављен за саобраћај — треба им да иду 120 километара. Ти људи морају да иду од Доње Тремнице, па на Зворник, па од Зворника у Бању Ковиљачу па у Лозницу, па тек у Крупањ. Па, господо, можете замислити како је тек старијим људима зими кад морају да иду у срески суд и да превале 120 км: у место 23. Зар то није жалосно?

Исто тако имамо пут Крупањ—Лозница који је дуг свега 28 километара. Али онај који хоће да иде до Лознице он преко Тршића нема ни 20 км. али, у последње време, на томе путу потпуно је прекинут саобраћај јер је тај пут потпуно пропао. И знате, господо, шта бива са људима који хоће да иду на лозничку пијацу? Морају да превале 15 километара до Крупања, па онда морају да обилазе још 55 километара да стигну до Лознице. По том можете замислити какво је стање у срезу. Ја бих молио господина Министра грађевина да се он бар сети ових крајева те да ову неправду исправи. Досад, господо, већа је пажња обрађана на путеве где има железница и пароброда, а где нема саобраћаја паробродарског и железничког ту се и на путеве не обраћа никаква пажња. Ово треба учинити овоме крају, нарочито са обзиром на жртве које су пале за време рата.

Сад хоћу да кажем неколико речи и о питању регулиције речица. У моме срезу таква је незгода да су брда са свију страна, а у долини где постоји река Ликодра, ту се сливају четири речице, и кад се снег топи настаје поплава тако да сваке године буде порушено по неколико кућа. Прошле године, седам кућа је поплава срушила, и то највише сиротињских, оних који су имали мале кућице. Тада вода надође и лежи у кућама по неколико дана и куће које су биле изложене већим ударцима воде оне су однеле, а ове друге услед воде се сруше. Ја бих молио господина Министра грађевина да се регулише река Ликодра и оне четири речице које утичу изнад саме вароши зване: Богатица, Чађевица, Криава и Бритице и праве реку Ликорду.

Ја сам видео да су предвиђене неке суме на регулацију реке Јадра, али да је предвиђено тамо да се рад почне са дна реке, у место да радови почну низ воду.

Ја бих молио господина Министра грађевина да почне са врха, јер Јадар, на своме врху, прави највише штете у моме срезу, плавећи земљиште у равници тако да поједини људи морају по неколико пута да засеју своје земљиште јер га Јадар поплави и затрпа камењем.

Сад ћу само са неколико речи да се дотакнем водовода у варошици Крупању. Тамо је отпочет рад на водоводу и већ је половина радова и завршена. Међутим, даљи рад не може да се настави зато што нема више кредита. Ја сам чуо да неки говорници са ове говорнице прошле године су казали: како је негде давана помоћ да се доведе вода, али је та помоћ од грађана дотичнога места одбијена јер имају воду. Ја мислим да треба повести рачуна о томе где је та помоћ више потребна па је тамо давати, а не давати је и нудити је тамо где се она неће ни да прими јер није потребна.

Дотаћи ћу се и питања водовода у селу Томљу. То је село имало до сада водовод од земљаних цеви, али су исте пропале те је село сада без воде. Сељаци овог села пристали су да сами сврше све земљане радове само да им се да помоћ у цевима, па мислим да би им у том тражењу требало изићи у сусрет.

Да вас не бих замарао, ја ћу да завршим, јер сам изложио оно што је најнужније. Молио бих само господина Министра грађевина да моја тражења, која сам овде истакао, буду боље среће од мојих ранијих тражења. Гласаћу за буџет.

Председник Milan Simonović: Има рећ народни посланик г. Milan Popović.

Милан Поповић: Господо народни посланици, Предлог буџета расхода Министарства грађевина обухватио је одржавање постојећих грађевинских објеката, док скоро сви нови грађевински радови финансирају се из средстава ван буџета Министарства грађевина.

Ја, господо, нећу говорити о самом буџету, јер верујем, да је он састављен с обзиром на расположива финансијска средства, те да, и поред најбоље воље, није могао обухватити све потребе у народу, већ ћу говорити о режиму и духу који влада у Министарству грађевина у вези са извршењем буџета и рада, пошто сам ја грађевински инжењер и као такав радио са Министарством грађевина, те у њему познајем прилике.

Сам мој говор биће једна добронамерна критика, те желим и молим господина Министара грађевина, у кога имам пуно поверење, да је схвати као такву и да на основу мојих наведених података изволи узети у разматрање ово питање о коме говорим и што пре донесе повољно решење о свим неправилностима која се појављују у општим и техничким условима Министарства грађевина.

Господо народни посланици, вама је познато да у свима Министарствима па и у Министарству грађевина надлежни референти по извесним предметима чине предлог и сугестије ресорним Министрима како се дотични предмети имају решити. Али, господо, међу овим референтима има таквих, који довољно не схватају стварне потребе народа, већ су у својим поступцима велике бирократе. Да би народ у нашој држави био задовољан, један од важних услова је добра, правилна и праведна администрација, која господо, по мом дубоком уверењу није довољно заступљена у Министарству грађевина.

Један од бивших Министара грађевина г. Марко Кожуљ, у циљу да ово стање поправи, предузео је разне мере а нарочито је похвално што се обратио за сарадњу инжењерским коморама, које су му објективно у свима питањима пружиле потребно мишљење. Али, нажалост, господо, овако је рађено само за време док је г. Кожуљ био Министар грађевина о чему ћу доцније говорити.

Министарство грађевина у свом делокругу рада има највише посла са домаћим приватним инжењерима тј. предузимачима. У свакој другој земљи приватни инжењери цене се као ствараоци и конструктивни елементи, који поред своје стручности уносе и сва финансијска средства ради чега жртвују целокупну своју имовину и кредит. О њима се у нашој земљи не говори добро и стављају се у ред подређених од стране Министарства

грађевина, што се види из услова и другим докумената за израду грађевинских и других објеката у ресору Министарства грађевина.

Дозволите ми, господо, да вам конкретизујем детаљно извесне ставке тих услова на основу чега ћете се уверити какав је дух у Министарству грађевина и каква се неправда чини приватним инжењерима услед чега се стварају непотребни и дуги спорови између државе и предузећа, који се већином свршавају на штету државе. Због великих трошкова око спора и дугог чекања на окончање тих спорова предузећа се материјално упропаштају а има случајева, да извесна лица и не дочекају решење спора, што је очигледно да је све на штету ауторитета државе.

Пре него што почнем да говорим о условима напоменућу да сам данас сазнао да се раде нови услови и желео бих да они буду у духу Закона о државном рачуноводству и да буду праведни за обе уговарајуће стране.

Општих услова има више издања и примењују се како када према нахођењу надлежног референта или одељења. Тако су у важности: 1) Општи услови за израду и реконструкцију модерних путева Ка.бр. 37012/31; 2) Исти услови као под 1 са изменама и допунама Ка.бр. 33097/35; 3) Исти услови као под 2 и под 3 са изменама без броја које је Министарство учинило 1-VII-1937 године без конзултовања инжењерских комора; 4) Општи услови за јавне грађевинске радове и набавку Ка.бр. 33600 од 29-XII-1933 године; 5) Поред општих услова у предрачуна се уносе извесне клаузуле којима се стављају ван снаге поједине одредбе општих услова што у ствари претставља самовласно и повремено мењање општих услова по нахођењу појединих референата и одељења у конкретном случају.

Измене под 2) донете су после једне конференције у Министарству грађевина, којој су, поред Министра и старешинског већа, присуствовали и претставници Инжењерске коморе и Удружења југословенских инжењера и архитеката. Записник те конференције имам у рукама. Када се упореди овај Закон за општим условима види се да је Министарство самовласно из услова избацило извесне ствари. Ово је еклатантан пример како Министарство једнострано диктира опште услове, па их затим још „дотерује“ кроз одредбе предрачуна, тако да се као резултат појављује потпуна неодговорност органа Министарства или бановина приликом извођења радова.

У општим условима недостају извесне одредбе као што су: 1) Одредбе о стручним квалификацијама надзорних органа; 2) Одредбе о одговорности надзорних органа; 3) Одредбе о потребној експертности надлежних и надзорних органа и власти.

Чланом 99 б Закона о државном рачуноводству предвиђене су мешовите вештачке комисије са обавезом за оба саговорача. Правилном применом овога члана закона могли би се готово сви спорови код извођења грађевинских радова решити брзо, на лицу места, и од стране компетентних личности, које за овај рад носе и моралну и материјалну одговорност.

Параграфом 13 Финансиског закона за 1931/32 годину важност ових комисија ограничена је на

испитивање и одлучивање само за солидност и то одбачених и непримљених радова.

Овај параграф Финансиског закона унет је због једног конкретног спора када је вештачка комисија већ била завршила рад са којим се Министарство грађевина није хтело сагласити. У доцнијем судском спору предузимачу је суд дао за право и није узео у обзир ову одредбу Финансиског закона јер је доцније и једноставно потписана.

Међутим, ова одреба довела је до многобројних судских спорова који су се иначе могли решити путем вештачких комисија.

Стога би један од најважнијих задатака за увођење реда у грађевинској струци био тај да се омогући примена члана 99 б Закона о државном рачуноводству у свима спорним случајевима.

У многим одредбама општих услова искључује се важност одговарајућих одредаба Закона о рачуноводству. Види чланове:

Чл. 6 тач. 5 где је доцнијим изменама избачена реченица „под претњом последица из чл. 99 б Закона о државном рачуноводству“ која се односи на вештачке комисије за решавање спорних питања у погледу солидности посла.

Чл. 6 тач. 20 где се искључује члан 99 б. Закона о државном рачуноводству у погледу тражења отштете за елементарне незгоде путем вештачке комисије.

Чл. 8 тачка 13 где се предузимач упућује на редован суд иако докаже да му је државна власт нанела штету те би имао право на вештачку комисију из чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству.

Чл. 11 последњи став где се искључује примена чл. 90 б. Закона о државном рачуноводству за случај одустајања од уговора.

Чл. 12 тач. 1 где је доцнијом изменом искључен поступак по чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству за случај да између предузимача и надзорног органа настане спор о солидности и року извршења радова.

Чл. 12 тач. 5 где се решења и рад ликвидационе комисије оглашују за извршна а предузимачу не остаје друго него да иде у судски спор.

Чл. 13 тач. 4 где је доцнијом изменом брисана важност чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству за случај да је предузимач претрпео штету услед елементарних непогода (ватра, земљотрес, бура, поплава и општи штрајк у земљи).

Чл. 14 тач. 7, други став: брисана је накнадно важност чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству у погледу обештећења за случај штете нанете предузимачу од рада у режији или другог по држави постављеног предузимача и ако је овај члан био предмет разматрања на конференцији у 1935 години.

Чл. 17 тач. 8: приликом привременог примања посла, (колаудовања) предузимач се упућује за своје рекламације, које Министарство не усвоји, на редован суд и ако је по чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству била на месту вештачка комисија.

Чл. 18 тач. 5: исти случај као претходни.

Чл. 29 Општих услова: изричито се предузимач обавезује да неће користити вештачке комисије по чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству.

IV: најважнији недостатци Општих услова за израду и реконструкцију модерних путева Ка Бр.

37012/31 са изменама и допунама Ка бр. 33097/35 које су учињене после заједничког споразума, чији записник имам овде, у руци, и изменама и допунама које је Министарство учинило 1 јула 1937 године без чијег консултовања.

Ад чл. 5, где се говори да се траса може изменити, нема санкције за државне органе који су погрешно пројектовали трасу и поједине објекте или је уопште нису тачно утврдили, што је случај у пракси ситуација у оригиналу: како је пројектовала држава технички одељак у Огулину пре лиценцијације и како је снимљена после лиценцијације).

У чл. 6 тач. 2 ст. 4 предвиђа се да предузимач мора у року од три дана извести писмено надзорну власт у случају да сматра да га неисправна наредба надзорног органа везује у погледу правилног извршења уговора (Министру грађевина оставља се за доношење одлуке рок од 30 дана и то рачунајући од дана када је Министарство примло захтев предузимача). Тај рок у извесним случајевима у пракси прелазио је рок који је предузимач имао за довршење посла и у ствари представља легализацију неекспедитивности државне администрације у најосетљивијој тачки извршења грађевинских радова, поготово што се та одлука Министарства грађевина оглашује Општим условима као извршна. Одговорност коју сноси чиновник који је задоцњење овог рока од 30 дана проузроковао, практично се не спроводи, а за накнаду предузимачу, ако би услед тога претрпео штету, не постоје никакве одредбе.

У чл. 6 тач. 5 предвиђа се да предузимач мора уклонити и поновно извести све оне радове за које надзорна власт нађе да не одговарају прописима. Међутим, одредба о неутралној вештачкој комисији којом би се предузимач могао користити у случају спора о оцени тих радова по чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству, избачена је из овог члана Општих услова без консултовања Коморе.

У чл. 6 тач. 20 одређује се да предузимач нема право ни на какву оштету нити рекламацију у случају да су на радовима настале штете од елементарних непогода (ватра, земљотрес, буна, поплава и општи штрајк у земљи), што је несумњиво скроз неправедно и несоцијално, јер последице више силе мора сносити целина, а не појединац. При томе се у Условима као виша сила не рачуна локални штрајк на градилишту. У истој одредби се изричито искључује примена чл. 99 б. Закона о државном рачуноводству за примену вештачке комисије и предузимачу даје само право на продужење рока по решењу Министра грађевина. Продужењем рока у ствари предузимач је оштећен, јер му се у истој мери продужава режија.

У чл. 7 предвиђа се обавеза државе да на време изврши потребну експропријацију и преда земљиште предузимачу на употребу, али се додаје да у случају неблаговремене предаје предузимач нема право ни на какву оштету већ само на продужење рока о чему одлучује Министарство грађевина. Предузимачу се дакле не надокнађује штета коју је претрпео у непотребној режији, каматама и другим за време док је чекао на предају земљишта и ако за то задоцњење нема до њега никакве кривице.

Ад чл. 8 тач. 13 примедба чл. 6 тач. 2 ст. 4: на крају тог става карактеристичан је услов да пре-

дузимач нема права никакве жалбе на решење Министарства грађевина у погледу несугласица које би наступиле између њега и надзорног органа. Његово право да се жали суду изричито је напоменуто само ради тога да би се тиме искључила употреба чл. 99 б Закона о државном рачуноводству.

У чл. 13 тач. 1 предвиђа се рок довршења посла у календарским данима до дана саопштења одобрења лицитацијом. И сад замислите онога приватног инжењера кога обухвате кишни дани, па задаци са послом, те мора да плати казну и ако се то задоцњење није десило његовом кривицом.

На конференцији било је решено да се у Опште услове унесе клаузула да предузимач има право на законске камате, т.ј. 6% за време за које је исплата ситуације задоцнила преко 30 дана. Министарство је, међутим, без консултовања комора унело да се има плаћати камата само 3%.

Тач. 2 чл. 17: износимо је у целости као пример једностраности и незаштићености предузимача пред могућом самовољом надзорних власти: „Све мане и недостатке које ова (коладирајућа) комисија нађе дужан је предузимач о року, који му је комисија оставила, исправити и уклонити. Не учини ли то (дакле и у случају када сматра да је у праву) надзорна власт ће наредити, да се све оправке изврше на његов рачун, против чега он не може протестовати нити има право какве жалбе”. Њему се дакле не даје ни право да усмено каже да се не слаже јер се уговором обавезује да неће протестовати.

Да закључим. У предњем приказани су у главним линијама Општи услови Министарства грађевина за израду и реконструкцију путова према тексту који је данас у важности и пракси која се спроводи. Овакви услови резултат су старања чиновника тога Министарства да се у своме раду обезбеде сваке одговорности и да сву одговорност и уговором пребаце у целости на предузимача.

Судске парнице на којима су предузећа успела да докажу своје право послужиле су чиновницима Министарства грађевина да у Опште услове унесу потребне клаузуле ради онемогућавања предузећима да и судским путем дођу до свога евентуалног права.

Овакви услови су највећа кочница правилном развоју грађевинске делатности. Они су уједно и узрок да су се и да се и данас многа инострана грађевинска предузећа могу пласирати на домаћем тржишту.

Услови морају бити докуменат сагласне воље двеју уговорачких страна а никако диктат једне стране на рачун друге. Ово се може постићи само на тај начин ако се услови саставе према претходном споразуму између надлежних претставника државе (Министарства грађевина) и претставника предузимача (Савез инжењерских комора и Занатских комора) и ако се искључи могућност да Министарство може уносити и најмању измену без претходног пристанка друге стране. Најмање пак услови могу бити резултат оваквог рада, као што је досад био, где је Министарство не само уносило измене по свом нахођењу, него је и уговорене појединости на званичним конференцијама доцније мењало у најбитнијим тачкама.

Ја још једном на крају понављам, да се цео мој говор схвати као добронамерна критика и молим г. Министра грађевина, у кога имам пуно поверење, да то исто тако схвати и да нареди да се што пре позову надлежне коморе и све неправилности и неправде избаце из Општих услова Министарства грађевина.

Као члан Ј.Р.З. гласаћу за овој предлог буџета Министарства грађевина.

Potpredsednik Alojzij Mihelčič: Ima reč narodni poslanik g. Jovan R. Radulović.

Јован Р. Радуловић: Кажу, господо народни посланици, како је Демостен кад се вежбао у вештини говора, говорио таласима и ветровима морским. Па опростите ми, али ми се све чини да и ми сличан посао радимо. Ми, истина, не говоримо таласима и ветровима морским, али говоримо клубима и зидовима. Ја, господо, имам пред собом један замашан рад, један пројекат закона за безводне наше крајеве и далеко сам од помисли да вам тај предлог закона и његова образложења опширније излажем, али хоћу да вам скренем пажњу на ту ствар и хоћу да замолим овдје невидљивог г. Министра грађевина др. Крека да га бар прочита у стенографским белешкама.

Херцеговина је неправилно и неприродно подељена међу три бановине: Зетску, Приморску и Дринску. Можда је правилније рећи: разапета међу три бановине. Кад се, рецимо, обратимо бану Приморске бановине за нешто, он нам одговара да смо ми Босна и Херцеговина, да се обратимо босанско-херцеговачким министрима. Учинио сам један лапеус: треба босанским министрима, јер ниједног херцеговачког нема. А кад се обратимо босанским министрима, они нас упућују на бановину.

Не можемо рећи да Министарство грађевина није ништа радило последњих година у Мостарском срезу. И колико је радило, радило је онамо гдје су то захтјевали такозвани „виши” државни интереси. Онамо, међутим, где су постојали, „нижи” државни интереси није се ништа радило.

Вријеме је да се нешто учини и за ове. Из села Потоци, код Мостара, иде се козјом путањом 5 сати до Зимаља. Цеста, која би спајала овај крај са Невесињем, значила би материјални препород овога краја. Леже неискоришћени огромни комплекси шума, лежи и труне сувишно дрво и чека онога ко ће да га покрене и стави у промет. Ова цеста Потоци—Зимаљи била је почета прије неколико година, али је на њој посао застао из разлога које смо раније споменули: „виши” државни интереси омели су тај план. Један комад цесте од Благаја до Буска, комад дуг само три километара, омогућио би Благају један бољи и сношљивији живот.

Исто тако започета је градња цесте Буна—Житомислић. Али и та цеста, потребна као хлеб насушни свијету овог краја, застала је. И оно мало земље што је имају ови сиротани наши због теренске непроходности нису је у стању гнојити и искоришћавати, јер с коњима нигде не могу приступити.

У име Бога и оне шаке сиромаша, богатих духом и поштењем, тражимо да се остваре ове три цесте.

Ко има уши нека чује! Нећу говорити само о невољи мога среза. Говорићу вам о једној невољи која мори херцеговачког — па с њима и далматинског — сељака на срамоту културног свијета. Говорићу вам о најобичнијој ствари, а о најнеобичнијој и највећој неправди. Ако ову неправду и невољу не можемо да ријешимо, онда је узалудно да се упуштамо у друге разговоре и да ломимо копља око неких културних питања. Ријеч је о снабдевању питком водом херцеговачких села.

Питање безводнице за племенита и напредна човјека не би смјело ни постојати... јер безводница наших херцеговачких села наша је општа заједничка брука и срамота.

Узме ли се у обзир да на воду, ваздух и сунце има право сваки живи створ осим роба у тамници, онда је јасно да ми који смо слободни живимо у тамници, али тамници трђој од оне у којој живи тамничар.

Ко је путовао кроз Херцеговину љети, за вријеме велике суше, могао је видјети муке невиђене. Стотине и хиљаде наших чобана морало је гонити своју стоку сваки дан два до пет сати хода ради воде. И оно воде што је било, то је личило више муљу и леглу зараза но људском пићу. На више мјеста где је чатрња саграђена, уз цесту, послје прве кише и опраних цеста, била је вода бијела као млијеко. Њу некад није хтела ни стока пити. а пили су је људи, дјеца; жене. Ако вам ту воду не бих сада показао, не би сте овој тврђи вјеровали. Не би вјеровали ни због тога, јер сте можда чули да има и коња који би прије цркли већ прљаве се воде напили. Ето, видите, коњи не хтјеше пити такву воду какву пијаху браћа ваша.

Осим тога, сељаку се стално говори о чистоћи, о прању рубља, стаја и собних подова, а они који то говоре, не знају да сељак ни воде за пиће нема. Колика је несрећа због помањкања воде за здравље наше чељади и наше стоке; то не би могли знати ни лијечници; док не би воде наше опробали. Због тога је и тифус у нашим селима и изрођавање стоке обична ствар.

Кад се упореди наша оскудица у обичној води са обиљем вина и пива код осредњих људи у граду, онда се јасно види страховита неправда. духовна грубост и окамењеност срца оних који могу, а неће да нам помогну. Један сељак ми је говорио: „Ми сељаци тврдо смо увјерени кад би само мјесец дана варошани били осуђени на наш мукотрпни живот, да би земљу и државу проклињали и крвљу попрскали.“ Ми трпимо, и ето видите дошли смо да Вас све замолимо да нам помогнете. Нећемо да Вам нарочито спомињемо тифус, који је недавно харао по Невесињу, Подвележју и Коњичком срезу. Јер, ко има два прста образа застало би се и пред Богом и пред народом за наше биједи и невоље. Размислите о овоме. Осјетите неправду и сјетите се оне: „Правда држи земљу и градове!“ Ово није пријетња, већ очајно мољење! Ако се не бојите нас, бојте се себе и овог тешког гријеха.

На врховима државне управе и у свијету знају за наше хитре плаховите коње, а не знају за наше људе! Ко има уши нека чује! Гледао сам дуге караване мршавих жена и жедних коња како натоварени бурадима силазе с планина да понесу воду; гледао сам навалу жедних оваца и говеда на

појиштима; гледао сам дуге редове сељака и сељанки како се од раног јутра гурају с кантама, ковама и бурилинама око чатрња и бунара чекајући док надође ред или док надође „жила“ воде и испуни удубљено дно каменитих бунара; гледао сам у Подвележју како људи преко љета ваде снијег из дубоких подземних јама и у кантама га доносе кући, а чуо сам невјероватне приче о тој мутној и тешкој борби за воду, о свађама и тучњавама и другим згодама и незгодама. Веле ми, да има тако једно село у којем се момци без преваре тешко могу да ожене, али не ради неваљалости или другог чега, већ због воде. Ево шта је на ствари: Село лежи на једној узвисини, а под њим, на стотину метара, глогоће, ругајући се, бистри један поточић. Ето, ту пред носом је вода, али тешко је до ње доћи, јер је ужасна стрмина, а ко ће други него јадне жене да иду љети по воду. Натоваре оне тако бурила на леђа, па хајд доље до потока, а онда пењи се да душу пустиш уз онај ђавољи кланац узбрдо до села, са бурилом на себи. И такр ти иде из дан у дан, преко читавога љета. Дјевојке удаваче знају шта их чека, па се отимљу да не пођу за момка из тога села... а све због те проклете воде.

Како је познато, Херцеговина, као и остали крашки предјели, због пропустљивости крашког тла, имају веома мало површинских и подземних вода, тако да се за снабдијевање водом за пиће мора претежно служити метеорском водом т.ј. кишницом која се прикупља у резервоарима званим чатрњама (цистернама). Опскрба је водом стога у овим крајевима зависна о броју и величини чатрња, количини оборнина и њиховој раздиоби према годишњој доби. И ако је састав кишнице друкчији од површинских, изворских и подземних вода, које пролазећи кроз разне слојеве у дубини земље упијају разне минералне соли, она је, иако је мека вода (без растопина минералних соли), добра и здрава за пиће ако су направе где се скупља хигијенски уређене.

На нашу жалост, и да не говоримо о нечем другом, ми немамо ни једног закона о питким водама, којим би се регулисало питање опскрбе водом и са техничке и са правничке стране. Тако се, на пример, лањске године због једне махалске чатрње, што је Дом народног здравља у Мостару поправио, љуто посвађале двије махале једног села крај Мостара, јер стадоше обје себи да присвајају право на воду. Једни су казали: Ми смо помагали да је поправимо док сте нам се ви ругали; Други су казали: То је јавна чатрња и јавно добро и ми имамо право на воду из ње. И само што не дође до крвавих глава. Напокон дође ствар у руке адвоката, па се од питања воде створи чак и политичко питање. Све је то због тога што нема никаквих законских одредаба у погледу снабдијевања водом за пиће у безводним крајевима.

Предложени закон о коме је ријеч овдје и који сам ја израдио према нацрту д-ра Ловра Дојмија, управника Дома народног здравља у Мостару, осим што регулише сва питања снабдијевања водом између народа и власти (општинске, бановинске и државне) предвиђа у безводним крајевима и посебне органе (надзорници вода) који ће водити надзор над водама у своме дјелокругу. Предлог закона предвиђа један петогодишњи план рада којим би се у року од 5 година осигу-

рала најпотребнија вода за пиће у безводним крајевима. Систематско и планско рјешавање појединих економских и здравствених проблема треба да је дужност савремене државне управе. Овај закон обухвата и предвиђа регулисање добаве воде за пиће само за људе, али не и за стоку. Питање добаве воде за стоку требало би регулисати посебним законским одредбама.

ПРЕДЛОГ

ЗАКОНА О СНАБДИЈЕВАЊУ ПИТКОМ ВОДОМ

1 — Опште одредбе:

Чл. 1. Према стању и приликама воде за пиће, сви срезови се дијеле у: безводне, оскудне и богате водом.

Чл. 2. Подјелу срезова по чл. 1 врше стручна лица (хидротехничари) при банским управама а према хидролошким приликама краја.

Чл. 3. Сви кредити државних, бановинских и самоуправних власти предвиђени за снабдијевање питком водом имају првенствено да се употребе у безводним и водом оскудним срезовима; тек кад се ти срезови снабдију водом за пиће, могу се кредити употребити за уређења вода у крајевима богатим водом.

Чл. 4. Све направе (објекти) за снабдијевање водом дијеле се у јавне, махалске и приватне. Подјелу и припадност установљује Краљевска банска управа.

Чл. 5. Водом се из јавних чесма, бунара, чатрња (цистерни) и водовода има право служити у свако доба свако, осим у случају забране употребе због присуства заразних клица; из махалских чатрња имају искључиво право да се служе дотичне махале а из приватних сами власници.

Чл. 6. У случају велике суше или болести у једном крају има право надлежна власт да присили кориснике махалских и власнике приватних објеката за снабдијевање водом да ставе постојећу воду на располагање јавној употреби.

Чл. 7. Сваком путнику или пролазнику дужан је власник чатрње или бунара да по тражењу пружи воде за пиће.

2 — Надзор над водама:

Чл. 8. Све направе (објекти) за добаву питке воде (бунари, чесме, чатрње, водоводи, локве) подлијежу у хигијенском погледу надзору хигијенских завода, домова народног здравља, а у техничком надлежним техничким одјелцима при средским начелствима, односно банским управама.

Чл. 9. Колико у надзору толико и при градњи објеката за добаву воде имају санитарске и техничке власти да буду у сталној и уској сарадњи.

Чл. 10. Водоводи подлијежу нарочитом здравственом надзору.

Чл. 11. Сви јавни објекти за добаву воде нападају општинама на чијем се територију налазе и оне су дужне да их уздржавају. По потреби оне имају право да ударе водарину на кориснике и убрани новац има да се употреби само за уздржавање вода.

Чл. 12. У свим срезовима који су проглашени за безводне и оскудне водом, поставиће се најмање један надзорник вода, који ће имати дужност надзора над свим водама у одређеном своме дјелокругу.

Чл. 13. Надзорници вода су дужни да пазе на ред и чистоћу јавних вода, да врше мале поправке, да воде тачну евиденцију о стању вода за пиће и потребама у своме рејону, затим да пријављују оштећења, неизвршавања налога санитарских и техничких власти и да стављају предлоге за казну.

3 — Санитетско-техничке одредбе:

Чл. 14. Сваки објекат за снабдевање питком водом мора бити тако удешен, да је заштићен од сваког загађеног споља и кроз околну земљиште.

Чл. 15. Ниједан се објекат не смије подизати у мањој удаљености од 15 м. од стаја, нужника, ђубришта, сметлишта и томе сличних мјеста.

Чл. 16. Околина чатрња, бунара и чесама мора бити тако уређена да се вода која се излијева не може сакупљати око објеката стварајући баре и блата.

Чл. 17. Сваки јавни објекат, који се гради мора, бити најмање 5 метара удаљен од околног земљишта, а сусједни власник не смије на своме посједу у удаљености од најмање 10 метара правити нужнике, стаје, ђубришта и томе слично. У случају да се сусједни власник не држи ове одредбе, власт има право да изграђени објекат који може воду да загади, поруши.

4 — Извршивање радова:

Чл. 18. Сви се јавни објекти за снабдевање питком водом у безводним и водом оскудним крајевима имају да граде само у режији дотичног надлештва, коме је отворен кредит, а уз допринос народа дотичног краја у радној снази и грађевном материјалу.

Чл. 19. Приликом сваке градње мора се у мјесту гдје се објекат диже образовати одбор за градњу.

Чл. 20. Одбор за градњу сачињавају 4 лица и то: главар села или општине, душобрижник, учитељ и један угледан сељак. Гдје нема душобрижника и учитеља, одбор се конституише од самих сељака.

Чл. 21. Одбор је веза између народа и власти која објекат подиже и има да води надзор над употребом материјала и исправношћу градње.

Чл. 22. Исплата надница и мајсторских и радничких има да се врши у присуству бар једног члана одбора за градњу.

Чл. 23. За снабдевање водом и асанацију већ постојећих направа (објеката) у безводним и водом оскудним крајевима има да се створи један петогодишњи план до ступања на пријесто Њ. В. Краља Петра II. Према томе плану осигураће се у времену од 5 година народу најпотребнија вода за пиће.

Чл. 24. Потребни новац за петогодишњи план доносиће се из фонда за помоћ пасивним крајевима као и из других редовних и изванредних државних прихода.

5 — Казнене одредбе:

Чл. 25. По пријави надзорника вода државних и самоуправних органа свака ће се нанесена штета и квар на објектима за снабдевање водом казнити накнадом штете по процјени стручног лица (надзорника вода) а код понављања дјела казниће се починитељ још и новчаном глобом или затвором.

Чл. 26. Новац од убраних глоба иде у корист фонда за снабдијевање безводних крајева питком водом.

Образложење предлога Закона о снабдијевању питком водом по појединим члановима.

Члан 1) Подјела крајева (срезова) по овом члану је од темељне важности. Већина се одредаба предложеног закона баш базира на тој подјели. Сврха је сваког закона стварање праведних односа у једној људској заједници. Праведни односи се у погледу снабдевања водом могу само тако уде-сити ако се првенствено пружи вода за пиће ономе који је нема. Неправедно је да се негдје подижу сеоски тротоари док села у безводним крајевима немају ни воде за пиће.

Члан 2) је јасан. Хидролошке прилике тла су мјеродавни фактори за исправно просуђивање стања и могућности снабдевања водом за пиће.

Члан 3) нам образлаже члан 1 тј. зашто је потребна подјела крајева на безводне, оскудне и богате водом.

Члан 4) Овим се чланом напokon решава једно спорно питање које је особито у безводним крајевима довањало тако често до свађа, препирака а и до крвавих глава као и у другим неким крајевима плотови т. ј. питање међа-земљишта. Јавним се чатрњама, бунарима, чесмама и т. д. имају сматрати оне, које су саграђене од државних и самоуправних власти за општу јавну употребу. Подјела у махалске чатрње ће се у први мах сматрати непотребном, али познавајући прилике на терену у народу сматрамо да је ова диференција веома важна. Догоди се да у једном селу једна махала уложи труда и рада да се подигне накав објекат за воду, док друга махала неће ни прстом да макне, а касније, кад је објекат саграђен и настане nestaшица воде, онда навале сви да узимљу воду из објекта, за чију је градњу придонијела друга махала. Тако настају свађе и препирке у селу. Праведност захтијева да се то питање регулише на тај начин да се махалским чатрњама и бунарима имају у првом реду служити оне махале, које су за градњу истих придонијеле рада и труда.

Члан 5, 6 и 7 су јасни.

Члан 8) Потребно је да се одреди компетенција појединих власти и установа у погледу надзора, јер до сада тога није било и тако је долазило често до неспоразума међу санитарским и техничким властима.

Члан 9) Обична је појава досада била, да су и санитарске установе (домови народног здравља, хигијенски заводи и т. д.) и техничка одјељења вршиле асанационе радове свака на своју руку, без обзира једних на друге и због тога се стварали неспоразуми и градили често потпуно сувишни објекти. Сарадња се односи на обвезатно пријављивање направа које се граде, затим нацрта мјеста градње и т. д.

Члан 10) Нарочити здравствени надзор код водовода врши општинска управа са општинским лекарем и техничарем. Дужности тог састављеног надзора регулисаће се посебним правилником који предвиђа двије особе које су дужне да уз надзор врше периодични преглед и испитивање бактериолошко и хемијско воде и т. д.

Члан 11) Досада се у опште није знало коме поједини објекти за добаву воде заправо припадају и ко је дужан да их одржава. Овај члан рјешава дефинитивно ово питање.

Члан 12) У безводним је крајевима питање воде не само најважније хигијенско већ и животно питање. Када већ за путеве постоје надзорници, сматрамо да се с много већим правом имају да поставе надзорници вода, који ће о овоме тако важном животном питању безводних крајева водити рачуна.

Члан 13) одређује дужности надзорника вода.

Члан 14, 15, 16 и 17 предвиђају најтемељније одредбе за неко хигијенско уређење објеката за пијаћу воду.

Члан 18) Сматрамо да је овај члан од велике важности, иако на први мах изгледа једностран и самовољан. Људи који имају стално контакт са народом и познају прилике, знају да се већина објеката, које су државне или самоуправне власти градиле, или лоше изграђени или не држе воду. Народ сваљује највише кривљу на подузетнике радова којима је главно да објекат по нацрту и вањској форми сазидају, али, због веће зараде при послу и често без икаквих скрупула, не држе се предвиђеног састава ни мјешања материјала (цемент и т. д.) и тако се објекти брзо руше или проштају. Да би се све то избјегло најбоље је начин да се сви објекти за добаву пијаће воде граде у режији дотичног надлештва, који објекат гради. Тиме ће се избјећи сваке врсте подвале и неуредности које се обично дешавају, а даће се прилика и мјесним мајсторима и радницима да нешто зараде. Да би се над градњом боље водио надзор, предвиђа се чл. 19, 20 и 22 посебни сеоски (или мјесни) одбор за градњу. Такви ће одбори, као заинтересовани мјештани, свакако боље водити рачуна и о употреби грађевног материјала него ли обичне комисије састављене од незаинтересованих страних лица.

Чл. 23 Поклапа се са модерним и планским схватањем државне управе и економске политике.

Чл. 24 Помоћ се пасивним крајевима до сада врло нерационално и да не кажем ненормално дијелила; особито је лоше на народ дјеловало дијељење бесплатног кукуруза. Треба пружити могућности рада, а не давати милостиње. Радам се може помоћи сиротињи, а с друге стране и нешто корисно и добро за опште народне потребе извршити.

Чл. 25 Кажњавају се нанесене штете јавним објектима. Будући да за то није било до сада нигде законске подлоге, овим се чланом и ово питање регулише.

Чл. 26 Фондови за снабдијевање безводних крајева питком водом установиће се при одговарајућим банским управама. Противни смо централним фондовима који се често канализирају у правцима гдје нема праве и хитне потребе помоћи.

Уз чатрњу у бунаре од особите је важности у сточарским крајевима подизање локава за напој стокe. Колико сам дознао, наш Централни хигијенски завод припрема један пројекат по којем би се употребиле наше многобројне „вртаче“ као веома погодан терен за изградњу комбинованих локава-чатрња. Уколико би тај пројекат успио, држим да би то било једно идеално ријешење проблема опскрбе водом нарочито за сточарске кра-

јеве. Такви објекти не би релативно били ни скупи, јер би се израбио природни нагиб земљишта у вртаци за наплов, а двојака би се корист доста гла: опскрба воде за људе и стоку.

Након овог кратког прегледа о борби за воду у овим нашим крајевима, сматрам да је потребно да изнесем у главним линијама један општи план који каже шта и како би се убудуће требало, по мом мишљењу, да ради на опскрби водом у безводним крајевима.

Ево конкретних предлога:

1) У првом реду треба створити неки план... Какав било, само да је план, и то план по којем ће се убудуће радити, а не као до сада како се коме прохтије.

2) Треба да се након темељнога студија знање један најекономичнији и најприкладнији тип сеоске чатрње за наше крајеве и да се по том убудуће ради. Централни хигијенски завод почео је у нашим крајевима да увађа тип округле цистерне са конклавним дном као што су биле старе „грчке“. Иако нисам техничар, мислим да такве цистерне одговарају крашким крајевима, јер су чвршће од квадратних.

3) Прије приступања изградњи нових објеката за воду, требало би да се уреди многобројне старе „турске“ и „грчке“ чатрње и бунари, који би уз мало трошкова могли да послуже.

4) Прије него што би се започело сградњом нових јавних сеоских чатрња, требало би да се омогући, тј. нађе средстава, да се сваком сељаку, који се накани, то се разумије уз обавезе, да зида своју кућну чатрњу, пружи помоћ у материјалу (цемент, експлозив итд.). Тиме би се увелико смањила потреба за подизањем општих јавних чатрња, које су веома скупе а за које, истину говорећи, није још свугдје наш сеоски свијет ни дорастао с обзиром на његов изразити индивидуалистички карактер.

5) У чисто сточарским крајевима треба уз цистерну највећу важност указивати и изградњу локава.

6) Требало би увести у живот онај лијепи корисни „Закон о помоћи за асанацију села“ из 1930 године.

Докле ће још да траје та тешка, мучна и жалосна борба за воду у овој Херцеговој земљи? Не може човек, који мало саосјећа са овим ваљаним, добрим и тако вриједним сеоским народом, а да се са неким горким осјећајем неправде не запита: Кад ће се већ једном приступити озбиљнијем ријешавању овог најтемељитијег, не кажем хигијенског, већ уопште животног питања? Је ли блиско вријеме када ће и наш сељак моћи из дна душе своје да кликне: Нека је благословен овај род, и нека је слављено име Господње, који нам даде сестрицу водицу, тако чедну, чисту и вриједну!

Једина Соколска жупа у Мостару схватила је сву тежину овога животног питања Херцеговине и повела акцију да се ова покрајина обезбиди водом. Хвала добрим људима и хвала студентској чети др. Лазе Поповића, ова жупа је подигла неколико вода у оним селима која су скоро била без воде. Она је основала задужбински отејек који је овој племенитој акцији дао један виши смисао, смисао изражен у народним стиховима:

Ко не има од срца порода,
Ев сад може срцу отворити,
Своју душу врћи у чистоту,
Својој души мјеста ухватити,
Подигнути живу задужбину.

Али,

„Мало руках, малена и снага,
Једна сламка међу вихорови,
Сирак тужни без игдје икога“.

Шта соколска жупа може да учини сама, са својим средствима? Неће да се схвати да соколска жупа ради послове државне, да она државу помаже у ономе што је њена дужност. Па још кад се зна да те послове она ради много, много јевтиније него сама држава. Једну чатрњу, једну воду, за коју држава изда 40, 50 и 80 хиљада динара, жупа направи за 5 или 10. Питаћете: како је то могуће? А ја вас питам: Зар је потребан икакав одговор на то питање разумном човеку?!

Ја апелујем на Вас, господине Министре, да приступите рјешавању тога болног питања. Апелујем на вас, господо посланици, као на људе и родољубе да помогнете ријешење овог питања. Јер је питање воде у Херцеговини важније од питања школе, цркве и цамије и оно вас зове, као поноћна труба ваше свијести, да га ријешите и скинете једном с дневног реда. Гласају за буџет. (Одобравање и плескање.)

Potpredsednik Alojzij Mihelčič: Ima reč narodni poslanik g. Janez Brodar.

Janez Brodar: Iz ekspozicija gradbenega ministarstva vidimo, kako obširno delo to ministarstvo vrši, bodisi že z gradnjo cest in mostov, hidrotehničnih del, postavitev državnih zgrad in elektrifikacij.

Naša gradbena politika je bila, kar se gradnje naših državnih cest tiče, skoro 20 let popolnoma pasivna. Takoj po končani svetovni vojni so vse države pristopile k izboljševanju in graditvi dobrega cestnega omrežja. Pri nas pa se je med tem časom ogromno zamudilo. Šele ko so vse naše sosedne države prišle z modernimi cestami do naših meja, smo tudi mi začeli zanimati se za naše ceste. Kaj bi nam pomagale vse lepote naše države, Jadrana, Slovenije, Bosne in Južne Srbije, ako jih ekonomsko ne bi mogli pravilno eksploatirati, posebno pa naš turizem. Ako pogledamo preko katere meje pride največ turistov v našo državo, vidimo da 75% preko Maribora, bodisi že z železnico ali po cesti. To bi nam moral biti potokaz, po katerih smernicah je treba da popravljamo in gradimo ceste.

V naši državi je okroglo 10.000 km državnih cest, od katerih odpade 616 km ali 6,16% na dravsko banovino.

Če gledamo na dolžino državnih cest zgolj z vidika statistike, ali če upoštevamo le tehnične činjenice, bi mogoče to razmerje ne bilo neugodno. Ali mnenja sem, da država taka važna vprašanja ne sme obravnati tako splošno, tako enostavno. Če naj velja tudi pri nas izrek »cesta je življenje«, tedaj moramo gledati na to vprašanje s širšega zrelišča življenskih potreb posameznih živih delov države.

In tukaj, gospoda, moremo nedvomno ugotoviti, da državno cestno omrežje v dravski banovini nikakor ne odgovarja življenskim in gospodarskim potrebam države. Ni mi treba na tem mestu povdarjati važnost lege dravske banovine v skrajnem severo-

zapadu države s strateško neugodnimi mejami. Vsa komur izmed vas je tudi znan visoko razvit tujski promet z mnogobrojnimi vpadnimi smermi iz inozemstva. Čez ozemlje dravske banovine gredo tranzitne mednarodne cestne zveze iz ene obmejne države v drugo, ki ne sledi le poteku državnih cest, ampak uporabljajo tudi banovinske ceste. Saj je že naš veliki pesnik Valentin Vodnik pel »Ilirija v srcu Evrope leži«. Napoleon pa je rekel: »Da je Ilirija prag v Evropo«.

Tako imamo v dravski banovini veliko število banovinskih cest, o katerih mirne duše lahko trdim, da so bolj obremenjene s prometom nego marsikatera državna cesta in za katere mora dravska banovina nositi občutne vzdrževalne stroške, četudi jih uporablja v pretežni večini mednarodni promet.

Vse to so tehtni razlogi, ki nujno govore za povečanje državnega cestnega omrežja v dravski banovini.

V mislih imam pri tem pred vsem tri cestne zveze, ki po svojem prometu in po svojem značaju povsem odgovarjajo zahtevam, ki jih je imel zakonodajalec v mislih pri redigiranju zakona o državnih cestah.

Cesta Celje — Laško — Zidani most — Krška vas tvori važen člen v cestni zvezi iz Nemčije čez Maribor proti Zagrebu in Beogradu. Cesta Maribor — Marenberg — Spod. Dravograd — drž. meja, je v službi zgolj mednarodnega prometa, ker tvori važno zvezo z zahoda protiv vzhodu ter je naraven podaljšek državne ceste št. 17 in končno cesta Kranj — Tupaliče — Kokra — Jezerski vrh — državna meja, katere prometna važnost za smer sever-jug se je s političnimi spremembami v Srednji Evropi le še povečala.

Ugotovim naj le še dejstvo, da sta bili zadnji dve cestni progi že državni cesti pred uveljavljenjem zakona o državnih cestah, s čimer je njih prometna važnost zadosti povdarjena.

Njih inkameracija ni zato važna le s stališča dravske banovine, temveč je v eminentnem, političnem in gospodarskem interesu cele države.

Če že ne smemo obliko državnega cestnega omrežja gledati le z očali statistike in strogo tehničnih argumentov, smemo to storiti tem manj pri vzdrževanju tega omrežja.

Kredite, ki so na razpolago za vzdrževanje cest, namreč lahko razdelimo z dveh zreljšč. Lahko je cilj razdeliti kredite več ali manj enakomerno na celo področje ter nam pri tem služijo za podlago geografski ali statistični podatki, kakor površina posameznih okrožij, število prebivalstva ali celo samo dolžina cestnega omrežja; lahko pa temelji razdelitev na stvarnih potrebah — gospodarskih, tujsko-prometnih, državnih in obrambnih.

Dovolite mi mnenje, da je prvi način razdelitve neracionalen, nestrokovnjaški, da, naravnost »diletantski« in skrajno škodljiv za ugled države na zunaj in na znotraj.

In vendar se razpoložljivi krediti za cestno vzdrževalno službo pri nas porazdele edino le in čisto mehanično po dolžini državnih cest v posameznih banovinah.

Moje mnenje je, da so gostota prometa, obtežitev cest, geografska lega daleko važnejši kriteriji pri razdelitvi kreditov kot pa število kilometrov.

In v zvezi s tem moram ponovno naglasiti, da je ravno dravska banovina, ki tvori vhod in vrata iz

Evrope v našo državo. In kakor pri obisku v privatno hišo že iz predprostorov sklepamo na kulturni nivo in snago stanovalcev, tako tudi mednarodni turisti iz stanja cestnega omrežja v obmenji pokrajini sklepajo na gospodarski in kulturni nivo države.

Iz navedenega bi morali sklepati, da bi bila pri razdelitvi kreditov za vzdrževanje vpoštevana dravska banovina v taki meri, kot ji gre z ozirom na njeno lego v državi. Pa tudi po svoji gostoti prebivalstva (70,32/1 km²) je na drugem mestu v državi in visoko nad državnim povprečjem (56,05/1 km²), njeno cestno omrežje višje kategorije je najgostejše v državi (290,86/1 km²), kar vse posredno dokazuje visoko stopnjo njenega gospodarskega in industrijskega razvitka. Njene ceste so, kot naravna posledica tega, najbolj obremenjene v državi, prejema pa za vzdrževanje svojega državnega cestnega omrežja mehanično tisti delež, ki ji gre po mehanični dolžini njenih cest.

Praktična posledica take mehanične porazdelitve vzdrževalnih kreditov je, da mora Dravska banovina z veliko obtežbo svojega omrežja nesorazmerno velik del dodeljenih ji vzdrževalnih kreditov trošiti za posipni material in cestno vzdrževalna dela v najožjem pomenu besede.

Za nujna izboljševalna dela na cestnem omrežju, ki je nastalo v celoti v predmotorni dobi in zato zahteva nebroj preureditev za potrebe sodobnega prometa, pa ji nedostaja sredstev.

Tako preureditev makadamskih cest za potrebe sodobnega prometa ne more napredovati tako, kot bi bilo to v interesu stvari same, še manj pa more državna cestna uprava v dravski banovini posvetiti tisto pažnjo zamenjavi lesenih mostov z masivnimi, kakor bi jo po pravici zahtevala. Na njenih državnih cestah je veliko število objektov, katerih nosilnost iz daleka ne odgovarja prometu ki valovi preko njega. Teški avtobusi mednarodnega prometa, še težji avtokamioni, ki so znova prenesli tovorni promet z železnic na cesto, zahtevajo tudi odgovarjajoče mostne konstrukcije. Vse tako nujno potrebne novogradnje pa morajo ostati le na papirju, ker je njih realizacija v breme rednih kreditov, kakor to zahteva gradbeno ministrstvo nemogoča.

Da je taka mehanična razdelitev nepravilna, dokazuje tudi dejstvo; da je mogla neka druga banovina, nasprotno ugotovitvam, ki sem jih navedel za dravsko banovino, vse svoje mostove modernizirati iz rednih vzdrževalnih kreditov.

Mnenja sem zato, da mora ministrstvo za gradbe prenehati s svojo dosedanja prakso ter porazdeliti kredite, ki so mu odobreni za cestno vzdrževalno službo, zgolj po stvarnih potrebah — gospodarskih in prometnih.

Če preidem od obstoječega na to, kar nam je na državnih cestah še ustvariti, bi moral le ponavljati, kar sem ravnokar obrazložil in s tehtnimi argumenti podkrepil za cestno vzdrževalne kredite.

Še v večji meri kot pri teh, je treba pri razdelitvi kreditov za modernizacijo državnih cest — saj te prilijajo v prvi vrsti v pošte — upoštevati le resnične potrebe države kot celote ter se izogibati vsaki mehanični porazdelitvi po banovinah.

Zelo dvomin, gospoda, če je ministrstvo pri razdelitvi šestletke postopalo tako. Mnenja sem, da v okviru tega šestletnega načrta dravska banovina in njene prvenstveno cestno-prometne potrebe niso v zadostni meri upoštevane, kakor to narekuje njen

geopolitični položaj, gostota in razvitost mednarodnega in lokalnega motornega prometa in koristi tujskega prometa ostalih delov države. Kajti, gospoda, kaj nam pomagajo dobre in moderne ceste v osrčju države, če ne nudimo mednarodnemu prometu prilike da na enako dobrih cestah prispe do že preurejenih cest.

Vpoštevano pa tudi ni razmerje javnih dajatev in prispevkov naše banovine, ki jih plačuje bodisi neposredno državi, bodisi v državni cestni fond.

Posebno pa moram naglasiti, da je za nas in za vso državo življenjskega pomena cestna zveza Ljubljana — Sušak, ki bi pri sedanjem finančnem razporedu, ki predvideva le nezatno vsoto 33—35 milij. letno, prišla na vrsto šele v 5 in 6 letu, torej 1.1944/45, ker je nujnejše izvršiti preje modernizacijo obstoječih javnih cest, ki so v stadiju propadanja. Gospoda moja, s takim mišljenjem se nikakor ne morem sprijazniti.

Dovolite mi, da svoja izvajanja, v kolikor se tičejo cestnih vprašanj v dravski banovini, končam s konkretnimi zahtevami, da se:

1) ceste Celje — Laško — Zidani most — Krška vas; Maribor — Marenberg — Dravograd — državna meja in Kranj — Tupaliče — Kokra — Jezerski vrh — državna meja podržavijo;

2) krediti za cestno vzdrževalno službo razdele na banovine po prometni važnosti njihovega cestnega omrežja, njegovi gostoti in obremenitvi;

3) iz dvemiljardnega posojila dodeli Dravski banovini za prvo šestletko delež, ki naj odgovarja njenim prispevkom v cestni fond, tj. 17% celokupnega zneska oziroma 340 milijonov, mesto samo 209;

4) izvedba javnih del modernizacije in novogradenj iz razlogov važnosti in nujnosti v dravski banovini pospeši tako, da se izvedejo v dobi 3 let;

5) istočasno s sodobnim urejevanjem obstoječih glavnih cest, ki vodijo iz inozemstva, prične tudi z gradbo ceste Ljubljana — Sušak, ki naj se proglasi za neizgrajeno državno cesto.

Zgradbe: Slabo gradbeno stanje državnih poslopij v dravski banovini se stalno veča in vzbuja med narodom upravičeno kritiko, proti inozemstvu pa ne kaže ugodne slike smotrenega in rednega narodnega gospodarstva.

Pretežna večina poslopij v teku poslednjih 25 let ni bila vzdrževana, kakor bi to bilo treba radi stanja objektov in z ozirom na prestiž države. V vojni dobi so bila vzdrževalna dela skoro docela ukinjena, po zjedinenju pa so bili zlasti v zadnjih desetih letih krediti povsem nezadostni. Objekti so radi tega v takem stanju, da je domalega pri vseh treba izvršiti v navedenem razdobju zamujena in sedaj že zelo obsežna vzdrževalna dela. Brezpogojno se mora skozi več let odrediti v državnem proračunu za vzdrževalna dela taka vsota, ki bo v skladu s prijavljeno potrebščino.

O slabem stanju državnih poslopij so tehnični oddelek banske uprave, kakor njegova predhodnika zgradbena direkcija in oblastna tehnična uprava stalno poročali o priliki predložitve budžetnih predlogov in opozarjali na to, da je nujno potrebno dodeliti redne in izredne kredite za vzdržavanje poslopij v taki meri, da bo mogoče zvrševati vsakoletna vzdrževalna dela, večje poprave in periodične generalne poprave pa postopoma.

Redni krediti za vzdržavanje državnih poslopij so se dodeljevali v prvih povojnih letih kolikor toliko

v primerni višini. Dosegli so sicer v nekaterih letih višino do din tri milijone, kar tudi ni zadoščalo. Od leta 1926 dalje pa so ti krediti stalno padali.

Znano mi je, da je Banska uprava ministrstvo za zgradbe opozarjala, da so pod partijami: „Redovno održavanje in opravke zgradb“ v budžetu določena sredstva tako nezadostna, da ne bo mogoče poskrbeti za najnujnejša vzdrževalna dela v takem obsegu da ne bi nastala na zgradbah nepopravljiva škoda. Predlagala je v odobritev najnujnejše naknadne kredite vsaj v taki meri kakor zahtevajo občinski državni interesi, prejemala pa je od ministrstva rešitve, da je z ozirom na finančne prilike nemogoče izdejstvovati kakršnakoli povišanja v predlogih državnega budžeta.

Od leta 1930 so bili dravski banovini brez ozira na prijavljene potrebščine za redno vzdrževanje državnih objektov na področju resorov ministrstev pravde, prosvete, notranjih poslov, financ ter socialne politike in narodnega zdravlja, ki jih je vnašala v predloge državnega budžeta radi ukazane štednje v poprečni višini od din. 650.000.— do din. 800.000.— delegirani sledeči krediti: V letu 1930/31 din. 454.500 v letu 1931/32 din. 655.000.— v letu 1932/33 dinara 274.000.— v letu 1933/34 din. 144.149.— v letu 1934/35 din. 145.000.— v letu 1935/36 din. 145.000.— v letu 1936/37 din. 63.500.—, v letu 1937/38 din. 72.000.— in v letu 1938/39 din. 89.000.— Ti krediti so za redno vzdrževanje ter za sedaj potrebne večje popravke radi zamujenega rednega in smotrenega vzdrževanja očitno nezadostni. Za vzdrževanje 20 sodnih poslopij, ki so po večini vsi zelo obsežni objekti so znašali krediti, vsebovani v zgornjih skupnih vsotah, v letu 1933/34 še din. 60.000.— v letu 1934/35 din. 40.000.— v letu 1936/37 din. 10.500.— in v letu 1937/38 din. 14.000.— Na podlagi strokovnega pregleda poslopja justične palače v Ljubljani pa znašajo aproksimativno proračunjeni stroški za temeljito popravo zgolj tega poslopja din. 2,423.700.—

Da so na podlagi določenih kreditov v državnem proračunu za poslopja vse države odrejeni krediti za dravsko banovino skrajno nezadostni, ni treba posebne obrazložitve. Škodljive posledice pa se kažejo na poslopijih samih, na katerih nastaja radi tega škoda, ki se leto za letom veča in ki je ne bo mogoče brez radikalne pomoči popraviti.

Povprečna potrebščina za redno vzdrževanje dobro ohranjenih in nezanemarjenih poslopij bi znašala po iskustvih okroglo 0,5% napravnihih stroškov na leto. Vrednost vseh državnih zgradb na teritoriji dravske banovine je cenjena na okrog din. 160,000.000 pri čemer niso uvaževana poslopja drž. zdravstvenih zavodov, ki krijejo vzdrževalne stroške iz lastnih sredstev in poslopja banskih uradov, srednjih šol, učiteljskih, tehnične srednje šole, itd. ki jih vzdržuje po specialnih zakonih banovina iz svojih kreditov. Minimalna potrebščina za redno vzdrževanje bi po tej relaciji znašala din. 800.000.— na leto, pri čemer potrebščine za izredna vzdrževalna dela niso niti vpoštevana. Skozi par let bi se morala ta vsota povečati na din. 3,000.000.—, dokler se ne bi poslopja postopoma spravila v red.

V tiskanem predlogu drž. budžeta za 1939/40 ni nikjer upoštevana možnost povišanja proračunskih postavk ter so končne vsote določene za redno vzdrževanje poslopij za vso kraljevino enako visoke kot v lanskem proračunu za leto 1938/39.

Banska uprava je vnesla v predlog budžeta le najnujnejše. Če naj se državne zgradbe in naprave obdrže v porabnem stanju in prepreči njih nadaljnje razpadanje je treba, da se vzdrževalni krediti za državna poslopja v dravski banovini povečajo vsaj na dvajsekratni znesek.

Vode.: Hidrotehnična dela v dravski banovini je izvrševala izključno v okvirju svojih skromnih sredstev do sedaj samo banovina. Država pa se je udeleževala le v izjemnih slučajih.

Za vzdrževanje regulacijskih del na plovnih in splavnih rekah, katerih je v dravski banovini nad 300 km in v pretežni dolžini že od predvojne dobe sem reguliranih, je bil iz državnega budžeta na razpolago samo znesek din. 20.000 ki komaj zadošča za plačilo davkov za erarične z regulacijskimi deli pridobljene parcele.

Država je izvrševala z nezadostnimi sredstvi edino le regulacijo Mure v obmejnem pasu napram Nemčiji, ki kateri je vezana z mednarodno pogodbo.

Pospešitev regulacijskih del na plovnih in splavnih rekah je pa zelo važno vprašanje vpricho ogromnih škod, ki jih delajo reke z upostošenjem ali poplavljenjem celih pokrajin.

Omenjam predvsem potrebo hitre regulacije Savinje pod Celjem radi odprave vsakoletnih poplav celjske kotline. Pri teh delih je država pričetkom sodelovala, kasneje je pa vsako sodelovanje, iz nevem katerih vzrokov, odrekla.

Regulacije Mure v Prekmurju tudi ne pride z dosedanjimi nezadostnimi krediti z mrtve točke. Tu je treba brez odlaganja izvesti sistematično regulacijo nizvodno Spodnje Mote do pod Dolnjo Bistrico, ki bo zahtevala proračunjeno potrebščino din. 11.000.000. Takih zneskov pa ne premore banovina iz svojih sredstev.

Ne govorim o Savi, ki čaka v ljubljanskem okraju na obnovitev regulacije že od leta 1920 sem, in v krško-brežiškem srezu, kjer je treba omejiti predvsem vsakoletne poplave z napravo nasipov za visoko vodo, ki bi koristili tudi sosednji Hrvatski.

Opozoril bi nadalje na nujno potrebo ureditve manjših rek in potokov, bodisi, ker imajo hudourniški značaj, bodisi iz melioracijskih razlogov. Tu je posebno nujna regulacija potokov ob naši severni meji. Neodložljiva je predvsem regulacija Pesnice v mariborskem in ptujskem srezu, ki bo zahtevala milijonske zneske. V povojni dobi država za rešitev teh važnih vprašanj ni prav ničesar storila; banovina je take vodotoke, predvsem Pesnico, vsako leto z malimi krediti urejevala, večjih potrebščin za sistematična regulacije pa ista ne zmore in bo vsekakor potrebno, da raztegne država svojo pomožno akcijo tudi na taka dela.

Na pospešeno regulacijo čakata tudi reki Meža in Mislinja.

Nadalje moram omeniti potrebe regulacije drugih manjših vodotokov, predvsem Sore v Škofjeloškem srezu, Tržiške in Kamniške Bistrice radi hudourniškega značaja, Ljubljaniče radi osuševanja ljubljanskega barja, Krke radi melioracije krške doline in obmejne Sotle radi melioracije obširnih do sedaj zamočvirjenih kompleksov.

Vse te regulacije zahtevajo tako velike investicije, da jih banovina sama brez sodelovanja države ne zmore. Z ustanovitvijo melioracijskega fonda je sicer započela država z intenzivnejšo akcijo v gorenjem pravcu, do sedaj odobreni krediti pa nikakor ne zadoščajo faktičnim potrebam, z državno akcijo

pa tudi niso zajeta vsa važnejša regulacijska in melioracijska vprašanja.

Končno bi opozoril na važno vprašanje zboljšanja vodne oskrbe dravske banovine.

Velik del dravske banovine ima kraški značaj. Razsežne močno naseljene pokrajine trpe na notoričnem pomanjkanju vode. V Suhi Krajinini so že pričela ob sodelovanju države vodovodna dela, opozoriti pa moram na drugo pokrajino, ki je enako potrebna vode, na Belo Krajino, Vrstila so se zadnji čas suha leta, ko so bili prebivalci te pokrajine primorani si dovažati mesece . . . dolgo dnevno nad 10 km daleč vso vodo po težkih gorskih poteh. Da to ni v korist živinoreji, je jasno.

Banovina jim že par le dovažava vode s tanki. Akcija ki je bila zelo draga, pa ni polno uspela, ker je s takimi sredstvi mogoče oskrbovati z vodo samo kraje, ki leže ob cestah.

Pospešena izgraditev vodovoda je torej za Belo Krajino življenjske važnosti. Za prve potrebe bi naj država dala vsaj 3 milijone.

Pospešiti je pa treba zgradbo vodovodov tudi iz turističnih ozirov in radi povzdige prometa s tujci. Iz teh razlogov, so nujni vodovodi za Bohinjsko — Jezersko kotanjo, s katerimi bi se saniral tudi obstoječi vodovod v Bohinjski Bistrici, dalje ojačil Blejski vodovod, ki večkrat ob polni sezoni odpove. Ojačati in podaljšati je treba tudi vodovod preko Sorškega polja do Škofje Loke, in Zasavjem zgraditi vodovod za Cerklje nad Kranjem, za Kovor — Podbrezje, za Mokronog in Ribnico na Dolenjskem, za Sv. Jurij nad Celjem, za Marenberg v dravski dolini, za Slovensko Bistrico, za Slovenjgradec in druge manjše vodovode. Projekti za te vodovode so po večini že izdelani, treba je le zadostnih denarnih sredstev za njih izvršitev.

Država bi morala akcijo za vodno oskrbo Dravske banovine na široko povzpeti.

Nadejam se, da bo g. minister zgradb z svojo sposobnostjo in energijo uredil naže državno cestno omrežje tako, da bodo zadovoljne posamezne pokrajine, kar bode služilo skupnim interesom države same.

Ker imam popolno zaupanje v g. ministra zgradb, to s tem izjavljam, da bom glasoval za proračun ministrstva zgradb. (Odobranje in ploskanje).

Potpredsednik Alojzij Mihelčič: Ima reč narodni poslanik g. Pavle Jovović.

Павле Јововић: Господо народни посланици, ми се сви бусамо за слободу, за демократију, за парламентаризам, а кад видимо колико нас има приликом претреса буџета, који износи 300 милиона динара, онда излази да ми нисмо заслужни за Парламенат. Мени је мило што је овде присутан г. Крек, Министар грађевина, мој пријатељ. Господин ми је казао како га ми нападамо 14 дана, овде. Ја не критикујем овде само Вас, него критикујем онај луксузни пут који иде од Суботице преко Новог Сада, Београда, Ниша и Цариброда, иако он не иде кроз Дравску бановину. Исто тако критикујем и железничку пругу од Краљева на Ваљево и Бања Луку иако он не иде кроз Дравску бановину. Критикујем зато, што ми немамо пута кроз Црну Гору. Исто тако критикујем што се прави пруга од Сарајева до Бос. Брода нормалног колосека, а ми би били задовољни макар и са трулим праговима. Исто тако, господине Министре, ја критикујем што ће у Београду да се прави опе-

ра од 100 милиона динара, а ми тамо немамо воде. Ја критикујем свуда и на сваком месту, и упоређујем свуда и на сваком месту. Ми се 20 година бусамо да смо једно, и ја сматрам да је тако и никад се не би бунио кад би у буџету стајало 3 милијарде динара да се осигура граница према Словеначкој. Ја бих то поздравлио. Али, господо, узмимо, да смо ми једна породица од 10 чланова и замислите да између тих 10 чланова постоји један који је болестан и то тешко. Да ли ћемо ми оставити тога болесника самога, или ћемо и њему дати парче проје. Ако је добра породица, они ће га лечити док не оздрави или док не умре. Код нас постоји у нашем државном организму један болесник, а то је Зетске бановине. Као човек из Зетске бановине, ја очекујем да држава лечи тога болесника, да једнога дана и он заједно са свима заседне за сто, да и он проводи живот као и други. Ја не кривим г. Министра грађевина што он данас тако дели, али ми нисмо на истој ноzi да би могли са истим новцем да продужавамо исти живот даље. Ако један човек има 200 динара и има одело а нема шешир, он кад купи шешир има и једно и друго. Ако није имао одело па купи шешир онда неће имати одело. Не чудите се што се ми упоређујемо са вама. Тако ради и човек који хоће да гради кућу, поведе инжењера и покаже му: овакву кућу да градиш.

Има једна велика грешка која је направљена, а то је што смо ми везани са Херцеговином, а ми од Херцеговаца не можемо добити ништа као ни они од нас. Да смо везани са Метоксијом много би боље било и ми би добијали оно што нама треба. Зато ја кукам да се ви једнога дана окренете и на нас. Колега из Нове Вароши погрешно је што је казао, да тамо не може да прође министарски аутомобил. Требало је да каже да може да прође, па кад г. Министар прође, ми би га метнули макар и на коња да онуда прође и он ће се здрав и весео дому вратити. Поред свега тога ми смо, Црногорци, ипак стопроцентно за јединство и готови да бранимо и оне најдаље границе. Године 1925 прошао је Краљ Александар кроз Црну Гору. Краљева околина казала је Краљу да је то сиротиња и Краљ је прошао у најобичнијој униформи, јер су му људи казали да је народ гладан. Један од њих је ишао на Цетиње и на Цетињу се Краљ показао у пуној униформи и тај је казао: ја сам видео право Краља на Цетињу. Тамошње становништво сања стално о Душану, о Лазару. И да је Краљ прошао кроз те крајеве са једним пуком војске напред и другим натраг, у пуној униформи, онда би тај свет казао: ја сам се за ово борио и видео сам величину и сјај. Ми не завидимо вама него би желели да се једном и до нас дође. Ја сам живео на кршу и ја знам шта је то крај без воде, јер сам чекао по 4 сата док мајка не донесе воде, али ја не бих знао да то тако лепо објасним као што је учинио г. Министар у врло лепим речима.

Он је о томе питању и сликовито говорио, али ја сам одмах пронашао да има расположивих свега 100.000 динара за снабдевање оних наших крајева, који највише оскудевају водом. Ја знам да то није грешка г. Министра, он је то наследио, али сам хтео да скренем пажњу г. Министру да други пут када буде правио буџет, да то не заборави и накнадно за ове потребе дотира извесну суму новаца.

Ако се у једном срезу прави одједанпут 20 објеката, то би коштало по 40.000 динара, јер инжењер може да обиђе све те објекте за један дан, а ако се прави само једна вода, она ће коштати 200.000 динара.

Према томе, видите да није било плана у изградњи вода.

Господо, мене нарочито интересује рад у мом срезу, око наводњавања Бјелопавличке равнице. О томе се говори већ 3 године. Два пута годишње у новинама излази да је тамо запослен велики број радника, а све што је до сада тамо урађено не вреди ни сто хиљада динара. Ако би се радило и у будуће као до сада, требало би најмање 20 година да се то питање приведи крају.

Ја се надам да ће г. Министар, из кредита који му стоје на расположењу, тај рад убрзати и да ће се он завршити бар за 2 године, а то би се могло извести на тај начин, што би се радило на неколико места, тако да се то питање једанпут скине са дневног реда.

Када је било говора о томе, где треба да се граде путеви, речено је да их треба градити од граница. Па, господо, имамо и ми границу према Албанији; почните градити путеве оданде па ћемо бити задовољни.

Постоји један пут преко Чакора, па ако би се тај пут свратио за Плав, дошло би се у најлепше пределе, а у исто време тај пут је проходан преко целе зиме, док је сада био 6 месеци затворен. О томе је говорио и г. Новица Поповић и ја се придружујем његовој молби да се прогласи... (Министар грађевина др. Михо Крек: Нема нико ништа од тога ако се бановински пут прекрсти у државни пут, јер вама је свеједно како ће се тај пут звати. За вас је главно да се тај пут изгради, јер ја нећу да практикујем и да проглашавам крш и брдо за државни пут).

Ми се, господо, нарочито интересујемо за те путеве ради тога што су то за нас и железнице и путеви и пароброди, пошто ми немамо ништа друго само те путеве. Имамо један пут који је остао у оној истој ширини као што је прављен за време Краља Николе, тако да сељаци не могу да се служе тим путем. За проширење би била потребна само мала једна сума.

Има још један интересантан пут за туристе, о коме је говорио и г. Жугић. Он је врло добар човек, али су га господа рђаво разумела и зато онако страшно напала. То је пут од Подгорице за Морачу где има један величанствен манастир, који је направио Вукан Немањић и када би тај пут био изграђен, била би везана Морача, Колашин—Бјело Поље са Београдом и избегли би Ветерник и Чакор и на тај начин имали сигурну везу.

Придружујем се апелу колеге Аћима Поповића, па сам и ја против свих картела и против картела цемента. Ја молим господина Министра, да поведе рачуна, да се направи фабрика цемента у Црној Гори, јер тамо има доста камена. И ако, господине Министре, буде направљена у Црној Гори фабрика цемента за време Вашег министровања, прозваћемо је Крековом фабриком! (Пљескање).

Исто тако, господине Министре, долазећи код Вас, у Министарство, скренуо сам Вам пажњу да је на државном путу Данилов Град—Подгорица, два месеца сломљен мост, да се срушио аутомобил пун жита и један је шофер погинуо, а други чо-

век рањен. Тај мост још није оправљен. Господине Министре, коју год чатрњу бистијерну будете направили, докле Ви будете министар, ја ћу казати да се на свакој напише „бистијерна др. Крека“. Ја се надам, господине Министре, да ћете Ви водити рачуна о виталим потребима нашега краја, и да ћемо ми бити са Вама сложни, јер сте Ви из сиротог краја, као што смо и ми. Ми смо специјално сироти, јер никако до сада од 20 година нисмо имали министра у влади. (Пљескање на левици).

Potpretsednik Alojzij Mihelčič: Има реč народни посланик г. Василије Драгаš.

Василије Драгаш: Господине народни посланици, прелазим преко уводног дела говора истицања важности путева за пољопривредне, индустријске и стратегијске циљеве — јер нам је то свима јасно и опште познато.

Напротив, кад се већ ради о расподели помоћи из одговарајућих партија за изградњу путева — апелујем да се потребе Савске бановине у том погледу, барем оне најнужније, не стављају на последње место — с примедбом да их тамо не треба!

У изградњи мреже путева, посматрајући их са гледишта које сам у уводу поменуо (привредног, индустријског и стратегијског) најхитније би било да се изгради пут који би везао Посавину с Подравином, — а то је пут који би се имао изградити од државне цесте потез Бјеловар—Дарувар — т.ј. од села Вел. Грђевац — преко Зрињске — Трешњевца па тамо према Турђевицу — наравно преко најплоднијег терена, који се тамо нађе. А тај дио пута, који би се имао да изгради, износи тек неколико километара, дакле захтева управо незнатну инвестицију, према оној големој добити, користи која се том изградњом постижева. Други предлог би био: изградња пута из Гарешнице — преко Бршеванице — за Кутиницу и Кутину, — а трећи пут који полази из Гарешнице тамо преко Пашја—Млинске—Трловнице за Бјеловар.

У том погледу требало би помоћи иницијативу и предузимање техничког отсека Краљевске банске управе Савске бановине, када она почне с изградњом оних путева који су бановински.

Догађа се да многи путари бивају отпуштани након 15, 17 и више година службе без икакве пензије, без икаквог права на повратак ма и једног дела уплаћених пензионих приноса (улога) које су кроз 17 година откидали од својих уста и уплаћивали у пензиони фонд. То питање недостатка Уредбе о путовима ваљало би у најкраћем времену исправити.

Код изградње путева, посипавања путева каменом догађа се, да техничке секције дају једном те истом предузимачу да тај камен развози на путеве у више срезова, што је очито неправедно, јер у свакој општини имаде довољно сиромашних земљорадника, који имају коње — према томе могућности да сами преузму развоз камена за онај део пута који лежи на територији њихове општине. Камен да се расипа у право време, а где је потребно да се безусловно даде парни ваљак. Убеђен сам да ће г. Министар грађевина примити неколико мојих сугестија и изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање на десници).

Potpretsednik Alojzij Mihelčič: Има реč народни посланик г. dr. Anton Ogrizek.

Anton Ogrizek: Мене veseli, што је мој пријатељ Jovović тако лепо ствар разјаснио, да смо ми међусобно направили споразум, mada то није официјелно, али и ја mislim да је то donekle урађено тако, да се неćемо споразумевати на тај начин, као што је то било пре. Ја bih hteo samo нешто да приметим г. kolegi Jovoviću. Kod нас u Sloveniji grade се овako putevi, као што traže г. Žugić i Jovović, или banovinskim или opštinskim sredstvima. Državnih puteva ima malo. Kod вас relativno сигурно има више. (Pavle Jovović: Mi imamo више државних путева, nego vi!) Ја bih hteo да naglasim, да ми kod нас imamo banovinske и opštinske puteve, и baš zbog toga imamo више banovinskih nameta. Mi tim sredstvima gradimo и održavamo puteve. Оно што је kod вас државна cesta и државни put, то се gradi из државних sredstava, и тако је било kod вас и ranije. Ја bih vam samo želeo да што више napravite ovakvih banovinskih и opštinskih puteva, и u том slučaju trebalo би да вас pomogne и држава makar из оних sredstava за melioracione poslove.

Dakle, kao што rekoh malo pre, u tome је разлика između вас и нас, да не би г. Jovović и г. Žugić mislili, kad govore о Sloveniji, да је то државним sredstvima изграђено. Sve те ceste ми смо sami изградili и највећим delom изградili смо ih ranije. Sada nema puno novih puteva. То су stare ceste, које смо пре imali. А сада, nažalost, они stari putevi propadaju, pošto nije dobijeno dovoljno sredstava да би могли бити dovoljno изградивани и уздржавани. То треба човек да зна, kad о tome govori. Ја sam baš sada predložio г. Ministru један predlog, prema kome би се moglo još више uraditi на opštinskim putevima, јер nemamo толико banovinskih а ни opštinskih sredstava, да те puteve на тај начин изградимо. Zato sam zamislio, да се по ugledu на Vojvodinu и neke druge pokrajine, које imaju vodне zadruge, analogno radi на podizanju puteva. Inače ја stojim на gledištu да држава на svaki начин треба да snabdeva narod radom, и да треба на svaki начин načiniti један projekat као што čine државе fašističkog značaja, да imamo dovoljno sredstava, да uposlмо narod, јер ако narod bude uposlen radićемо више на putevima и drugim sličnim institucijama.

Ker г. kolega Pantović ravno želi, да говорим slovenski, bom slovenski nadaljeval. Želim namreč то, да би држава dala на razpolago sredstva, да би могли zgraditi државне, banovinske и občinske ceste. Јаз mislim, ако fašistične државе, kakor Italija и Немčija, znajo добити sredstva за то, да lahko zelo велике gradijo, че Italija lahko суши jezera и gradi kar cela nova mesta, да, cele pokrajine izsuši, potem се ми zdi, да је pri нас krivo le то, да не znamo mobilizirati и organizirati javnih del, ki so potrebna pri нас v naši држави. То mislim, да је glavна napaka poleg druge napake, да nismo znali že v samem početku izvršiti sistematsko mobilizaciju delovnih močij и denarnih sredstev. Res је, да so predviđena javna dela из milijardnega kredita, vendar то še ni vse. Ми vidimo, да imamo še vedno veliko brezposlenih, не samo brezposlenih, ki so registrirani, računati moramo tudi one, ki so doma на kmetih brez dela и katere nihče не registrira, ki so lačni dela, па га не dobe. Товариши, јаз mislim, да треба temu vprašanju posvetiti specialno razmišljanje и да је potrebno v bodoče gledati, да bomo kot државе Italija и Немčija на sličan начин nabavili potrebna denarna sredstva и z javnimi deli zaposlili brezposelne doma, ki jih mo-

ramo sedaj žalibog izvažati. Saj je res žalostno, ko se moramo čutiti srečne, ako nam je uspelo, da smo, ali pa da bomo 10.000 naših sezonskih delavcev poslali v Nemčijo ali pa kam drugam ven na delo. Prijatelji moji, pri nas, ko imamo toliko potrebnega dela doma, ki bi lahko zaposlili vse brezposlene, izvažamo naše ljudi željne dela! Ali ni to res žalostno? In potem pa še smatramo, da je to velikanski uspeh, če se nam je posrečilo delavce zaposliti izven naše države. To posebno opažamo pri nas v našem Prekmurju. Tu so ljudje, ki so na meji in ki so danes še vedno malo madžarskega duha. Ti ljudje bi najmanj smeli iti ven, te ljudi bi morali zaposliti doma v notranjosti države, da bi se navzeli našega duha. Moramo si misliti, da ti ljudje, ki so madžarofilski orientirani, da ti ljudje, ko pridejo nazaj iz Nemčije, niso v nacionalnem pogledu boljši. Za te ljudi je potrebno skrbeti, paziti na nje, organizirati zanje doma dela dovolj, da ne bo treba naših delavcev pošiljati na sezonska dela drugam. Moja želja ni samo da ne bi pošiljali ven delavcev, marveč, da bi mobilizirali toliko dela doma, da bi celo one naše delavce, ki so drugod po svetu, poklicali nazaj in jih doma zaposlili. Vaša dolžnost je, mislim, tovariši, da moramo delati na tem, da damo iniciativo, da damo vzpodbudo vladi, da se pobriga za sredstva, ki so za to potrebna. Po mojem mnenju je vseeno kako. Če ni mogoče dobiti sredstev na lep način, se jih mora dobiti na način, kot je to v Italiji in Nemčiji. Žalostno je, če naši ljudje ne morejo najti dela doma, pa gredo v Nemčijo, kjer vidijo, da se dela, da se fašistični režim briga za sredstva, medtem ko si doma ne morejo zaslužiti svojega kruha.

Tovariši, jaz Vas prosim, da na tem delamo, in damo iniciativo vladi, da najde sredstva, s katerimi bomo lahko absorbirali vse naše razpoložljive delovne moči, in to v Črni Gori, Vojvodini in povsod drugod, kjer je to potrebno. Ako bodo vsépovsod ljudje zaposleni, bodo potem vse pritožbe o protekciji kake pokrajine odpale. Potrebno je torej nato delati, da bodo povsod ljudje zaposleni, pa ne bo nobenih pritožb. V svojem času so v Rimu vedno ljudje klicali „panem et circenses“. Pri nas hvala bogu nismo tako razvajeni, da bi hoteli imeti kruha in igre. Pri nas so ljudje samo z delom zadovoljni, zadovoljni, da imajo doma dela. To sem hotel povedati v tej pozni uri. (Ploskanje).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Ima reč narodni poslanik g. dr. Hamid Efendić (Glasovi: Nije prisutan!) Pošto g. Efendić nije prisutan, smatra se da je odustao od reči. Reč ima narodni poslanik g. Miro Protić.

Миро Протић: Господо народни посланици, имајући пред собом буџет Министарства грађевина, кога би било боље назвати Министарство изграђивања и подизања наше земље, ја сам схватио своју дужност тако, и нисам хтео за овом говорницом да критикујем буџет, ни г. Министра грађевина ни Краљевску Владу, него сам стао овде да добронамерно изнесем потребе мога краја, потребе наше равне и дивне Метохије, која је већ 20 година била заборављена у изграђивању и подизању. Стицајем прилика, или несрећом својом, Метохија је била кроз векове попрштена свих могућих потреса, напада и националних борби за своје отимање из туђег ропства. Стицајем прилика и околности та иста Метохија, некадашња колевка славе и величине српске из Средњег века, где се и данас налазе најважнији споменици наше славе и

уметности, манастир Високи Дечани, Патријаршија и остали други споменици, та је Метохија низ година после ослобођења била арена одметника, качака и других деструктивних елемената. У томе добу, када се стварао ред и правни поредак кроз крв и кроз огањ није се могло, браћо и господо посланици, мислити на изграђивање и подизање објеката. У томе добу долазиле су пуно пута разне владе, разна господа министри, увек смо добијали празна обећања, а Пећ, град Пећ, некада колевка српског напретка и културе, постао је обична мрља на најлепшем пејзажу лепе Метохије. Град Пећ остао је заборављен и кад год пролазе туристи туда, јер је то туристички крај, они се чуде како река Бистрица сваке године односи сиротињске кућице и домове и како Пећ лагано нестаје и пропада. Нико се није сетио на регулацију реке Бистрице. Немојте да мислите да сам љубоморан на остале крајеве наше лепе домовине, који се уређују, али морам да нагласим да нико није помислио на то да помогне да се та река, која односи насеља и чини огромне штете, регулише. План смо добијали али никада помоћ и регулацију. Мени изгледа да смо ми тамо, у Метохији, у једном крају који треба подизати, регистровани у овој домовини само као порески обвезници. Немам намеру да критикујем прошлу Владу, а још мање данашњу Владу, чији сам пријатељ, али ћу да изнесем један необичан пример. Пут Митровица—Пећ је државни пут и наставак пута Крагујевац—Црна Гора, а тако исто и пут који постоји од Урошевца преко Призрена све до Круше, док је део пута у дужини од 40 км. између Ђаковице, Дечана и Пећи остао као бановински пут. Дечани, тај дивни споменик наше славе и величине у који долазе странци са свих страна да виде српску славу и величину, због тога пута су недоступни посетиоцима. Имао сам прилике да се својим очима прошлог лета уверим да Њ. В. Краљица Мајка није могла проћи из Дечана за Пећ јер је толико разривен пут па су сељаци морали да преносе ауто Њ. Величанства. Пуно пута страни научници долазе да виде Дечане али су они пуно пута неприступачни. Када је пут Урошевац—Круша могао бити, зашто није могао та спона бити пут Круша—Пећ. Ја мислим да би, ако не из пажње према тамошњем народу, а оно из пажње и пијетета према оном манастиру тај пут требало примити за државни пут. Молим г. Министра да се не оглуши о ову молбу. То је молба читавог једног краја од 150.000 становника.

Има још једно мање важно али за нас доста крупно питање. То је наставак пута Пећ—Чакор—Плав. Плућа Метохије, најлепше туристичко-место, то је околина плаво-гусињског предела. То су лепоте које се не би могле пренети на платно и које може само човечије око да осети. Све је то за странце неприступачно. Ја мислим да се ту чини грех према нашим крајевима јер ми треба да придобијемо себи туристе а од чега читави крајеви имају користи, и да чинимо грех према оном крају који пуно пута за шест месеци у години не може доћи до килограма кукуруза. И мислим да би питање исхране тих крајева било олакшано. Имамо још један исто тако важан пут иза Пећи: Пећ—Рожај—Беране. Читав крај Санџака, као што је рекао г. доктор и посланик из Санџака, неприступачан је и често пута не може ни да се исхрани зато, што је немогуће храну донети. Место колима, храна мора да се преноси на леђима и на

самарици. Молим господина Министра да прими ово на знање и да нам пријатељски пружи руку.

Господине Министре, не само да нам се не даје него нам се и узима, што ће бити чудно за браћу Словенце. Пре 4 до 5 година Министарство грађевина градило је Јужнопећки канал. Том приликом експроприисано је стотине имања винограда и воћњака ситног света, и за пет година та процена није плаћена. (*Министар грађевина др. Мило Крек*: Је ли то неплаћена експропријација?) Министарство грађевина и Министарство пољопривреде дужност овога плаћања пребацују једно на друго. Дао сам ове напомене у нади да ће господин Министар изићи у сусрет. Гласаћу за буџет. (Пљескање на десници).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик др. Милорад Влајковић.

Др. Милорад Влајковић: Господо народни посланици, морам да вам у неколико речи кажем да сам запањен слушајући данас критике Министарства грађевина. Нисам чуо ни један крај да се похвалио. Да ли је то обичај, не бих могао рећи, јер данас нисам чуо ни једнога из Шумадије да говори о путевима, али верујте ми да и тамо није боље. Будите уверени и можете се уверити да Космај, а то плућа Београда, нема скоро ни једног доброг пута. Постоји до душе асфалтни пут који иде крајем среза али ако са њега сврнете у десно, даље не можете ни маћи. Тај пут требао је бити асфалтован до Космаја. Он је, међутим, данас у непроходном стању. Зимус, кад су долазили туристи, они су се заглављивали и ја сам морао да лажем и себе и њих говорећи да је тај пут тако рђав због елементарних непогода. Морао сам да их чупам својим колима. Тврдио сам им да ће на лето тај пут бити поправљен.

У моме срезу нема ни стопе државнога пута, али право да вам кажем и не желим да се стварају, као што је лепо рекао господин Министар, само по имену и називу. Хоћу да обратим пажњу господину Министру да се постара да поједини срезови у бановини не добију много а други ништа — не знам чијом кривицом. Можда је то због тога што су нека господа посланици више утицајни или умешни па тако дођу до мало више путева, а нису као ја: да ћуте и чекају цео дан, па да тек у 12 сати ноћу добију реч да говоре. Свакако да су и срезови других посланика, који су овако стрпљиви и скромни као ја, исто тако запостављени као и мој срез. Ја бих поново молио да се обрати велика пажња на правилну расподелу оних кредита у бановини, јер се иначе не можемо надати ничему добром у погледу побољшања наших путева које стварно треба поправити. Буџет је стварно мали када би требало све да задовољи.

Хтео бих да скренем пажњу господину Министру да упозори бановине да преко среских начелника и органа среских власти мало више обраће пажњу и на сеоске путеве, јер господа, која су надлежна да воде рачуна о тим путевима, иду на село само преко лета, када је суво. Лети се може доћи тамо, али зими, за шест месеци, када је пут скоро непроходан, не можете на њему видети никога сем учитеља, попа и лекара. Некако учитељ и поп, или да се правилније изразим свештеник, и могу да иду јер они бар иду дању, али лекар који мора у пола ноћи, као и у пола дана да креће, он је зајста у тешком положају. Могу да вам на-

поменем само ово: да сам за време десетогодишњег службовања на селу као лекар имао част да будем 271 пут преврнут, било са коња, било са кола, а овом приликом морам да се оградим и да кажем да никада у животу нисам прио да не бисте помислили: овај доктор кад оде у село мора да се напија. То је повлачило болове по неколико месеци, ломњаву зглобова, ногу итд.

Толико сам хтео да кажем за путеве.

За изворе и за пијаћу воду свако зна да ни једно село није уређено. Раније су људи говорили: тако су и моји дедови радили. Раније су извори били веома добри. Али данас је сасвим нешто друго. Данас су око извора све чешића насеља. Где је некада био извор у чистини сада су наоколо изграђена дворишта, штале, тако да су ти извори страховито загађени, те је потребно да се у сваком селу бар по један или два извора или општинска бунара доведу у ред. То би могло донекле да се уреди помоћу општинских буџета, нешто из бановине, а по могућству нешто и из Министарства грађевина, јер када сви по мало даду онда ће бити нешто, а ако тражимо само на једном месту, онда је стварно немогуће постићи резултате.

Што се тиче фабрике цемента ја имам случај да код мене у Раљи постоји фабрика цемента, која је због картела затворена. Ако дође на решавање ово питање ја бих молио г. Министра да има у виду и ту фабрику, да је некако обнови, управо она је сва исправна, само треба да се пусти у рад. (*Ахим Поповић*: Поред вас има добар вапорац!) Јесте, имамо ми и друге ствари, имамо код Космаја рудник угља, до кога се не може доћи, имамо манастир и дечије обданиште са зградама, али се тамо не може доћи.

То би имао да кажем; а пошто је веома кратко време, већ је поноћ, ја мислим да ће ми г. Министар изићи у сусрет колико се може. Ја вас поздрављам. (Пљескање).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Душан Бујић.

Душан Бујић: Господо народни посланици, у партији 685 буџета Министарства грађевина за градњу и издржавање недржавних путева осигурана је свота од 2,259.000 динара, али ту је и неки ануитет из ранијег зајма. У следећој партији, 685а, предвиђена је помоћ за градњу моста код Босанског Шамца у суми од 4 милиона динара.

Ја сматрам да је овај први став и партија од 2.259.000 очајно мала и спомињем ово зато јер сматрам да је требало да држава узме више учешћа у помоћи при грађењу државних путева а специјално општинских путева. Сви општински и бановински путеви не могу добити у овој буџетској години већу помоћ од државе него половину помоћи за грађење једног моста у Босанском Шамцу. Ја сматрам да је од великог зајма за јавне радове и народну одбрану требало дати више од 500 милиона за грађење путева а од тих 500 милиона да је требало одвојити један део за недржавне путеве и за помоћ тамо где је она најпотребнија.

Прилике у моме срезу су такве да им сигурно нема равних у држави. Мени је за ово кратко време немогуће изнети све јаде и невоље у којима се налази јадни сељачки народ у моме крају. Ограничићу се да изнесем те јаде на најмању меру.

Господо народни посланици, на површини од 2000 кв. км. у дужини од 60—70 км. и ширини од 30—35 км. простире се добро настањен крај са око 40 китњастих села а без пута и без стаза, јер наши пртени путеви и стазе, господо народни посланици, могу се назвати путом или стазом само од краја пролећа па до прве јесење кише а кроз три четвртине године то је блато и глиб. У тих 40 села има око 8—9000 сељачких газдинстава, којима је грађење путева услов за напредак и просперитет. Та села имају услове да за кратко време постану напредна а што то нису то је само криво зло са путевима. Тих осам до десет хиљада сељачких домова морају да све оно што сељак са свога поседа преко године има за продају, продају или у рану јесен или касно у пролеће у бесцење, јер иначе не могу извести на пијацу. И то је страшна констатација, јер тих осам до десет хиљада домова губе годишње милионску своту на разлици цена, јер своје производе продају не онда када им цена одговара, него док ваља пут. Да би се изложено зло избегло морала би се изградити четири главна пута и то Грубишно Поље—Вировитица, Велики Грђевац—Буковица, затим Иваново Село—Јасенаш и Грубишно Поље—Велика Барна—Грђевац.

Главни пут Грубишно Поље—Вировитица, који сече ту пустош, или, како је ја зовем Сахару, по средини, тај пут нема локални него покрајински значај у ширем смислу. Он веже бившу бјеловарску-крижевачку жупанију са бившом вировитичком жупанијом. Осем тога, што је врло важно, он има велико значење са стратегијског гледишта, јер веже велику покрајину и велико залеђе са државном границом. Он се води у војничким мапама као државни пут.

Тешка је судбина и историја грађења тога пута и то смо морали нарочито истаћи. И ако је бивша Аустроугарска монархија тај пут прогласила и у мапу уврстила као државни и врло важан, није га изградила и то зато, господо народни посланици, јер је наш срез Грубишно Поље био први међу првима који је у Хрватској високо дигао барјак слоге, љубави и јединства нашег народа. Зато јер је срез био за њу непријатељски или политички сумњив срез. А то запостављање смо примили са поносом. Али нам је тим жалије да тај важни пут није из истих мотива дошао на ред у Краљевини Југославији.

Ја молим г. Министра да изволи испитати оправданост тражења, да се тај пут прогласи државним путем. Или да га држава изради а Краљевска банска управа преузме на издржавање.

Ово тражење оснивам и правдам делима, јер ми у нашем срезу не чекамо скрштених руку него по оној народној „помози се, па ће те и Бог помоћи“ прегосмо на посао и до данас изградисмо сами, под великим материјалним жртвама а са много зноја лица свог, већ 14 километара од 32 километара пута, и то од Грубишног Поља 5 километара а од Вировитице (сам град Вировитица) 9 километара. Дакле, треба изградити још 18 километара.

Наглашујем да имамо израђен план за 10 година за грађење путева.

Под врло тешким околностима у моме срезу онај честити радни сељачки народ осим овог пута прегао је да гради друге горе речене путеве. То

је, можда, једини случај у држави, да народ са 5 страна у срезу почиње сам да гради путеве под тешким материјалним жртвама: купује камен по скупу цену, 30 динара крупни а 60 динара ситни, да тај камен народ вози са даљине од 20 до 50 километара и да у зноју лица свог ради земљане радове сам.

Мени је мило ако нисмо једини у држави, али ја кажем ово: не тражимо дај, него молимо: помози.

Молим г. Министра грађевина да овај тежак положај уважи и да нам помогне.

Експроприација земљишта за општинске путеве имаде се вршити по постојећем Закону о експропријацији и то на исти начин као и за државне путеве и железнице. Ја ћу вас једним примером уверити, јер сам био претседник општине, да је поступак по том Закону за општине скуп и да врло дуго траје, па сматрам да би требало довести једну Уредбу по којој би се тај поступак за општине уједноставно.

Ми смо у нашој општини имали овај пример: указала се оправдана потреба отварања општинског пута Грубишно Поље—Мала Јасеновица, и то зато што је стари пут био дуг 13 км., а нов 6 км. Тај пут је ишао у дужину од око 5 км. и 700 метара кроз државну и имовну шуму а само 300 метара преко приватног власништва. Дирекције шума су одмах дале пристанак за отварање, а приватници су уцењивали општину и затегли поступак неколико година.

Пошто имам поверења у г. Министра грађевина, изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Пљескање на десници).

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Ђура Црљеница.

Ђура Црљеница: Господо народни посланици, једна потпуно неразумљива политика фаворизовања појединих крајева у нашој земљи, а на штету огромне већине других исто тако важних и потребитијих крајева, коју политику годинама проводи само Министарство грађевина и његови органи по бановинама, специјално у погледу изградње државних и бановинских цеста, као и у погледу регулације река и одбране од поплава — изазвала ме је, да и ја узмем реч у овом Дому приликом данашње дебате о буџету Министарства грађевина.

Као сељачком сину, одраслом на селу, познате су ми и сувише добро све тешкоће са којима се бори огромна већина нашега сељачкога staleжа по непроходним цестама државним и бановинским, које се одржавају слабо или никако, а да и не говорим о цестама сеоским. Необорива је истина, да четворопрежна снага подолских сиваца са великим роговима или тешких теретних коња белгиске расе — није у стању нити у могућности да, по таквим цестама, вуче и празна кола, а о пуним ни помислити! И простор који треба да пређу за цели дан! Несумњиво, да је ово од огромне штете за наш радни и мученички сељачки staleж. Јер уместо да порани јутром и стигне благовремено на трг, посвршава своје послове и зарана се истог дана врати своме дому, одмори и себе и стоку своју и буде оран за сутрашњи напорни рад — он је принуђен да читав дан раније крене, други дан да уновчи своје производе, купи потребе домаће и код власти обави што има, па тек трећи дан да се врати кући!

Господо народни посланици, признајете и сами у душама својим, ако из опортунитета или партиске дисциплине нећете да уложите свој протест овде, да је ово зло, да је ово једна мора која тешко пада сељаку.

Док се шест осмина нашега народа дави са својом стоком у беспримерном глибу, дотле две осмине уживају све благодети изванредних најмодернијих саобраћајних цеста.

Извесни крајеви оглашени су за туристичке, па се дали у посао и држава и бановина, да тамо створе рај коме теже све хришћанске душе, док се остали део претворио у пакао и мучилиште и људи и марве! Међутим, наша је земља, као ретко која у свету, богата својим природним красотима у целини својој. Не може се рећи ни за један део њезин да нема својих чари, које су вредне пажње, па сам с тога уверен, да је овакав рад ме-родавних једна велика погрешка, која у сељачком народу изазива оправдано незадовољство.

Мој изборни Лудбрешки спрез у бановини Савској богат је природним лепотама, па за ових двадесет година заједничког живота у народној држави, и поред свих мољакања и обећања надлежних — није био те среће да му се изгради пут од 14 км., чија израда не би прешла цифру коштања од 7 милиона динара. А са изградњом овога пута од Апатовца, где је извор лековите и киселе воде, па преко брдскога краја, који је душу дао за подизање разних ваздушних санаторијума, народ би дошао у везу са тржишним центрима, што би повећало његово имовно стање и сваки напредак уопште.

У експозеу господина Министра грађевина не видим да је у пројекту изградња овога пута, због чега протестујем са овога места и ја бих морао бити приморан гласати противу буџета Министарства грађевина, ако се ова неправда не исправи од стране господина Министра, кога ја високо ценим. Али ја се надам да је изградња овога пута већ унесена међу прве радове у програм рада и вотирана сума за изградњу његову, зато ћу ја гласати као прави искрени Југословен и загорски син за буџет Министарства грађевина.

Potpredsednik dr. Dragan Damić: Има рећ народни посланик г. Velimir Marinković. (Није ту!). Пошто народни посланик г. Marinković није ту, он губи право на рећ. Има рећ народни посланик г. Dušan Pantić. (Није ту!). Пошто народни посланик г. Dušan Pantić није ту, он губи право на рећ. Има рећ народни посланик г. Borisav Živadinović. (Није ту!). Пошто народни посланик г. Borisav Živadinović није ту, он губи право на рећ. Има рећ народни посланик г. Vojislav Stanišić. (Није ту!). Пошто народни посланик г. Vojislav Stanišić није ту, он губи право на рећ. Има рећ народни посланик г. Jože Špindler.

Jože Špindler: Dozvolite, da se oglasim k besedi kot poslanec najsevernejšega dela naše države, kot zastopnik sreza Maribor-levi breg.

Nas, Slovence, zelo zanima proračun ministrstva za zgradbe, ki ga vodi naš visokopoštovani tovariš g. d-r Krek. Njemu zaupamo, da bo s svojimi velikimi zmoglostmi in s svojo dobro voljo gledal na to, da bodo vsi deli naše države, posebno na mejah, dobili dobre ceste, da se bodo reke in hudourniki regulirali tam, kjer obstoji največja potreba. Do sedaj pa, žalibog, nismo imeli v gradbenem ministrstvu tiste zaslombe, kakor bi je bilo želeti.

Naglašam in podčrtavam samo žalostno dejstvo, ko se je leta 1938 sklicala v Ljubljano konferenca oziroma kongres za ceste. Prišel je tedanji gradbeni minister, prišli visoki funkcionarji iz Beograda, obljubljalo se je na vse strani; pri napitnicah se je gradilo nove ceste, moderniziralo propadajoče stare državne ceste, določila se je šest- ali petletka za ta velika dela od Sp'elfelda preko Maribora, Ljubljane, Sušaka oziroma Zagreba v naše divno Primorje in druge južne kraje naše lepe domovine, a žalibog ostalo je večinoma samo pri obljubah. Take gradbene politike ne more odobravati noben Srb, noben Hrvat še manj pa mi Slovenci, ki na politiko obljub nič ne damo!

Na kongresu v Ljubljani so gg. ministri in referenti opetovano naglašali, da je Slovenija okno oziroma vrata iz severa in zapada v Jugoslavijo. Na konferenci se je direktno povdarjalo, da se bo takoj začelo z modernizacijo glavne prometne žile, ki preko Slovenije veže sever in zapad z osrčjem naše države. Iz posojila se je določilo milijonske svote za modernizacijo državne ceste Št. Ilj—Maribor—Celje—Ljubljana—Postojna in za državno cesto, ki iz severozapada reže našo Slovenijo in teče v Primorje. A nič se ni zgodilo. Določeni milijoni so se angažirali drugam in državna cesta Maribor—Celje je taka, da avtomobilist obrne skoro takoj za Mariborom svoje motorno vozilo in zbeži iz naše države.

Gospod minister! Gospodje narodni poslanci!

Jaz sem prepričan, da bo vlada g. Cvetkovića ubrala glede cestne politike bolj pametno smer. Pri tem moram povdariti, da zahtevajo sodobno ureditev naših državnih cest ne le življenjski interesi Slovenije, ampak prvenstveno tudi prestižni interesi naše države, dalje gospodarski interesi cele Jugoslavije in splošni tujskoprometni interesi Primorja, cele Hrvatske in ostalih delov države. Dejstvo je, da bi bilo treba najprvo pričeti z zgraditvijo nujno potrebnih državnih cestnih zvez Slovenije s Primorjem in z istimi cestami, ki bi po najkrajši liniji vezale Zagreb in Beograd. Če hočemo tranzitni in tujsko prometni uspeh, moramo zgraditi dobro moderno cesto z Italijo in iz Madžarske na jug. Frekvenca na sedanjih državnih cestah v Sloveniji je tako velika, da bodo v par letih popolnoma nesposobne za promet. Zato je tudi razumljivo, da so evropske države v veliki meri investirane na dobrih cestah v Sloveniji in da je sedanje slabo stanje naših cest s tega vidika često predmet spodbude in pritožb inozemcev. Ta prestižna stran problema naših cest v zvezi z geopolitičnim položajem Slovenije ni torej nič manj važna od vitalnih gospodarskih in tujskoprometnih momentov.

Iz splošnih nacionalnih, tujskoprometnih in državno-političnih razlogov je potrebno, da se v Sloveniji izgradijo in modernizirajo sledeče cestne zveze kot državne ceste:

- 1) Št. Ilj—Maribor—Celje—Ljubljana—Postojna italijanska meja.
- 2) Ljubljana—Bregana z direktno zveze za Beograd—Zagreb.
- 3) Ljubljana—Planina in Ljubljana—Korensko sedlo.
- 4) Ljubljana—Sušak.
- 5) Lendava—Murska Sobota—G. Radgona—Sv. Lenart—Maribor.
- 6) Kakor tudi madžarska meja—Ptuj—Slov. Bistrica.

7) Država naj vzame v svojo oskrbo bivšo državno cesto Maribor—Podravje—Koroška in Maribor—Murska Sobota—Lendava—madžarska meja.

Kot eno najnujnejših potreb severnega dela Slovenije podčrtam kot poslanec za okraj Maribor zgraditev novega mostu čez Dravo v Mariboru. Stari most pod nobenim pogojem ne zadostuje več ogromnemu prometu in tujsko-prometnemu razvoju. Naše samoupravne edinice in privatni interesenti so prevzeli inicijativo za zgraditev in prosim g. ministra, da bi ministrstvo vsaj v isti meri podprlo zgradbo novega mostu čez Dravo v Mariboru, kakor to stori banska uprava. Reagirati moram ob tej priliki na izvajanje g. govornika iz opozicije, ki je pri razpravi v generalni debati očital, da se je za most v Mariboru porabilo ogromno milijonov. Naj bo čestiti drug iz združene opozicije potolažen, da to absolutno ne odgovarja istini, ker most, ki obstoji v Mariboru ni bil zgrajen tedaj, ko je bil on član te zbornice, ampak že v letih 1910/12.

Glede cestne politike bi še to omenil, da imamo v Sloveniji samoupravne ceste mnogo boljše, kakor pa so žalibog tiste, ki so v državni upravi. Tu zopet vidimo veliko vrednost samouprav. Naši okrajni zastopi in sedaj sreski cestni odbori skupno z deželnim odborom in sedaj bansko upravo in občinami ter s požrtvovalnim sodelovanjem prebivalstva so zgradili v Sloveniji na stotine in stotine cest, ki vežejo naše centre s podeželjem, z Rogaško Slatino, Radenci, Dobrno itd. To niso državne ceste, ampak te ceste so sad dela naših slovenskih samouprav. Vse te ceste bi morale biti prav za prav v državni oskrbi, ker nimajo samo krajevni pomen.

Žalibog pa dosedaj gradbeno in finančno ministrstvo ni podpiralo hvalevrednega delovanja teh naših samouprav, ampak ga še zaviralo na ta način, da skoro vsako leto državne dotacije za banovinske ceste znižuje in tako začenjajo tudi naše samoupravne ceste po krivdi absolutnega centralizma, ki ne pozna teh razmer, propadati.

Opozoril bi ob tej priliki g. ministra, da imamo na našem Pohorju ogromne zaloge najboljšega granita za modernizacijo naših cest. V granitolomih je bilo zaposlenih okoli 1000 delavcev, ki so pa sedaj večinoma brez posla. Naj bi država uporabljala za modernizacijo državnih cest predvsem pohorski granit in bo s tem tudi odpravila žalostno brezposelnost.

Gospoda ministra prosim, da pokloni posebno pažnjo našim severnim obmejnim krajem v Slov. goricah, v Prekmurju, na Kozjaku in srezu Dravograd. Tu nimate skoro nobenih cest. Kozjak je popolnoma zanemarjen. Preko meje v bivšo Avstrijo pa imate do vrha meje do vsake vasice izpeljano zidano cesto. Kako hudo to vpliva na razpoloženje naroda, je samo po sebi umljivo. Gospoda ministra prav posebej prosim, da bi iz posebnega cestnega fonda za obmejne ceste na severu prispeval samoupravnim edinicam, ki hočejo graditi nove cestne zveze, pa jim manjka kreditov, znatne letne prispevke. Našim nacionalnim delavcem na meji bo s tem olajšano njih težavno delo, ker bodo lahko pokazali, da se naša nacionalna država briga za narod, ki živi daleč na severu proč od državnega središča.

Gospod minister! Opozarjam vas na veliko težavo, ki se pojavlja vsako leto glede vzdrževanja banovinskih (bivših okrajnih) cest. Za gramozanje teh cest se vsako leto okrajnim cestnim odborom v dravski banovini črta proračunska postavka, katero

ministrstvo za zgradbe vsako leto po določenih zakona mora prispevati banskim upravam n.pr. za okraj Maribor zmanjšajo te vsote približno za 20 do 30% letno. Posledica tega je, da cestne uprave ne morejo dati na banovinske ceste dovolj gramozu.

Vsled tega tudi bivše deželne in okrajne ceste propadajo. Predlagam sledeče:

Gospod minister za zgradbe se naproša, da naknadno vnese v proračun za leto 1939/40 pod postavko 685 b 5 milijonov dinarjev pod naslovom: „Pomoč za gradenje i održavanje nedržavnih puteva u Dravskoj banovini“.

Ob koncu še prošnja do g. ministra, da bi za regulacijo Mure, Drave, Pesnice in hudournikov na Kozjaku postavil v proračun naknadno kake svote. Kar je v sedanjem proračunu, je absolutno premalo. Za regulacijo Pesnice pa sploh ni predvidena nobena svota. Tu uniči povodenj skoro vsako leto ubogemu kmetu večino pridelkov. Radi tega kmet ne more plačevati davkov in gospodarsko propada, ko mu voda zalije najrodovitnejše zemljišče.

Prošnja imam tudi, da bi g. Minister s pocenitvijo cementa podprl zgraditev gnojnih jam in drugih gospodarskih naprav.

Gospodje narodni poslanci! Razkril sem vam najvažnejše naše zahteve glede ministrstva za zgradbe. Ponavljam, kar je hvalevredno v posebnih resolucijah sklenil Banovinski turistički svet v Ljubljani:

Pozdravljamo prizadevanje g. ministra in Kraljevske vlade, da bi se državno cestno omrežje iz Slovenije v notranjost države moderniziralo in izpopolnilo z novimi cestami na jug. Šestletni državni cestni program se naj spremeni v smislu sklepov kongresa za ceste leta 1938 v Ljubljani v triletni program. Interesi Slovenije, kjer se križajo velike mednarodne ceste na sever, jug in zapad, se ne smejo zapostavljati. Spričo tujskega prometa se naj vsaj glavne prometne žile začnejo takoj graditi. Naj se začne takoj z modernizacijo cest ali z granitom ali cementom, samo da se začne z delom. Država naj najame še večje posojilo v to svrhu.

Preko Slovenije so velike transverzalka: London—Carigrad in Berlin—Rim ter Budimpešta—Ljubljana.

Radi tega prosim Kraljevsko vlado, da blagovoli upoštevati dejstvo da je vprašanje takojšnje sodobne ureditve državnih cest v Sloveniji ne le življenjske važnosti za Slovenijo, temveč, da to zahtevajo prvenstveno tudi prestižni interesi naše države, dalje gospodarski in tujsko-prometni interesi cele Jugoslavije, predvsem pa našega Primorja in osrčja naše države. Končno smo pa tudi inozemstvu dolžni omogočiti brezhiben promet na naših cestah, ki predstavljajo važen sestavni del mednarodnega cestnega omrežja.

Opozarjam pa g. ministra in ministra financ, da je nujna potreba, da vlada gre našim samoupravnim edinicam, ki oskrbujejo v Sloveniji ogromno večino cest, blogohotno na roko, da jim ne okrnjujejo njih proračunov in da jim dajo za obmejne ceste tudi več sredstev kot dotacijo na razpolago.

Izjavljam, da imam upanje, da bo vlada g. Cvetkovića podprla stremljenje Slovencev na severu in bom radi tega glasoval za proračun. (Pljeskanje).

Pretsednik Milan Simonović: Ima reč narodni poslanik g. Velimir Kursulić.

Велимир Курсулић: Господо народни посланици, Министарство грађевина има данас пред собом један од најважнијих задатака, нарочито када се зна да наша земља нема Бог зна како добре комуникације и саобраћајне везе између појединих привредних центара и појединих делова државе. Отуда део кредита за јавне радове, који пада на Министарство грађевина треба најкорисније да послужи општим интересима и то тако да интерес државе као целине и интерес појединих крајева буде доведен у склад.

Нема сумње да је за 20 година од нашег ослобођења и уједињења много урађено, али исто тако ваља знати да се пред нама налази још дугачак пут који нам ваља прећи да би једнога дана задовољили наше потребе и достигли онај степен на коме се налазе, у погледу комуникација, остали културни народи.

Ја као народни посланик који има част да претставља један од веома сиромашних наших крајева предратне Србије за то сам баш и узео реч да говорим код буџета овога Министарства, јер најбоље знам са каквим се мукама и невољама бори наш сељак, за кога добар пут и добра веза са пијацом и железничком пругом претставља први услов живота и неодложну потребу. На жалост, господо народни посланици, у моме срезу, Студеничком, и готово у целом Старом Влаху, колелци старе наше Немањинке државе, путеви и саобраћајне везе означавају данас једно најболније питање, које захтева своје хитно решење. Цео овај крај, господо народни посланици, који је дао најхрабрије војнике за време рата и који је и у рату много жртвовао, данас се налази у немогућности да своје сточарске и воћарске производе допреми до најближе пијаце и до велике саобраћајне артерије, која пролази долином Ибра.

Сам планински и кршевити терен ових крајева, господо народни посланици, онемогућује пољопривреду, јер посна и каменита земља не даје никаквог другог плода осим који корен кржљавог кукуруза и који сноп рђаве ражи. Исто тако климатски услови нису никако повољни за развитакама какве гране рационалне пољопривреде. Према томе, овом добром, честитом и сиромашном сељаку, који је са малим задовољањем, није остало ништа друго него да се бави сточарством и да од сточарских производа, путем замене добара, дође до коре хлеба у своме дому.

Али, господо народни посланици, ви свакако нећете веровати када вам кажем да 90% становника у моме срезу и Старом Влаху не може доћи на пијацу колима, већ једино узаним планинским путањима коњем и пешке. Није редак случај, господо, да сељак до друма или до пијаце путује коњем по 15 и 20 часова, што претставља и велики напор и знатан губитак у времену, јер се народ тако удаљује од своје куће и од свакодневних послова. У оваквим приликама разумљиво је што пут за сељака претставља све. Очекивати помоћ у овом правцу од бановине скоро је безнадежно, јер мој крај долази у Зетску баонвину, која својом пасивношћу и недовољним кредитима није у могућности да удовољи свима оправданим захтевима у толико пре што је баш Зетска бановина веома оскудна комуникацијама и саобраћајним везама. То је разлог, господице Министре, што сам приморан да учиним на вас апел да са своје стране из кредита за јавне радове пружите помоћ, уве-

рени да чините једно богоугодно дело и да допринесите свој део економском јачању и подизању нашег народа.

Када је реч о изградњи и довршењу путева о којима ћу ја мало доцније говорити, ваља имати на уму да је Стари Влах са Копаоником у Срезу студеничком један од најпримамљивијих и најживописнијих предела за туристе и многобројне странце који долином Ибра стално пролазе у жељи да обиђу све богате споменике наше прошлости из Немањинског доба, а нарочито манастир Студеницу, манастир Градац, задужбину Јелене Анжујске, Ђурђеве стубове, Сопотане, Рашку на извору, Павлицу и наше друге задужбине, које се овде сусрећу на сваком кораку. Такође, од огромног интереса за туристе је Копаоник, Јошаничка бања и низ других живописних места и ванредних летовалишта, која по својим климатским одликама, окружена боровом шумом, у истини, претстављају места правог одмора у природи.

Да, јесте, господо, али туристи данас пре свега траже повољне саобраћајне могућности те је потребно изградити такве путеве и такве саобраћајне везе да се до тих места може доћи. Можда једну од најважнијих потреба овога краја претставља зато пут Ушће—Студеница—Деспотовица—Ивањница, који је започет још пре 40 година, којим се служи огроман број планинског и сиромашног становништва из више од седам општина и за чију изградњу је утрошено више милиона динара. Свега још три километара овог најтежег дела пута треба просећи, господо народни посланици, па да се може туда аутомобилом без бојазни проћи, а исто тако створити услове за повољну експлоатацију великих шумских комплекса у Старом Влаху.

Нема сумње да је такође од великог значаја пут који се из долине Ибра од Брвеника преко Градца пење до Руда, који је скоро потпуно изграђен, јер недостаје свега 500 метара пута па да се странцима да прилика да виде лепоте овога краја и дођу без тешкоћа до задужбине прве српске краљице Јелене Анжујске, до манастира Градца.

Господин Министар већ је са пуно добре воље и разумевања истакао низ саобраћајних артерија које се имају градити из кредита од 4.000.000.000 динара. Ја бих зато желео да скренем његову пажњу и на значај државног пута од Рашке преко Новог Пазара, Тутина и Рожаја за Беране, јер ће овај државни друм, који има да се просече само у дужини од неколико километара, претстављати, најкраћу везу Престонице са Црногорским приморјем. Од посебне важности овај друм биће још и због тога, што терен којим пролази обезбеђује његову проходност у свако доба године, па чак и онда када је пут из Метохије преко Чакора потпуно непроходан и завејан сметовима.

Верујте, господо народни посланици, да ми у истини не поклањамо нарочиту пажњу лепотама, којима нас је природа обдарила. Тако је на пример Јошаничка бања, која по својој води долази у најпознатија наша термална лечилишта, лишена и добре саобраћајне везе па чак и најобичнијег водовода, који би бањским гостима у овом ванредном крају на шумовитим падинама Копаоника пружио добру, здраву пијаћу воду. Зато ја молим г. Министра грађевина, да се кредитом из јавних радова помогне унапређење ове бање и што ско-

рије приступи изградњи водовода, који се може подићи једним минималним кредитом. Исто тако, због сузбијања извесних болести које се појављују ендемично, баш због недостатака у води, требало би, интервенцијом Министарства, потпуноћи изградњу водовода у Павлици, Вареву, Ушћу, Плани и Рудну.

У вези са изградњом ових путева које сам горе споменуо, ваљало би што пре приступити и довршењу моста у Полумиру и изградњи новог моста преко Ибра код железничке станице Војвода Степа, јер би овај мост спајао пут од Ивањице, Руда и Брвеника са железничком пругом.

Најзад, нека ми буде допуштено да упозорим Министарство грађевина да посебно проучи, преко својих стручњака, питање чувања наших средњовековних задужбина, тако, да се оне обнове и чувају под стручним надзором, а не да их појединци оправљају и дограђују по свом сопственом нахођењу.

Имајући пуно поверења у Краљевску владу и желећи да је и ја помогнем у извршењу и спровођењу њене тешке и озбиљне мисије, у погледу сређивања наших унутрашњих прилика и решењу хрватског питања, изјављујем да ћу са великим задовољством гласати за предложени буџет. (Пљескање).

Pretsednik Milan Simonović: Ima reč Ministar građevina g. dr. Miho Krek.

Ministar građevina dr. Miho Krek: Ja sam zahvalan gospodi govornicima i sa desnice i sa leveice koji su bar priznali to, da Ministarstvo građevina vodi takvu politiku da se brine o svima krajevima naše zemlje i da su u ekspozeu spomenute sve potrebe koje tište pojedine delove naše Otadžbine i sve grane delatnosti koje spadaju pod moj resor. Druga bi napomena bila ta, da sam srećan što su gospoda narodni poslanici izneli malo potreba koje spadaju neposredno pod moju nadležnost. Već su izneli samo one potrebe koje spadaju pod sresku, opštinsku ili banovinsku nadležnost. Naša je zadaća, ponavljam, stvoriti vezu privrednih i drugih centara, tako da svi delovi naše zemlje budu povezani saobraćajnim sredstvima, čime bi došli u mogućnost da izidu na bliže ili udaljenije pijacé sa svojim produktima od kojih žive i od kojih stvaraju svoju egzistenciju.

Treća bi napomena bila ta, da moramo voditi računa da, pri podeli naših radova, u našoj zemlji možemo sa naporom svih naših snaga i upotrebom svih naših sila i svih naših finansiskih sredstava da razvijemo svoju delatnost za ne više od 300 miliona dinara. Više ne bismo mogli da izradimo, baš i kada bi imali para.

Što se tiče pitanja cene cementa teško je izvesti jednu reformu koja bi bila zamašna. Sigurno je da je sadašnja cena cementa u vremenu ovako razvijene delatnosti daleko previsoka. I ja sam kazao već u Finansiskom odboru: otvoriću jednim amandmanom sva vrata da tu cenu snizimo na onu meru koja odgovara poštenoj zaradi. (Odobranje).

Gospodo, što se tiče proglašenja banovinskih puteva za državne puteve, od toga vi nemate ništa. Vama je svejedno da li se taj put zove državni ili banovinski, glavno vam je da imate dobar put, a da li će se taj put nazivati državnim ili banovinskim — to je stvar sporedna. To je jedno čisto stručno pitanje sastava te mreže koju ćemo dopunjavati uko-

liko možemo, a glavno je da ćemo se starati da na terenu izgradimo taj put, pa zvao se on Pavlom ili Markom.

Dalje, gospodo narodni poslanici, — i to je poslednja moja misao — da vaspitavate vaš narod da podnosi i veće terete za dobre puteve, regulacione i druge radove. Danas smo doživeli to da svi traže dobre puteve, da ne kažem moderne puteve, a niko neće da plati. Jedan od predgovornika tražio je da se kuluk otkupljuje sa svega pet dinara; drugi traži da se kuluk briše, treći neće ni prebijene pare da plati. Podizati moderan kolovoz, a ne davati potrebna sredstva da se održava taj makadamski ili cementni kolovoz, to je nemoguće! Isto tako mi hoćemo da imamo direktne puteve za moderni saobraćaj, a ne možemo da izbegnemo da obidemo sva sela. Među- tim, to je jedna čista kontradikcija tražiti put za moderni saobraćaj koji treba da izbegava sela. Dakle, kao što vidite, gospodo, teško je u ovakvim našim primitivnim prilikama voditi jednu pravilnu i celishodnu politiku puteva i javnih radova. Zato moramo narod vaspitavati da on ima velike koristi od saobraćaja i da se u tome cilju moraju podnositi i velike žrtve. Samo na taj način postićićemo postepeno jedan ubrzani tempo u tome pravcu pa i veći uspeh, što mi svi želimo. (Odobranje i pljeskanje).

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpena, to je pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda — X razdeo — Ministarstvo građevina završen. Prelazimo na glasanje. Glasacé se po partijama, sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici, koji primaju pročitane partije, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. Molim izvestioca g. Aćima Popovića da izvoli pročitati partiju 597.

Izvestilac Aćim Popović čita partiju 597.

Pretsednik Milan Simonović: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju 597? Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi). Objavljujem da je pročitana partija 597 primljena. Izvolite čuti partiju 598.

Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda — X razdeo — Ministarstvo građevina — od partije 598 do partije 702, zaključno.

Pretsednik Milan Simonović: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda — X razdeo — Ministarstvo građevina po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem da je ceo predlog budžeta rashoda — X razdeo — Ministarstvo građevina — primljen. (Odobranje i pljeskanje u centrumu i na desnici).

Ovim je današnji dnevni red iscrpen. Sa vašim pristankom današnju sednicu zaključujem. Za iduću sednicu kao dnevni red predlažem: Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansiskog odbora po predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansiskog zakona za budžetsku 1939/40 godinu, i to:

1 — Pretres budžeta rashoda — XI razdeo — Ministarstvo saobraćaja; i

2 — Pretres budžeta rashoda — XII razdeo —
Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona.

Prima li Narodna skupština predloženi dnevni red? (Prima!). Objavljujem, da je dnevni red primljen.

Sa vašim pristankom ovu sednicu zaključujem, a iduću zakazujem za danas u 9 časova pre podne sa primljenim dnevnim redom.

Sednica je zaključena u 0,30 časova.

ПРИЛОЗИ

— Штампани експозе по предлогу буџета Министарства грађевина за 1939/40 годину, раздељен народним посланицима пре почетка дискусије у пленуму. —

ГОСПОДО НАРОДНИ ПОСЛАНИЦИ,

Буџет расхода Министарства грађевина предвиђа као стручне расходе поглавито редовно одржавање већ постојећих грађевинских објеката који спадају у подручни ми ресор а то су:

1) државни путеви и мостови;

2) хидротехнички објекти у сврху регулације река и одбране од поплава, снабдевања водом и асанирања подводног земљишта; и

3) државне јавне зграде.

Сматрам да није потребно да нарочито истичем важност особито прве две групе техничких грана за народну привреду, пошто вам је то свима познато. Али на то ћу се осврнути детаљније кад будем говорио о свакој од ових група.

И поред извесних повећања неких буџетских партија, ипак подручном ми Министарству нису — као ни претходних година — могли бити додељени кредити у оноликом износу колики су захтевани и колики су, с обзиром на све веће потребе и све веће поскупљење како грађевинског материјала тако и радне снаге, стварно неопходно потребни, да би се постојећи технички објекти могли редовним одржавањем задржати барем у оном стању у коме се данас налазе.

Суме предвиђене буџетом за новоградње незнатне су, пошто ће се новоградње у главном изводити из сума додељених из инвестиционог зајма од 4 милијарде динара, које су подручном ми Министарству делом већ стављене, делом ће се постепено у току ове и наредне четири године стављати на расположење.

Приходи путног односно мелиорационог фонда — који су основани јуна 1938 године — омогућиће закључивање нових зајмова.

На овај начин осигуран је не само континуитет и плански рад извршења великих инвестиционих радова, већ је и исплата обавеза подељена на дужни низ година, пошто и сами ови радови треба да служе деценијама.

Господо народни посланици,

После ове опште напомене а пре но што бих прешао на излагање цифарског дела предлога буџета Министарства грађевина, дозволите ми да вас, господо народни посланици, упознам са постојећим стањем;

1) путева и мостова;

2) хидротехничких радова;

3) државних зграда; и

4) електрификације;

у нашој Краљевини; шта је потребно на овим пољима техничке делатности урадити; затим шта је у прошлој буџетској години урађено, и, најзад, шта се намерава радити.

А. ПУТЕВИ И МОСТОВИ

1. Путеви

Укупна дужина главне мреже путева наше Краљевине износи 42.965,00 км. Од ове дужине долази на државне путеве 10.277,00 км., од којих је 9.864,00 км. изграђено и 412.000 км. неизграђено, а на бановинске I и II реда око 32.688,00 км., од којих је 23.784,00 км. изграђено а 8.904,00 км. неизграђено.

Остали јавни путеви категорисани су као општински I и II реда. Њихова дужина није ушла у горњу цифру.

Неоспоран је факат, да благостање и напредак једне државе на првом месту зависи и од добрих путева. Нагли развој моторизованог саобраћаја захтева путеве израђене по савременим принципима. Савремени путеви постали су неопходан предуслов за културни и привредни просперитет сваке земље.

Постојеће пак стање државних и бановинских путева у нашој земљи не одговара, на жалост, потребама моторног саобраћаја, пошто је највећи део садање мреже путева израђен пре Светског рата већином без икакве камене подлоге, већ је шљунак, односно туцаник, разастиран непосредно на природан терен и то не на целу површину пута.

Тамо где је овај терен стеновит или шљунковит, пут се одржава лакше, док тамо где је овај глиновит или иловачаст, одржавање је веома тешко тако да су поједини делови оваквих путева, нарочито с јесени и пролећа, једва пролазни.

Први случај имамо у Приморској, Дравској и Зетској и деловима Савске, Врбаске и Дринске бановине, док у Дунавској, Моравској и Вардарској и деловима Савске, Врбаске и Дринске бановине имамо други случај.

Државних путева по броју има 57 а по своме значају могу се поделити на:

а) Путеве међународног значаја:

1) Држ. граница код превоја Подкорена—Љубљана—Загреб—Београд—Ниш—Скопље—Бевђелија—државна граница	1.316,0 км.
2) Љубљана—Марибор—државна граница	184,0 км.

Табела 2

Детаљан преглед државних путева
неспособних за саобраћај (неизграђених)

Бановина	Број и назив деонице	Километар	Важност пута и примедба
Зетска	бр. 9 Фоча-Чемерно-Гацко	47,960	7 Постоји само коњичка стаза; пут није изграђен; израђен генерални пројекат.
	бр. 27 Мост преко реке Таре са прилазима	0,770	3 У изради.
	бр. 32 Бродарево-Бијело Поље	26,640	2 У изради, довршава се.
	бр. 54 Лепосавићи-граница бановине у правцу Мрамора	13,000	15 Није просечен. Пут не постоји. Нема технич. елабората.
	Свега:	88,370	
Дунавска	бр. 3 Руменка-Пашићево Врбас-Фекетић	8,850 4,764	4 Земљани пут. Може се саобраћати само у суво време. Грађење не бити завршено ове године.
	бр. 7 Нови Сад-Жабал Петровград-Лазарево-Шупљаја	17,271 26,228	5 Постоји земљани пут. Неизграђени земљани пут. Врло важан пут за везу са Румунијом. Ради се мост преко Тисе код Жабља а теренска секција врши снимања и израду елабората.
	Свега:	57,113	
Моравска	бр. 5 Жагубица-Брестовачка Бања	32,750	6 Пут трасиран и извршени су земљани радови без ваљања и насипања. Има објеката: стална 3 ком., привремена 4 ком. Изграђено 8,000 км. из кредита за одржавање путова. Послови издати у рад сем једне деонице, за коју постоји технич. елаборат.
	бр. 13 Код Прахова-пристаниште	2,809	8 Неизграђен пут, нема ни горњег ни доњег строја. Ради се из кредита за одржавање путова. Технич. елаборат постоји. Врло важан пут.
	бр. 54 Блажево-граница бановине у правцу Лепосавића	18,668	16 Неизграђен и непросечен пут. Спремљен технички елаборат.
	бр. 55 Брњица-Доњи Милановац	38,606 34,341	14 Само просечен неизграђен колски пут. Пут не постоји. Теренска секција снима и израђује технички елаборат.
	Свега:	127,174	

- 3) Љубљана—Логатец—државна граница 44,0 км.
- 4) Загреб—Доња Лендава—државна граница 93,0 км.
- 5) Загреб—Сушак 190,0 км.
- 6) Београд—Нови Сад—Суботица—државна граница 214,0 км.
- 7) Панчево—Вршац—државна граница 101,0 км.
- 8) Ниш—Пирот—државна граница 95,0 км.

Укупно: 2.237,0 км

б) Трансверзалне путеве у правцу север—југ и исток—запад

- 1) Љубљана—Сушак 125,0 км.
- 2) Пут од Сушака дуж наше морске обале до државне границе према Албанији 760,0 км.
- 3) Зајечар—Сталаћ—Ужице—Зворник—Тузла—Бања Лука—Карловац—Ново Место 890,0 км.
- 4) Београд—Ваљево—Лозница—Сарајево—Фоча—Дубровник 580,0 км.

Укупно: 2.355,0 км.

в) Остале државне путеве више локалног значаја:

Укупно: 5.685,0 км.

Табела 1

Подела државних путева по бановинама је следећа:

Ред. бр.	Бановина	Изграђених км.	Неизграђених км.	Свега км.	Са каменом подлогом км.	Без камене подлоге км.
1	Дравска	615,560	—	615,560	422,923	192,637
2	Савска	1.410,386	—	1.410,386	—	1.410,386
3	Врбаска	888,780	—	888,780	192,780	696,000
4	Приморска	832,047	—	832,047	423,175	408,872
5	Дринска	1.237,866	—	1.237,866	514,818	723,048
6	Зетска	1.590,139	88,370	1.678,509	814,060	864,449
7	Дунавска	948,593	57,113	1.005,706	751,351	254,355
8	Моравска	1.043,091	127,174	1.170,265	67,662	1.102,603
9	Вардарска	1.298,121	139,489	1.437,610	669,217	768,393
	Свега:	9.864,583	412,146	10.276,729	3.855,986	6.420,743
	у проценту:	96%	4%		38%	62%

За израду неизграђених путева, [тј. оних који су земљани, затим без камене подлоге, узани, односно без објеката, и најзад оних где постоји само траса тј. свих оних делова неспособних за колски саобраћај у свако доба (в. детаљан преглед — табела 2)] са каменом подлогом и водом везаним макадамским коловозом у колико још нису изграђени, а у дужини од око 400 км., требала би сума од око 250,000.000 динара.

Као што се из табеле 1) види, 38% свих државних путева израђено је са подлогом и 62% без подлоге. Само за израду недостајуће камене подлоге, ширине бар 5 м., требало би округло динара 750,000.000.

Према томе, за израду солидних макадамских путева са каменом подлогом, као и неизграђених деоница, требало би округло 1 милијарда динара.

Број и назив деонице	Километар	Важност пута и примедба
бр. 1 Велес-Градско-Св. Борђе- (Бевђелија-грчка граница)	23,050	1 Налази се у реконструкцији и биће готов ове године до Св. Борђа.
бр. 18 Крива Палапка-Деве Баир-државна граница (бугарска)	13,050	11 Од напада Криве Реке и дивљих потока коловоз местимично искварен. На томе делу има три дрвена моста. Технички елаборат у раду.
бр. 20 Ново Село-бугарска граница	7,141	9 Нема горњег строја-земљани пут. Технички елаборат не постоји.
бр. 23 Козјак-Царев Двор-државна граница (Албанија)	4,708	12 Нема горњег строја пута. Пут постоји. На овом делу пута има 2 стална моста и 1 привремена пропуст.
бр. 24 Извор-Јама	15,880	10 Без горњег строја. Објекта нема на овом делу пута.
Гаре-Бошков мост	6,660	Нема горњег строја. На овом делу пута има 2 моста и 2 пропуста са дрвеним горњим стројем.
бр. 57 Битољ-Кајмакчалан	69,000	13 Бивши ратни пут без горњег строја. Између Битоља и Новаца бивши општински пут местимично има горњег строја, али дотрајао. Сви су објекти привремени и сасвим дотрајали.
Свега:	139,489	

Одржавање државних путева

Док су за одржавање државних путева пре 1932 године биле додељиване Министарству грађевина суме и до 12.000 динара по 1 км., дотле су се од 1933 па до 1937 године суме за одржавање постепено смањивале тако, да је у буџету за 1937/38 годину просечно за 1 км. било одобрено свега око 7.300 динара. Нема сумње да је одржавање државних путева, услед повећаног саобраћаја и све мањих кредита, задавало велике бриге. Настојало се да се путеви одрже барем у оном стању да буду увек, по сваком времену, способни за саобраћај. О побољшању путева са тако малим кредитима није се могло ни мислити. Са овако недовољним финансијским средствима разумљиво је да се наши државни путеви нису могли довести у задовољавајуће стање. Овако лоше стање државних путева природно не само да неповољно утиче на развој туризма код нас, већ се и народној при-

вреди оваквим стањем путева наноси огромна штета.

Тек у буџетској 1938/39 години одобрено је било 10.000 динара на 1 км., која је сума, сходно § 5 Финансиског закона, смањена за 10%, т.ј. на око 9.000 динара км.

Повећањем партије за редовно одржавање државних путева и мостова од непуних 10.000 динара по 1 км. на око непуних 11.000 динара по 1 км. Краљевска влада дала је доказа да настојава да се стање државних путева поправи.

Али овим незнатним повећањем кредита не можемо и не смемо да се задовољимо, јер макадамски коловози, какви су у главном данас код нас, не могу да одоле данашњем нагло повећаном моторном саобраћају. Прво услед усисавајућег дејства пнеуматика, затим велике брзине коју кола развијају и најзад због великог оптерећења нарочито теретних камиона и путничких аутобуса. Поред тога, на оваквим путевима ствара се лети несносна прашина а у пролеће и у јесен непроходно блато.

Услед овога појавила се потреба за изградом путева са савременим коловозом од асфалта, бетона и камене коцке, који могу издржати повећани моторни саобраћај.

Нормална дебљина туцаничког застора код макадамског коловоза у уваљаном стању износи око 15 см. Трајање његово, нарочито ако је од кречњака и ако је саобраћај већи, рачуна се око три године, т.ј. да просечно абање годишње износи око 5 см. тако да се овај туцанички застор мора сваке четврте године радити изнова.

За обнову оваквог туцаничког застора од 15 см. дебљине било би потребно просечно око 150.000 дин. по км. односно годишње 50.000 динара за 1 км., колико за редовно одржавање троше годишње наши напредни суседи.

Према подацима банских управа види се да је око 62% државних путева без камене подлоге. Како су кредити за одржавање били недовољни, почео је абајући слој на државним путевима да се смањује и на многим местима стање путева се погоршало. Зато су се морали тражити већи кредити, како би се путеви одржали у добром саобраћајном стању.

Мора се имати на уму и то, да суме одобрене за одржавање државних путева не служе само за набавку туцаника и резервног материјала, већ и за одржавање мостова и пропуста, који су — у већини — дрвени и да се на њихово одржавање троше велике суме. Из ових кредита врше се и реконструкције појединих непролазних делова државних путева, пошто се за ово нема других финансијских и буџетских могућности. Даље, из ове партије врши се и исплата експропријација, набавка алата и спрема путара, као и превозна средства надзорника путева.

Осим тога сваке године повећава се мрежа државних путева. Зато су ови путеви у доста рђавом стању, те би на њихово уређење требало трошити много веће суме, него што су предвиђене за одржавање.

Цене материјалу и радној снази повећавају се из године у годину услед картелисања предузећа, увођења минималних надница и т. сл. Истовремено се нагло развија моторни саобраћај, који управо руши обични коловоз од водом везаног макадама.

Табела 3

Разни подаци о државним и бановинским путевима

Ред. број	Бановине	Однос из-међу држ. и бан. п.	Прос. кош. 1 км. пут. држ.	Км. путева на 100 км ²			Км. путева на 100.000 станов.		
				држав.	бан.	свега	држав.	банов.	свега
1	Дравска	1:6,65	82	3,80	25,29	29,09	53,80	403,20	457,00
2	Савска	1:4,42	117	3,62	15,97	19,59	52,10	230,40	282,50
3	Врбаска	1:2,17	83	4,21	9,15	13,36	85,70	186,20	271,90
4	Приморска	1:2,21	49	4,23	9,37	13,60	92,30	204,20	296,50
5	Дринска	1:2,87	87	4,48	12,91	17,39	80,80	232,50	313,30
6	Зетска	1:1,80	62	5,54	9,97	15,51	181,40	326,60	508,00
7	Дунавска	1:5,47	149	3,19	17,48	20,67	42,10	230,40	272,50
8	Моравска	1:2,91	94	4,52	13,21	17,73	81,40	237,60	319,00
9	Вардарска	1:2,12	82	3,84	8,14	11,98	91,20	193,40	284,60
	У. Г. Београда	—	125	—	23,47	23,47	—	19,40	19,40

Банске управе поред набавке резервног материјала и радова на одржавању путева, извршиле су у току 1938/39 буџетске године и радове на изради појединих деоница путева, односно реконструкције, који радови нису трпели одлагање, а за које није било других кредита.

Исплатом ових радова смањили су се кредити за редовно одржавање путева, те су предњи радови на изради и реконструкцији путева извршени (нарочито код Дринске бановине) стварно на штету одржавања државних путева, што се види из следећег прегледа:

Радови извршени или у току извршења на државним путевима у 1938/39 години

Ред. број	Бановина	О П И С Р А Д А	Укупно	Утро-
			у трошени	шено
			сума	по 1 км.
			Динара	Динара
1	Дравска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста	5,400.000.—	8.800.—
2	Савска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста б) Поред тога рађено је на терет партије за редовно одржавање: 1) На конструкцији држ. пута код Цриквенице и плаћена је експропријација на деоници Селце—Нови, Сушак—Нови и др. 992.803.99 2) Израда арм. бетонског пропуста на држ. путу Загреб—Севете и за експропријацију у Старој Градншци 391.074.17	12,006.121.84	8.500.—
3	Врбаска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста б) Поред тога рађена је на терет партије за редовно одржавање: 1) Израда сталног моста преко реке Босне код Добоја; 2) Израда сталног моста преко реке Уне у Бос. Новом; свега	6,314.578.60	7.100.—
4	Приморска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста б) Поред тога рађено је на терет партије за редовно одржавање: 1) На реконструкцији држ. пута Бугојно—Сплит и Бугојно—Травник	1,785.421.40	500.000.—

Ред. број	Бановина	О П И С Р А Д А	Укупно	Утро-
			у трошени	шено
			сума	по 1 км.
			Динара	Динара
5	Дравска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста б) Поред тога рађено је на терет партије за редовно одржавање: 1) На реконструкцији: деонице 171+150—177+500 (Лозница—Ковчића); деонице 177+000—196+510 (Ковчића—Зворник); деонице 235+524—239+709 (Нова Касаба—Власеница); 2) На реконструкцији: деонице 79+122—80+678 (Шабац—Ваљево); 3) На реконструкцији: Краљево—Чачак 101+929—103+763; деонице кроз Пожегу 152+850—153+200; деонице Пожега—Ужице 161+370—169+358 и деонице Бајина Башта—Љубовија 263+767—264+869; 4) На реконструкцији: деонице кроз Кисељак 11+765—24+500 и код Зенице 65+920—68+420; Свега:	4,070.902.—	3.200.—
6	Зетска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста	14,220.000.—	8.500.—
7	Дунавска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста б) Поред тога рађена је на терет партије за редовно одржавање: 1) Реконструкција држ. пута Панчево—Вршац 1,000.000.— 2) Реконструкција држав. пута Руменка—Пашнићево 1,500.000.— Свега:	8,030.000.—	8.000.—
8	Моравска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста б) Поред тога рађена је на терет партије за редовно одржавање израда моста преко реке Јерме код Пирота	9,430.000.—	8.100.—
9	Вардарска	а) Редовно одржавање путева и објеката, оправка и појачање привремених мостова и пропуста б) Поред тога рађена је на терет партије за редовно одржавање: 1) Реконструкција на разним деоницама држ. путева 1,250.000.— 2) Мост преко реке Пчиње 700.000.— 3) Мост преко Селачке реке 350.000.— Свега:	11,560.000.—	8.000.—
			2,300.000.—	

Од већих радова на реконструкцији појединих делова државних путева, а из кредита за редовно одржавање предвиђају се у наредној буџетској години следећи радови:

Савска бановина:

Реконструкција држ. пута бр. 35 Карловац — Жуталовка км. 0+393—0+960 365.691.66 дин.

Реконструкција држ. пута бр. 48, Загреб—Сушак км. 144+534 до км. 145+486 998.065.31 „

Врбаска бановина:

Реконструкција државног пута бр. 41, Книн—Босански Нови на 7 разних места 700.000.— дин.

Реконструкција држ. пута бр. 41, Добој Босански Нови, Добој—Бос. Брод, Србљани—Војнићи—Јајце—Босанска Градишка и Бос. Петровац—Бос. Нови на 13 разних места 822.985.— „

Приморска бановина:

Местимична реконструкција држ. пута бр. 43, Купрес—Шуица, км. 27+500—44+500.

Местимична реконструкција државног пута бр. 43 Бугојно—Купрес, км. (0—27).

Местимична реконструкција државног пута бр. 42, Бугојно—Вакуф км. 151+500 до км. 170+000.

Местимична реконструкција државног пута број 6, између Ивана и Дрежнице и Буне и Метковића 800.000.— „

Дунавска бановина:

Довршење израде темељне реконструкције држ. пута Руменка—Пашићево—Фекетић 1.500.000.— „

Бановински путеви

И ако се бановински путеви не граде и не одржавају из средстава по државном буџету, налазим за потребно, да вас, господо народни посланици, укратко обавестим о њиховом стању и о средствима из којих се граде и одржавају.

Стање бановинских путева није задовољавајуће. Многи од ових путева I реда имају за нашу привреду и саобраћај исто тако велику важност као и државни путеви, али с обзиром на недовољне кредите који се за њихово одржавање вотирају, немогуће је њихово стање толико побољшати да би у саобраћајном погледу потпуно задовољили. Стање бановинских путева II реда је још горе. Многи бановински путеви су непролазни по кишовитом времену, јер су само просечени и горњи строј на истим није израђен.

Одржавање и грађење ових путева врши се углавном из средстава предвиђених у бановинским буџетима, као и употребом народне снаге у виду личног рада или из наплаћене откупнине за овај рад. Исто тако из средстава прикупљених на име доприноса за ванредно искоришћавање бановинских путева, затим из прихода државног и бановинског фонда за јавне радове и најзад из зајмова закључених у ову сврху у појединим бановинама.

Бановинских путева има 32.688.00 км., од којих је

а) Изграђено 23.783,00 км. или 73%
б) Неизграђено 8.904,00 км. или 27%

Од изграђених путева је:

а) Са каменом подлогом 6.311,00 км. или 19%
б) Без камене подлоге 26.376,00 км. или 81%

За грађење неизграђених 8.900 км. путева потребна би била сума од око $8.900 \times 300.000 =$ око динара 2.670.000.000.

За израду камене подлоге на оним бановинским путевима где она није израђена, ширине 5 м., била би потребна сума око $26.400.000 \text{ м} \times 5 \times 25 \text{ дин./м}^2 =$ око 3.300.000.000 динара.

Према томе за уређење постојећих и израду неизграђених бановинских путева, што је макар са каменом подлогом требала би сума од 5.970.000.000 динара или округло *шест милијарди динара*, у коју суму нису ушле своте, колико треба годишње за редовно одржавање и које износе 100.000.000 динара, или просечно 4.000 динара по 1 км., а што је, и поред тога што се може за бановинске путеве користити народна снага, апсолутно недовољно.

Мрежа бановинских путева

Ред. бр.	Бановина	Изграђених км.	Неизграђених км.	Свега	Са каменом подлогом км.	Без камене подлоге км.
1	Дравска	4.090,545	—	4.090,545	194,760	3.895,785
2	Савска	6.113,963	115,166	6.229,129	—	6.229,129
3	Врбаска	1.739,628	190,692	1.930,320	363,320	1.567,000
4	Приморска	1.639,003	200,550	1.839,553	1.312,494	527,059
5	Дринска	1.703,120	1.856,182	3.559,302	504,790	3.054,512
6	Зетска	1.503,494	1.518,048	3.021,542	—	3.021,542
7	Дунавска	3.346,778	2.155,750	5.502,528	1.997,067	3.505,461
8	Моравска	2.033,868	1.378,633	3.412,501	1.378,633	2.033,868
9	Вардарска	1.559,307	1.486,890	3.046,197	506,316	2.539,881
10	Управа гр. Београда	54,272	2,535	56,807	54,272	2,535
	Свега:	23.783,978	8.904,446	32.688,424	6.311,652	26.376,772
	У проценту:	73%	27%		19%	81%

Одржавање бановинских путева

Ред. бр.	Бановина	Утрошена сума динара	Утрошено по 1 км.	Примедба
1	Дравска	17,466.056	4.167,60	
2	Савска	37,332.120	6.000,00	
3	Врбаска	2,920.615	1.678,00	
4	Приморска	2,128.209	1.298,00	
5	Дринска	7,456.538	4.378,00	
6	Зетска	5,400.000	1.796,00	
7	Дунавска	21,540.770	10.786,00	
8	Моравска	14,778.393	4.330,00	
9	Вардарска	4,680.000	1.560,00	Осим тога извршени су радови народ. снагом од 14.394.235—динара т. ј. (по процени) 4.215—дин. км.
	Укупно:	113,702.701	око: 4.000,00	

Радови извршени у току 1938 године на бановинским путевима

Ред. бр.	Бановина	Израђено нових путева км.	Утрошено динара	Просечно коштање 1 км.	
1	Дринска	17,800	6,230.000	350.000	
2	Савска	реконстр.: 29,352 изграђено: 8,650	5,392.378	142.000	
3	Врбаска	—	—	—	
4	Приморска	8,470	1,270.000	150.000	
5	Дравска	22,493	18,856.430	353.400	
6	Зетска	30,118	8,000.000	272.000	
7	Дунавска	44,891	7,000.856	155.950	
8	Моравска	19,160	5,666.698	280.000	
9	Вардарска	1) 24,492	7,800.000	320.000	
	Укупно:		205,426	60,216,362	293.000

2. Мостови

Мостови су саставни део путева.

Крајем 1937 године укупна дужина искључиво државних мостова износила је 47,6 км., од којих је било 72% сталних и 28% привремених објеката. Данас има око 48,9 км. мостова од којих је 75% сталних и 25% привремених. Према томе је за прошлу годину израђен 1,3 км. нових мостова. У овај број нису урачунати мостови, који су били израђени на место старих мостова.

Иако је израда привремених мостова нешто јевтинија од израде сталних мостова, привремени мостови трају само неколико година, а њихово одржавање, нарочито пред крај трајања, захтева веће суме новаца. Међутим, стални објекти трају готово неограничено време, а њихово одржавање је незнатно, нарочито првих година по завршетку. Због тога Министарство грађевина настојава, да све привремене мостове замењује постепено сталним објектима. Приликом замене привремених мостова води се рачуна о степену дотрајалости и важности објекта, о расположивим новчаним средствима, као и о томе, да се за стални мост употреби, у колико је то могуће, само домаћи грађевински материјал.

ЈАВНИ РАДОВИ

Последњих година настао је код сувоземних путева значајан преокрет који им је привредну и саобраћајну важност знатно подигао. Преокрет је изазвала све интензивнија моторизација друмског саобраћаја, за коју дотадањи макадамски коловози нису били грађени, а ни елементи са којима су ти путеви, с обзиром на сточну вучу, били пројектовани, нису допуштали да се искористе сва предимства моторних саобраћајних средстава како у погледу брзине и безбедности, тако и у погледу економичности преноса. Земље са развијеним моторним саобраћајем приступиле су тога ради прво реконструкцији постојеће мреже путева, а после (прво Италија) изради и специјалних путева искључиво за моторизовани саобраћај (аутостраде, аутопруге). Коловози тих путева су савремени: јер су веома отпорни, равни и довољно глатки, а израђени су углавном од камене коцке или као коловози са битуменим или цементним спојним материјалом.

Мада је израда оваквих савремених коловоза скупља од раније уобичајене израде водом везаног туцаника, трошкови су њихових одржавања незнатни. Сем тога, саобраћај на оваквим коловозима је сигуран у свако доба — и без блата је и прашине — а економски губици у погонском материјалу, трошењу гума и кварењу кола сведени су на најмању меру, док се брзина и товари могу искористити до крајњих граница.

Елементи за израду тих путева данас су у погледу кривина равни условима за железнице тако да омогућавају веће брзине од железница и превоз робе у знатним количинама, тако да постају моћни чинилац у привредном животу, како у доба мира, тако и у случају рата и то чинилац прворазредне важности у решавању саобраћајних проблема.

¹⁾ Осим тога израђено је још 12 км. путева уз помоћ народне снаге са помоћу из бановинског буџета, просечно по 60.000 дин. км.

а) Стање радова из зајма од једне милијарде динара:

Као што је познато, у овом циљу је „Уредбом о финансирању великих јавних радова у сврху оживљења народне привреде, сузбијања незапослености и унапређења туризма од 21 марта 1935 године“ додељена Министарству грађевина сума од 578 милиона динара за израду савремених коловоза и неизграђених делова путева.

Највећи део ове суме употребљен је за израду савременог коловоза за тешки саобраћај на државном путу мађарска граница—Суботица—Нови Сад—Београд—Младеновац—Топола, који је саставни део међународног пута Лондон—Истамбул.

Један део зајма употребљен је за израду савремених коловоза у околини Ниша, Сарајева, Бања Луке, Цетиња и на деловима Приморско-туристичког пута Сушак—Нови, Сплит—Трогир и у околини Дубровника и Котора. Да би се омогућила веза од Сушака до Бара, дуж нашег Приморја, израђени су делови приморско-туристичког пута од Карлобага преко Обровца—Биограда на мору—Шибеника—Сплита и Макарске до Метковића који су били неизграђени као и реконструисани делови пута Метковић—Дубровник—Будва—Бар до албанске границе према Скадру.

Извршена је реконструкција и израда савременог коловоза на деловима државног пута Београд—Загреб—Љубљана—Крањ у околини Београда, Загреба, Љубљане и Крања. И на државном путу Марибор—Шент Иљ (немачка граница) извршена је реконструкција пута и површинска обрада битуменом.

Извршена је реконструкција делова пута Скопље—Велес—Градско (Бевђелија) према Солуну.

Исто тако завршена је израда новог пута са савременим коловозом Београд—Панчево, који је део међународног пута преко Вршица, односно Беле Цркве за Букурешт.

Извршени су радови на изради врло важног пута долином и клисуром реке Лима, Пријепоље—Бијело Поље. Исто тако завршени су радови на реконструкцији делова државног пута Љубљана—Делнице—Сушак.

Сви ови радови готово су већ завршени, тако да је до 1 јануара 1939 године израђено укупно око 700 км. нових путева.

Од почетка радова било је код предузећа запослено 161.928 лица, а исплаћено око 4,5 милиона надница. С обзиром пак да је број лица запослених у каменоломима и фабрикама итд. скоро исто толики колики и на градилишту, то се број запослених на великим јавним радовима може узети да износи 320.000 односно да је извршено преко 8 милиона надница.

Земљаних радова извршено је око 3.900.000 м³, бетона и армираног бетона око 71.000 м³. Челичних конструкција излиферовано је 737 тона.

По врстама израђено је коловоза:

од цемента бетона	око 480.000 м ²
од асфалтног бетона	„ 715.000 „
од ситне камене коцке	„ 630.000 „
од осталих врста савр. коловоза	„ 275.000 „
од водом везаног макадама	„ 1.420.000 „

За извршене послове исплаћено је предузетима: динара 432.449.156.11

За експропријацију, личне и материјалне издатке издато је	24,367.326.53
Укупно исплаћено ди- нара	456,816.482.64
Задржато до коначног обрачуна	69,794.812.38
У завршетку је радова и др. издатака	51,388.704.98

Укупно Динара 578,000.000.—

Поред ових јавних радова у суми од 578 милиона динара добијени су 1935 године и извесни кредити за извођење малих јавних радова тако да се ангажована сума за грађење путева за последње три године пење на 600 милиона динара.

За ове радове било је образовано 16 теренско-техничких секција у којима је било запослено 99 инжењера, 154 техничара и 135 званичника, шофера, служитеља и фигураната.

Све ове радове извршила су наша домаћа предузећа са нашом радном снагом и нашим домаћим материјалом под надзором наших државних инжењера, а по пројектима и специјалним техничким условима израђеним у Министарству грађевина. Изузетак чини сразмерно мала количина битумена употребљеног за асфалтне коловозе.

Овај период од 1935 до 1939 год. претставља у историји грађења путева у нашој домовини после Уједињења, најинтезивнији период грађења путева у опште а израде савремених коловоза напосе.

б) Стање радова из зајма од четири милијарде динара.

Да би се радови започети из кредита од једне милијарде могли систематски наставити и наш радни свет нашао запослење, а да би се искористила постојећа организација, како државна тако и она код предузећа из унутрашњег зајма од 4 милијарде динара додељена је Министарству грађевина сума од 1 милијарде динара. Од ове суме одређено је за израду савремених путова 500 милиона динара.

Јуна месеца прошле године донете су две врло значајне Уредбе: Уредба о путним фондовима и Уредба о мелiorационом фонду. Осигуравши овим Уредбама стални приход, омогућено је сада да се на бази ових прихода закључују средњорочни и краткорочни зајмови и да се према утврђеним програмима приступи планском раду и извршењу ових програма.

Тако је, на основу донете Уредбе о државном и бановинским путним фондовима, предвиђено да се на подлози прихода државног путног фонда закључи зајам од 1.500 милиона динара. На овај начин је за израду савремених путева, према 6-годишњем програму, осигурана сума од укупно 2 милијарде динара.

Ова сума од две милијарде динара овако је распоређена:

А.

За довршење међународног пута државна граница—Суботица—Нови Сад—Београд—Крагујевац—Јагодина—Ниш—Цариброд, предвиђено је 415 милиона динара.

Б. ПО БАНОВИНАМА

1) У Дравској бановини:

За израду делова државних путева: Љубљана—Крањ—Накло—Јесенице—државна граница, Ма-

рибор—Шент Иљ и Марибор—Сл. Бистрица, Цеље—Љубљана и Цеље—Марибор, Љубљана—Цеље, Љубљана—Ново Место, Љубљана—Сушак и Љубљана—Логатец—државна граница, и кроз градове на државним путевима предвиђено је 209 милиона

2) У Савској бановини:

За израду делова државних путева: Сесвете—Дуго Село—Божјаковина—Банова Јаруга—Брод, Саботор—Бреѓана, Сушак—Љубљана, Загреб—Краловац—Сушак, Сушак—Нови—Сењ, Сесвете—Вараждин—државна граница и кроз градове на државним путевима, свега 226 милиона динара.

3) У Врбаској бановини:

За израду делова државних путева: Бања Лука—Босанска Градишка и Бања Лука—Јајце, Бања Лука—Бихаћ и кроз градове на државним путевима, свега 115 милиона динара.

4) У Приморској бановини:

За израду државних путева Сплит—Сињ (Сарајево) и Сарајево—Мостар—Метковић и кроз градове на државним путевима, свега 100 милиона динара.

5) У Дринској бановини:

За делове државних путева: Лајковац—Ваљево, Сарајево—Подроманија, Добрун—Вишеград—Бијело Брдо—Рудо, Сарајево—Коњиц—Мостар, и кроз градове на државним путевима, свега 160 милиона динара.

6) У Зетској бановини:

За израду делова државних путева: Пријеполје—Бијело Поље—Беране, Метковић—Дубровник—Бар—Улцињ и Печурица—државна граница, Пријеполје—Сијеница—Нови Пазар, Фоча—Гацко, Пећ—Чакор—Подгорица, Котор—Цетиње и кроз градове на државним путевима, свега 165 милиона динара.

7) У Дунавској бановини:

За израду делова државних путева: (Београд)—Сремска Митровица—Брод, Рума—Нови Сад и Нови Сад—Жабал—Петровград—Јаша Томић—државна граница, Београд—Лазаревац, Београд—Смедерево—Пожаревац, и кроз градове на државним путевима, свега 225 милиона динара.

8) У Моравској бановини:

За израду делова државних путева: Жагубица—Брестовачка Бања, Голубац—Доњи Милановац—Кладово, Разбојна—Брус—Мрамор—Блажево—Лепосавићи, Коцшевац—Разбојна—Куршумлија—Подујево, и кроз градове на државним путевима, свега 165 милиона динара.

9) У Вардарској бановини:

За израду делова државних путева: Ниш—Лесковац—Скопље, Скопље—Бевђелија—државна граница, Куманово—Крива Паланка—Деве Баир—државна граница, државна граница—Битољ—Охрид—државна граница и Ресан—државна граница, Скопље—Урошевац—Штимље—Приштина—Подујево и Штимље—Призрен—државна граница, кроз градове на државним путевима и државни пут са Кајмакчаланом, свега 220 милиона динара.

До сада је из прве транше зајма од 4 милијарде динара у износу од 125 милиона динара и

закљученог зајма од 150 милиона динара на подлози прихода путног фонда издато у рад послова за динара 280,000.000.—.

У току 2 месеца издаће се остатак у суми од 120,000.000.—.

Готови су елаборати у износу више од динара 500,000.000.—.

Осим ових, већи број техничких елабората је у току израде или довршавања.

За извршење ових радова образовано је 25 теренских техничких секција.

Чим пролеће гране, отпочеће интензиван рад на изради савремених коловоза широм целе наше Краљевине. У међувремену расписаће се лицитације и издати још и други нови послови из новог већег зајма на бази прихода путног фонда, о коме већ водим преговоре са Државном хипотекарном банком.

Радови који су завршени или су у току завршења на државним путевима и мостовима

а) По кредитима из државног буџета:

Поред радова на редовном одржавању државних путева, т.ј. на обнови коловоза и туцаничког застора, из ових кредита замењен је и у овој години извешан број дотрајалих дрвених мостова сталним.

Од већих мостова довршени су следећи:

Армирано-бетонски мост преко реке Босне у Добоју.

Армирано-бетонски мост преко реке Јерме код Пирота и

Мост преко реке Думаче код Шапца.

За ове радове утрошено је око 4,500.000 дин.

У току грађења су мостови:

Армирано-бетонски мост преко реке Таре код Будечевице,

Армирано-бетонски мост преко реке Уне у Босанском Новом,

Челични мост преко реке Саве код Босанске Градишке, и

Челични мост преко реке Тисе код Жабља у укупној вредности од око 58,000.000 динара.

б) Из Калдрминског фонда и ванбуџетских средстава:

Из Калдрминског фонда израђени су коловози појединих улица у следећим местима: Бевђелији, Бездану, Битољу, Вел. Кикинди, Марибору, Сушаку, Вировитици, Пагу, Врањци, Прахову, Љубљани, Метковићу, Сењу, Копривници, Вел. Градишту, Сплиту, Н. Бару, Улцињу, Нишу, Осиеку, Сарајеву, Земуну и Шибенику у укупној вредности од 25,443.682.01 дин.

Из дотације Државног фонда за јавне радове извршена је површинска обрада коловоза битуменом — спремакмирање — дела државног пута Крањ — Јесенице између Накла и Подвина у вредности од 2,200.000 дин.

Из овог и Калдрминског фонда завршени су још и ови мостови: Мост преко реке Бистрице у Призрену у укупној вредности од око 350.000 дин.

У току грађења су мостови:

Челични мост преко реке Мораче код Подгорице,

Мост преко реке Колине на путу Горажде—Фоча, у укупној вредности од око 2,000.000 динара.

в) Из зајма од једне милијарде динара.

Из овог зајма израђени су ови путеви:

Београд—Нови Сад—Суботица—Хоргош—државна граница,

Београд—Панчево,

Београд—Младеновац—Топола,

Црвени крст—Ниш—Нишка Бања, и

Плоча—Бела Паланка,

Загреб—Сесвете—Дуго Село,

Загреб—Подсусед—Самобор,

Љубљана—Крањ,

Љубљана—Делница и Марибор—Шент Иљ,

Дубровник—Цавтат и Дубровник према Трстену,

Будва—Петровац—Река Железница,

Сарајево—Илиџа,

Босанска Градишка—Бања Лука,

Краљевица—Цриквеница—Селце—Нови,

Скопље—Велес,

Пријепоље—Бело Поље,

Пут кроз Цетиње, Цриквеницу и Селце,

Делови пута Вуков Кланац—Трстено—Орашац,

Карлобаг—Трибањ и делови приморско—туристичког пута у Приморској бановини од Метковића преко Сплита и Шибеника до границе Савске бановине код Трибња.

На свима овим путевима готово сви већи објекти замењени су новим. Тако су поред великог броја пропуста и мањих типских мостова до сада израђени и ови већи мостови:

Армирано-бетонски мост преко канала Краља Александра I у Новом Саду на траси кроз Клицу, Камени мост преко Дубрачине у Цриквеници, Челични подвожњак у Петроварадину,

Челични подвожњак у Земуну, Армирано-бетонски надвожњак код железничке станице Мали Иђош—Укреница, и

Армирано-бетонски надвожњак код железничке станице Панчево Предграђе, у укупној вредности од око 12,000.000 динара.

У току грађења су мостови:

Армирано-бетонски мост преко канала Краља Петра I у Србобрану,

Три армирано-бетонска моста код Србобрана на државном путу Нови Сад—Суботица,

Армирано-бетонски мост преко реке Бабуне на државном путу Скопље—Бевђелија,

Челични мост преко Црне Реке код Стобија на државном путу Велес—Бевђелија,

Челични мост преко реке Саве у Загребу,

Армирано-бетонски надвожњак код железничке станице Римски Шанчеви, у укупној вредности од око 22,000.000 динара.

На бановинским путевима из државне помоћи за грађење недржавних путева и мостова или из Фонда за јавне радове граде се већим делом објекти мањег значаја. Од већих објеката треба напоменути армирано-бетонски мост преко реке Тимока код железничке станице Тамнич (из државне помоћи) и мост од набијеног бетона преко реке Лима у Беранима (из фонда за јавне радове) у целокупној вредности од око 2,300.000 динара.

У пројекту су следећи мостови:

мост преко реке Пчиње на државном путу Велес—Скопље,

мост преко Милешевске реке код Пријепоља, два моста преко реке Расине на државном путу Крушевац—Брус,

мост преко Кутинске реке на државном путу
Ниш—Пирот,
мост преко реке Драве у Марибору,
мост преко реке Драве у Птују,
мост преко реке Савиње у Назарјих,
мост преко реке Радовље на Фортуну,
мост преко реке Кокре у Лајху,
мост преко реке Саве у Довјем,
мост преко реке Мирже код Севнице,
мост преко реке Местиншнице у Содној Васи,
мост код Кинна преко Јање—Бутишнице,
мост преко реке Лима код Скавца на државном
путу Бијело Поље—Беране, као и израда неколико
прелаза преко пруга на путевима где се ради савремени
коловоз.

За израду ових објеката биће потребно око
20,000.000 динара.

Б. ХИДРОТЕХНИЧКИ РАДОВИ

По предлогу буџета за 1939/40 годину предвиђени кредити за хидротехничку службу износе свега
дин. 31,253.000.

У упоређењу са кредитима, који су одобрени у буџету за 1938/39 годину, сада предложени буџет претставља повећање од око 7,000.000 динара, што је намењено у главном за радове на регулацији река и израду водовода.

На територији наше државе организована је систематска хидрографска служба за мерење кише и висине водостаја у рекама, коју сада треба одржавати и према потреби допуњавати и усавршавати. Данас располажемо са 850 кишомерних и 606 водомерних станица. Поред тога врше се и систематска мерења количине воде у рекама при разним водостајима. У 1938 години извршено је преко 110 мерења. Сви ови хидролошки подаци претстављају основу за пројектовање хидротехничких објеката нарочито за регулацију река и искоришћавање водних снага.

Иако наша земља располаже са водном снагом од преко 3,400.000 КС при најмањој води у рекама, свега је досада искоришћено око 190.000 КС. Како се види, огромна расположива водна енергија досада је незнатно искоришћена на штету развита и индустрије и пољопривреде.

У последње време почела се придавати већа важност питању снабдевања индустријских места потребном електричном енергијом, која се може добити из водне снаге наших река, што ће знатно допринети остварењу програма електрификације земље. Има неколико припремљених пројеката и поднетих молби ради добијања потребних повластица за грађење већих хидроцентрала.

Потребе на хидротехничким радовима различите су у појединим крајевима наше земље. На једној страни намеће се потреба предузимања радова на регулацију река и одбрани од поплаве, како би се отклониле свакогодишње штете, које неубудане бујице водних токова и велике воде неуређених река наносе народној имовини и привреди, насељима и саобраћајним објектима. На другој пак страни постоји проблем снабдевања водом безводних крајева и насеља, постоји потреба да се подводна и баровита земљишта асанирају а непродуктивна оспособе за пољопривредно искоришћавање, нарочито у нашим пасивним крајевима.

Незнатни кредити по државном и бановинским буџетима не омогућавају да се рационално и систематски изведе и најмањи део тих најхитнијих

радова, којима ће се задовољити народ у његовим насушним потребама и обезбедити најтрајније и најсигурније услови за његово благостање, за социјалан поредак и напредак државе.

Стога су се морала изнаћи друга, ванбуџетска финансиска средства, како би се једном приступило извођењу једног систематског програма хидротехничких радова, у првом реду регулационих и мелиорационих као најхитнијих и најважнијих за нашу привреду.

Уредбом од 30 јуна 1938 године основан је Државни мелиорациони фонд, из којих ће се средстава моћи изводити радови на заштити од поплаве, одводњавању, наводњавању и наплављивању земљишта, радови на регулацији водних токова и радови на изради објеката за снабдевање водом. Приходи овог Фонда изнеће годишње приближно око 30,000.000 дин.

Да би се обезбедило и учествовање заинтересованих на извођењу ових радова, Уредбом је предвиђено да се радови могу финансирати из средстава Фонда само под условом да бановине и заинтересоване општине, села и сопственици земљишта допринесу 20 до 50% од предрачунске суме према врсти и важности радова.

Поред тога обезбеђен је за извршење предвиђеног програма мелиорационих и регулационих радова кредит од 225,000.000 динара из 6% државног зајма за јавне радове и земаљску одбрану од 4 милијарде динара, за чију је емисију донета Уредба од 14 априла 1938 године.

На основи тих финансиских средстава израђен је 6-годишњи програм најхитнијих регулационих и мелиорационих радова у купној суми од 474,262.000 динара, који је одобрен решењем Министарског савета од 21 јуна 1938 године, а који предвиђа извршење радова:

	динара
у Дравској бановини за вредност од . . .	51,050.000
у Савској бановини за вредност од . . .	54,495.000
у Врбаској бановини за вредност од . . .	43,728.000
у Приморској бановини за вредност од . . .	54,240.000
у Дринској бановини за вредност од . . .	50,020.000
у Зетској бановини за вредност од . . .	62,824.000
у Дунавској бановини за вредност од . . .	48,428.000
у Моравској бановини за вредност од . . .	54,477.000
у Вардарској бановини за вредност од . . .	55,000.000

Извођење ових радова у периоду од 6 година биће поступно према притицању обезбеђених финансиских средстава.

Неки радови из овог програма већ су започети у прошлој, 1938 години, а за радове који ће се изводити у 1939 години већ су израђени пројекти и извршене све предрадње.

Главнији радови на регулацији река и мелиорацији земљишта, на којима је рађено у 1938 години како из буџетских средстава тако и из I транше 4-милијардског зајма, из ранијих кредита Државног фонда за јавне радове као и из доприноса бановина и интересената, јесу следећи:

1) У Дравској бановини:

регулација Муре на пограничном потезу према споразуму са Немачком као и на унутрашњем потезу са утрошком од 1,483.970.44 динара, од којих динара 1,088.970.44 из кредита државе, а 395.000.— динара из кредита Дравске бановине;

регулација Савиње низводно од Цеља са утрошком од 2,013.627.23 динара, од којих 1,220.000

динара из кредита бановине, а 793.627.23 динара из доприноса интересената;

радови на одржавању и побољшању постојећих грађевина на Сави, Драви и другим водотоцима са утрошком од 1,945.000 динара из кредита бановине.

2) У Савској бановини:

регулација Саве узводно и низводно од Загреба са утрошком од 5,475.000 динара, од којих 2,475.000 динара из кредита државе, а 3,000.000 динара из кредита бановине;

регулација Речине на пограничном потезу, према споразуму са Италијом, са утрошком од 1,036.000 динара, од којих 450.000 динара из кредита државе, динара 320.00 из кредита бановине, а 226.000 динара из кредита општине Сушак;

регулација Драве на пограничном потезу према споразуму са Мађарском а утрошком од динара 1,930.000 из кредита државе;

радови на утврђивању обала Саве, Драве и Муре на угроженим местима са утрошком од динара 2,174.500 динара од којих 1,324.500 динара из кредита државе, а 850.000 динара из кредита бановине;

регулација Зрмање са утрошком од 965.292 динара из кредита државе;

радови на делимичној мелиорацији Црнац и Јелас поља са утрошком од 1,200.000 динара, од којих 300.000 динара из кредита државе, 600.000 динара из кредита бановине, а 300.000 динара из доприноса интересената;

радови на одводњавању Рибарског поља и Језера код Плашког са утрошком од 850.000 динара, од којих 450.000 динара из кредита државе а динара 400.000 из кредита бановине

3) У Врбаској бановини:

осигурање обала Уне и Врбаса на угроженим местима са утрошком од 350.000 динара, од којих 220.000 динара из кредита државе а 130.000 динара из кредита бановине;

радови на мелиорацији подручја водних задруга „Нови Град“ и „Лијевче Поље“ са утрошком од динара 850.000, од којих 600.000 динара из кредита државе, 150.000 динара из кредита бановине, а 100.000 динара из доприноса интересената;

радови на одводњавању Гламочког и Ливањског поља са утрошком од 300.000 динара из кредита државе;

4) У Приморској бановини:

радови на исушењу Вргорског језера са утрошком од 1,800.000 динара, од којих 1,250.000 динара из кредита државе, а 550.000 динара из кредита бановине;

радови на одводњавању Ливањског и Книнског поља са утрошком од 220.000 динара, од којих 50.000 динара из кредита државе, а 170.000 динара из кредита бановине;

осигурање обале Неретве на угроженим местима са утрошком од 180.000 динара из кредита бановине;

регулација Зрмање код Мокрог поља са утрошком од 540.000 динара из кредита државе;

5) У Дринској бановини:

радови на заштити од поплава подручја „Бијељинске“ и „Обеда“, водне задруге, са утрошком од 990.000 динара из кредита државе;

мелиорација Посавске водне задруге код Обреновца и Оридске водне задруге испод Шапца са утрошком од 5,502.000 динара, од којих динара 4,822.000 из кредита државе а 680.000 динара из доприноса интересената;

регулација Саве код Раче и Дрине код ушћа са утрошком од 1,000.000 динара из кредита државе;

осигурање обале Босне и Лашве на угроженим местима са утрошком од 190.000 динара из кредита бановине;

одвојење Царских вода изван подручја Мачванске водне задруге са утрошком од 1,100.000 динара из кредита државе;

6) У Зетској бановини:

уређење водотока у Црмничком пољу са утрошком од 450.000 динара из кредита државе;

регулација Рикавца код Бара са утрошком од 300.000 динара из кредита државе;

израда канала за наводњавање Метохије са утрошком од 2,950.000 динара из кредита државе; израда бране на Зети ради наводњавања Бјелопавлићке равнице код Даниловграда са утрошком од 1,600.000 динара из кредита државе;

7) у Дунавској бановини:

осигурање обала Дунава код Блажевице, Вајска—Бођана, Даља, Чиба, Борова, сремских Карловаца, наспрам Белегиша, Гроцке и Смедерева, са утрошком од 3,493.000 динара, од којих динара 3,032.000 из кредита државе а 461.000 динара из кредита бановине;

осигурање обале Тисе код Надрљана, Обилићева, Падеја и испод Петровграда са утрошком од 1,946.000 динара, од којих 700.000 динара из кредита државе, 1,096.000 динара из кредита бановине и 150.000 дин. из доприноса интересената;

регулација Саве код Прогарске аде и Кућина са утрошком од 150.000 динара из кредита државе;

осигурање обала Велике Мораве на угроженим местима са утрошком од 300.000 динара из кредита бановине;

осигурање насипа у Панчевачком риту са утрошком од 1,500.000 динара из кредита државе;

одржавање хидротехничких објеката на пловном каналу Бегеју у Банату са утрошком од динара 547.000 из кредита државе;

8) у Моравској бановини:

регулација Велике Мораве код Катунa, Рашевице, Ђуприје, Милошева и Ђићевца са утрошком од 1,300.000 динара из кредита државе;

регулација Јужне Мораве код Тешице, Бобовишта и Сталаћа са утрошком од 200.000 динара из кредита државе;

регулација Тимока код Књажевца са утрошком од 250.000 динара из кредита државе;

9) у Вардарској бановини:

регулација Црног Дрима низводно од Струге са утрошком од 850.000 динара из кредита државе;

чишћење Црне реке узводно од Скочивира са утрошком од 300.000 динара из кредита државе; израда пумпне станице у Скопском пољу са утрошком од 750.000 динара из кредита државе; у 1939 години продужиће се још недовршени регулациони и мелиорациони радови на напред поменути местима и започеће се у већем обиму нови радови. Главни су радови:

- регулација Драве у Птујском срезу;
- мелиорација подручја Доњо-Ленџавске долине; израда устава на Љубљаници у Љубљани;
- регулација Савиње код Цеља;
- регулација Драве на ограниченом потезу и низводно од Вараждина до ушћа Муре;
- регулација Речине код Сушака;
- мелиорација Јелас поља у срезу славонско-бродском;
- мелиорација Бунић и Кореничког поља;
- мелиорација Чворкуше у градачком срезу;
- продужење радова на мелиорацији Лијевче и Гламочног поља;
- продужење радова на мелиорацији подручја водне задруге „Нови Град“;
- бушење тунела за одводњавање Имотско-бекијског поља;
- одводњавање Сињског и Ливањског поља;
- продужење радова на мелиорацији Мачве и Посавске водне задруге;
- продужење радова на мелиорацији подручја Бијелинске водне задруге;
- асанација Будванског поља;
- мелиорација Бијелопавлићке равнице у Даниловградском срезу;
- исушење поља Слано у Никшићком срезу;
- продужење радова на изради канала за наводњавање Метохије;
- мелиорација Велико-Градиштанског рита;
- мелиорација подручја Великог Луга код Младеновца;
- регулација Велике Мораве од Марковца узводно;
- мелиорација Батке у Сенћанском срезу;
- регулација Велике Мораве од Сталаћа до Варварина;
- регулација Јужне Мораве од Брестовца низводно;
- регулација Расине код Златибора;
- регулација Топлице код Прокупља и Д. Точана;
- канализација Скопског поља са довршењем пумпне инсталације;
- регулација Јужне Мораве код Лучана низводно;
- регулација Вардара код Скопља;
- регулација Црне Реке узводно од Скочивира.

Потребно је напоменути, да напред поменути 6-годишњи програм претставља само један део целокупног инвестиционог програма, који је израдио Министарство грађевина а који предвиђа извршење потребних мелиорација у вредности од 1.627.000.000 динара, којима ће се добити око 676.000 хектара поплавног, мочварног и слабо продуктивног земљишта, као и извршење најхитнијих регулација наших неуређених река у вредности од 1.594.000.000 динара или укупно 3.221.000.000 дин.

Извођењу ових радова треба приступити плански и поступно у дужем периоду према њиховој хитности за прилике заинтересованих крајева, а

програм се може остварити само заједничком сарадњом државе, бановина и свих заинтересованих, удружених у водним задругама, које морају да преузму бригу за чување и одржавање извршених радова.

Водне задруге су најздравија основа за спровођење мелиорационих радова. Скоро све мелиорације у нашим северним крајевима извршене су средствима самих водних задруга односно самих интересената.

Данас има у земљи око 150 водних задруга са укупном површином мелиорираног подручја од око 1,100.000 хектара, са 2.100 км. одбранбених насипа, 8.550 км. канала, 108 пумпних станица, 4.100 мостова и пропуста и 860 задружних зграда и магацина. Садања вредност свих задружних објеката износи преко 1.400.000.000.— динара.

Годишњи прорачуни трошкова свих водних задруга пењу се сада на преко 136.000.000 динара.

Финансиско стање већег дела водних задруга може се сматрати повољним. Неке задруге запале су у тешке финансиске прилике услед задужења које су извршиле у доба просперитета, — једне, јер су биле присиљене да обнове задружне објекте порушене од поплава 1924 и 1926 године (Бачко—Моноштор—Апатинска, Апатин—Сенћанска, Богојево—Вајска—Жива, Чиб—Бегечка, Дарђанска), а друге, јер су хтеле да изведу пројектоване радове за мелиорацију својих подручја (Биђ—Босутска, Годоминска, Неготинска, Новиградска, Делиблатска). Стање ових задруга је заиста тешко, јер оне не могу плаћати доприносима задругара високе ануитете закључених зајмова, чија се висина знатно повећала услед тога што нису плаћале дужне ануитете за време опште економске кризе која је владала од 1930 до 1935 године.

Обзиром на економску и социјалну важност водних задруга, чије постојање и несметано функционисање од опште користи и јавног интереса и претставља питање државног престижа, намеће се потреба да се финансиско стање задужених водних задруга што пре уреди и санира.

Стање снабдевања водом насеља је доста неповољно, нарочито у кршевитим крајевима Дравске, Савске, Приморске и Зетске бановине и на јадранским острвима. Већи део тих насеља снабдева се кишницом сакупљеном у цистернама и отвореним локвама, које лети пресуше, пошто за три и више месеци уопште нема кише. Људи и жене морају прелазити дневно 10 па и 20 километара до оближње реке да напоје стоку и понесу својим кућама мало воде. За снабдевање насеља на острвима вода се мора доносити лађама.

У другим крајевима државе постоје многе вароши и градови који уопште немају модерни и хигијенски водовод, већ се становништво снабдева водом из загађених бунара подземне воде. То исто важи и за већи део села у Дринској, Моравској и Вардарској бановини.

Недовољно и нехигијенско снабдевање водом један је од главних узрока разним епидемијама и знатном проценту морталитета у тим крајевима.

За последњих 10 година доста је рађено од стране државе и бановина на побољшању оваквог стања снабдевања и израђено је преко 1.400 објеката у вредности од преко 146.000.000 динара. Од тога је доста објеката тек започето (велики групни

водоводи за више села као и неки варошки односно градски водоводи), које треба наставити и довршити.

Од извршених објеката, односно водовода у извођењу треба нарочито истакнути: водоводе Суве и Беле Крајине, водовод Крања и околине, Старог трга и околине, водовод Крк—Александрово—Малинска; водоводе: Карлобага, Стариграда испод Велебита, Далматинске Загоре—између Дрниша, Перковића и Шибеника, Санског Моста, Високог Пала, Зенице, Ужице, Ваљева, Четиња, Крагујевца, Авале, Приштине, Битоља, Св. Николе, хидроцентрала за водовод Охрида итд.

Израђени програм Министарства грађевина предвиђа инвестиције од 478,000.000 динара за најхитније објекте и довршење радова, који су започети из кредита зајма закљученог од стране Министарства грађевина 1936 године ради израде објеката за снабдевање водом насеља, а чији се ануитети уносе у државни буџет. Како се радови из овог програма неће моћи за сада изводити из средстава Мелиорационог фонда, јер су ова за први период од 6 година ангажована за извршење напред поменутог програма регулационих и мелиорационих радова, — не преостаје друго него да се закључи нов зајам бар за довршење започетих водовода.

В. ЕЛЕКТРИФИКАЦИЈА

Господо народни посланици,

Услови за производњу јевтине електричне енергије, с обзиром на природне погонске снаге, које стоје у огромним количинама на расположеном у нашој држави, јесу јединствено повољни као у мало којој земљи, али поред толиког богатства, електрификација земље веома слабо напредује.

Узрок лежи у томе, што ми немамо израђеног катастра водених снага за целу земљу. Постоји само катастар за реке Словеније и један део Далмације, те се због тога и немају тачни подаци са коликом воденом снагом располаже наша земља при разним водостајима појединих токова. Према приближној процени, могу се искористити водене снаге при минималној води у износу од 3,500.000 КС. а преко 9,000.000 КС. при средњој води. Од овако велике расположиве енергије водених снага искоришћено је само око 202.902 КС. или само 5,9% од расположиве снаге при минималној води, а само 2,25% при средњој води. Осим водених снага постоје и огромне резерве фосилних угљена, које се цене на 6.370 милиона тона. Угљених рудника има скоро по целој земљи и могу се идеално на лицу места искористити за електрификацију земље тим пре, што је вишина врста угља млађе формације.

И поред оволиког природног богатства наше земље, употреба електричне енергије у нашој земљи износи око 50 KW/ч по становнику док у другим земљама износи од 500—1.000 KW/ч по становнику.

Правилни развој електрификације наше земље омета недостатак довољно јаког капитала у земљи и недостатак позитивних закона.

Програм и општи план електрификације земље, који је неопходан и од велике важности за правилан развој електрификације, до данас није израђен из разлога, што не постоји основни закон

о унапређењу производње и искоришћавања електричне енергије, којим би се регулисали сви односи на овом подручју делатности и обезбедила правна сигурност уложених капитала.

Питање електрификације земље од највећег је значаја не само у погледу економског и социјалног подизања нашег народа, већ и у погледу народне одбране земље.

Стварањем фонда за електрификацију земље створила би се могућност електрификације и пасивних крајева и тиме потпомогло економско подизање истих.

Да би се ово важно питање успешно решило, припремљен је био у подручном ми Министарству нацрт Уредбе о унапређењу производње и искоришћавања електричне енергије за који је дато овлашћење Финансиским законом за 1938/39 год.

За проучавање овог законског нацрта одредио сам специјалну комисију од признатих стручњака са задатком, да овај нацрт проуче и даду своје мишљење, на основу кога ћу поднети на одобрење нацрт овог важног закона.

У погледу електрификације земље у прошлој години израђен је већи број електричних далеководова, од којих су од велике важности: Вреоци—Крагујевац, Крагујевац—Јагодина, Крагујевац—Краљево, Ниш—Прокупље и Треска—Скопље. Од већих електричних централа довршена је и пуштена у погон хидро-централа на реци Тресци јачине 5.450 KW а поред ове израђен је или је у изградњи и већи број мањих електричних централа (Урошевац, Орловат, Метковић, Беране) и извршено проширење већег броја централа (Београд, Осиек, Земун, Вреоци).

У састав Министарства грађевина долази и инспекција парних котлова за подручје града Београда. У току прошле године извршен је велики број редовних и ванредних прегледа котлова индустријских предузећа. Министарство врши надзор над радом и осталих инспекција парних котлова.

Како се по садашњем поступку врши преглед котлова по пет разних закона, то је у подручном ми Министарству израђена нова Уредба са законском снагом по прегледу парних котлова и наплати такса. Ова Уредба биће донета у најкраћем времену.

Г. АРХИТЕКТОНСКИ РАДОВИ

У буџету Министарства грађевина није предвиђен кредит за подизање државних зграда већ само за њихово редовно одржавање и оправке и то у износу од 3.750.000.— динара.

Оволика сума уноси се редовно сваке године у ову сврху и ако иста није довољна ни за најхитније ни најпотребније оправке државних зграда с обзиром на повећање броја ових зграда као и све већу трошност постојећих.

Паред овога, Министарство грађевина врши прегледа и одобрава пројекте а такође и води надзор над грађењем свих државних зграда, и истовремено одобрава и пројекте за зграде намењене јавној употреби.

У години 1938 од израђених као и одобрених пројеката отпочето је а делом и завршено грађевинских радова на зградама у суми од динара 150,000.000.— и то:

Из ресора Министарства социјалне политике и народног здравља у.

суми од	15,000.000.—
Из ресора Министарства правде у суми од	10,000.000.—
Из ресора Министарства финансија у суми од	60,000.000.—
Из ресора Министарства просвете у суми од	35,000.000.—
Из ресора Министарства пошта, телеграфа и телефона у суми од	30,000.000.—

Детаљан распоред отпочетих и делом извршених грађевинских радова видимо у следећој табели:

Из ресора Министарства социјалне политике и народног здравља:

Хигијенски завод у Нишу,
Инфективни павиљон болнице у Бања Луци,
Друго Очно одељење Опште државне болнице у Београду,
Хируршко-гинеколошки павиљон у Скопљу,
Хируршки павиљон у Нишу.

Из ресора Министарства правде:

Средишни судски затвор у Крушевцу,
Дом малолетника у Неготину,
Казнени завод у Нишу,
Рестаурација манастира Грачанице,
Оправка манастира Бањске,
Конак при манастиру Ајдановцу,
Казнени завод у Старој Градишки.

Из ресора Министарства финансија:

Оправка бивше царинарнице у Сплиту,
Царинарница у Будви,
Царинарница у Котору,
Рафинерија за шећер на Бељу,
Царинска зграда на Сушаку,
II Пореска управа у Београду,
Надзиђивање III спрата на згради Министарства финансија,
Царинарница у Сплиту,
Царинарница у Шибенику,
Оградни зид Југословенске слободне зоне у Солуну.

Из ресора Министарства просвете:

Средња музичка школа у Београда,
Државна штампарија у Београду,
Музеј Кнеза Павла у Београду,
Правни факултет у Београду,
Завршни радови на Дечијој клиници у Београду,
I женска гимназија у Београду,
Виша домаћичка школа у Прокупљу,
Завршни радови на Машинској лабораторији у Београду.

Из ресора Министарства пошта, телеграфа и телефона:

Дирекција пошта у Сплиту,
Пошта на Крунском венцу у Београду,
Пошта на Сењаку у Београду,
Радио станица у Земуну,
Пошта у Сплиту,
Пошта у Дубровнику,
Поштанска штедионица у Београду.
Исто тако су прегледани, одобравани као и израђени разни пројекти из других ресора, у из-

носу од око 100,000.000 динара, као и пројекти за цркве разних вероисповести, црквене зграде, споменике и друго.

Из 6% државног зајма за јавне радове и земалску одбрану од 4 милијарде динара додељена је Министарству грађевина за подизање јавних грађевина сума од 250,000.000 динара:

По одбитку разлике од 5% по емисионом курсу остаје слободна сума од 213,750.000 динара, која је сума по израђеном шестогодишњем програму Министарства грађевина овако расподељена по ресорима:

Министарству грађевина	24,000.000.— дин.
Министарству правде	60,000.000.— дин.
Министарству просвете	75,000.000.— дин.
Министарству физичког васпитања народа	30,000.000.— дин.
Министарству унутрашњих послова	5,000.000.— дин.
Министарству пошта, телеграфа и телефона	17,000.000.— дин.
Министарству финансија	800.000 дин.

Д. РЕГУЛАЦИЈА ГРАДОВА

У надлежност подручног ми Министарства спада и одобравање уређајних основа наших градова. У току прошле буџетске године проучаване су многе идејне скице *регулација*, нацрти *уредаба о извођењу регулационог плана* као и *грађевински правилници* многих градова и давана упуства за њихову дефинитивну редакцију.

Од многих градова којима су дата ова упуства за израду или су прегледане и одобрене идејне скице за регулацију да поменем само неке као: Београд и Земун, Сплит, Ниш, Скопље, Смедерев, Осијек, Вировитицу, Нови Бар, Сопот, Бања Илице и др.

Одобрени су *грађевински правилници* за следећа места: Цетиње, Нови Сад, Велику Кикинду, Призрен, Приштину, Љуберађу и Јабучевац, а дата сагласност за грађевински правилник села Вардарске бановине, који је донео Бан Вардарске бановине.

Подручно ми Министарство живо настојава да спровођењем у дело одредаба Грађевинског закона омогући што брже и што боље урбанистичко уређење наших градова, варошица и села.

Стање персонала у ресору Министарства грађевина

У Министарству грађевина и банским управама има укупно особља 3.252

А. По струкама:

Инжењера	528
Правника	9
Техничара	163
Рачунских чиновника	10
Административних чиновника	24
Архивских чиновника	43
Практичних техничара	38
Надзорника путева	196
Званичника	26
Служитеља	43
Путара	1.920
Контрактуалних чиновника	95
Дневничара	157

Б. По школским квалификацијама:

Са факултетском спремом	537
Са средњом техничком школом	163
Са трговачком академијом	10
Са великом матуrom	24
Са малом матуrom	138
Са занатском школом	38
Са два разреда гимназије	127
Са основном школом	1.963
Са разним квалификацијама	252

В. По положају и начину постављења:

Регулисаних	1.405
Контрактуалних	95
Дневничара	157
Путарских радника	1.595

Г. По банским управама:

	државних бановинских	
Министарство грађевина	430	—
Дравска бановина	205	823
Савска бановина	404	1.024
Врбаска бановина	229	287
Приморска бановина	242	258
Дринска бановина	345	502
Зетска бановина	411	348
Дунавска бановина	277	607
Моравска бановина	300	88
Вардарска бановина	388	272
Управа града Београда	12	—
Свега	3.252	4.209

Господо народни посланици,

Пошто сам вам изнео укратко стање објеката и радова у подручном ми ресору, прелазим на цифарски део предлога буџета за 1939/40 годину који се пред вама налази.

У претходном излагању указао сам шта је још све потребно урадити да би се сви објекти, који долазе у делокруг ресора Министарства грађевина, довели у стање како то интереси наше државе императивно налажу, као и начин на који би се ови радови могли постепено-плански извршивати.

На овој бази почива и овај буџетски предлог, о чему ћете се из даљег излагања и сами уверити.

Предлог буџета Министарства грађевина за 1939/40 годину износи укупно дин. 236,204.237. У овај износ нису узети у обзир кредити предвиђени за инвестиционе расходе осталих министарстава, као и кредити предвиђени за личне и породичне пензије.

У односу према буџету који сада важи, овај буџетски предлог претставља повећање од динара 20,958.701.—.

Ово повећање показује се код следећих врста издатака:

А. У РЕДОВНИМ РАСХОДИМА

I Код личних издатака

- 1) Код парт. 597 — личне принадлежности за дин. 1,790.649.—
- 2) Код парт. 598 — награде контрактуалним чиновницима и дневничарима за „ 336.134.—
- 3) Код парт. 600 — специјални додаци на службу надзорни-

ка путева (паушална накнада путних трошкова) за дин. 447.520.—
Укупно повећање код личних издатака износи „ 2,174.303.—

II Код материјалних издатака

- 1) Код партије 606 — опште управне потребе за дин. 50.000.—
- 2) Код парт. 607, 617, 624, 631, 638, 645, 652, 660, 667 и 674 — одржавање и оправка државних путева и мостова за „ 7,916.000.—
- 3) Код парт. 610 — претходни радови и израда пројеката за регулационе радове за „ 164.000.—
- 4) Код парт. 611 поз. 1 — одржавање и побољшање изведених водограђевина и инсталација за „ 200.000.—
- 5) Код парт. 612 поз. 4 — израда катастра водних снага са публикацијама за „ 50.000.—
- 6) Код парт. 619 поз. 11 и 626 поз. 1 — за постављање нових и одржавање постојећих кишомерних и водомерних станица за „ 13.400.—
- 7) Код парт. 628, 664 и 681 — редовно одржавање и оправка државних зграда за „ 78.750.—

Ако се од овога одузму смањења која су извршена код неких партија материјалних издатака (602, 603, 613, 644, 653, 657, 661) у укупном износу „ 392.100.—

онда повећање у редовним расходима код материјалних издатака износи свега „ 8,080.050.—
а укупно повећање код редовних расхода износи „ 10,254.353.—

Као што се на први поглед да видети главно повећање показује се:

- 1) Код личних издатака за дин. 2,174.303.—
- 2) Код партија за редовно одржавање државних путева и мостова за „ 7,916.000.—
- 3) Код партија за редовно одржавање хидротехничких објеката и за хидротехничку службу за „ 377.400.—

Ад. 1^о Што се тиче повећања код личних издатака оно је намењено:

а) за исплату разлике принадлежности због повећаног броја чланова породица на које се прима додатак на скупоћу и због унапређења и периодских повишица и

б) за исплату принадлежности нових службеника чија су места предвиђена у овом буџетском предлогу.

Данање стање особља формирано је и одговара пословима које је Министарство грађевина имало на извршењу пре четири године, када су сви грађевински послови били финансирани само из државног буџета, чији су укупни расходи тада износили око 165,000.000.— динара.

Данас, међутим, грађевинска делатност државе више је него утростручена.

Министарство грађевина данас има на расположењу један буџет од преко 215,000.000.— дин., затим два зајма за велике јавне радове: од милијарду и четири милијарде динара, па Државни фонд за јавне радове, односно Државни путни фонд и Мелиорациони фонд и друга ванбуџетска финансиска средства.

Према овоме, очигледно је да садашње особље Министарства грађевина није у могућности да обавља све поверене му послове.

До сада је за снимање, пројектовање и извођење великих јавних радова образовано 35 нових теренско-техничких секција. — Да би ове секције могле правилно функционисати, морало се ангажовати стално — разврстано особље, јер пре свега, ту су били у питању скупоцени милионски радови, а с друге стране и из формалних разлога ту је морало бити разврстано особље, јер по Закону о рачуноводству наредбодавци и рачунопологачи могу бити само указна лица.

Пошто није било буџетске могућности да се постави ново разврстано особље, то је ово морало привремено бити повучено из Министарства, техничких одељења банских управа и техничких одељака, али последице овога одмах су се осетиле код ових установа. Министарство грађевина остало је без најнужнијег техничког и другог помоћног особља, а код техничких одељења банских управа и техничких одељака стање је још теже. Тако, данас, на 344 срез имамо свега 147 инжењера и 51 техничара или другим речима: на 2½ среза имамо само једног инжењера а на 7 срезова само једног техничара.

Али не само да се повећао обим грађевинских радова, већ се повећала и мрежа државних путева. На свима тим новопроглашеним државним путевима требало је поставити надзорнике путева и путаре.

Из свега изложеног јасно се види, да је данас постојеће особље у ресору Министарства грађевина недовољно и да је неопходно потребно створити буџетске могућности да се постави ново особље.

Зато је у овом буџетском предлогу предвиђено 121 ново место и то: за 40 инжењера, 30 техничара, 3 административна чиновника, 4 рачунска чиновника, 5 архивских чиновника, 10 практичних техничара и надзорника путева, 19 путара сталних радника и 10 дневничара.

Финансиски ефекат за ово ново особље износи око 1,750.000.— динара.

Ад 2^о. — Друга важна позиција која је у овом буџетском предлогу повећана то су партије за редовно одржавање и оправке државних путева и мостова.

Дужина мреже државних путева данас износи 10.250 км. Према стању наших путева и саобраћају на њима требало би за њихово одржавање да имамо најмање 20.000.— дин. по км. (У другим земљама вотира се за одржавање путева по 30 до 50.000.— дин. по км.).

Међутим ми у данашњем буџету имамо свега око 10.000.— дин. по км. (у ранијим буџетима било је 7.000.— дин. по км.). Резултат овога најбоље се показао на самим путевима. Код појединих путева горњи слој, услед нередовног одржавања и тешког саобраћаја, потпуно је уништен тако, да ти путеви данас претстављају анахронизам, у односу

према модерном саобраћају са моторним возилима. Ово не само да је нама свима познато, ово је врло добро познато и странцима који прелазе у Југославију аутомобилима и који се све више и више одбијају од нас.

Али путеви немају само значаја за туризам. Још већег значаја они имају за народну привреду и народну одбрану.

Када све то имамо у виду, онда ово повећање које се показује у овом буџетском предлогу за одржавање државних путева и мостова не претставља никакву жртву за државне финансије, већ насушну потребу за цео народ и целу земљу.

С обзиром на ово повећање, у наредној буџетској години имаћемо око 10.900.— дин. по км. за одржавање путева.

Ад 3^о. — Најзад у редовним расходима показује се повећање, као што смо видели, и за хидротехничку службу.

Повећање код партије 610 у суми од дин. 164.000.— намењено је за образовање и одржавање теренско-техничких секција за претходне радове и израду пројеката за регулационе радове и утврђивања обала на пловним и сплавним рекама и каналима и то на најугроженијим местима, где разорно дејство воде угрожава опстанак одбранбених насипа; који заштићују велике комплексе земљишта од поплаве, опстанак насељених места и скупоцених саобраћајних објеката и то: на Дунаву, Сави, Драви, Тиси, на Бегејском каналу, на Великој и Јужној Морави и на Ибру.

Као што се види, важност и неопходност потребе за овим кредитом ван сваке је дискусије.

Повећање код партије 611 поз. 1 у суми од дин. 200.000.— намењено је за одржавање и побољшање изведених водограђевина и инсталација на њима.

Услед сталног редуцирања буџетских кредита за одржавање изведених водограђевина, ови су сведени на тако незнатну меру, да је немогуће те водограђевине одржавати у исправном стању, а вода, као жива сила, својом нападном снагом непрестано напада и руши обале и водограђевине. Услед недовољног одржавања водограђевине стално пропадају, тако да је на многим местима настало уопште оне заштите, које су те водограђевине претстављале за угрожена насеља, земљишта и скупоцене саобраћајне објекте.

С обзиром на вредност водограђевина од преко милијарде динара, било би потребно за њихово редовно одржавање најмање 30,000.000.— дин. годишње, тј. тек 3% од вредности инвестиционих трошкова.

Међутим стање државних финансија данас не дозвољава толики издатак, али је ипак неопходно да се за ову сврху обезбеди бар напотребнији кредит, због чега је у овом буџетском предлогу предвиђено дин. 1,500.000.— односно 200.000.— више него што је у прошлој години било предвиђено.

Остала повећања у редовним расходима по свом финансиском ефекту незнатна су и претстављају само неопходну корекцију кредита — па према томе о њима није потребно нарочито говорити.

Б. ВАНРЕДНИ РАСХОДИ

У ванредним расходима укупно повећање износи дин. 10,704.348.—

Ово се повећање показује:

1) Код партије 682 за . . . дин. 319.680.—
Овај је износ потребан за исплату другог и трећег анuitета по зајму од 6,000.000.— динара закљученом код Државне хипотекарне банке за завршне радове на новој згради Народне скупштине у Београду на основу § 56 тач. 1 Финанског закона за 1938/39 годину.

2) Код партије 683 за . . . дин. 250.000.—
Ово повећање кредита потребно је да би се бар делимично могло исплатити експроприсано земљиште на месту где се подижу мостови и то: преко Саве код Босанске Градишке, преко Тисе код Жабља и преко Таре код Будечевице.

3) Код партије 685 повећање је за . . . дин. 259.000.—
Овај је износ потребан за исплату анuitета предузећу Злетово-Мајнс-Лимитед по зајму од 7,000.000.— динара, закљученом по решењу Министарског савета бр. 12236/VII-36 за изградњу бановинског пута II реда Страцин—Кратово—Црни Врх—Пробиштип—Крупиште.

4) За подизање моста преко Саве код Босанског Шамца образована је нова партија 685а са износом од . . . дин. 4.000.000.—

Данас се саобраћај преко Саве у Босанском Шамцу врши скелом, што отежава, а често и прекида саобраћај. Привредни и трговачки кругови више су пута захтевали израду моста који спаја источну Босну са Славонијом, а уједно омогућава прилаз ка железничкој станици Славонски Шамац која је главна извозна станица за цео онај плодни крај Босанске Посавине око Босанског Шамца.

Набавка мостовске конструкције у своје време ушла је у списак набавка на рачун репарација но њиховим укидањем и Босански Шамац је остао без моста.

5) Код партије 687 за регулационе радове на међународним пловним рекама повећање је за дин. 1,000.000.—

Ово је повећање намењено у позицији 1 ове партије за износ од 400.000.— динара за радове на осигурању леве обале Дунава наспрам Белегиша и Земуна, поред насипа Дунавско-тамишке водне задруге.

Дунав се све јаче пребацује у леви рукав, рушећи свакодневно леву обалу и све више приближује новоподигнутом насипу

Дунавско-тамишке водне задруге, тако да се овај посао не може даље одлагати без опасности за велики и скупоцени објекат одбране од поплаве и мелиорације Панчевачких ритова, у који је Држава уложила око 260,000.000.— динара чиме се штити 35.000 хектара државне и приватне плодне земље у Панчевачком рити, као и саобраћај са Банатом.

Поред овога образована је и нова позиција 5 у истој партији са износом од дин. 600.000.—

Ова је позиција намењена за радове на осигурању десне обале Дунава код Сремских Карловаца ради обезбеђења железничке пруге и међународног пута Београд—Суботица.

Кредити за ове радове, који су уношени у предлоге буџета морали су сваки пут бити брижани због финансијске немогућности, те расположивих средстава за ове хитне радове није било, иако је ситуација на овоме месту сваке године постајала све опаснија.

Тек у новембру 1936 године Министарство саобраћаја одобрило је из својих средстава 900.000.— динара за обезбеђење једног дела обале од 475 метара, а године 1937 Министарство грађевина из својих редовних средстава одобрило је за продужење тог обезбеђења динара 457.500.— са каменом који је дала Генерална дирекција државних железница.

Али потребне мере и сувише су одлагане; радови су започети сувише доцкан. Услед погоршањег стања, увећаног наглим рушењем обале и јаког подуљавања корита реке поред обале, настало је клизање приобалног терена са откидањем површине, које је захватило појас од преко 800 метара дужине и 400 метара ширине. Железничка пруга потпуно је деформисана — померила се од свога правца за око 1 м. а нивелета се слегла за 70 см. Исто тако и међународни пут, чији је модеран коловоз тек завршен, потпуно је испрепукао по дужно и попречно.

Обала Дунава, која се руши и одроњава, већ је и сувише близу железничкој прузи. Крајњи је час да се спречи катастрофа, која је неизбежна, и за чије ће репарирање бити доцније потребне огромне суме.

6) Код партије 692 — предложено је повећање за . . . дин. 400.000.—

Ово повећање потребно је за регулационе радове на Мури ван граничног потеза и у Прекмурју, као и на Савинји код Цеља и на Драви и Срезу птујском.

Од Раденаца до Мурског Средишња Мура није регулисана и чини велике штете одношењем културног земљишта. Осим тога угрожава и села Меленце, Крапје, Сл. Мута, Горња, Средња и Доња Бистрица, Хотница и Кот.

Исто тако радови на регулацији реке Савиње од Мозирја до изнад Цеља отпочели су да се изводе на основу покраинског Закона од 1876 год. и продужени на основу Закона од 1885—1891 год. Одржавање пре рата извршених објеката потпуно је напуштено због недостатака кредита тако, да су водограђевине делимично пропале. Катастрофална поплава године 1933 потпуно је уништила један део пре рата извршене регулације и причинила знатне штете граду Цељу и осталим местима у Савинској долини.

Поред тога чини велике штете одношењем културног земљишта и нерегулисана подивљала Драва код Вурберга, Св. Јанђа, Словењаваси, Спухље, Птуја, Забоца и Св. Марка.

Према томе, за све ове радове предвиђен је минималан износ од дин. 500.000.— како би се бар у последњем часу отпочело са радовима који се не смеју више одлагати.

7) За израду водовода Предвор—Брдо—Крањ образована је нова 692а партија са износом од дин. 1,200.000.—

Још пре рата израђен је водовод за снабдевање водом Крања и околине, али је његов капацитет данас апсолутно недовољан, тако да се за време летњих дана мора ограничавати потрошња воде и испод потребног минимума.

Сада је Банска управа у Љубљани израдила пројекат новог водовода, којим се узима вода из нових извора у Бистрици и спроводи новом трасом преко Брда до резервоара у Крању.

Први део овог водовода од каптаже до Предвора и Тупаца израђен је 1936 год. зашта је утрошено око 553.000.— динара, од чега је исплаћено на терет државе 450.000.— динара, на терет бановине 50.000.— динара и на терет интересаната 53.000.— дин.

За радове друге етапе Предвор—Брдо Крањ потребна је су-

ма од 2,930.769.— дин. у којој држава партиципира са износом од 1,200.000.— динара колико је у овом буџетском предлогу и предвиђено.

8) За регулационе радове на Драви на потезу Вараждин—Шемовец и на реци Мури на потезу Потурин—Феркитинац образована је такође нова партија 692б са износом од дин. 900.000.—

Драва на потезу Вараждин—Куршанец—Шемовац није регулисана, појавило се много спрудова, рукаваца, жива снага воде руши незаштићене обале; односи знатне комплексе земљишта и угрожава насељена места.

Поред овога није регулисан и подивљали потез р. Мурс: Подтурин—Миклавец—Феркитинац, где је неопходно потребно обезбедити јако угрожена предња три села са њиховим земљиштем, које се непрекидно односи нападном силом воде.

Као I рата за све ове радове предвиђа се, као што је већ речено, минимални кредит у износу од динара 900.000.—

9) И за довршење радова на цетињском водоводу предвиђен је потребан кредит у новој партији 694а са износом од дин. 2,600.000.—

Према генералном пројекту за 1935 год. укупни трошкови за нови водовод, хидроцентралу и далековод, затим за градску мрежу, огранак далековода до Милочера, и др. радове на постојећим објектима прорачунати су на динара 10,900.000.— од тога требало је да падне на Државу дин. 8,000.000.— а на општину динара 2,900.000.—

Кредит од дин. 8,000.000.— обезбеђен је из зајма од динара 50,000.000.— закљученог према овлашћењу из Финансиског закона за буџетске дванаестине 1935/36 год. за израду објеката на снабдевању водом насеља у безводним крајевима.

Детаљни пројекти за извршење радова, који су преузети од Државе, одобрени су у току 1936 године у укупној суми од динара 8,030.000.— У 1937 год. приступљено је извршењу једног дела радова, а за остале расписано је по неколико лицитација, али без успеха, пошто је у току 1937 год. настало повећање цена радне снаге и материјала, нарочито за електро-машинске инсталације услед закључених колективних уговора између радничких организација и послодаваца

на Цетињу, а затим скоком цена на међународном тржишту за машине, бакар, железно итд.

Укупно повећање цена износи око динара 2,600.000.— за колико треба повећати предрачујске цене одобрених детаљних пројеката, како би се могле списати нове лиценције, али наравно за ово претходно треба обезбедити кредит у наредном буџету, што се овим чини.

10) најзад и за регулационе радове на Јужној Морави у Вардарској бановини предвиђен је у новој партији 695а кредит од . дин. 500.000.—

И за ове радове наступио је већ последњи момент да се отпочну, јер Јужна Морави из године у годину чини све већу пустош у Моравској долини, рушећи обале и односећи велике комплексе плодног земљишта и плавећи Моравску долину, нарочито код села Губеревца, Чифлика, и од Лучана до Владичина Хана, где насеље пуно страда због предњих штета, — поред тога што су угрожени и путеви са скупоченим објектима.

Поред овога, у ванредним издацима имамо још два незнатна повећања и то у партији 651 (за динара 50.000).

Ова је партија намењена за грађење путарских кућа и помоћних одаја за смештај алата и машина и у садашњем буџету износила је свега 50.000.— динара што у ствари није било довољно ни за подизање једне једине путарске куће. И у партији 682 а предвиђен је кредит у дин. 9.600.— за издржавање на основу судских пресуда Врховног суда за Босну и Херцеговину у Сарајеву бр. 132/27-18 од 11-II-1929 год. и бр. 337/29-4 од 16-XII-1930 год., због несрећа на државним комуникацијама.

Са овим би било завршено излагање свих повећања у ванредним расходима, али поред ових повећања имамо и једно смањење, односно уштеду код партије 684 у износу од динара 784.112.

У ствари, ова партија пребачена је као познција 2 у партију 607 у износу од динара 700.000 па према томе стварна уштеда износи свега 84.112 динара.

На крају овога излагања изводимо као закључак: сва повећања материјалних издатака у редовним расходима намењена су само за редовно одржавање грађевинских објеката, који су услед недовољног одржавања у ранијим годинама доведени скоро у дерутно стање. Грађење тих објеката стајало је народ и државу у своје време огромних жртава и данас би био неопростив грех ако би се та народна и државна имовина, муком стечена, препустила и даљем — дефинитивном пропадању.

С друге стране, у ванредним расходима скоро сва повећања намењена су углавном за регулационе радове на пловним и сплавним рекама, чиме би се заштитила од поплава плодна земљишта, насеља, саобраћајни и други грађевински објекти. Поред овога предвиђени су потребни кредити и за довршење два врло важна водовода на која народ оних крајева већ давно чека као на насушну потребу.

Господо народни посланици,

Из свега што сам до сада изложио могли сте стећи уверење, да су у овај буџет ушли само они издаци који су били неопходно потребни а у висини наше финансиске моћи.

Природно да све потребе нису могле бити потпуно задовољене, пошто се морало остати у границама државних прихода који се могу у идућој години очекивати. Али благодарјећи како зајмовима на подлози прихода Путног односно Мелиорационог фонда, грађевинска делатност у нашој земљи у току 1939/40 године биће једна од најинтензивнијих како на пољу грађења нових и савремених путева, тако и на пољу хидротехничких и архитектонских великих радова.

Ја верујем, да ћете се и ви, господо народни посланици, сложити са мном у томе да ће јавни радови извођени у овако великом обиму несумњиво знатно допринети како повећању општег народног благостања тако и привредно-социјалном напретку наше драге Отаџбине.

Господо народни посланици, ја вас молим да сва ова моја излагања у овом експозеу узмете у разматрање и да предлог буџета подручног мијесора за 1939/40 годину изволите у потпуности усвојити.

